

Giredi 2

KOTARA 1

XITSONGA

RIRIMI

RA LE KAYA

**Nkunguhato
wa Dyondzo**

KU TIPALUXA/MAENDLELO YO HLELA

Eka vatirhikulorhi,

Ma amukeriwa eka Nongonoko wa NECT Ririmi ra le Kaya!

Mi ta xiyisisa leswaku switirhisiwa swa NECT Ririmi ra le Kaya swa Kotara 1 swi tumbuluxiwile hi xinkadyana lexitsongo swinene. Hi xivangelo lexi, ha amukela leswaku ku hlela loku yaka emahlweni na ku cinca-cinca swi nga ha va kona.

Hi nga tsakela leswaku na n'wina mi va na vun'wini wa switirhisiwa leswi, na ku tirhisana na xipanu xa hina ku endla mpfuxeto nkarhi na nkarhi na ku antswisa vuhundzuluxi. Loko mi kuma swihoxo, mi komberiwa ku landzelela maendlelo lawa ku vika:

- 1** Rhumela email eka adirese leyi faneleke:
xitsonga@homelanguage.co.za
tshivenda@homelanguage.co.za
sepedi@homelanguage.co.za
siswati@homelanguage.co.za
isizulu@homelanguage.co.za
isindebele@homelanguage.co.za
isixhosa@homelanguage.co.za
sesotho@homelanguage.co.za
setswana@homelanguage.co.za
afrikaans@homelanguage.co.za
english@homelanguage.co.za
- 2** Eka ntila wa nhlokomhaka, tsala tsalwa leri yelanaka. Xikombiso: GIREDI YA 3 KOTARA YA 1 NKUNGUHATO WA DYONDZO MAPAPILA YA 45–47
- 3** Eka miri wa email, longoloxa ku cinca loku fanelaka ku endliwa. Kumbe, ndlela yin'wana, endla ku cinca ebukwini kutani u sikena kumbe u teka xifaniso xa papila ra kona, kutani u swi khomanisa kutani u rhumela hi email.
- 4** Loko u ri na mhaka leyikulu ya ririmi leyi u lavaka ku hi lemukisa, hi kombela u kombisa hi ku swi tsala eka ntila wa nhlokomhaka. Xikombiso: VUMBHONI BYA RIRIN'WANA RA MUGANGA
- 5** Kutani, eka miri wa email, U komberiwa ku hlamusela mhaka.
- 6** Mi komberiwa ku rhumela ti-email hinkwato ti ri na vito, xiyimo na nomboro ya riqhingo ra n'wina, leswaku hi ta kota ku tihlanganisa na n'wina loko swi fanela ku va na nkanerisano na n'wina.
- 7** **Hi khensa ku hoxa xandla hi ku engetela ntokoto wa n'wina eka phurogiremuni leyi. Hi lava ku tiyisisa leswaku vuhundzuluxi bya kahle, lebyi lulameke eka ririmi rin'wana na rin'wana byi andlariwile eka matsalwa hinkwawo.**

Vundzeni

Tinotsi ta Maendlelo	v
Maendlelo Xidzi	xiii
Vhiki 1 Ndzemukiso	1
Musumbhunuku	2
Ravumbirhi	7
Ravunharhu	10
Ravumune	17
Ravuntlhanu	20
Vhiki 2 Ndzemukiso	25
Musumbhunuku	26
Ravumbirhi	32
Ravunharhu	36
Ravumune	43
Ravuntlhanu	45
Vhiki 3 Ku tlangela masiku ya ku velekiwa	49
Musumbhunuku	51
Ravumbirhi	56
Ravunharhu	61
Ravumune	67
Ravuntlhanu	72
Vhiki 4 Ku tlangela masiku ya ku velekiwa	75
Musumbhunuku	78
Ravumbirhi	83
Ravunharhu	88
Ravumune	94
Ravuntlhanu	99
Vhiki 5 Ku rhendzeleka	103
Musumbhunuku	106
Ravumbirhi	112
Ravunharhu	117
Ravumune	124
Ravuntlhanu	128

Vhiki 6 Ku rhendzeleka	131
Musumbhunuku	133
Ravumbirhi	138
Ravunharhu	143
Ravumune	150
Ravuntlhanu	154
Vhiki 7 Ku pfuna vanghana va hina	159
Musumbhunuku	161
Ravumbirhi	166
Ravunharhu	171
Ravumune	177
Ravuntlhanu	181
Vhiki 8 Ku pfuna vanghana va hina	185
Musumbhunuku	187
Ravumbirhi	192
Ravunharhu	198
Ravumune	204
Ravuntlhanu	209
Vhiki 9 Ku veka swikongomelo	213
Musumbhunuku	215
Ravumbirhi	220
Ravunharhu	225
Ravumune	232
Ravuntlhanu	236
Vhiki 10 Ku veka swikongomelo	241
Musumbhunuku	243
Ravumbirhi	248
Ravunharhu	253
Ravumune	259
Ravuntlhanu	263

Tinotsi ta Maendlelo

Mimbuyelo ya dyondzo

Kotara leyi, vadyondzi va wena va fanela ku fikelela mimbuyelo leyi:

KU YINGISELA NA KU VULAVULA

- Vadyondzi va fanele va kota ku vula kumbe ku yimbelela 4 wa swinsin'wana kumbe tinsimu tintshwa.
- Vadyondzi va fanele va kota ku va na xiave eka nkanerisano wa tilasi ku avela hi vutivi bya masungulo.
- Vadyondzi va fanele va kota ku kanerisana hi xitori xo hlaya swin'we, va tirhisa rimba ra nkanerisano tanihi xiletelo.
- Vadyondzi va fanele va kota ku endla switori swa vona vini eka nghingiriko wa vutumbuluxi byo rungula xitori.
- Vadyondzi va fanele va kota ku vulavula hi leswi va swi tsaleke.
- Vadyondzi va fanela ku twisisa na ku kota ku tirhisa ntivomarito lowu landzelaka:

ku tlangela	ntlangu	xihlamariso	tsundzuka	rivala	rivariweke
nyiko	nkhensa	tshunxekile	rhamba	xirhambo	mvhilopho
nyika	amukela	pfilunganyekile	ku kombela ku khomeriwa	hi khombo	xihoxo
vutleke-tleke	hi ntolovelu	lexi nga taliki ku voniwa	hlayisekanga/sirhelekanga	la navelaka	tsakela
lori	rivilo	vangama	swifambo	ndlela	magoji
xiganga	Ethiopia	tiolimpiki	xa matiko hinkwawo	ku hlamusela	medali
tinyungubyisa	ndhundhuzela	pfuna	mpfuno	vunene	tayere
tayere ro ponca	ku ponca	pompi	xikanyakanya	nghozi	vunghana
ku hlayisa	diramu	tlutlama	hangalaka/hangalakile	endzhaku	ehansi
kongoma	ekule na	mutinyiketi	engeta	lavisisa	xikongomelo
ku swi kota	ku humelela	humelerile	antswisa	kungu	mphikizano
ku hlayisa	ku titoloveta	mbuyelo	qhinga	ntlhari	tlhariha
loloha	ku tirha swinene	lulameriwa	nhluvuko	dya ndzhaka	vutumbuluxi

NDZEMUKO WA MIMPFUMAWULO NA MIMPFUMAWULO

- 1 Vadyondzi va fanele va kota ku tiva mimpfumawulo hi ku wu vula.
- 2 Vadyondzi va fanele va kota ku lemuka mimpfumawulo leyi landzelaka hi ku olova.
- 3 Vadyondzi va fanele va kota ku twananisa na ku hambanisa mimpfumawulo leyi landzelaka:

n'	uo	aa	oo	ie	ue
ii	ee	ng	ntw	ntl	ndz
mpf	tlh				

Vadyondzi va fanele va kota ku ava marito lama landzelaka hi swiphemu

n'hweti	n'wana	n'anga	n'wala	n'hwembe	n'wendzambahala
muongori	muoxi	muoki	muolovisi	muondli	ohohoo
riendzo	riengeteri	xiendlo	xiendliwa	muendzi	muengi
muendli	tititii	cingee	cowee	nghati	nghala
nghozi	nghohe	nghilazi	Nghezimani	ntwala	ntwalo
ntwelano	ntwisiso	ntwiwo	ntlangelo	ntlangu	ntlawa
ntlambya	ndzilo	ndzimana	ndzeko	ndzisana	ndzinganyiso
ndzulamiso	mpfula	mpfuvu	mpfenhe	mpfuka	mpfundla
mpfimba	tlibuka	tlhantlha	tlierisa	tlhela	tlhari
tlhava					

KU HLAYA

Vadyondzi va fanele va kota ku hundzuluxa marito lama landzelaka:

n'hweti	n'wana	n'anga	n'wala	n'hwembe	n'wendzambahala
muongori	muoxi	muoki	muolovisi	muondli	gaa
paa	yaa	yoo	goo	choo	ohohoo
riendzo	riengeteri	xiendlo	xiendliwa	muendzi	muengi
muendli	dzwii	yii	ixii	whii	tititii
cwii	nghee	cingee	cowee	nghamu	nghala
nghozi	nghohe	nghilazi	Nghezimani	ntwala	ntwalo
ntwelano	ntwisiso	ntwiwo	ntlangelo	ntlangu	ntlawa
ntlambya	ndzilo	ndzimana	ndzeko	ndzisana	ndzinganyiso
ndzulamiso	mpfula	mpfuvu	mpfenhe	mpfuka	mpfundla
mpfimba	tlibuka	tlhantlha	tlierisa	tlhela	tlhari
tlhava					

Vadyondzi va fanele va kota ku hlaya marito lama landzelaka hi ku ma vona

xirapa	khekhe	xibamubamuu	kahle	hinkwerhu	vhilopo
posweni	phasele	magandlati	phati	ringana	navela
xikepe	tsanile	tsakangi	xiboho	epurasini	timedali
saqwadi	hlula	gada	poncile	tayere	xibakabakeni
vukarhe	xihlahla	xitumbelelana	nhoveni	rhelela	diramu
xikanyakanyaa	riqinghoo	evhengeleni	ribungu	endzela	malangavi
vakacha	vurhonwana	pulana			

Vadyondzi va fanele va kota ku hlaya na ku hlanganisa xitshuriwa tanihi xikombiso lexi landzelaka:

Dyana tshopi. Kokwana u tshinya vatukulu. Tshivela ndzilo hi tihunyi. Tshika ku huha u hlaya tibuku. Tshova tihunyi hi ta tshivela ndzilo. Tshama ehansi loko u tsala.

NTWISISO

- 1 Vadyondzi va fanele va kota ku endla minkumbetelo hi xitshuriwa hi ku hlaya swifaniso.
- 2 Vadyondzi va fanele va kota ku tsundzuka vuxokoxoko hi xitshuriwa.
- 3 Vadyondzi va fanele va kota ku rungula hi xitshuriwa.
- 4 Vadyondzi va fanele va kota ku landzelerisa swiendleko eka xitshuriwa.
- 5 Vadyondzi va fanele va sungula ku twisisa leswaku swi vula yini ku va na xifaniso xa miehleketo, ku hlanganisa, ku kumbetela na ku tivutisa hi xitshuriwa.
- 6 Vadyondzi va fanele va kota ku anakanya xitshuriwa hi ku tirhisa rimba ra nkanerisano.
- 7 Vadyondzi va fanele va kota ku hlamula swivutiso swa ntwisiso leswi tsariweke swa xitshuriwa.
- 8 Vadyondzi va fanele va kota ku endla nkomiso wa xitshuriwa.

KU TSALA

- 1 Vadyondzi va fanele va kota ku dirowa xifaniso lexi hundzisaka nhlamuselo.
- 2 Vadyondzi va fanele va kota ku engetela lebulu yin'we kumbe timbirhi eka leswi va swi diroweke.
- 3 Vadyondzi va fanele va kota ku tsala x wa tindzimana hi ku tirhisa rimba ra matsalelo kumbe kungu.
- 4 Vadyondzi va fanele va kota ku tsala: nongonoko.

Switirho na switirhisiwa leswi Nyikiwaka

Tekelani enhlokweni leswaku hinkwaswo switirhisiwa leswi nyikiwaka i swa xikolo. Switirhisiwa swi ta humesiwa kan'we ntsena, kutani swi fanele swi rhekhodiwa na ku hlayisiwa.

Eka Kotara 1 vadyondzisi va nyikiwa switirhisiwa leswi landzelaka:

1 Tibodo to hlovohatiwa ta nkombiso x 4

Tirhisa tibodo leti ku endla rimba ra mintirho ya wena ya vhiki. Vhiki rin'wana na rin'wana, endla nkombiso wa: mpfumawulo na marito ya wena; marito lama tirhisiwaka ngopfu; nkongomelo wa marito ya ntivomarito; mimpfapfarhuto/swifaniso; na rimba ra matsalelo.

2 Chati/tichati ta Ntivontsalo

Endla nkombiso wa tichati leti emahlweni ka tlilasi, leswaku vadyondzi va ti vona kahle. Vadyondzisi va Giredi 1 na 2 va ta nyikiwa tichati ta matsalelo ya Nkandziyiso wa Ntivontsalo. Vadyondzisi va Giredi 2 na 3 va ta nyikiwa tichati ta Ntivontsalo ta matsalelo ya Nkandziyiso na ta matsalelo yo Koka.

3 Kotara 1: Nkunguhato wa dyondzo

Tirhisa nkunguhato lowu wa dyondzo ku vona leswi faneleke ku dyondzisiwa siku na siku. Maendlelo hi vuenti ma ku byela leswi u faneleke ku dyondzisisa xiswona dyondzo yin'wana na yin'wana. Mavhiki mambirhi lawa yo sungula eka Kotara 1, u ta landzelela nongonoko ya ndzetelo.

4 Kotara 1: Xiletelo xo Landzelerisa ntirho

Tirhisa tsalwa leri ku hetisa Nkunguhato wa Dyondzo wa Lembe na Lembe na Nkunguhato wa Kotara ya wena. Gwajula na ku tsala masiku eka dyondzo yin'wana na yin'wana na le ka nghingiriko wa mahlelelo loko u ri karhi u endla. Tikambisise eka madyondziselo ya wena.

5 Kotara 1: Buku Leyikulu

Tirhisa buku leyikulu ya switori loko ku ri nkarhi wa tidyondzo to Hlaya Swin'we. Ku na nhungu wa switori hi kotara – xitori xin'we hi vhiki rin'wana na rin'wana.

6 Kotara 1: Phakete ra switirhisiwa

Phakete ra switirhisiwa ri katsa minchumu leyi landzelaka:

- **Maphephe ya swikombakomba ya Marito** ya nyikiwela nkongomelo wa ntivomarito; marito lama tirhisiwaka ngopfu; mimpfumawulo na marito. Tsemelela u veka hi nxaxamelo lowu faneleke. Tirhisa maphephe ya swikombakomba ya marito na tibodo ta nkombiso.
- **Mimpfapfarhuto ya nkongomelo wa ntivomarito** ya nyikiwile laha swi faneleke. Tsemelela u veka hi nongonoko lowu faneleke. Tirhisa maphephe ya swikombakomba leswi swa marito na tibodo ta nkombiso.
- **Maphephe ya Vutshila byo hlamusela xitori** ya nyikiwile eka nkongomelo wun'wana na wun'wana. Lowu i nongonoko wa 3 kumbe 4 wa swifaniso leswi

hlamuselaka xitori. Ku na 10 wa minkandziyiso hi phephe rin'wana na rin'wana – rin'we hi ntlawa lowutsongo. Endla minkandziyiso yo tatisa loko swi laveka.

- **Maphephe yo Rhekhoda Mahlelelo** ya nyikiwile ku rhekhoda mbuyelo na swibumabumelo swa kotara.

7 Kotara 1: Maphephe yo Hlaya x8

Ku nyikiwile nhungu wa maphephe yo hlaya hi kotara – rin'we hi vhiki rin'wana na rin'wana kusukela eka vhiki ra vu3 ku fikela eka vhiki ra vu4. Tirhisa maphephe lawa na tilasi hinkwayo hi nkarhi wo hlaya hi ntlawa lowu leteriwaka. Ku na 20 wa minkandziyiso hi phephe rin'we ro Hlaya. Endla minkandziyiso yo tatisa loko swi laveka.

Endlelo ra Ntolovelo hi Vhiki na Vhiki: 7 wa tiawara

- 1 Nongonoko wa madyondzelo wu landzelela endlelo ro fana ra ntolovelo vhiki rin'wana na rin'wana.
- 2 Leswi swi olovisela vadyondzisi na vadyondzi ku swi landzelela.
- 3 Vadyondzi va nga tilulamisela nghingiriko lowu landzelaka loko va tiva ntolovelo lowu.
- 4 Endlelo ra ntolovelo ri huma eka nkarhi wa mpimohansi wa Ririmi ra le Kaya eka XIPHOKHAMA: 7 wa tiawara hi vhiki.
- 5 Ntolovelo lowu wu endliwe leswaku wu tirha tanihi xiphemu xa nongonoko wa tindzimimbirhi ku katsa na nongonoko wa madyondzelo ya PSRIP EFAL.
- 6 U komberwa ku endla nkombiso wa/damarheta ntolovelo lowu etlilasini ya wena na ku ringeta ku wu dyondza hi mbilu!

MUSUMBHU-NUKU		RAVUMBIRHI		RAVUNHARHU		RAVUMUNE		RAVUNTL-HANU	
Migingiriko ya swanomo	15			Migingiriko ya swanomo	15			Migingiriko ya swanomo	15
		Mimpfuma-wulo	15	Mimpfuma-wulo	15	Mimpfuma-wulo	15		
Ntivontsalo	15	Ntivontsalo	15	Ntivontsalo	15				
Ku hlaya hi ntlawa	15	Ku hlaya hi ntlawa	15			Ku hlaya hi ntlawa	15	Ku hlaya hi ntlawa	15
Ku tsala	30			Ku tsala	30				
Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka	30	Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka	30	Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka	30	Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka	30	Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka	30
1.45		1.15		1.45		1.00		1.15	

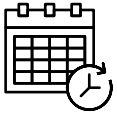

Malulamiseho hi vhiki na vhiki

Swi na nkoka swinene ku tsundzuka leswaku nongonoko wa Ririmi ra le Kaya wu hungutile xilaveko xo KUNGUHATA hi vadyondzisi, kambe ku TILULAMISELA swa ha laveka! Ndzhenga wun'we kan'we hi vhiki, hlanganani na vatirhikuloni (hinkwavo vadyondzisi va Xiyimo xa Masungulo), kutani mi tilulamiseho swin'we.

Loko u ri karhi u tilulamisa, tsundzuka ku:

- 1 Hlaya nkunguhato wa dyondzo wa vhiki rero.
- 2 Tiyisisa leswaku u tiva na ku twisisa maendlelo/madyondziseho lawa ma faneleke ku tirhisiwa. Loko swi nga ri tano, yana eka xiyenge lexi tsariweke 'Maendlelo hi Vuenti' ku endla mpfuxeto hi laha swi faneleke ha kona.
- 3 Lexi landzelaka, langutisa makhadi ya swikombakomba na mimpfapfarhuto kumbe swifaniso leswi lavekaka eka nkongomelo wa ntivomarito, marito lama tirhisiwaka ngopfu, mimpfumawulo na rimba ra matsalelo. Lulamisa makhadi ya swikombakomba na mimpfapfarhuto hi ndlela leyi landzelaka:
 - a Tsemelela makhadi ya swikombakomba kumbe mimpfapfarhuto.
 - b Ringeta ku swi damarheta eka bokisi ro tiyela kumbe phephe.
 - c Loko swi koteka, lamineta kumbe u khavhara hi pulasitiki.
 - d Veka makhadi ya swikombakomba swa dyondzo eka mvhilopho, kumbe u swi tsimba hi rhekere.
- 4 Hlengeleta swin'wana switirhisiwa leswi u nga swi lavaka, ku katsa swifaniso kumbe minchumu leyi khomekaka.
- 5 Languta leswaku Buku Leyikulu yi tshamisekile.
- 6 Hlaya migingiriko ya le ka Buku yo tirhela ya DBE leyi u faneleke ku yi hetisa.
- 7 Titolovete ku endla tidyondzo ta ku tsala.
- 8 Tiyisisa leswaku xiletelo xa wena xo Landzelerisa xi fambisana – na – masiku ku suka eka vhiki leri hundzeke na ku tikambisisa ku ya emahlweni ka wena.

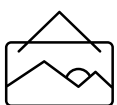
Minkongomelo na nkarhi lowu kongomisiweke eka ku Hlaya

NOMBORO YA VHIKI	NKONGOMELO	XITSHURIWA XO HLAYA SWIN'WE	PHEPEHE RA KU HLAYA
1	NDZETELO		
2			
3	Ku tlangela masiku yo velekiwa	Siku ro velekiwa leri nga rivariwa	3
4	Ku tlangela masiku yo velekiwa	Siku ro tlangela ku velekiwa ka Zanele	4
5	Ku fambafamba	Chuck wa teretere	5
6	Ku fambafamba	Haile Gebrselassie xitsutsumi xa vuswikoti	6
7	Ku pfuna vanghana va hina	Tayere ra Jane ro ponca	7
8	Ku pfuna vanghana va hina	Xitumbelelana	8
9	Ku veka swikongomelo	Marie wa hlayisa	9
10	Ku veka swikongomelo	Mufana wo tlhariha	10

Kotara 1: Nongonoko wa Mahlelelo

Nongonoko wa Makambelelo wu endliwile hi ku ya hi mpfumelelo wa Abridged Section 4 ya XIPHOKHAMA. Leswi swi nga kumeka endzhaku ka xiletelo xo Landzelerisa ntirho xa kotara yin'wana na yin'wana.

Minkombiso etlilasini

TIBODO TA NKOMBISO

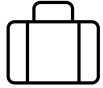
- Tanihi xiphemu xa nongonoko lowu, u ta nyikiwa mune wa tibodo ta nkombiso ta mihlovo yo hambanahambana letikulu.
- Bodo yin'wana na yin'wana yo hlovohatiwa yi ta tirhisiwa ku kombisa ntlawa wo hambana wa marito ya vhiki.
- Tirhisa tibodo leti hi mukhuva lowu:
 - Bodo ya rihlaza** – nkombiso wa nkongomelo wa marito wa ntivomarito na mimpfapfarhuto ya vhiki.
 - Bodo ya wasi** – nkombiso wa marito lama tirhisiwaka ngopfu vhiki rero.
 - Bodo ya xitshopana** – nkombiso wa mpfumawulo na marito ya vhiki.
 - Bodo ya pinki** – nkombiso wa rimba ra matsalelo ya vhiki.
- Marito lama ma fanele ku cinciwa vhiki rin'wana na rin'wana.

- 5 U komberiwa leswaku u nga tshiki nkongomelo wa ntivomarito na mimpfapfarhuto ya lembe hinkwaro. Minkombiso yi fanele yi va leyi nga na vuxaka na nkongomelo lowu u wu endlaka. Loko tlilasi hinkwayo yi tele hi marito na mimpfapfarhuto a yi tiyiseleki, naswona vadyondzi a va nge he ma lemuki marito lawa.
- 6 Loko u susile marito na mimpfapfarhuto, veka kahle efayilini.
- 7 Hlayisa kahle marito lawa leswaku u ta kota ku ma tirhisa lembe leri landzelaka.

TAFULA RA NKONGOMELO

- 1 Ringeta ku tumbuluxa tafula ra nkongomelo etlilasini ya wena.
- 2 Tirhisa ndhawu leyi ku endla nkombiso wa swifaniso na minchumu yo khomeka leyi yelanaka na nkongomelo.
- 3 Lebula minchumu leyi, leswaku vadyondzi va ta kota ku dyondza ntivomarito lowu.

Maendlelo Xidzi

Malawulelo ya tlilasi

Man'wana ya maqhinga ya nkoka ya malawulelo/mafambiselo ya tlilasi ya katsiwile tanihi 'maendlelo hi vuenti'. Lawa hi wona maqhinga lama tirhisiweke minkarhi hinkwayo laha ka nongonoko lowu, kutani swi na nkoka ku ma landzelela.

Xikongomelo: ku antswisa nkarhi – eka – ntirho, matikhomelo na ntirhisano exikarhi ka vadyondzi. Ku hunguta ku kavanyeteka ka tidyondzo. Ku tivisa xiphemu xa ntlangu ku dyondza.

MATSHAMELO NA MINTLAWA LEYITSONGO

- 1 Swi na nkoka swinene ku ti nyika nkarhi na ku xiyisisa hi vukheta leswi vadyondzi u va tshamisisaka xiswona etlilasini.
- 2 Loko u ri karhi u endla leswi, swi na nkoka ku tekela leswi enhlokweni:
 - a **Tshamisisa vadyondzi hi vuswikoti byo hambana-hambana** – a wu lavi vadyondzi lava tikeriwaka ku tshama swin'we, na lava nga na vuswikoti swinene va tshama swin'we. Hlanganisa vadyondzi leswaku tlilasi hinkwayo yi va ndhawu ya vadyondzi va vuswikoti byo hambanahambana.
 - b **Tshamisisa vadyondzi hi vukheta ku papalata kwetlembetano na huwa.** U nga tshamisisi vadyondzi lava karhatanaka swin'we. U nga tshamisisi vadyondzi lava nga miyeriki ku vulavula swin'we. Papalata swiphiqu hi ku hambanisa vadyondzi lavo tano.
- 3 Eka nongonoko wa madyondzelo, ku na migingiriko yi nga ri yingani leyi lavaka leswaku vadyondzi va tirha hi mintlawu leyitsongo.
- 4 Mintlawu leyi yi fanele ku va ya 3–4 wa vadyondzi, lava tshameke swin'we ekusuhi. Endla leswi, leswaku loko u byela vadyondzi ku tirha hi 'mintlawu ya vona leyitsongo' va swi endla hi xihatla na hi ku olova, va nga rhendzeleki ngopfu.
- 5 Loko vadyondzi va tshame hi mintlawu, ndlela yo olova yo vumba mintlawu leyitsongo i ku va vadyondzi vambirhi eka ntila wa le mahlweni va hundzuluka va languta vadyondzi vambirhi lava nga le ndzhaku ka vona eka ntila wa vumbirhi. Va nga vumba ntlawu wa mune hi xihatla na hi ku olova.
- 6 U nga tshikeli leswi emavokweni ya vadyondzi. Teka xiboho xa leswi u nga ta vumbisa xiswona mintlawu leyitsongo etlilasini ya wena, kutani u va toloveta leswi va nga ta yisa xiswona eka mintlawu leyi hi xihatla va miyerile.
- 7 Loko u vona leswaku mavumbelo lawa ya ntlawu a ma tirhi, cinca maendlelo hi ntlawu – u nga sindzisi/boheleli vadyondzi ku tirha swin'we.

MALAWULELO YA MINKANERISANO YA NTLAWA

- 1** Eka nongonoko wa madyondzelo, ku na migingiriko yi nga ri yingani leyi lavaka vadyondzi ku khoma minkanerisano hi ntlawa.
- 2** Toloveta vadyondzi ku endla hi ndlela leyi landzelaka:
 - a** Xosungula, vadyondzi va fanele ku va eka mintlawwa ya vona leyitsongo.
 - b** Leswi landzelaka, vadyondzi va fanele va tekela enhlokweni swivutiso swa nkanerisano kumbe rimba.
 - c** Kutani, mudyondzi un'wana na un'wana u fanele a kuma nkarhi wo hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana, naswona:
 - Mudyondzi 1 u fanele ku hlamula Xivutiso 1
 - Mudyondzi 2 u fanele ku hlamula Xivutiso 1
 - Mudyondzi 3 u fanele ku hlamula Xivutiso 1
 - Mudyondzi 4 u fanele ku hlamula Xivutiso 1
 - Mudyondzi 1 u fanele ku hlamula Xivutiso 2
 - Mudyondzi 2 u fanele ku hlamula Xivutiso 2
 - Mudyondzi 3 u fanele ku hlamula Xivutiso 2
 - Mudyondzi 4 u fanele ku hlamula Xivutiso 2
 - Swi fambisa xisweswo
- 3** Ku nga va mavonelo ya kahle ku tirhisa 'nhonga leyi khavisiweke/ribye/xa nchumu' ku lawula leswi.
 - a** Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana xa nchumu ku fana na nhonga leyi khavisiweke kumbe ribye.
 - b** Munhu loyi a khomaka xa nchumu lexi hi yena a vulavulaka, lavan'wana hinkwavo entlaweni va yingisela.
 - c** Loko mudyondzi wosungula a vulavurile, yena u fanele ku hundzisela xanchumu xa kona eka mudyondzi loyi a landzelaka, swi fambisa sweswo.
- 4** Loko ntlawa wu fanele ku ya nyika mbuyelo, naswona hinkwavo va hlamurile, ntlawa wu nga hlawula tinhlamulo to antswa swinene ta xivutiso xin'wana na xin'wana.

MIGINGIRIKO YO NCICA MAHLAYELO

- 1** Hi minkarhi hinkwayo ya tidyondzo ta ku Hlaya hi Ntlawa loku leteriwa, vadyondzisi va fanele ku tirha na mintlawwa yimbirhi.
- 2** Exikarhi ka mintlawwa leyimbirhi, swi na nkoka ku teka 'xinkadyana xo gingirika' u nga si va tshamisisa ku va va endla nghingiriko wa ku Hlaya eka khadi leri landzelaka.
- 3** Endla hi ndlela leyi landzelaka:
 - a** Loko u hetile ku tirha na vona, tlherisela Ntlawa wa 1 ematafuleni ya vona.
 - b** Kombela tlilasi ku ku nyika ndleve.
 - c** Endla Nghingiriko wo Cinca Mahlayelo na tlilasi hinkwayo.
 - d** Tlherisela vadyondzi va ya tshama ehansi na Khadi ra ku Hlaya.
 - e** Va hlamusele hi nghingiriko lowu nga ta landzela eka Khadi ra ku Hlaya.

- f** Tsundzuxa vadyondzi leswaku va fanele va sungula va heta nghingiriko lowu va nga le ku wu endleni va nga si ya eka lowu landzelaka – va fanele ku tirha hi rivilo ra vona.
- g** Vitana Ntlawa wa 2 ku ta va ta tirha na wena.
- 4** Eka kotara ya 1, hi bumabumele leswaku u tirhisa Migingiriko leyi ya 4 ya ku Cinca Mahlayelo na vadyondzi:

Nghingiriko wa 1: Mudyondzisi u ri

- 1** Byela vadyondzi ku suka va yima.
- 2** Hlamusela leswaku va ta endla mifambafambo yo hambanahambana, ku fana na ku: khumba nhloko ya wena; hahisa khayiti; cinisa nhompfu ya wena; tlula kanharhu; na swin'wana na swin'wana.
- 3** Loko u sungula u ku 'mudyondzisi u ri' vadyondzi va fanele va encenyeta leswi va lerisiwaka swona.
- 4** Loko u nga vuli leswaku 'mudyondzisi u ri', vadyondzi va fanele ku yima va ku whii!
- 5** Loko mudyondzi o encenyeta loko u nga vulanga leswaku mudyondzisi u ri: 'mudyondzi yoloye u humile naswona u fanele ku tshama ehansi'.
- 6** Muhluri i mudyondzi wo hetelela loyi a salaka a yimile.

Nghingiriko wa 2: Ntlangu wo cina

- 1** Byela vadyondzi ku suka va yima.
- 2** Hlamusela leswaku u ta tlanga vuyimbeleri eka riqingho ra wena.
- 3** Loko vadyondzi va twa vuyimbeleri, va fanele ku cina.
- 4** Xikan'we kan'we loko u tima vuyimbeleri, vadyondzi va fanele ku 'oma'/tiya.
- 5** Pfulela u tima vuyimbeleri minkarhi yo hlayanyana, ku endlela leswaku vadyondzi va cina kutani va oma/tiya minkarhi yo hlayanyana!

Nghingiriko wa 3: Dzinginisa, dzinginisa, oma

- 1** Byela vadyondzi ku suka va yima.
- 2** Vula: dzinginisa, dzinginisa, dzinginisa, dzinginisa, dzinginisa, dzinginisa, oma!
- 3** Vadyondzi va fanele ku swi vula na wena naswona va fanele ku dzinginisa miri loko va ri karhi va ku 'dzinginisa'.
- 4** Loko va fika eka 'oma' va fanele va yima va nga tshukuvanyi naswona va miyerile!
- 5** Vuyeleda leswi minkarhi yo hlayanyana.

Nghingiriko wa 4: Xitulu xa mina na mina

- 1 Byela vadyondzi ku suka va yima ekusuhi na switulu swa vona. Ku fanele ku ri na ndhawu ematlhelo ka vona.
- 2 Nyika vadyondzi swiletelo leswi va nga ta swi landzela – va fanele va swi endla hi xihatla naswona va miyerile.
- 3 Swiletelo leswi hinkwaswo swi mayelana na xitulu naswona va titolovela ku tirhisa marito yo komba swiyimo.
- 4 Nyika swiletelo swo fana na ku:
 - yima endzhaku ka xitulu xa wena
 - tlakula xitulu xa wena
 - khandziya ehenhla ka xitulu xa wena
 - tlula hi le henhla ka xitulu xa wena
 - swin'wana na swin'wana

Migingiriko ya swanomo

Ekusunguleni ka dyondzo ya Ririmi ra le Kaya hi Musumbunuku, Ravunharhu na Ravuntlhanu u ta endla nghingiriko wa swanomo. Leyi i migingiriko ya ku vulavula na ku yingisela eka nongonoko lowo. Yi kunguhatiwe hi vukheta ku nyika vadyondzi nkarhi wa ku vulavula va ri voxe.

Ku dyondzisa Nkongomelo wa Ntivomarito

Nkongomelo: Ku ndlandlamuxa matwisiselo, minongoti na ntivomarito ya xiakhademiki eka vadyondzi, ku endlela ku antwisa ku hlaya hi ntwisiso na ntivo. Ku antwisa na ku fuwisa vadyondzi hi vutivi bya ririmi leri faneleke ku tirha hi ku hetiseka eka Xiyimo xa le Xikarhi.

- 1 Dyondzisa vadyondzi marito manharhu mantshwa eka nkongomelo wa ntivomarito.
- 2 Tirhisa maendlelo ya 'KEBV' ku dyondzisa ntivomarito/marito lamantshwa.
- 3 KEBV i nkomiso wa marito: Komba, Encenyeta, Byela na Vula
- 4 A hi minkarhi hinkwayo swi olovaka ku endla swiendlo swa mune eka rito ra nkongomelo wun'wana na wun'wana – endla leswi faneleke.
 - a K – kombetela eka xifaniso kumbe xilo xa ntiyiso, loko swi endleka.
 - b E – Encenyeta nkongomelo wa marito, loko swi endleka.
 - c B – Byela vadyondzi leswi rito ri vulaka swona. Nyika nhlamuselo yo olova ya rito.
 - d V – Vula rito eka xivulwa, kutani vadyondzi va hlaya hi le ndzhaku ka wena.
- 5 Endzhaku ka loko u dyondzisile ntivomarito ya nkongomelo wa vhiki rero, vekela marito eka bodo, xikan'we na xifaniso xa rito ra nkongomelo.
- 6 A hi vadyondzi hinkwavo lava nga tsundzukaka rito ra nkongomelo lowuntshwa xikan'wekan'we. U nga vileli hi swona, naswona u nga endli leswaku vadyondzi va vuyelela marito ko talatala.

- 7 Vadyondzi va ta hlanguana na ntivomarito lowuntshwa minkarhi yo tala exikarhi ka nkongomelo, kutani va ta nyikiwa nkarhi wo vumba ntivomarito wa vona lowu tiyisisiweke.

Risimu kumbe Swisin'wana.

Nkongomelo: Ku katsakanya vutivi lebyintshwa bya ntivomarito wa vadyondzi. Ku dyondza hi ku tlanga.

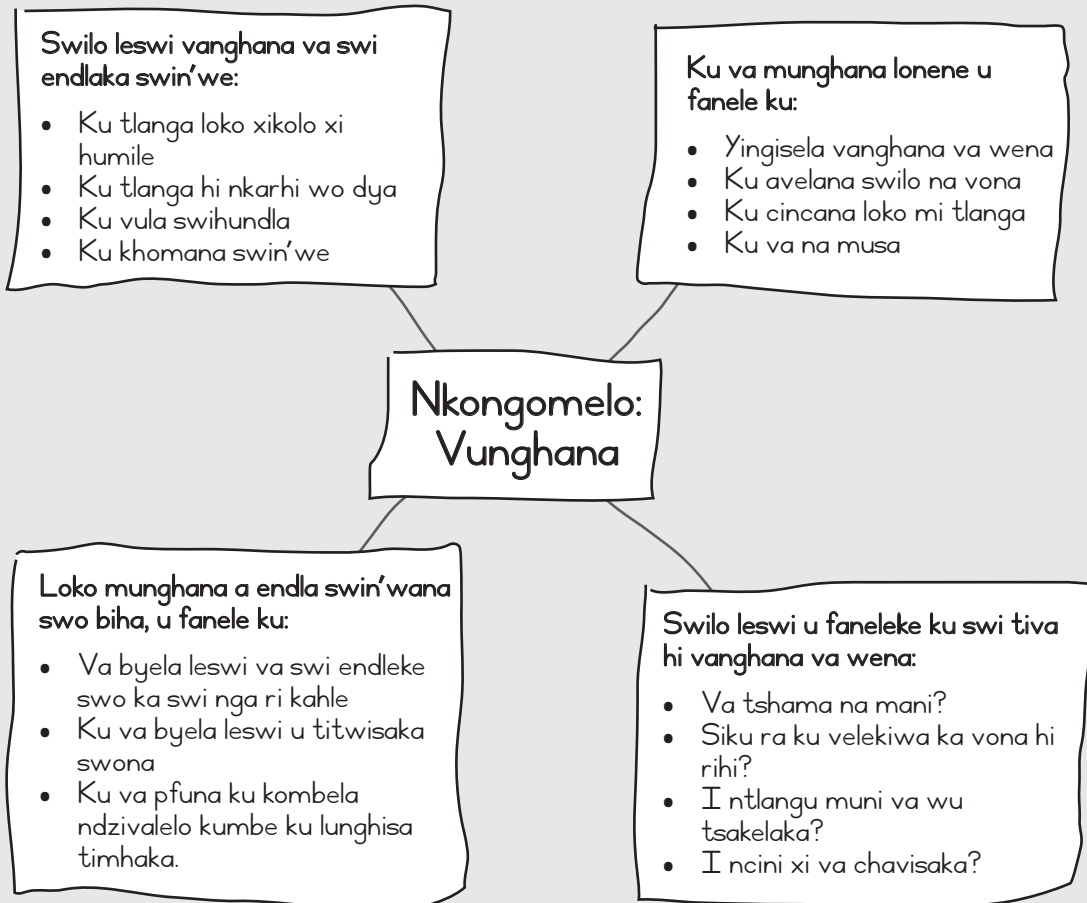
- 1 Risimu kumbe swisin'wana swo karhi leswi u nga ta swi endla na vadyondzi swi longoloxiwile eka nkunguhato wa dyondzontsongo.
- 2 Endzhaku ka nkarhi, vadyondzi va ta tiva tinsimu na swisin'wana leswi, kutani va swi yimbelela xikan'wekan'we.
- 3 Hambiswiritano, loko swi sungula ku dyondzisiwa, u fanele ku dyondzisa vadyondzi marito, swiendlo na noti, loko swi ri kona.
- 4 Dyondzisa vadyondzi risimu kumbe swisin'wana hi layini hi ndlela leyi:
 - a Yimbelela tilasi risimu hinkwaro kumbe u ri vulavula kunene.
 - b Nyika nhlamuselo ya rona eka vadyondzi loko swi fanela.
 - c Yimbelela kumbe u vula layini yo sungula, kutani u pfumelela vadyondzi ku vuyelela endzhaku ka wena.
 - d Yimbelela kumbe u vula layini ya vumbirhi, kutani u pfumelela vadyondzi ku vuyelela endzhaku ka wena.
 - e Yimbelela kumbe u vula tilayini to sungula timbirhi xikan'we, kutani u pfumelela vadyondzi ku vuyelela endzhaku ka wena.
 - f Yana emahlweni hi ndlela yaleyo ku fikela loko u va dyondzisa risimu hinkwaro kumbe swisin'wana.
- 5 Minkarhi hinkwayo ngenisa na swiendlo leswi faneleke swa risimu kumbe swisin'wana.
- 6 Pfumelela vadyondzi ku kombela ku yimbelela tinsimu leti va ti tsakelaka eku heteleleni ka siku – leyi i ndlela yo tsakisa ya ku tiyisa ririmi lerintshwa leri va nga ri dyondza.

Ku tivisa nkongomelo: Ndlela ya vutivi byo rhanga

Nkongomelo: ku kamba na ku kombisa vutivi byo rhanga bya vadyondzi bya nhlokomhaka, na ku aka eka leswi va swi tivaka hi mayelana na nhlokomhaka. Ku kombisa maveketelelo ya kahle ya vutivi hi ndlela ya xigirafiki hi ku tirhisa maqhinga ya mepe wa miehleketo.

- 1 Eka nghingiriko lowu, mudyondzisi u sungula hi ku endla mepe wa miehleketo hi ku hatlisa exitsalelweni.
- 2 Mudyondzisi u dirowa xirhendzevutana xi ri na vito ra nkongomelo exikarhi ka xitsalelo.
- 3 Tlhandlama, mudyondzisi u vutisa vadyondzi: Mi tiva yini hi nkongomelo lowu?

- 4 Mudyondzisi u tsala ehansi miehleketo ya vadyondzi ematlhelo ka mepe wa miehleketo. Mudyondzisi u fanele ku hlengeleta miehleketo yo fana, xikombiso, loko nkongomelo wu ri 'Vunghana' u nga va na mepe wa miehleketo lowu langutekaka ku fana na lowu:

- 5 Eka vhiki ra vumbirhi ra ndzhendzeleko, mudyondzisi u ta tirhisa mepe wa miehleketo ku pfuna vadyondzi ku pfluxeta na ku tianakanya eka leswi va nga swi dyondza eka vhiki ro sungula ra ndzhendzeleko.
- 6 Mudyondzisi u ta vutisa vadyondzi: Hi swihi leswintshwa na leswi tsakisaka leswi mi nga swi dyondza hi nkongomelo lowu ku fika sweswi?

Ku rungula xitori xo titumbuluxela Vhiki ra 1

Nkongomelo: Ku nyika vadyondzi nkarhi ku tirhisa ririmi lerintshwa leri tiyisiweke, na ku tirhisa vutivi bya vona hi nhlokomhaka na ku tumbuluxa xitori lexi twalaka. Ku aka vuswikoti bya ku longoloxa bya vadyondzi. Ku nyika vadyondzi nkarhi wa ku tirha swin'we na van'wana hi ndlela leyinene eka ntlawa lowuntsongo.

- 1 Ngingiriko lowu wu nyika vadyondzi nkarhi wa ku tirhisa miehleketo na vutumbuluxi, ntivomarito wa nkongomelo wa vona lowuntshwa na vuswikoti byo longoloxa ku tumbuluxa xitori xintshwa.

- 2 Byela vadyondzi ku ya eka mintlawwa ya vona.
- 3 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana phepha ro tumbuluxela ndzungulo wa xitori ku ya hi nkongomelo. U ta kuma leswi eka Switirhisiwa.
- 4 Maphepha lama yo tumbuluxela eka wona ya na 3–4 wa swifaniso leswi nga tirhisiwaka ku tumbuluxa xitori xo yelana na nkongomelo.
- 5 Byela vadyondzi ku ehleketa hi xitori lexi yelanaka na swifaniso.
- 6 Nyika vadyondzi minete yin'we kumbe timbirhi ku ta na miehleketo ya vona.
- 7 Endzhaku ka swona vadyondzi va ta nyiketana hi ku nyika mavonelo ya vona ya xitori.
- 8 Famba u rhendzeleka u ri karhi u yingisela vadyondzi vo hambanahambana loko va hlamusela switori swa vona.
- 9 Hlengeleta maphepha lama a va tirhela eka wona u ma hlayisa kahle leswaku ya ta tirhisiwa eka vhiki leri landzelaka.
- 10 Hlohlotela vadyondzi ku hlayela un'wana xitori ekaya.

Ku rungula switori swo titumbuluxela Vhiki ra vu2

Nkongomelo: Ku nyika vadyondzi nkarhi ku tirhisa ririmi lerintshwa leri tiyisisiweke, na ku tirhisa vutivi bya vona hi nhlokomhaka na ku tumbuluxa xitori lexi twalaka. Ku aka vuswikoti bya ku longoloxa bya vadyondzi. Ku nyika vadyondzi nkarhi wa ku tirha swin'we na van'wana hi ndlela leyinene eka ntlawa lowuntsongo.

- 1 Byela vadyondzi ku ya eka mintlawwa ya vona.
- 2 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana ntsariso wa ntumbuluxo wa nkongomelo.
- 3 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana phepha ro tumbuluxela ndzungulo wa xitori ku ya hi nkongomelo.
- 4 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vhiki leri nga hundza, va endle switori swa vona vinyi hi ku ya hi swifaniso.
- 5 Vhiki leri, vadyondzi va fanele ku tirha hi ntlawa ku ehleketa hi xitori xa ntlawa.
- 6 Tsundzuxa vadyondzi leswaku xitori xa vona xi fanele ku va xa vutumbuluxi, kambe xi fambelana na swifaniso.
- 7 Byela tlilasi ku yingisela.
- 8 Kombela 1–2 wa mintlawwa yo hambanana ku hlayelana switori swa mintlawwa ya vona.
- 9 Khensa vadyondzi ku va va hlayelanile switori.

Ku kanela hi Xitshuriwa xo Hlaya Swin'we

Nkongomelo: Ku dyondzisa vadyondzi vuswikoti byo ehleketa hi vuenti na ku xopaxopa na vuswikoti byo katsakanya na ku va nyika nkarhi wa ku titoloveta na ku antswisa vuswikoti lebyi. Ku aka ku titshebha eka vadyondzi hi ku va nyika nkarhi wo tumbuluxa na ku humesela mavonelo ya vona, ku hlela, hlanganisa na xakahata. Ku nyika vadyondzi nkarhi wa ku tirha swin'we na van'wana hi ndlela leyinene entlaweni lowuntsongo.

- 1 Ku kana hi xitshuriwa xo hlaya swin'we swi endliwa hi Ravuntlhanu.
- 2 Sungula hi ku tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni.
- 3 Endzhaku ka swona, hlaya u tlhela u hlamusela rimba ra nkanerisano eka vadyondzi.
- 4 Vadyondzi va fanele ku twisisa leswaku a ku na ku ahluriwa ka tinhlamulo to pfuleka no pfaleka – ku hambana hi tinhlamulo na mavonelo swa amukeleka.
- 5 Eku heteleleni ka dyondzontsongo, byela tlilasi ku yingisela.
- 6 Eka timinete to hetelela, kombela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku byelana tinhlamulo.
- 7 Khensa vadyondzi hi tinhlamulo na xiave lexi va nga va na xona.
- 8 Loko tinhlamulo ti nga ri tona kumbe ti fanele ku ndlandlamuxiwa, lulamisa kumbe u vutisa swivutiso swo tlhontha miehleketo.

Ndzemuko wa mimpfumawulo/Ntivontsalo

Giredi ya 1 na 2 (ku fikela nongonoko wa mimpfumawulo wu hetisiwa)

Eka nongonoko lowu ku na Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo na ntirho wa ntivontsalo.

Nkatsakanyo: Musumbhunuku

Nkongomelo: Ku tirhisa makambeleo ya nkamafundza ku kambela vadyondzi ndzemuko wa mimpfumawulo na ku tsundzuka mimpfumawulo na ntivontsalo lowu va dyondzeke. Ku lulamisa kumbe ku katsakanya vutivi bya mimpfumawulo na ntivontsalo hi ku tilulamisa Ku tirhisa nkambelo wo xiyaxiya hikwalaho ka xikongomelo xa makambelo ya mafundza.

- 1 Hi masiku ya Musumbhunuku hi nkarhi wa ntivontsalo, vadyondzi va titoloveta ku tirhisa tsalelo ro ka ri nga koki ku pfuxeta mimpfumawulo, mapeletwana na marito lama dyondziweke mavhikini lama nga hundza.
- 2 Byela vadyondzi ku pfula tibuku to tsalela. Loko se va swi kota, va fanele ku tsala siku.
- 3 Endzhaku u va byela ku petsa phepha hi le xikarhi; na ku nombora ku suka eka 1–5 hi le layinini ya le makumu ka pheji na ku suka eka 6–10 hi le xikarhi ka pheji. (nhlayo ya mimpfumawulo; mapeletwana yi ta hambana ku ya hi dyondzo hi dyondzo)
- 4 Byela vadyondzi ku tsala ehansi mpfumawulo, peletwana kumbe rito lo ku u ma vula – va fanele ku matsala etlhelo ka nomboro leyi nga yona. Loko va nga swikoti ku tsala mpfumawulo kumbe rito va fanele ku tsala xitlhenguso.
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku i nghingiriko wo hatlisa ku vona loko va ha tsundzuka ku tsala mimpfumawulo, mapeletwana na marito lawa va nga ma dyondza.
- 6 Byela vadyondzi leswaku va le ku kambisiseni mimpfumawulo na ntivontsalo wa vona.
 - Va fanele ku vona loko va swi kota ku tsala mpfumawulo, peletwana na rito hi ndlela ya kahle.
 - Va fanele ku tlhela va vona loko va tiva ku endla maletere hi ndlela ya kahle.

- 7 Vitanela mimpfumawulo, mapeletwana na marito eka nkunguhatontsongo wa dyondzo.
- 8 Kutani, u va lerisa ku teka penisele ya mihlovohlovo va lulamisa mintirho ya vona.
- 9 Tsala tinhlamulo leti lulameke exitsalelweni, vula mpfumawulo u ri kari u hlamusela maendlelo ya ku tsala
- 10 Byela vadyondzi leswaku loko va tsandzeka ku tsundzuka mpfumawulo kumbe ku tsala letere va fanele ku swi tirha exikarhi ka vhiki.
- 11 Hlengelela tibuku ta vadyondzi eku heleni ka siku kutani u tsala ehansi ku i vamani va lavaka ku pfuniwa.

Ku dyondza Mpfumawulo Wuntshwa na Marito: Ravumbirhi na Ravunharhu

Nkongomelo: Ku hlamusela hi ku hetiseka na ndlela ya ku hluvukisa ndzemukiso wa mimpfumawulo. Ku hlamusela hi ku hetiseka ku dyondzisa fonimi ya Ririmi ra le Kaya na mapeletwana eka vadyondzi; ku titoloveta ku vona na ku tirhisa fonimi na mapeletwana lama nga dyondziwa eka rito.

Ku dyondzisa mpfumawulo wuntshwa.

- 1 Vula mpfumawulo kutani u tlakusela ehenhla xikombakombani, xikombiso: /p/
- 2 Vula mpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku vuyelela mpfumawulo x3.
- 3 Kanela hi ku fana na ku hambana ka mpfumawulo wa/p/hi Ririmi ra le Kaya na hi Ririmi Ro Engetela.
- 4 Komba vadyondzi mpfumawulo wun'we eka fureme ra xialifabete.
- 5 Vutisa vadyondzi: Ku ehleketa hi marito lama tirhisaka mpfumawulo wa/p/?
- 6 Bubutsa miehleketo ni vadyondzi hi marito yo fana na: poto, patu, pume, peni.

Tivisa marito mantshwa.

- 1 Vulela rito rin'wana na rin'wana ehenhla loko u komba vadyondzi marito lama nga eka xikombakombana yo fana na: tana, pana, bana, fana
- 2 Vutisa vadyondzi ku vuyelela marito endzhaku ka wena loko u tshikelele mpfumawulo lowu hlawuriweke.
- 3 Damarheta swikombakomba swa marito eka bodo yo kombisa ya mimpfumawulo.

Ku tsala maletere Mantshwa na Marito: Masiku ya Ravumbirhi na Ravunharhu

Nkongomelo: Ku ndlandlamuxa vuswikoti bya vadyondzi ku tsala hi ku hetiseka na ku tsala tigrifeme leti yelana na tefoneme leti va nga ti dyondza hi nkholuko.

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku tsala hi ndlela ya ku tsala maletere hi ku kokela eka mimpfumawulo leyi dyondziweke.

- 2 Kombisa ku tsala mimpfumawulo exitsalelweni – hlamusela maendlelo ya ku vumba maletere u ri kari u tsala.
- 3 Byela vadyondzi lava tirhisaka voko ra ximatsi ku veka nhloko ya vona ehenhla ka desika.
- 4 Kutani yima u fularhela vadyondzi, kutani u yimisa voko ra wena ra xinene.
- 5 Byela vadyondzi lava tirhisaka voko ra xinene ku landzelela loko u tsala maletere emoyeni.
- 6 Vuyelela maendlelo lawa na vadyondzi va voko ra ximatsi.
- 7 Kutani byela vadyondzi ku tirha na nakulorhi ku tsala mimpfumawulo eminhlaneni hi tintiho ta vona.
- 8 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala mimpfumawulo emadesikeni hi tintiho ta vona.
- 9 Hi ku gimeta, komba vadyondzi ro hetelela ku vumba maletere na marito exitsalelweni.
- 10 Vadyondzi va fanele ku tsala mpfumawulo/marito/swivulwa etibukwini ta vona.
- 11 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo wuntshwa lowu dyondziweke eka marito man'wana na man'wana/swivulwa leswi tsariweke.

Ku hambanisa na Ku twananisa: Masiku ya Ravumune

Nkongomelo: Ku hlamusela hi ku hetisisa na ndlela ya ku ndlandlamuxa ndzemuko na vuswikoti bya ku twananisa na ku hambanisa tefonimi na mapeletwana lama dyondziweke hi vadyondzi hi ndlela ya ku hlaya na ku tsala va ri voxo. Ku engetela ndzemuko wa tefonimi hi kan'wekan'we.

Ndza endla...

- 1 Sungula hi rito ku suka hi nkunguhato wa dyondzontsongo hi Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: huma
- 3 Hambanisa rito hi swiphemu: /h/u/m/a/
- 4 Vula mpfumawulo wun'we wo sungula wa rito: /h/
- 5 Vula mpfumawulo wun'we wa vumbirhi wa rito: /u/
- 6 Vula mpfumawulo wun'we wa vunharhu wa rito/m/
- 7 Vula mpfumawulo wa vumune/hetelela wa rito./a/.
- 8 Tsala rito exitsalelweni: huma
- 9 Kombisa hi ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku aka rito: /h/u/m/a/= huma
- 10 Kutani, vula peletwana ro sungula ra rito: /hu/.
- 11 Vula peletwana ra vumbirhi ra rito: /ma/
- 12 Vula peletwana ra vunharhu ra rito:
- 13 Kombisa hi ku kombetela eka na ku twananisa mapeletwana ku aka rito: /hu/ma/= huma.
- 14 Vuyelela hi rito ra dyondzo ya Ravunharhu.

Ha endla...

- 1 Sungula hi rito ku suka eka nkunguhatontsongo wa dyondzo ya Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: Tana. Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wun'we wo sungula wa rito?/t/Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wun'we wa vumbirhi wa rito?/a/Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wun'we wa vunharhu wa rito?/n/
- 3 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wa vumune wa rito?/a/.
- 4 Vutisa vadyondzi ku hambanisa rito hi swiphemuphemu: /t/a/n/a/
- 5 Tsala rito exitsalelweni: Tana.
- 6 Lerisa vadyondzi ku twananisa mimpfumawulo eka rito: /t/a/n/a/= tana
- 7 Vutisa vadyondzi: Hi rihi peletwana ro sungula ra rito?/ta/
- 8 Vutisa vadyondzi: Hi rihi peletwana ra vumbirhi ra rito?/na/. Byela vadyondzi ku twananisa mapeletwana ku aka rito?/ta/-/na/
- 9 Vuyelela maendlelo lawa hi rito ra nkunguhatontsongo wa dyondzo ya Ravunharhu.

Ku kuma Rito: Masiku ya Ravuntlhanu

Nkongomelo: Ku nyika nkarhi vadyondzi ku katsakanya vutivi bya tefonimi leti va nga tidyondza. Ku nyika vadyondzi nkarhi wa ku titoloveta vuswikoti bya ku twananisa na ku hambanyisa ku aka marito. Ku engetela ndzemuko wa tefonimi hi kan'wekan'we.

Tsala tafula exitsalelweni leri katsaka mimpfumawulo leyi dyondziweke na leyi nga dyondziwa hi Ravumbirhi na Ravunharhu.

hl-	u	ph	t
m	a	e	i
h	k	n	l

Kombisa

- 1 Tsundzuxa vadyondzi hi mimpfumawulo ya vhiki Ravumbirhi xikombiso: /hl/na/ph/.
- 2 Hluta mimpfumawulo na mimpfumawulo yo twananisa hinkwayo exitsalelweni.
- 3 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta nyikiwa timinete tinharhu ku aka marito yo tala va tirhisa mimpfumawulo leyi nga laha henhla.
- 4 Komba vadyondzi maendlelo ya ku tirhisa mpfumawulo lowu hlawuriweke/ hlu/phe/ka/.
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga endla rito va tirhisa mimpfumawulo yin'wana na yin'wana – a va fanelanga ku tirhisa/hl/kumbe/ph/
- 6 Kombisa vadyondzi ku endla rinwana rito ro fana na/hu/ma/
- 7 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga endla marito va tirhisa mpfumawulo lowu nga hlawuriwa ku fana na hlupheka kumbe marito mo pfumala mpfumawulo lowu nga hlawuriwa ku fana na nkumba.

Vadyondzi va endla

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku na ku tsala nhlokomhaka: hl, ph
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete tinharhu ku kuma na ku aka marito lama va nga ma kotaka.
- 4 Ku pfumelela vadyondzi ku lulamisa ntirho wa vona. Komba vadyondzi ndlela ya ku aka marito lawa hlupheka, nkumba na man'wana, xikombiso: hlupheka, huma, mati, tana, phema, kama, hlula, phepha, hluka.

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo/ Ntivontsalo

Giredi ya 2 na 3 (ku fikela loko nongonoko wa mimpfumawulo wu hetisiwa)

Eka nongonoko lowu ku na Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo na ntirho wa Ntivontsalo.

GIREDI 2 KOTARA YA 3-4

NTIVONTSALO

Ku cinca marito: Musumbhunuku

Nkongomelo: Ku lulamisa kumbe ku katsakanya vutivi bya mpfumawulo na ntivontsalo hi ku ti lulamisa. Ku ndlandlamuxa vuswikoti byo hlaya hi ku pfuna vadyondzi ku tshikelela na ku lemuka ku cinca ka marito kumbe swivulwa, leswi cincaka nhlamuselo ya marito kumbe swivulwa.

Xiyaxiya: Eku sunguleni, vadyondzi va fanele ku endla nghingiriko lowu va nga KOKELI. Xikan'wekan'we loko vadyondzi va tiva hi ku ringanela ku kokela, kombela vadyondzi hi ku va lerisa ku hetisisa nghingiriko wa ku kokela.

- 1 Hi masiku ya Musumbhunuku hi nkarhi wa ntivontsalo vadyondzi va titoloveta ku tirhisa tsalelo ro ka ri nga koki ku pfuxeta mimpfumawulo na marito lama dyondziweke mavhikini lama nga hundza.
- 2 Byela vadyondzi ku pfula tibuku to tsalela va tsala siku.
- 3 Endzhaku u va byela ku nomboro ku suka eka 1-5 hi le layinini ya le makumu ka pheji, va tlula layini exikarhi ka nomboro yin'wana na yin'wana.
- 4 Tsala xivulwa lexi nyikiweke eka nkunguhatontsongo wa dyondzo exitsalelweni kusuhi na nomboro 1, ku fana na:
 - Ndzi lava buku.
- 5 Lerisa vadyondzi ku kopa xivulwa etibukwini ta vona.
- 6 Kutani, u lerisa vadyondzi ku tsala tidyondzo to hambana ta timofini. (hi Xinghezi kumbe Xibunu – rivitavito) ekusuhi na nomboro ku fana na:

- U
 - Ni
 - Xi
 - Va
- 7 Lerisa vadyondzi ku tsarisisa xivulwa, va tirhisa tin'wana ta tinhlokomhaka ta timofini (Xinghezi na Xibunu – riviti)
 - 8 Tsundzuxa vadyondzi leswaku lowu i nghingiriko wo hatlisa ku vona loko va ha tsundzuka ku tsala mimpfumawulo na marito lawa va nga ma dyondza.
 - 9 Byela vadyondzi leswaku va le ku kambisisiweni mimpfumawulo na ntivontsalu wa vona.
 - 10 Eku heteleni ka dyondzo, tsala kahle swivulwa exitsalelweni, u vula mimpfumawulo na ku hlamusela matsalele ya ku kokela loko u ri karhi u tsala.
 - 11 Kutani, vutisa vadyondzi ku kombetela eka tipatironi tin'wana na tin'wana va ti vonaka, ku fana na laha xivulwa xi cincaka.
 - 12 Khwatihata patironi yin'wana na yin'wana, ku fana na:
 - Ndzi lava buku.
 - Mi lava buku.
 - Hi lava buku.
 - Va lava buku.
 - 13 Kutani u va lerisa ku teka pensele ya mihlovohlovo va lulamisa mintirho ya vona.
 - 14 Byela vadyondzi leswaku loko va tsandzeka ku tsundzuka mpfumawulo kumbe ku tsala hi ku kokela va fanele ku swi tirha exikarhi ka vhiki.
 - 15 Hlengeta tibuku ta vadyondzi eku heleni ka siku kutani u tsala ehansi leswaku i va mani va lavaku ku pfuniwa. Van'wana va nga tsandziwa hi mimpfumawulo, kasi van'wana va nga tsandziwa hi ku tsala hi ku koka!

GIREDI 3 KOTARA YA 1-2

NTIVONTSALO

Vunwe na Vunyingi bya Marito: Musumbhunuku

Nkongomelo: Ku lulamisa kumbe ku katsakanya mpfumawulo na vutivi bya ntivontsalu hi ku ti lulamisa. Ku ndlandlamuxa vuswikoti byo hlanya hi ku pfuna vadyondzi ku vona na ku langutela ku cinca ka tipatironi eka rito hi ku ya hi xilandzi xa riviti.

Xiyaxiya: Eku sunguleni, vadyondzi va fanale ku endla nghingiriko lowu hi ku tsala va nga koki. Xikan'wekan'we loko vadyondzi va tiva matsalele hi ku ringanela ya ku koka, va kombele hi ku va lerisa ku hetisa nghingiriko wa ku KOKA.

- 1 Hi masiku ya Musumbhunuku hi nkarhi wa ntivontsalu vadyondzi va titoloveta ku tirhisa tsalelo ro koka ku pfluxeta marito lama dyondziweke mavhikini lama nga hundza.

2 Byela vadyondzi ku pfula tibuku to tsalela va tsala siku na nhlokomhaka.

Vun'we na Vunyingi bya marito.

3 Endzhaku u va byela ku tsala nomboro ku suka eka 1–5 hi le layinini ya le makumu ya pheji, tlula tilayini exikarhi ka tinomboro.

4 Tsundzuxa vadyondzi leswaku lowu i nghingiriko wo hatlisa ku vona loko va ha tsundzuka ku tsala mimpfumawulo na marito lawa va nga ma dyondza.

5 Byela vadyondzi leswaku va le ku kambisiweni mimpfumawulo na ntivontsalo wa vona.

6 Vitanela marito ya vun'we eka nkunguhatontsongo wa dyondzo. Vadyondzi va fanele ku tsala marito lawa kusuhi na tinomboro, hi ndlela leyi.

Vun'we na Vunyingi bya Marito

- ximanga
- ricece
- movha
- n'wana
- mufana

7 Kutani, u va lerisa ku tsala marito hi vunyingi.

8 Hi timinete to hetelela ta ntlhanu ta dyondzo, tsala kahle marito exitsalelweni, u vula mimpfumawulo na ku hlamusela matsalele ya ku koka loko u ri karhi u tsala.

9 Kutani, vutisa vadyondzi ku kombetela eka tipatironi leti va ti vonaka, ku fana na laha marito ma cincaka.

10 Khwatihata patironi leyi, ku fana na:

Vun'we na Vunyingi bya Marito

- 1 ximanga
swimanga
- 2 ricece
ticece
- 3 movha
mimovha
- 4 n'wana
vana
- 5 mufana
vafana

11 Byela vadyondzi ku ehleketa hi tipatironi leti loko va ri ku hlayeni kumbe ku tsaleni.

12 Lerisa vadyondzi ku teka tipensele ta mihlovohlovo va lulamisa mintirho ya vona.

13 Byela vadyondzi leswaku loko va tsandzeka ku tsundzuka mpfumawulo kumbe ku tsala letere hi ku koka, va fanele ku swi tirha exikarhi ka vhiki.

14 Hlengeta tibuku ta vadyondzi eku heleni ka siku kutani u tsala ehansi leswaku i vamani va lavaka ku pfuniwa. Van'wana va vadyondzi va nga tsandziwa hi mipfumawulo, kasi van'wana va nga tsandziwa hi ku tsala hi ku koka!

GIREDI 3 KOTARA YA 3-4**NTIVONTSALO****Vun'we na Vunyingi: Musumbhunuku**

Nkongomelo: Ku lulamisa kumbe ku katsakanyo mpfumawulo na vutivi bya ntivontsalo hi ku ti lulamisa. Ku ndlandlamuxa vuswikoti byo hlaya hi ku pfuna vadyondzi ku vona na ku langutela ku cinca ka tipatironi eka rito hi ku ya hi xilandzi xa riviti.

Xiyaxiya: Eku sunguleni, vadyondzi va fanale ku endla nghingiriko lowu hi ku tsala va nga koki. Xikan'wekan'we va tiva matsalele yo koka, va kombeli hi ku va lerisa ku hetisa nghingiriko wa ku KOKA.

- 1 Hi masiku ya Musumbhunuku hi nkarhi wa ntivontsalo vadyondzi va titoloveta ku tirhisa tsalelo ro koka ku pfluxeta marito lama dyondziweke mavhikini lama nga hundza.
- 2 Byela vadyondzi ku pfula tibuku to tsalela va tsala siku na nhlokomhaka. Vun'we ni Vunyingi bya swivulwa.
- 3 Kutani u va byela ku nomboro ku suka eka 1–5 hi le layinini ya le makumu ka pheji, va tlula tilayini exikarhi ka tinomboro.
- 4 Tsundzuxa vadyondzi leswaku lowu i nghingiriko wo hatlisa ku vona loko va tsundzuka ku tsala mimpfumawulo na marito lawa va nga dyondza.
- 5 Byela vadyondzi leswaku va le ku kambisisiweni mimpfumawulo na ntivontsalo wa vona.
- 6 Vitanela marito ya vun'we eka nkunguhatontsongo wa dyondzo. Vadyondzi va fanele ku tsala marito lawa ekusuhi na tinomboro, hi ndlela leyi.

Vun'we na Vunyingi – Swivulwa

- 1 Ximanga xi nwa masi.
- 2 Ricece ra rila.
- 3 Movha wu yimile.
- 4 N'wana wa rila.
- 5 Yindlu yi wile.
- 7 Kutani, u va lerisa ku tsala nakambe swivulwa hi le vunyingini.
- 8 Eka timinete ta ntlhanu to hetelela ta dyondzo, tsala kahle swivulwa exitsalelweni, u vula mimpfumawulo na ku hlamusela matsalele ya ku koka loko u ri karhi u tsala.
- 9 Kutani, vutisa vadyondzi ku kombetela patironi yin'wana na yin'wana leyi va yi vonaka, ku fana na laha marito ma cincaka.
- 10 Khwatihata tipatironi leti, ku fana na:

Vun'we na Vunyingi bya Swivulwa

- 1 Ximanga xi ti chela hi masi.
Swimanga swi ti chela hi masi.
- 2 Ricece ra rila.
Ticece ta rila.

3 Movha wu yimile.

Timovha ti yimile.

4 N'wana wa rila.

Vana va rila.

5 Yindlu yi wile.

Tiyindlu ti wile.

- 11 Byela vadyondzi ku ehleketa hi tipatironi leti loko va ri ku hlayeni kumbe ku tsaleni.
- 12 Lerisa vadyondzi ku teka tipensele ta mihlovohlovo va lulamisa mintirho ya vona.
- 13 Byela vadyondzi leswaku loko va tsandzeka ku tsundzuka mpfumawulo kumbe ku tsala letere hi ku kokela va fanele ku swi tirha exikarhi ka vhiki.
- 14 Hlengeta tibuku ta vadyondzi eku heleni ka siku kutani u tsala ehansi leswaku i vamani va lavaku ku pfuniwa. Van'wana vadyondzi va nga tsandzeka mipfumawulo, kasi van'wana va nga tsandziwa hi ku tsala hi ku kola!

MIMPFUMAWULO

Pfuxeta mimpfumawulo hi ku hambanisa na ku twananisa: Ravumbirhi na Ravunharhu

Nkongomelo: Ku hlamusela hi ku hetiseka na ndlela ya ku ndlandlamuxa ndzemukiso wa mimpfumawulo, na vuswikoti byo twananisa no hambanisa tefonimi leti dyondziweke na mapeletwana, hi ndlela yo kota ku hlaya na ku tsala va ri voxo ku engetela vutivi bya tefonimi na mapeletwana hi kan'wekan'we.

Ndza endla...

- 1 Sungula hi rito ro suka eka nkunguhatontsongo wa dyondzo hi Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: hlamba.
- 3 Hambanisa rito hi swiphemu swa mimpfumawulo: hl/a/m/b/a/.
- 4 Vula mpfumawulo wun'we wo sungula wa rito: /hl/.
- 5 Vula mpfumawulo wun'we wa vumbirhi wa rito: /a/.
- 6 Vula mpfumawulo wun'we wa vunharhu wa rito: /m/.
- 7 Vula mpfumawulo wun'we wa vumune wa rito: /b/.
- 8 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: /a/.
- 9 Tsala rito exitsalelweni: hlamba.
- 10 Kombisa hi ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku aka rito: /hl/a/m/b/a/= hlamba.
- 11 Kutani, vula peletwana ro sungula ra rito: /hla/.
- 12 Vula peletwana ra vumbirhi ra rito: mba/.
- 13 Kombisa hi ku kombetela na ku twananisa mapeletwana ku aka rito: /hl/a/m/b/a/= hlamba.
- 14 Vuyelela rito ra dyondzo ya Ravunharhu.

Ha endla...

- 1 Sungula hi rito ro suka eka nkunguhatontsongo wa dyondzo ya Ravumbirhi
- 2 Vula rito: hloma.
- 3 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wun'we wo sungula eka rito?/hl/.
- 4 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wun'we wa vumbirhi eka rito?/o/.
- 5 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wun'we wa vunharhu eka rito?/m/.
- 6 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito?/a/.
- 7 Vutisa vadyondzi ku hambanisa rito hi swiphemu swa mimpfumawulo: /hl/o/m/a/.
- 8 Tsala rito exitsalelweni: hloma.
- 9 Lerisa vadyondzi xikan'we na wena ku twananisa mimpfumawulo eka rito: /hl/o/m/a/= hloma.
- 10 Vutisa vadyondzi: Hi rihi peletwana ro sungula ra rito?/hlo/.
- 11 Vutisa vadyondzi: Hi rini peletwana ra vumbirhi ra rito?/ma/.
- 12 Byela vadyondzi ku twananisa mapeletwana ku aka rito: /hl/o/ma/= hloma.
- 13 Vuyelela hi rito ra dyondzo ya Ravunharhu.

Wa endla...

- 1 Byela vadyondzi ku humesa tibuku to tsalela va tsala siku na nhlokomhaka: va tsala marito lama sungulaka hi p.
- 2 Kutani, u byela vadyondzi ku nombora ku suka eka 1–5 hi le layinini emakumu ka pheji.
- 3 Vitanela mapeletwana ya 5 kumbe marito ku suka eka nkunguhatontsongo wa dyondzo.
- 4 Vadyondzi va fanele ku tsala marito lawa ekusuhi na nomboro leyi nga yona. Va fanele ku tirhisa vuswikoti byo twananisa na ku hambanisa ku va pfuna ku peleta marito lawa.
- 5 Vadyondzi va fanela ku khwatihata mpfumawulo lowu hlawuriweke eka rito rin'wana na rin'wana.
- 6 Eka timinete timbirhi to hetela ta dyondzo, tsala kahle marito exitsalelweni, kutani u khwatihata mpfumawulo lowu hlawuriweke.
- 7 Byela vadyondzi ku lulamisa mintirho ya vona hi pensele ya mihlovohlovo.
- 8 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta dyondza ndlela ya ku tsala mpfumawulo lowu hi ku koka eka dyondzo leyi landzelaka.

NTIVONTSALO

Ku tsala letere/maletere mantshwa na marito: Ravumbirhi na Ravunharhu wun'wana na wun'wana

Nkongomelo: Ku hlamusela hi ku hetiseka na ndlela ya ku ndlandlamuxa vuswikoti byo lulamisa hi nkholuko wa ku tsala tigrifimi leti yelanaka na fonimi leyi dyondziweke.

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku endla maletere hi ku koka hi mpfumawulo lowu dyondziweke.
- 2 Dyondzisa letere rin'wana na rin'wana lerintsongo na lerikulu.

- 3 Kombisa ku tsala mpfumawulo exitsalelweni – hlamusela matsalele ya maletere u ri karhi u tsala.
- 4 Byela vadyondzi lava tirhisaka voko ra ximatsi ku veka tinhloko ta vona ehenhla ka desika.
- 5 Kutani, yima u fularhela vadyondzi, kutani u yimisa voko ra wena ra xinene.
- 6 Byela vadyondzi lava tirhisaka voko ra xinene ku landzelela loko u tsala maletere emoyeni.
- 7 Hambiswiritano, vuyelela maendlelo lawa na vadyondzi va voko ra ximatsi.
- 8 Kutani byela vadyondzi ku tirha na nakulorhi na ku tsala mpfumawulo emihlaneni hi tintiho ta vona.
- 9 Endzhaku ka swona byela vadyondzi ku tsala mimpfumawulo emadesikeni hi tintiho ta vona.
- 10 Eku heteleleni, komba vadyondzi ro hetelela ku vumba maletere na marito exitsalelweni.
- 11 Vadyondzi va fanele ku tsala mpfumawulo/marito/swivulwa etibukwini ta vona.
- 12 Loko u kombisa marito, tshikelela tindlela leti maendlelo ya maletere hi ku koka ya hlanganaka na man'wana.
- 13 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo eka marito man'wana na man'wana/swivulwa leswi tsariweke.

MIMPFUMAWULO

Ku cincana maletere: Ravumune

Nkongomelo: Ku lulamisa na ku katsakanya vutivi bya mimpfumawulo. Ku ndlandlamuxa vuswikoti byo hlaya hi ku vapfuna ku langutisa na ku lemuka ku cinca kun'we ka rito leri cincaka mahlamuselelo ya rito.

Ndza endla...

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, hi ta titoloveta ku langutisa ku hambana ku tsongo eka marito. Leswi swi hi pfuna ku va vahlayi vo antswa.
- 2 Tsala marito mambirhi lama u nyikiweke wona eka nkunguhatontsongo wa dyondzo mo fana na: vila, sila.
- 3 Hlamusela leswaku namuntlha hi ta ringeta ku vona leswaku hi wihi mpfumawulo lowu hambaneke eka marito lamambirhi.
- 4 Kombisa vadyondzi ku kuma ku hambana eka marito lawa: vila, sila.
- 5 Hlamusela ku hambana, eka mimpfumawulo leyi/b/na/s/mimpfumawulo ya hambana, kambe swin'wana na swin'wana eka rito swa fana!

Ha endla...

Xiyenge xa 1

- 1 Tsala exitsalelweni marito mambirhi lama nyikiweke eka nkunguhatontsongo wa dyondzo, ku fana na cela, sala.

- 2 Vutisa vadyondzi ku hambana ka marito lawa?
- 3 Vitana mudyondzi ku ta khwatihata ku hambana eka marito lawa, cela, sala.
- 4 Hlamusela ku hambana eka marito lawa.

Xiyenge xa 2

- 1 Kutani, tsala exitsalelweni rito leri nyikiweke eka nkunguhatontsongo wa dyondzo, ku fana na vila.
- 2 Vutisa vadyondzisi: Hi wihi mpfumawulo wun'we lowu nga cincaka eka rito ku aka rito rin'wana.
- 3 Tsala nongonoko wa miehleketo ya vadyondzi exitsalelweni, ku fana na mila, rila cela, tsala.

Wa endla ...

- 1 Tsala rito exitsalelweni leri nyikiwe eka nkunguhatontsongo wa dyondzo, ku fana na mila.
- 2 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo lowu nga pfallaka rito leri ku endla leswaku ku va na ku hambaka ka rito?
- 3 Lerisa vadyondzi ku aka marito yo tala hi laha va kotaka ha kona, ku pfala mpfumawulo wun'we ntsena eka rito.
- 4 Eku heteleleni ka dyondzo, vitana vadyondzi nakambe.
- 5 Vitana vadyondzi ku ta exitsalelweni kutani u tsala rin'wana ra marito ya vona.
- 6 Famba hi rito hi rito, u hlamusela leswaku hi wihi mpfumawulo lowu nga cinciwa. vila, rila, cela, tsala.

MIMPFUMAWULO

Ku kuma rito: Masiku ya Ravuntlhanu

Nkongomelo: Ku nyika vadyondzi nkarhi wa ku katsakanya vutivi bya vona bya tefonimi leti va tidyondzeke. Ku pfumelela vadyondzi ku titoloveta vuswikoti bya ku twananisa ku aka marito. Ku engetela ndzemuko wa tefonimi hi kan'wekan'we.

Tsala tafula exitsalelweni rito leri katsaka mimpfumawulo leyi dyondziweke na leyi nga dyondziwa hi Ravumbirhi na Ravunharhu. Yi katsa swin'wana swa swirhangi.

ph-	u-	p	ema-
th-	t	a	isa-
k	e	m	ima-

Kombisa

- 1 Tsundzuxa vadyondzi hi mimpfumawulo ya vhiki: /ph/na/th-/
- 2 Pfuxeta hinkwayo mimpfumawulo na mimpfumawulo yo twanana exitsalelweni.
- 3 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta nyikiwa timinete tinharhu ku aka marito yo tala va tirhisa mimpfumawulo leyi nga la henhla.

- 4 Komba vadyondzi maendlelo ya ku tirhisa mpfumawulo lowu hlawuriweke, ku fana na: /th/a/m/u/k/a/= thamuka.
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga endla rito va tirhisa mimpfumawulo yin'wana na yin'wana – a va fanelanga ku tirhisa /ph/na/th/
- 6 Kombisa vadyondzi ku endla rin'wana rito ro fana na /m/a/n/a/n/a/= manana.
- 7 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga endla marito va tirhisa mpfumawulo lowu nga hlawuriwa, ku fana na phula, kumbe marito yo pfumala mpfumawulo lowu nga hlawuriwa ku fana na tima.

Vadyondzi va endla

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku na ku tsala nhlokomhaka: ph, th.
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete tinharhu ku kuma na ku aka marito lama va nga ma kotaka.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku lulamisa ntirho wa vona. Komba vadyondzi ndlela ya ku aka marito lawa: phema, thamuka, phuta, thuka, tima, phema, tisa, pume, kamu, pima, muka.

Ku hlaya swin'we na Maqhingana ya matwisiselo

Xitori xo hlaya swin'we lexintshwa xi hlayiwa vhiki rin'wana na rin'wana.

Ku hlaya swin'we ku endliwa hi ndlela leyi:

Musumbhunuku: Loko u nga si hlaya
Ravumbirhi: Ku hlaya ro sungula
Ravumune: Ku hlaya ravumbirhi
Ravuntlhanu: Endzhaku ko hlaya

Eka nkarhi lowu wa ku hlaya swin'we, tiyisisa leswaku vadyondzi hinkwavo va tshamisekile naswona va kota ku vona swifaniso leswi nga eka buku leyikulu. Tsundzuxa vadyondzi hi leswi u nga swi langutela hi nkarhi wo hlaya swin'we, ku fana na:

- Tshama kahle u MIYELA
- Veka MAVOKO ya wena emindzhumbyini
- Veka MATIHLO na miehleketo ya wena eka xitori
- Timani MARITO ya n'wina (kombisa hi ku pfala ka nomu)

Swikongomelonkulu swa ku hlaya swin'we eka nongonoko lowu hi leswi landzelaka:

- 1 *Vadyondzi va ta twa leswaku swi njhani ku hlaya xitori hinkwaxo xo tika ku tlula loko va hlaya va ri voxo, hikuva vadyondzi a va na mhaka hi xiphemu xa xithekiniki xo hlaya, va languta ntsena eka leswi xitori xi vulavulaka hi swona na swimunhuhata. Vadyondzi va nga tiphina hi xitori, kutani va hluvukisa ku rhandza ku hlaya.*
- 2 *Loko mudyondzisi a hlayela xitori ehenhla, u ta va a karhi a kombisa vuswikoti byin'wana byo hlaya: U hlaya ku suka eka papila ro sungula ku fika ro hetelela; u hlaya ku suka ehenhla ka papila ku fika ehansi; u hlaya ku suka eka ximatsi ku ya eka xinene;*

- u landzelela swihikahato; u hlaya hi ku khuluka hi rivilo ra kahle; u hlaya a karhi a kombisa, leswi pfunaka ku hlamusela xitori. Vadyondzi va dyondza vutshila byo tala hi ku languta muhlayi loyi a swi kotaka.*
- 3** *Loko mudyondzisi a karhi a hlaya, u humesa nhlamuselo hi ku: komba xiphemu xa xifaniso; hi ku tirhisa swikombiso; na ku cincacınca rito. Mudyondzisi u ta engetela nhlamuselo, hi ku yima a nyika nhlamuselo ya rito. Hi ku yingisela mudyondzisi na ku n'wi langutisa, vadyondzi va ta va va karhi va dyondza vutshila lebyintshwa bya ririmi.*
- 4** *Kutani, xa nkoka swinene, hi nkarhi wa ku hlaya swin'we, mudyondzisi u ta dyondzisa ndlela yo ehleketa hi xitori, na ndlela ya ku aka ku twisisa ka vona ka xitori. Eka nongonoko lowu, hi hlawule ku aka vuswikoti swa xikambelantwisiso hi ku endla xikombiso na ku dyondzisa maqhinga yo hambana ya xikambelantwisiso. Maqhinga ya matwisiseho lama landzelaka ma tirhisiwa:*
- *Bvumba*
 - *Xifaniso xa miehleketo*
 - *Lava tsalwa*
 - *Nkomiso*
 - *Ehleketeta hi tsalwa*
 - *Endla vuhlanganisi*
 - *Ku kumbetela*
 - *Ku endla ndzavisiso*

MAQHINGA YA MATWISISELO

Tafula leri nga laha hansi ri nyika vuxokoxoko bya qhinga rin'wana na rin'wana.

Qhinga ra 1: Bvumba	
Nhlamuselo	Loko vadyondzi va bvumba, va vula leswi va <u>ehleketaka</u> leswaku swi ta humelela eka xitori. Vadyondzi va nga bvumba leswi nga ta humelela hi ku languta xifaniso ebukwini. Va nga ha bvumba leswi nga ta humelela endzhaku ko hlaya papila ra tsalwa. Xo hetelela, vadyondzi va nga ha bvumba leswi va ehleketaka leswaku xitori xi nga hela njhani.
Xikongomelo	<i>Loko u endla vadyondzi va bvumba, u endla leswaku va ehleketa hi xitori va nga si xi hlaya. Vadyondzi va ta tirhisa vuthala ku kuma leswaku swimunhuhatwa i vamani, na leswaku ku ta humelela yini. Loko va bvumba, vadyondzi va hlulukisa vuswikoti bya vona bya xikambelantwisiso hi ku ehleketa hi xitori.</i>
Magoza (Ku bvumba hi swifaniso)	<ol style="list-style-type: none"> 1 Languta xifaniso. 2 Vutisa vadyondzi: U ehleketa leswaku ku humelela yini? 3 Pfumelela vadyondzi ku ehleketa hi xivutiso. 4 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, va nyiki xikombiso xa nhlamulo ya xivutiso. 5 Va kombi leswaku swifaniso swi hlangana njhani ku aka xitori.
Swikombiso (Ku bvumba hi swifaniso)	<ol style="list-style-type: none"> 1 U ehleketa leswaku ku humelela yini laha? 2 U ehleketa leswaku ximunhuhatwa lexi xi titwa njhani? Hikokwalaho ka yini? 3 U ehleketa leswaku u ta vona yini eka xifaniso lexi landzelaka?

Magoza (<i>Ku bvumba hi tsalwa</i>)	<ol style="list-style-type: none"> 1 Hlaya papila ra tsalwa. 2 Vutisa vadyondzi: U ehleketa leswaku ku humelela yini? 3 Pfumelela vadyondzi ku ehleketa hi xivutiso. 4 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, va nyiki xikombiso xa nhlamulo ya xivutiso.
Swikombiso (<i>Ku bvumba hi tsalwa</i>)	<ol style="list-style-type: none"> 1 U ehleketa leswaku ku ta humelela yini? 2 U ehleketa leswaku ximunhuhatwa lexi xi ta endla yini? 3 U ehleketa leswaku xitori lexi xi ta hela njhani?

Qhinga ra 2: Xifaniso xa miehleketo

Nhlamuselo	Loko vadyondzi va endla xifaniso xa miehleketo, va fanele va ehleketa hi leswi nga ta humelela eka xitori ku fana na mbonakiso wa le ka movhi. Va fanele va ringeta ku vona xitori emiehleketweni ya vona xi karhi xi humelela.
Xikongomelonkulu	<i>Xifaniso xa miehleketo xi pfuna ku nyika nhlamuselo ya marito eka papila hi ku ma hundzuluxela eka mbonakiso wo huma eka movhi emiehleketweni ya vadyondzi. Xifaniso xa miehleketo xi pfuna vadyondzi ku vona leswaku timhaka eka tsalwa tihlangana njhani. Leswi swi va pfuna ku aka ku twisisa ku ehleketa hi xitori hinkwaxo, ku nga ri hi papila hi papila.</i>
Magoza	<ol style="list-style-type: none"> 1 Hlaya tsalwa leri nga eka papila. 2 Vula: Sweswi hi ta ti endlela xifaniso xa miehleketo xa xitori onge hi langute movhi. 3 Lerisa vadyondzi ku pfala mahlo ya vona. Hlamusela leswaku vadyondzi va ta yingisela marito kutani va endla movhi emiehleketweni ya vona.
	<ol style="list-style-type: none"> 4 Hlaya tsalwa nakambe. 5 Byela vadyondzi hi xifaniso xa wena xa miehleketo. (Kombisa xikili.) 6 Vutisa vadyondzi. U vone yini? (Ku humelele yini eka movhi wa wena?) 7 Yingisela na ku burisana hi tinhlamulo ta vadyondzi. Tiyisisa leswaku tinhlamulo ta vadyondzi ta fambelana na leswi humelelaka eka xitori.
Swikombiso	<ol style="list-style-type: none"> 1 Ndzi na xifaniso xa miehleketo xa loko Joe a hlula eka mphikizano. Onge ndza wu vona nyuku wu karhi wu huma enhlokweni wu haha ndzhawu leyi hinkwayo. Onge ndza ma vona mahlo ya yena ma kongome eka layini yo hlula, na miri wa yena wu tirha hi matimba na ku tlula. 2 U na xifaniso xa njhani xa miehleketo? Ku humelele yini eka movhi wa wena?

Qhinga ra 3: Lava tsalwa

Nhlamuselo	Lava swivutiso swa tsalwa hikuva hi swona swivutiso swa xikambelantwisiso. Swivutiso leswi swi vutisa vadyondzi ku ehleketa kumbe ku languta marito lama nga eka papila, na ku tsundzuka mahungu.
Xikongomelonkulu	<i>Swivutiso leswi i swo kambela ku twisisa ka marito eka papila. Qhinga leri ri komba vadyondzi ndlela yo komba na ku lavisisa rito ra xilotlelo leri nga ta va pfuna ku hlamula swivutiso leswi.</i>
Magoza	<ol style="list-style-type: none"> 1 Hlaya tsalwa leri nga eka papila. 2 Vutisa vadyondzi xivutiso hi vuxokoxoko lebyi nga eka tsalwa, ku fana na: Xana Joe a lava ku tlula mani eka mphikizano? 3 Pfumelela vadyondzi ku hlamula xivutiso. 4 XIYAXIYA: Pfuna vadyondzi ku kuma tinhlamulo hi ku komba rito ra xilotlelo leri pfunaka, kutani u lavisisa eka tsalwa rito ra xilotlelo. Leswi swi ta va kongomisa eka nhlamulo.

Swikombiso	<ol style="list-style-type: none"> 1 Joe a lava ku hlula mani eka mphikizano? 2 Joe u endle yini mphikizano wu nga si sungula? 3 Joe u titolovetele mphikizano rini? 4 Mphikizano a wu endleriwa kwihl?
Qhinga ra 4: Nkomiso	
Nhlamuselo	Loko vadyondzi va endla nkomiso, va ehleketa hi leswi nga humelela eka xitori. Va nga ha ehleketa hi swilo swin'wana, ku fana na: leswi va nga swi rhandza hi xitori, na leswi va nga swi dyondza ku huma eka xitori.
Xikongomelo	<i>Nkomiso wu komba leswaku vadyondzi va twisisile na ku ehleketa hi xitori. Ku kombela vadyondzi ku endla nkomiso wa xitori i ndlela ya kahle yo kambela ku twisisa ka vona.</i>
Magoza	<ol style="list-style-type: none"> 1 Hlaya tsalwa. 2 Tsundzuxa vadyondzi: Loko hi endla nkomiso, hi ehleketa hi swiphemu swa nkoka swa xitori. Hi nga ehleketa na hi leswi hi nga swi rhandza hi xitori, na leswi hi nga swi dyondza ku huma eka xitori. 3 Nyika vadyondzi xinkarhana xo ehleketa hi xitori. 4 Lerisa vadyondzi ku hundzuluka va vulavula na ku avelana nkomiso wa vona na vanghana. 5 Eku heteleleni, u nga byela vadyondzi ku tsala minkomiso ya vona, va tirhisa rimba ku va pfuna.
Swikombiso	Xitori: Joe u hlula eka mphikizano <u>Vadyondzi va nga komisa xitori hi ndlela leyi:</u>
	<p>Xitori lexi xi vulavula hi mufana loyi a vuriwa Joe loyi a lava ku hlula mufana wo tsutsuma swinene exikolweni, Sizwe eka mphikizano wo tsutsuma. Joe a titoloveta minkarhi hinkwayo, emakumu u n'wi hlurile Sizwe.</p> <p>Ndzi rhandze laha Joe a nga tsema ntambhu emakumu ka mphikizano – a swi tsakisa.</p> <p>Ndzi dyondze leswaku loko wo ringeta hi matimba naswona u nga lahleli thawula u nga humelela.</p>
Qhinga ra 5: Ehleketa hi tsalwa	
Nhlamuselo	Loko mudyondzisi a ehleketa, mudyondzi u ehleketela ehandle hi tsalwa. U pfumelela vadyondzi ku twa leswi a ehleketaka hi swona hi tsalwa.
Xikongomelo	<i>Ku kombisa ndlela leyi u ehleketa hi yona hi tsalwa, hi dyondzisa vadyondzi swilo swimbirhi. Xosungula, hi dyondzisa vadyondzi leswaku vahlayi va kahle a vo hlaya marito ntsena, va ehleketa hi leswi va swi hlayaka. Xavumbirhi, hi komba vadyondzi tinxaka ta miehleketo leyi vahlayi va kahle va nga na yona hi tsalwa.</i> <i>Hi ku endla leswi, hi komba vadyondzi ndlela yo ehleketa hi vutumbuluxi na ku xopaxopa hi tsalwa. Hi ku famba ka nkarhi, vadyondzi va ta sungula ku tiendlela leswi hi vox.</i>
Magoza	<ol style="list-style-type: none"> 1 Hlaya tsalwa eka papila. 2 Ehleketa hi xivutiso kumbe miehleketo leyi muhlayi wa vuswikoti a nga va ka na yona hi tsalwa. (Miehleketo yi nyikiwile eka tibloko ta ku hlaya ko sungula na ku hlaya ka vumbirhi eka nkunguhato wa dyondzo.) 3 Vula: Ndzi vona/Ndzi lemuka...
Xikombiso	Ndza swi vona leswaku Sizwe u hleke Joe loko a ngenela mphikizano. Ndza tivutisa leswaku leswi swi ta hlundzukisa Joe?

Qhinga ra 6: Endla vuhlanganisi	
Nhlamuselo	Loko vadyondzi va endla vuhlanganisi, va fananisa switori na vutomi bya vona (tsalwa ka vun'winyi), kumbe eka tsalwa rin'wana (tsalwa eka tsalwa), kumbe eka swin'wana emisaveni (tsala ka misava).
<i>Xikongomelo</i>	<i>Ku endla vuhlanganisa swi pfuna vadyondzi ku twisisa tsalwa hi vuenti hi ku ri hlanganisa na swin'wana leswi va swi tivaka, kumbe leswi va nga tshama va tokota hi swona. Ku komba vadyondzi leswaku va nga endla vuhlanganisi hi tindlela to hambana: tsalwa eka tsalwa rin'wana, tsalwa eka vun'winyi, vutomi bya vona, na tsalwa eka misava – vuxokoxoko byin'wana lebyi va byi tivaka hi misava.</i>
Magoza	<ol style="list-style-type: none"> 1 Hlaya tsalwa eka papila. 2 Vutisa vadyondzi xivutiso, ku fana na: Hi rini laha a wu lava ku hlula eka swin'wana, ku fana na Joe? 3 Tirhisa ku kombisa ku nyika xikombiso xa nhlamulo, ku fana na: Loko Joe a lava ku hlula eka mphikizano, swi ndzi tsundzuxe hi laha a ndzi rhandza ku phikizana na sesi wa mina exikolweni. A kuma timaraka ta le henhla eka swilo hinkwaswo, vatswari va mina a va tinyungubyisa. A ndzi lava leswaku vatswari va mina va tinyungubyisa na hi mina.
Swikombiso	<ol style="list-style-type: none"> 1 Leswi swi ku tsundzuxa njhani hi vutomi bya wena? 2 Ndzi byeli hi nkarhi lowu swin'wana swo yelana na swona swi nga ku humelela? 3 Loko a wu ri Joe, a wu ta va u endle yini loko Sizwe a ku hleka? 4 U ehleketa leswaku Sizwe u titwe njhani loko Joe a n'wi hlurile? 5 Hi xihhi ximunhuhatwa xin'wana lexi xi ku tsundzuxaka xona?
Qhinga ra 7: Ku kumbetela	
Nhlamuselo	<p>Ku kumbetela swi nghanisa na ku tirhisa leswi u swi tivaka, xikan'we na leswi u nga swi hlaya ku bvumba kahle hi swin'wana leswi u nga swi hlaya eka xitori. Leswi hi leswi swi vuriwaka hi 'ku hlaya exikarhi ka mintila'. Loko vadyondzi va endla nkumbetelo, va bvumba kahle hi swin'wana eka xitori.</p> <p>Nkarhi wun'wana, mutsari a nga tsali vuxokoxoko hinkwabyo eka xitori.</p> <p>Mutsari u siya swiphemu swin'wana swa xitori swi nga helanga, leswaku vadyondzi va ta tikumela swona.</p>
<i>Xikongomelo</i>	<i>Vadyondzi va fanele va tihetisela swiphemu swa xitori hi ku kumbetela – va fanele va dyondza ku 'hlaya exikarhi ka mintila'. Ku endla leswi, va fanele ku tirhisa leswi nga tsariwa, xikan'we na leswi va swi tivaka ku ringeta ku kuma leswi nga tsariwangiki.</i>
Magoza	<ol style="list-style-type: none"> 1 Hlaya tsalwa eka papila. 2 Vutisa vadyondzi. U tiva yini hi leswi? Tsalwa ri ri yini? 3 Vutisa vadyondzi: Hi swihi swin'wana leswi hi nga bvumbaka swona hi leswi? Ku na swin'wana leswi tsalwa ri nga swi vuliki? 4 Vutisa vadyondzi: Hi nga kumbetela yini hi Joe hi leswi a tshama a ri eku titoloveteni? 5 Yingisela na ku burisana hi tinhlamulo ta vadyondzi. Tiyisisa leswaku tinhlamulo ta vona ta twala.

Xikombiso	<p>Tsalwa:</p> <p>Buti wa mina u endle xikombelo xo ya eyunivhesiti. Ndzi vuye ekaya kutani ndzi vona buti wa mina a khome papila a karhi a n'wayitela. Manana a ri eku rileni, naswona a ri eku hlekeni a karhi a n'wi vukarha.</p> <p>Ku kumbetela:</p> <p>Hi ku ya hi xikombelo lexi buti wa mina a nga xi endla xo ya eyunivhesiti, na leswaku u khome papila a vonaka a tsakile, hi nga bvumba leswaku xikombelo xa yena a xi humelerile.</p>
Qhinga ra 8: Ku endla ndzavisiso	
Nhlamuselo	Loko hi endla ndzavisiso eka tsalwa, hi ahlula hi xiphemu xin'wana xa tsalwa.
Xikongomelo	<i>Vadyondzi va fanele va dyondzisiwa leswaku va fanele ku kambisisa leswi va nga swi hlaya, naswona va fanele ku seketela minkambisiso ya vona.</i>
Magoza	<ol style="list-style-type: none"> 1 Hlaya tsalwa eka papila. 2 Vutisa vadyondzi xivutiso xo kambisisa, kutani u va byela ku seketela nhlamulo ya vona. Xikombiso. U ehleketa leswaku u endle swilo swa kahle? Hikokwalaho ka yini kumbe hikokwalaho ka yini swi nga ri kahle? 3 Yingisela na ku burisana hi tinhlamulo ta vadyondzi. Tiyisisa leswaku tinhlamulo ta vadyondzi ta twala.
Xikombiso	<p>Swivutiso swin'wana swa ndzavisiso swi sungula hi:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 U ehleketa... 2 U pfumelelana na... 3 Hi ku vona ka wena... 4 U rhandzile...

Laha hansi i nhlamuselo ya maendlelo hi vuenti ya dyondzo yin'wana na yin'wana ya Ku hlaya swin'we: U nga si sungula ku hlaya; Ku hlaya ro sungula; Ku hlaya ravumbirhi; na Endzhaku ko hlaya. Hlaya tinhlamuselo leti ku kota ku twisisa nkholuko wa dyondzo yin'wana na yin'wana.

KU HLAYA SWIN'WE: U NGA SI SUNGULA KU HLAYA

MAQHINGA YA MATWISISELO: BVUMBA

Loko u nga si sungula ku hlaya, hi aka matwisisele ya vuswikoti hi ku endla leswaku vadyondzi va ehleketa hi xitori xi nga si hlayiwa.

- 1 Byela vadyondzi leswaku namuntlha va ta languta swifaniso eka xitori, kutani va ehleketa hi xitori.
- 2 Byela vadyondzi leswaku, ku ya hi leswi va swi vonaka, va ta bvumba leswaku xitori xi ta vulavula hi yini. Leswi swi vula leswaku va ta tirhisa swifaniso ku ringeta ku bvumba leswaku xitori xi vulavula hi yini.

- 3 Hlamusela vadyondzi leswaku a va fanelanga ku ehleketa hi xifaniso xin'we xi ri xoxe. Va fanele ku ehleketa hi ndlela leyi swifaniso swi nga na vuxaka hi kona. Va fanele va hlenganisa swifaniso hinkwaswo va ringeta ku kuma leswi xitori xi vulavulaka hi swona.
- 4 Komba vadyondzi khavhara ya xitori kutani u hlayela ehenhla vito ra xitori.
- 5 Vutisa vadyondzi: U ehleketa leswaku ku ta humelela yini eka xitori lexi?
- 6 Lexi landzelaka, languta xifaniso xin'wana na xin'wana eka xitori, loko u karhi u languta, vutisa vadyondzi:
 - a U vona yini eka xifaniso lexi?
 - b U ehleketa leswaku ku humelela yini laha?
 - c U ehleketa leswaku ku ta humelela yini?
- 7 Loko vadyondzi va rivala ku yelanisa swifaniso swo hambana, va byeli ku endla leswi. Xikombiso, 'Wa tsundzuka leswaku mufana loyi a endla yini eka xifaniso xo hetelela? U endla yini sweswi? U ehleketa leswaku ku humelela yini?'
- 8 Loko u fika eka xifaniso xo hetelela, vutisa vadyondzi: U ehleketa leswaku xitori lexi xi ta hela njhani (loko swi fanerile)?
- 9 Khensa vadyondzi ku va va bvumbile.
- 10 Loko u ri na nkarhi, hlaya xitori hinkwaxo kan'we u nga yimi.

KU HLAYA SWIN'WE: KU HLAYA RO SUNGULA

MAQHINGA YA MATWISISELO: QHINGA LERI FANELEKE KU TIRHISIWA RI KOMBISIWILE EKA NKUNGUHATO WA DYONDZO.

Eka Ku hlaya ko sungula, hi sungula hi ku aka matwisiselo ya vuswikoti hi ku hlaya na ku hlamusela vadyondzi xitori. Hi tlhela hi endla xikombiso xa leswaku u ehleketa njhani hi xitori. Loko u nga si hlaya, byela tlilasi leswi u nga ta swi endla. Vula swo fana na: *'Tlilasi, i nkarhi wa Ku hlaya swin'we. Tsundzuka, loko hi hlaya kumbe hi yingisela xitori, i swa nkoka ku tshama u ehleketa hi xitori.' Namuntlha, ndzi ta ku komba leswaku ndzi ehleketa yini hi xitori. Ndzi ta endla leswi hi (xikombiso) ku va na xifaniso xa miehleketo hi leswi humelelaka eka xitori. Leswi swi vula leswaku loko ndzi ri karhi ndzi hlaya, ndzi ta endla muvhi wa xitori emiehleketweni ya mina.'*

- 1 Hlaya papila rin'wana na rin'wana ra xitori kahle. Loko u karhi u hlaya, tirhisa swikombiso u cincacinsa na rito ku antswisa nhlamuselo.
- 2 Laha swi nga fanela, yima u hlamusela vadyondzi rito.
- 3 Hi nkarhi wun'we, hi nkarhi wa Ku hlaya ro sungula, hi kongomisa eka ku kombisa na ku dyondzisa maqhinga ya matwisiselo eka vadyondzi.
- 4 Emakumu ka papila rin'wana na rin'wana u ta vona tibuloko timbirhi leti nga na mihlovo, tifunghiwe Ku hlaya ko sungula na Ku hlaya ka vumbirhi.
- 5 Loko u hlayela vadyondzi papila, yimanyana kutani u komba leswaku u le ku ehleketeni hi ku vula leswi nga eka buloko. Hi ku endla leswi, u endla xikombiso xa leswaku u ehleketa njhani hi xitori. I swa nkoka ku twisisa leswi u swi vulaka – loko wena u nga swi twisisi, na vadyondzi va wena a va nge swi twisisi.

- 6 Eka papila ro hetelela ra xitori, ku na swivutiso swo hlayanyana eka tibuloko ta Ku hlaya ko sungula na ka vumbirhi.
- 7 Vutisa vadyondzi vo hambana ku hlamula swivutiso.
- 8 Byela vadyondzi leswaku ku nga va na nhlamulo ya ku tlula yin'we ya xivutiso, na leswaku vadyondzi va nga va na mavonelo yo hambana.

KU HLAYA SWIN'WE: KU HLAYA RAVUMBIRHI

MAQHINGA YA MATWISISELO: QHINGA LERI FANELEKE KU TIRHISIWA RI KOMBISIWILE EKA NKUNGUHATO WA DYONDZO.

Eka ku hlaya ravumbirhi, hi ya emahlweni na ku aka matwisiselo ya vuswikoti bya ku hlayela vadyondzi xitori, na ku kombisa ndlela yo ehleketa hi xitori. Nakambe, byela vadyondzi leswaku u ta endla yini. Vula swo fana na: *'Tlilasi, i nkarhi wo Hlaya hi ku siyerisana. Tsundzuka, loko hi hlaya kumbe ku yingisela xitori, i swa nkoka ku tshama u ehleketa hi xitori. Namuntlha, ndzi ta ku komba leswaku ndzi ehleketa yini hi xitori. Ndzi ta endla leswi hi (xikombiso) ku va na xifaniso xa miehleketo hi leswi humelelaka eka xitori. Leswi swi vula leswaku loko ndzi karhi ndzi hlaya, ndzi ta endla movhi wa xitori emiehleketweni ya mina.'*

- 1 Lexi landzelaka, hlaya papila rin'wana na rin'wana ra xitori kahle. Loko u karhi u hlaya, tirhisa swikombiso u cincacinsa na rito ku antswisa nhlamuselo.
- 2 Hi nkarhi wun'we, hi nkarhi wa Ku hlaya ra vumbirhi, u ta endla xikombiso leswaku u ehleketa njhani hi xitori.
- 3 Emakumu ka papila rin'wana na rin'wana u ta vona tibuloko timbirhi leti nga na mihlovo, tifunghiwe Ku hlaya ko sungula na Ku hlaya ka vumbirhi.
- 4 Loko u hlayela vadyondzi papila, yimanyana kutani u komba leswaku u le ku ehleketeni hi ku vula leswi nga eka tibuloko swa Ku hlaya ka vumbirhi. Hi ku endla leswi, u endla xikombiso xa leswaku u *ehleketa njhani hi xitori*. I swa nkoka ku twisisa leswi u swi vulaka – loko wena u nga swi twisisi, na vadyondzi va wena a va nge swi twisisi.
- 5 Eka papila ro hetelela ra xitori, ku na swivutiso swo hlayanyana eka tibuloko ta Ku hlaya ko sungula na ka vumbirhi.
- 6 Vutisa vadyondzi vo hambana ku hlamula swivutiso.
- 7 Xo hetelela, byela vadyondzi ku vumba xivutiso hi tsalwa.
 - a Byela vadyondzi ku ehleketa va ri voxe hi xivutiso lexi va nga xi vutisaka hi tsalwa.
 - b Loko swi fanerile, tsundzuxa vadyondzi hi marito man'wana ya swivutiso, xikombiso: mani; yini; rini; kwini; njhani, hikokwalaho ka yini, hi miehleketo ya wena, u ehleketa leswaku, longoloxa, sw. na sw.
 - c Byela vadyondzi ku hundzuluka va vulavula, kutani va siyerisana swivutiso swa vona.
 - d Kutani, vutisa vadyondzi vo ka va nga talanga ngopfu ku siyerisana swivutiso swa vona na tlilasi.
 - e Nyika vadyondzi van'wana nkarhi wo hlamula swivutiso leswi.

KU HLAYA SWIN'WE: ENDZHAKU KO HLAYA

Xikongomelo xa nghingiriko wa Endzhaku ko hlaya i ku nyika vadyondzi nkarhi wo hlangeleta ku twisisa ka vona ka xitori, na ku titoloveta ku tirhisa ririmi lerintshwa leri va nga ri dyondza.

Endzhaku ko hlaya, u ta endla yin'we ya minghingiriko ya mune:

- 1 Fanisa tsalwa.
- 2 Endla nkombiso wa xitori.
- 3 Ku hlamusela xitori hi swanomo kumbe ku tsala.
- 4 Matwisiselo yo tsala.

FANISA TSALWA

- 1 Tshamisa vadyondzi emadesikini ya vona, na tibuku ta vona to tsalela kumbe phepha ro ka ri nga etsaleriwanga, penisele na tikhirayoni.
- 2 Byela vadyondzi leswaku va ta na xifaniso xa miehleketo hi swin'wana, va ta ehleketa leswaku xi languteka njhani, xi nuha njhani, naswona xi na mpfumawulo wa njhani. Va ta tlhela va va na xifaniso xa miehleketo hi leswi va titwisaka swona hi ximunhuhatwa lexi, ntlangu kumbe nchumu lowu humaka eka tsalwa.
- 3 Byela vadyondzi ku pfala mahlo ya vona va wisa. Va hlayeli tsalwa nakambe.
- 4 Kutani, byela vadyondzi ku pfula mahlo ya vona, kutani va dirowa xifaniso xa miehleketo lexi va nga va na xona ku huma eka tsalwa. Va nga ha ngenisa mimfungho ku hlamusela risema, nantswo, sw. na sw.
- 5 Kutani, vadyondzi va tirhisa swo sungula swivulwa ku tsala xivulwa kumbe swivulwa hi leswi va nga na xifaniso xa miehleketo hi swona.
- 6 Xo hetelela, pfumelela vadyondzi ku hundzuluka va vulavula, na ku siyerisana hi swifaniso swa vona swa miehleketo na munghana wa vona.

ENDLA NKOMBISO WA XITORI

- 1 Tshamisa vadyondzi eka mete, kumbe eka ndzhawu yo miyela ehandle.
- 2 Byela vadyondzi leswaku namuntlha va ta endla nkombiso wa swiphemu swa xitori lexi va nga xi hlaya.
- 3 Khoma buku leyikulu. Hlaya papila ro sungula.
- 4 Nyika vadyondzi xileriso xa leswi va faneleke ku endla nkombiso hi swona. (eka nkunguhato wa dyondzo)
- 5 Endla nkombiso wa xileriso na vadyondzi.
- 6 Vuyelela eka papila rin'wana na rin'wana.
- 7 Dyondzisa vadyondzi ku hlamula eka mpfumawulo leswaku va fanele ku miyela va yingisela loko u hlaya exikarhi ka swikombiso.

KU HLAMUSELA XITORI HI SWANOMO KUMBE KU TSALA

- 1 Tshamisa vadyondzi leswaku va ta ku yingisela.
- 2 Landzelela magoza eka nkunguhato wa dyondzo ku hlamusela swiphemu swin'wana swa xitori na vadyondzi.

- 3 Xo sungula, u ta kombisa ku hlamusela xin'wana ku huma eka xitori.
- 4 Lexi landzelaka, u ta byela vadyondzi ku ehleketa hi xin'wana eka xitori – a va fanele ku kopela leswi a wu hlamusela swona.
- 5 Kutani, vadyondzi va ta HUNDZULUKA VA VULAVULA kutani va siyerisana ku hlamusela na munghana wa vona.
- 6 Xo hetelela, u ta vita vadyondzi vo ka va nga talanga ku ta siyerisana hi ku hlamusela tlilasi.
- 7 Loko dyondzo ku ri ku hlamusela loku nga tsariwa, vadyondzi va ta dirowa/tsala nhlamuselo ya vona eka tibuku ta vona to tsalela.

MATWISISELO YO TSALA

- 1 Loko dyondzo yi nga si sungula, tsala vito ra tsalwa tanihi nhlokomhaka exitsalelweni.
- 2 Lexi landzelaka, tsala swivutiso exitsalelweni, xikan'we na swo sungula swivulwa swa tinhlamulo. (Laha swi faneleke)
- 3 Lerisa vadyondzi ku pfula tibuku ta vona to tsalela kutani va tsala nhlokomhaka.
- 4 Byela vadyondzi leswaku namuntlha, va ta ehleketa na ku tsala tinhlamulo ta swivutiso leswi.
- 5 Hlaya swivutiso na vadyondzi, kutani u hlamusela loku swi fanerile.
- 6 Byela vadyondzi leswaku a va boheki ku tsala swivutiso, va tsala ntsena tinhlamulo.
- 7 Fambafamba u pfuna vadyondzi lava tikeriwaka.
- 8 Eka timinete timbirhi to hetelela, hlaya tinhlamulo na vadyondzi, kutani u va pfumelela ku lulamisa ntirho wa vona.

Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka

Nkongomelo: Ku yingisela mudyondzi a hlaya hi un'we un'we a hlayela ehenhla, ku aka hi ku hetiseka vuswikoti bya mahlayelo na vuswikoti bya matwisisele ya mudyondzi un'wana na un'wana. Ku pfumelela tlilasi hinkwayo hi ku va va nyikiwa nkarhi wa ku titoloveta ku hlaya marito ya mpfumawulo, marito yo vuyelela mo koma, swivulwa swo tihlamusela, va nga se heta ku tsala migingiriko ya xikambelantwisiso va ri voxe.

I swa nkoka leswaku u yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya a ri yexe, kan'we evhikini.

U ENDLA YINI NI VADYONDZI HINKWAVO ETLILASINI:

- 1 Loko u nga si sungula sexini ya ku hlaya ni ntlawa lowu leteriwaka na ntlawa, u fanela ku rhangana hi ku tshamisa tlilasi u endla leswaku va hetisa ntirho wo tsala etibukwini ta vona to tsalela na maphepha yo tihlamusela yo hlaya.
- 2 Vona leswaku phepha ro tirhela ri hlayisekile, hi ku tirhisa tifayili kumbe pulasitiki yo chela maphepha.
- 3 Va tolovete mintolovelo ya Ririmi ra le kaya ya ku hlaya hi ku leteriwa hi ndlela leyi:
 - a Tshamisa tlilasi hikwayo ni maphepha yo tirhela yo hlaya ya vona.

- b** Hlamusela nghingiriko wa phepha ro tirhela ro sungula lowu faneleke ku hetisiwa.
 - c** Vitana ntlawa wun'we wa vadyondzi wu ta ku hlayela.
 - d** Loko u hetile ku yingisela mudyondzi un'wana na un'wana entlaweni, byela vadyondzi ku tlhelela evutshan'wini bya vona.
 - e** Lerisa vadyondzi ku endla nghingiriko wo tlulela, wo fana na: Mudyondzisi u ri cinani ephatini kumbe xitulu xa mina na mina.
 - *Xiyaxiya: Timinete ta 30 ti tele eka vadyondzi lavantsongo ku tshama va tirha va miyerile va ri voxe. Hi nhlamuselo leyi, i swa nkoka ku endla nghingiriko wo tlulela ku nyika vadyondzi nkarhi wa ku wisa hi ku endla swin'wana swo nyanyula na vutiolori.*
 - f** Tshamisa tilasi na maphepha ya vona yo tirhela.
 - g** Hlamusela nghingiriko wa phepha ro tirhela leri landzelaka leri faneleke ku hetisiwa.
 - h** Vitana ntlawa wun'wana ku ta ku hlayela.
- 4** I miehleketo ya kahle ku tshamisa muhlayi wo ka a nga kotu ku hlaya na wo swi kota, leswaku loko va hlaya phepha ro tirhela, ku va na ku dyondzisana ku hlaya swi nga humeleriswa.

XIVUMBEKO XA PHEPHA RO TIRHELA RO HLAYA:

- 1** Phepha ro tirhela ra vhiki rin'wana na rin'wana ri na migingiriko ya 10. Ku hlaya hi ku leteriwa ku na 10 wa tisexini hi vhiki. Hambiswiritano, ntlawa wun'wana na wun'wana wu na nkarhi wo tirha na mudyondzisi kan'we hi vhiki. Leswi vula ku vadyondzi va ta hetisa nghingiriko wa phepha ro tirhela hi nkarhi wa 9 wa tisexini.
- 2** Mimfungo yi tsundzuxa vadyondzi hi leswi va nga ta swi endla hi siku hi siku:
 - a** Nomo wu vula ku hlaya mpfumawulo wa rito.
 - b** Tihlo ri tsundzuxa vadyondzi leswaku va fanele ku hlaya marito lawa hi ku ma langutisa.
 - c** N'wana un'we u tsundzuxa vadyondzi ku hlaya va ri voxe.
 - d** Vana vambirhi va tsundzuxa vadyondzi ku hlaya na mudyondzikulobye.
 - e** Voko leri nga khoma pensele ri tsundzuxa vadyondzi leswaku va fanele ku dirowa kumbe ku tsala.
- 3** Nongonoko wa ntokoto wa mpfumawulo na marito yo vuyelela hinkwawo lama dyondziweke ya hlayisiwile. Switori swintshwa swa vumbiwa hi ku tirhisa mpfumawulo na marito yo vuyelela ya vhiki, na ku katsa mpfumawulo na marito yo vuyelela lama dyondzisiweke khale. Swi vula leswaku vadyondzi a va si hlangana na marito eka phepha ro tirhela lama va nga si tshamaka va mavona na kan'we.

KU NYIKA MINTLAWA NA SWITSHURIWA LESWI HLAWURIWEKE KU HLAYA HI KU LETERIWA:

- 1** Emavhikini mambirhi yo sungula ya xikolo, yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya a ri yexe.
- 2** Tirhisa rhubiriki leyi nga la hansi ku hlawula vadyondzi hi ku ya hi vuswikoti bya vona.

- 3 Mintlawwa yi fanele ku va hi mintlawwa yo fana ya vuswikoti.
- 4 Eka nongonoko lowu, ku na 10 wa minkarhi hi vhiki yo yingisela ku hlaya. Swi vula ku u nga vumba mintlawwa ya 10. Loko u vumba mintlawwa yintsongo leyi nga hansi ka 10, u nga tirhisa nkarhi wo engeteriwa ku tirha na vahlayi lava tsandzekaka ku hlaya.
- 5 Eka xikomba matirhelo xa wena u ta kuma fomo ku tsala mavito ya vadyondzi hi mintlawwa, na tafula leri ku pfumelelaka ku landzelerisa leswi ntlawa wun'wana na wun'wana wu nga swi hlaya.
- 6 **Tiva leswi:** Rhubiriki leyi yi hambanyisa vadyondzi hi ku ya hi vuswikoti bya vona bya ku hlaya.
- 7 Loko ku ri na vadyondzi vo tala eka levhele yo fana, u nga lava ku tirhisa xikambela ntwisiso ku ri ndlela yinwana yo hambanyisa ntlawa.
- 8 Tlilasini ya vadyondzi va 40:
 - A ku na ntlawa wo tala lowu nga ka levhele 1, ko va na vadyondzi va nga ri vangani.
 - Eka ntlawa wa1 wu le ka levhele 2.
 - 2 kumbe 3 wa mintlawwa yi le ka levhele 3.
 - 2 kumbe 3 wa mintlawwa yi le ka levhele 4.
 - 1 kumbe 2 wa mintlawwa yi le ka levhele 5.

Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi loyi u hlaya eka Levhele 1	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi loyi u hlaya eka Levhele 2	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi loyi u hlaya eka Levhele 3	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi loyi u hlaya eka Levhele 4	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi loyi u hlaya eka Levhele 5.
<ul style="list-style-type: none"> • Mudyondzi a nga tivi kumbe u tiva marito mantsongo. • Mudyondzi a nga vonaki a lemuka vuxaka bya maletere na mimpfuma-wulo yo tala. 	<ul style="list-style-type: none"> • Mudyondzi u tiva marito mantsongo ya ntolovelovelo • Mudyondzi a nga koti ku lemuka vuxaka bya malatere na mimpfuma-wulo kumbe u lava nkarhi wo tala ku pfuniwa ku hlaya marito yo ka ya nga voniwanga ya nkarhi lowu nga hundza. 	<ul style="list-style-type: none"> • Mudyondzi u tiva marito yo tala ya ntolovelovelo. • Mudyondzi u lava ku pfuniwa ku hlaya marito yo hlamusela lama a nga si tshamaka a voniwa ekarhini lowu nga hundza. 	<ul style="list-style-type: none"> • Mudyondzi u tiva marito yo tala ya ntolovelovelo a nga tlhela a kota ku hlaya hi vuswikoti byo hlamusela marito lama a nga si tshamaka a voniwa enkarhini lowu nga hundza. • Mudyondzi u tolovele ku pfuniwa ku hlaya hi vuswikoti byo kuma nhlamuselo marito yo tala yo tika. • Mudyondzi u hlaya hi nkholuko. 	<ul style="list-style-type: none"> • Mudyondzi u tiva marito yo tala ya ntolovelovelo. • Mudyondzi u na vuswikoti byo hlaya hi ku hlamusela marito lama a nga si tshama ma voniwa enkarhini lowu nga hundza. • Mudyondzi u hlaya hi nkholuko na vutitwi lebyi hetisekeke. • I wun'wana wa vahlayi vo kota ku hlaya etlilasini.

U TA ENDLA YINI NA NTLAWA WUN'WANA NA WUN'WANA HI NKARHI WA KU HLAYA LOKU LETERIWAKA

- 1 Vitana ntlawa ku ta ku hlayela.
 - a Vona leswaku hinkwavo va na switshuriwa leswi faneke.
 - b Ntlawa wu tshama hi ku endla xirhendzevutana.
 - c Tsundzuxa vadyondzi hi marito mo voniwa lama va nga ma dyondza ya vhiki. Komba ntlawa swikombakombani swa marito lawa na ku titoloveta ku ma hlaya.
 - d Endzhaku, nyika vadyondzi timinete tintsongo ku hlaya xiphemu xa xitshuriwa va ri voxe va miyerile.
 - e Kutani, vutisa mudyondzi un'wana na un'wana ku hlayela ehenhla xiphemu xa xitshuriwa, a ri yexe.
- 2 Hi nkarhi wa ku hlaya hi ntlawa lowu leteriwaka, i swa nkoka ku tsundzuka ku:
 - a **Kombisa marito ya ntolovelo.** Tsundzuxa vadyondzi ku kuma marito lama humelalaka nkarhi hinkwawo, kutani hi fanele ku ma dyondza hi ku ma vona.
 - b **Ku aka vuswikoti byo hlamusela.** Loko mudyondzi a nga koti ku hlaya rito, xikan'wekan'we a wu fanelanga ku n'wi pfuna hi rito rero. Swa antswa ku nwi hlohlotela ku hlaya mpfumawulo wa rito kutani a twananisa mpfumawulo ku aka rito.
 - c **Ndhundhuzela na ku hlohlotela vadyondzi.** Endla ntlawa wa ku letela madyondzelo lamanene ya ntokoto ya vadyondzi kutani u tirhisa nkarhi lowu ku ringeta ku aka vutitshembi bya vadyondzi.
 - d **Aka ku hlaya hi nkholuko. Pfuna vadyondzi ku antswisa nkholuko wa mahlayelo ya vona.** Byela vadyondzi leswaku hlayelo ra vona ri fanele ku twakala ku fana na loko a vulavula. Kombisa vadyondzi ku hlaya hi nkholuko kutani u va pfumelela ku vuyelela ku hlaya endzhaku ka wena.
 - e **Aka ku hlaya hi ku twisisa.** Byela vadyondzi leswaku va fanele ku tshamela ku ehleketa hi leswi va swi hlayaka. Va dyondzise ku hlaya va wisa, va tlhelela endzhaku, va hlaysisa leswi va nga swi hlaya loko va lahlekeriwa hi ku landzelela mahlamuselelo. Dyondzisa vadyondzi ku va ni xifaniso emiehleketweni loko va hlaya – ku aka xitori etihlokweni ta vona hi leswi va swi hlayaka. Dyondzisa vadyondzi ku ringeta ku tsundzuka leswi va nga swi hlaya. Nakambe u va hlohlotela ku vutisa loko va nga swi twisisi swin'wana.

KU HLAYISA PHEPHA RA KU TIRHELA.

- 1 I miehleketo ya kahle ku veka maphepha ya ku tirhela etifayilini loko vadyondzisi va swi tirhisa.
- 2 Hlayisa maphepha lawa ya ku tirhela hi vukheta kutani u ma veka kahle loko u heta ku ma tirhisa.
- 3 U fanele ku tirhisa maphepha yo tirhela yo fana nkarhi wo leha, hikuva vadyondzi a va nga tsaleli eka wona. Ematshan'wini ya rona, va tsalela etibukwini ta vona to tsalela.

MAENDLELO MAN'WANA YA KU HLAYA HI NTLAWA LOKU LETERIWAKA

Tsundzuka leswaku xivangelo xa ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka i ku yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya a ri yexe, ku endlela ku va pfuna ku aka vuswikoti byo hlaya. Loko u ri hava ndzhawu yo ringanela etlilasini ku endla nghingiriko lowu, kumbe u tsandzeka ku lawula mahanyelo ya tlilasi loko u ri karhi u yingisela ntlawa wu hlaya, ku na maendlelo man'wana.

Enkarhini wa ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka, tshamisa vadyondzi emadesikeni ya vona na maphepha yo hlaya yo tirhela. Kutani, endla leswi landzelaka:

- 1 Hlamusela leswi va faneleke ku swi endla hi phepha ro sungula ro tirhela. Kutani, u vitana mudyondzisi hi un'weun'we ku ta ku hlaya etafuleni a hlayela ehenhla yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya xitshuriwa hi levhele leyi nga fanela.
- 2 Aka maendlelo ya vuswikoti byo hlaya.
- 3 Endzhaku ka timinete ta 15, lerisa tlilasi ku endla nghingiriko wo tlulela.
- 4 Kutani, tshamisisa vadyondzi etindhawini ta vona na maphepha ya vona yo tirhela.
- 5 Hlamusela leswi va faneleke ku swi endla eka nghingiriko lowu landzelaka.
- 6 Yana emahlweni u va vitana ha un'we unwe ku ta hlayela ehenhla etafuleni ra wena.

Loko u hleketa ku tirhisa maendlelo man'wana ma ku yingisela ku hlaya, u fanele ku vona ku u yingisela mudyondzi un'wana na un'wana loko a hlaya kan'we evhikini.

Ndlela ya Ku tsala

Xikongomelo: Ku dyondzisa vadyondzi ndlela ya ku humelerisa miehleketo xidzi ya vona hi ku tsala hi ku pfuniwa. Ku komba vadyondzi leswaku ku tirha hi ndlela swi va nyika nkarhi wo cinca, va hlela na ku antswisa miehleketo ya vona, ku nga ri ku 'swi kota hi nkarhi wun'we'.

Ndlela ya ku tsala yi katsa ku kunguhata, mpfapfarhuto, ku hlela, ku hangalasa na ku andlala leswi tsariweke. Swiphemu leswi swa mune swa ndlela ya matsalelo swi tivisiwa eka tigiredi letinharhu, loko vadyondzi va ri karhi va va na vuswikoti.

KUNGUHATA KU TSALA/MATSALELO

- 1 Eka nongonoko lowu, makunguhatelo ya kongomisiwa eka ku dyondzisa vadyondzi leswaku va nga kunguhata njhani hi ku tirhisa:
 - a Nongonoko
 - b Mepe wa miehleketo
- 2 Loko vadyondzi va nga si tumbuluxa nkunguhato wa vona, mudyondzisi u fanele a sungula a va komba leswi swi endlisiwaka swona, leswaku va tiva hi ku hetiseka leswi va faneleke ku swi endla. Nkunguhato wa dyondzo hi wona wu ku letelaka maendlelo.

- 3 Hlamusela vadyondzi leswaku nkarhi hinkwawo wa EHLEKETA hi leswi u lavaka ku swi tsala. U (Mudyondzisi) fanele ku hlamusela miehleketo ya wena u yi humesela ehandle swi twakala, ku endlela leswaku vadyondzi va ta yi twa.
- 4 Tirhisa xikombiso xa makunguhatelo ku tumbuluxa nkunguhato wa matsalelo ya wena.
- 5 Lexi landzelaka, nyika vadyondzi timinete ti nga ri tingani ku ehleketa hi leswi va nga ta tsala swona.
- 6 Pfumelela vadyondzi ku hundzuluka va vulavula, va avelana mavonelo/miehleketo ya vona na munghana.
- 7 Xo hetelela, letela na ku pfuna vadyondzi loko va ri karhi va tsala kutani va tirhisa xikombiso xa nkunguhato ku hetisa minkunguhato ya vona.

MPFAPFARHUTA KU TSALA

- 1 Loko dyondzo yi nga si sungula, tlhela u tsala rimba ra wena ra nkunguhato ku suka eka dyondzo ya hi MUSUMBHUNUKU exitsalelweni. Tsala xikombiso xa rimba ra ku tsala exitsalelweni.
- 2 Lexi landzelaka, hlamusela hi ku komisa u tlhela u kombisa leswi vadyondzi va nga ta tirhisisa xiswona nkunguhato wa vona ku tumbuluxa mpfapfarhuto.
- 3 Komba vadyondzi xikombiso xa rimba ra matsalelo leri ri va pfunaka ku endla leswi.
- 4 Loko vadyondzi va ri karhi va hetisa mpfapfarhuto wa vona, fambafamba la tlilasini u ri karhi u nyika nseketelo.

HLELA KU TSALA/MATSALELO

- 1 Tsala nongonoko wo kambela mahlelelo ku suka eka nkunguhato wa dyondzo exitsalelweni.
- 2 Hlaya nongonoko wo kambela kutani u hlamusela vadyondzi swilaveko/swihlawulekisi swa kona.
- 3 U (mudyondzisi a) nga ha tsakela ku komba vadyondzi ku lulamisa xihoxo xo toloveleka.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku va na nkarhi wa ku hlela na ku lulamisa ku tsala ka vona, va tirhisa nongonoko wo kambela.

KU HANGALASA NA KU ANDLALA KU TSALA

- 1 Lerisa vadyondzi ku tlhela va tsala swi basa tsalwa ra vona ro hetelela.
- 2 Nyika vadyondzi nkarhi wa ku cincana tibuku kutani va hlaya leswi tsariweke hi loyi un'wana.
- 3 Nyika vadyondzi vo hambanahambana nkarhi wa ku avelana na tlilasi hinkwayo hi ku hlaya leswi va swi tsaleke.
- 4 Kombela vadyondzi van'wana ku tlhela va tsala matsalwa ya vona emaphepheni yo va hava nchumu va endla na swifaniso ku kombisa, kutani u sayina. Endla nkombiso wa ku tsala loku ekhumbini ra le tlilasini.

- 5 Hlenguleta tibuku ta vadyondzi. U languteriwa ku koroketa hi mafundza swiphemu swi2 ntsena swa ku tsala hi kotara u tirhisa rhubiriki leyi nyikiweke. Hambiswiritano, u komberiwa ku hlaya na ku bumabumela hi matsalelo ya vona yo hetelela eka kotara yin'wana na yin'wana.
- 6 Nakambe, vutitshembi i xiphemu xa nkoka eka nhluvukiso wa vuswikoti bya ku tsala.

Maqhingha ya ku Tsala

Xikongomelo: Ku hlomisa vadyondzi hi maqhingha yo hlaya lama tirhaka tanihi switepisi ku va pfuna ku hundzula miehleketo ya vona yi va ya matsaleloxidzi.

- 1 Landzelela minkunguhato ya dyondzo ku hetisa ntirho wa ku tsala eka vhiki rin'wana na rin'wana.
- 2 Eka minkunguhato ya dyondzo, u ta lemuka leswaku ku landzeleriwa ntolovelo wo fana nkarhi hinkwawo. Leswi swi endleriwa ku pfuna vadyondzi, leswaku va tiva leswi va nga ta swi langutela eka tidyondzo ta ku tsala. Leswi swi pfuna ku aka ku titsheмба.
- 3 U ta lemuka nakambe leswaku maqhingha yo hambanahambana ma dyondzisiwa hi katsongokatsongo kutani va swi kota ku hetisa marimba ya swivulwa hi ku olova.
- 4 Xikongomelo i xa leswaku vadyondzi va tirhisa maqhingha lawa hi ku olova na hi mfanelo.
- 5 Maqhingha lawa ya pfuna vadyondzi ku titwa va titsheмба hi ku tsala ka vona hi ku va va kombiwa leswaku ku na nongonoko wa magoza lama landzeleriwaka loko va tsala.

QHINGA RA 1: MUDYONDZISI U SUNGULA A KOMBISA KU TSALA/MATSALELO

- a Mudyondzisi u sungula a kombisa ntirho eka tlilasi (u kombisa tlilasi hi ku hetiseka leswi va nga ta swi endla).
- b Hi ku hlalela mudyondzisi, vadyondzi va va na mavonelo yo helela hi ntirho wa kona.

QHINGA RA 2: VATSARI VA EHLEKETA VA NGA SI TSALA

- a Ku tsala i endlelo ro veka miehleketo ephepheni.
- b Leswi swi vula leswaku vatsari va fanele ku sungula va ehleketa kutani va teka xiboho hi leswi va nga ta tsala hi swona va nga si tsala.
- c Nakambe swi hlamusela leswaku a ku na 'tinhlamulo' to lulama kumbe to hoxeka loko ku tsariwa – mutsari un'wana na un'wana u na swa yena leswi a ehlekataka ku tsala hi swona.
- d Minkarhi hinkwayo nyika vadyondzi nkarhi wa ku ehleketa hi leswi va lavaka ku swi tsala.

QHINGA 3: VATSARI VA DIROWA NTLA WA RITO RIN'WANA NA RIN'WANA

- a** Vadyondzi va ehleketa hi xivulwa lexi va lavaka ku xi tsala, kutani va xi hlayela ehenhla.
- b** Va hlayela leswaku ku na marito mangani eka xivulwa, kutani va dirowa ntila lowu yimelaka rito rin'wana na rin'wana.
- c** Mintila yi fanele ku dirowiwa ku suka eximatsini ku ya exineneni naswona ku suka ehenhla ka pheji ku ya ehansi.
- d** Mintila yi fanele yi va ya kwalomu ka mpimo wa ku leha ka marito.
- e** Ku fanele ku siyiwa tindhawu exikarhi ka marito.
- f** Emakumu ka xivulwa, mudyondzi u vekela hiko.
- g** Loko mintila yi tshamisekile, mudyondzi u tsala marito lama a ma tivaka, kumbe u fanele a ringeta ku tsala mimpfumawulo leyi sungulaka rito a nga si kombela ku pfuniwa.
- h** Leswi swi nyika xivumbeko eka ku tsala ka mudyondzi, leswi swi akaka vutitshembi. Hambi va ri vadyondzi lava tsandzekaka hakunene va nga sungula ku tsala hi ndlela leyi.

QHINGA RA 4: VATSARI VA TIRHISA SWITIRHISIWA KU TSALA MARITO

- a** Dyondzisa vadyondzi leswaku va nga kombeli ku pfuniwa ku tsala marito hinkwawo lama va nga ma tiviki. Va fanele va sungula va tirhisa switirhisiwa swin'wana ku kuma leswaku ri tsarisiwa ku yini rito leri va nga ri tiviki. Xikombiso:
 - Marito lama nga le khumbini.
 - Tibuku tin'wana.
 - Minongonoko ya mpeleto.
 - Va nga ha vutisa vanghana.

QHINGA RA 5: VATSARI VA TIRHISA LESWI VA SWI TSUNDZUKAKA KU TSALA MARITO

- a** Vadyondzi va fanele ku ringeta ku tsundzuka marito lama va ma dyondzeke, naswona va tsala marito lama hi ku ma tsundzuka.

QHINGA 6: VATSARI VA VULA MARITO HI KU NONOKA TANIHI XIBODZE

- a** Dyondzisa vadyondzi ku vula rito leri va nga ri tiviki hi ku nonoka swinene va twa ku hambana ka mimpfumawulo ya rona. (ku hambanisa)
- b** Leswi landzelaka, dyondzisa vadyondzi ku tsala mpfumawulo wun'wana na wun'wana lowu va wu twaka. (Swi nga endleka va nga peleti swona rito, kambe lawa ma ta va masungulo ya ku tsala marito lama va nga ma tiviki. Xikombiso, **lexi** a nga tsariwa tanihi **lex** kumbe **lx**. Mudyondzisi a nga aka ehenhla ka leswi kutani a komba mutsari mpeleto lowu lulameke wa rito.)
- c** Ringeta ku hlaya leswi vadyondzi va swi tsaleke hi mimpfumawulo leyi, naswona va ndhundhuzela vadyondzi ku va va tirhisile vutivi bya vona bya mimpfumawulo ku ringeta ku tsala marito. Lebyi i vuswikoti bya nkoka ku khutaza.

QHINGA RA 7: VATSARI VA HLAYA LESWI VA SWI TSALAKA

- a** Vadyondzi va tihlayela ehenhla swivulwa swa vona kumbe munghana. Ku hlayela un'wana munghana leswi tsariweke swi endla ndlela ya ku tsala yi va na nkoka swinene.
- b** Loko va ri karhi va endla leswi, va langutisa loko va nga siyanga marito man'wana.
- c** Va tlhela va languta loko nongonoko wa marito wu lulamile.
- d** Xa nkoka swinene, endla nkombiso wa mintirho leyi ku endlela leswaku vadyondzi va tsakela ndlela leyi ya ku hlaya, naswona va titwa va tinyungubyisa hi leswi va swi tsaleke.

QHINGA RA 8: VATSARI VA HUNDZULUKA VA VULAVULA

- a** Hi minkarhi yo hambanahambana eka dyondzo, vadyondzi va nga hundzuluka va ya eka vanghana, kutani va nyikana nkarhi va burisana.
- b** Leswi swi nga tirhisiwa ku avelana mavonelo mayelana na leswi va faneleke ku tsala hi swona, ku hlayelana leswi va swi tsaleke, ku byelana hi swifaniso swa vona, kumbe ku kambisisa loko va twisisa leswi va faneleke ku swi endla.
- c** Dyondzisa vadyondzi ku langutana va vulavula va nga bi huwa loko va ri karhi va hundzuluka va vulavula.

QHINGA RA 9: KHOMA TINHLENGETANO LETITSONGO

- a** Leri i qhinga leri pfunaka swinene loko vadyondzi va ri karhi va tsala.
- b** Fambafamba etlilasini, kutani u yima laha u vonaka mudyondzi a tsandzeka.
- c** Khoma nhlengetano yitsongo na mudyondzi yoloye.
- d** Burisana na mudyondzi hi ntirho wa yena, n'wi yingiseli, kutani u n'wi pfuna hi laha swi lavekaka.
- e** Tsundzuka ku ringeta ku nyika vadyondzi hinkwavo nkarhi wo va langutisa hi un'we un'we, naswona ndhundhuzela ku tikarhata na ku tiantswisa ka vona.

The background of the entire page is a light gray color with a repeating pattern of small, white, line-art icons. These icons represent various educational fields: science (flasks, atoms, globes), mathematics (calculators, rulers, triangles), arts (pencils, paint palettes), and general learning (books, lightbulbs, speech bubbles).

Gireedi 2

KOTARA 1

Vhiki

1

Ndzemukiso

Musumbhunuku

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

TIVISA NKONGOMELO: KU KUMA VUTIVI BYO SUNGULA (VHIKI RO SUNGULA RA NKONGOMELO)

- 1 Byela vadyondzi leswaku lembe leri, hi ta dyondza hi minkongomelo yo hambanahambana.
- 2 Hlamusela leswaku nkongomelo i mhaka leyikulu leyi nga ta letela ku dyondza ka hina swin'we.
- 3 Dirowa xirhendzevutana rito **xikolo** ri ri exikarhi ka xitsalelo.
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana u *tiva yini hi xikolo*?
- 5 Tsala mavonelo ya vadyondzi eka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo yo fana swin'we.
- 6 Loko vadyondzi va tikeriwa ku hlamula, vutisa swivutiso swo tlhontlha leswi landzelaka ku va pfuna:
 - a U endle yini eka Giredi ya 1?
 - b Xana a wu rhandza yini hi xikolo loko u ri eka Giredi ya 1?
 - c Xana a wu titwa njhani hi xikolo?

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 **Hlamusela leswaku lembe leri, hi ta dyondza marito lamantshwa yo tala ku hi pfuna ku humesa miehleketo na mavonelo ya hina ku antswa!**
- 2 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV (Kombetela, Encenyeta, Byela, Vula)!
- 3 Kombisa marito na leswi nga dirowiwa eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - a Swa fana
 - Yimisela ehenhla 1–5 wa tintiho.
 - Hlamusela leswaku vadyondzi va fanele ku yimisela nomboro yo FANA ya tintiho.
 - Vuyelela ka 4–5.

Ntivontsalo

15 wa timinete

- 1 Hlamusela leswaku hi ta va na sisteme ya kahle yo nyika tibuku ta switoloveto.
- 2 Hlawula sisteme leyi nga tirhela tlilasi na vadyondzi va wena, ku fana na: **Ku tirhisa vahlayisi va tibuku.**
- 3 Hlamusela leswaku eka lembe hinkwaro, un'wana na un'wana u ta kuma nkarhi wa ku va muhlayisi wa tibuku. Vhiki leri, hi ta titoloveta hi leswi muhlayisi wa tibuku a faneleke ku swi endla leswaku un'wana na un'wana a ta swi tiva naswona a lulamerile.

- 4 Komba vadyondzi laha tibuku ta switoloveto ti nga ta vekiwa kona na leswaku ti ta hambanisiwa hi ndlela yini (ntlawa, layini, sw. na sw.)
- 5 Komba vadyondzi ku teka xijumba xa tibuku ta switoloveto ta ntlawa wa vona, layini, sw. na sw.
- 6 Vakombi ku nyika vadyondzi tibuku hi ndlela ya kahle, hi vukheta, na hi ku hatlisa (a va fanelanga ku cukumeta tibuku!)
- 7 Vitanana vadyondzi vo hlayanyana (nomboro yi ta ya hi leswi swi twisisekaka ku ya hi matshamelo ya tlilasi ya wena) ku ta va ta va vahlayisi va tibuku va siku rero.
- 8 Lerisa vahlayisi va tibuku ku titoloveta ku nyika vadyondzi tibuku.
- 9 Valerisi ku tshama ehansi va miyerile.
- 10 Loko mudyondzi un'wana na un'wana a ri na buku ya yena, hlamusela leswaku vahlayisi va tibuku hi vona va nga na vutihlamuleri byo ti hlengeleta.
- 11 Komba vadyondzi leswaku va ta ti hlengeleta njhani tibuku ta ntlawa, layini, sw. na sw.
- 12 Komba vadyondzi leswaku va ta tiveka kwihi tibuku.
- 13 Kombela vahlayisi va tibuku va siku ku titoloveta ku hlengeleta tibuku.

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya

- 1 Hlamusela leswaku lembe leri, hi ta va na ku hlaya swin'we.
- 2 Hlamusela leswaku ku hlaya swin'we swi ta endliwa eka mete, emahlweni ka tlilasi (kumbe kun'wana, loko ku ri hi ku leswi a swi nge koteki etlilasini ya wena)
- 3 Hlamusela leswaku hi ta fanele ku ya eka mete hi ku hatlisa hi miyerile.
- 4 Komba vadyondzi leswaku va ta ya enjhani eka mete. Hlamusela leswaku mavoko ya vona a ma fanelanga ku khumba un'wana, milomo ya vona yi fanele ku miyela, naswona va fanele ku famba hi ku hatlisa va miyerile!
- 5 Hlawula sisteme yo ya eka mete hi yona leyi nga ta tirhela tlilasi ya wena na vadyondzi, ku fana na: **Layini hi layini.**
- 6 Byela vadyondzi leswaku va le ka layini yini, leswaku va ta swi tiva leswaku va le ka Layini ya 1, Layini ya 2, Layini ya 3, sw. na sw.
- 7 Hlamusela leswaku vadyondzi va fanele va **tsundzuka** layini ya vona.
- 8 Vitana vadyondzi layini hi layini ku ya eka mete.
- 9 Loko vadyondzi hinkwavo va tshamile eka mete, hlamusela leswaku hi fanele ku tlhelela eswitulwini swa hina hi ku hatlisa hi miyerile.
- 10 Komba vadyondzi ku tlhelela eswitulwini swa vona. Hlamusela leswaku mavoko ya vona a ma fanela ku khumba un'wana, milomo ya vona yi fanele ku miyela, naswona va fanele ku famba hi ku hatlisa va miyerile!
- 11 Vitanana vadyondzi hi layini ku tlhelela eswitulwini swa vona.

Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u mpfapfarhuta

RIMBA RA MATSALELO

Xikolo xi endla ndzi titwa _____

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta dirowa hi leswi va titwisaka swona namuntlha exikolweni.
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra matsalelo.
- 3 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala.**
- 4 Byela vadyondzi mavonelo man'wana lama u nga na wona yo tatisa rimba ra matsalelo, ku fana na: Ndzi rhandza xikolo naswona xi endla leswaku ndzi titwa ndzi tsakile ku va ndzi ri kona.
- 5 Tirhisa **ku kombisa** ku dirowa xifaniso xa wena u languteka u tsakile etlilasini.
- 6 Hlamusela leswaku u ta tsala marito wahi. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana.**
- 7 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa rimba ra matsalelo: **Xikolo xi endla ndzi titwa ndzi** tsakile.
- 8 **Vula marito hi ku nonoka ku fana na xibodze kutani u tsala mimpfumawulo leyi u yi tivaka.**
- 9 **Tirhisa switirhisiwa** ku fana na marito ya ntolovelo na marito ya nkongomelo wa ntivo marito.
- 10 Sula xikombiso xa wena exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a ko va xikombiso, kambe vadyondzi va fanele ku tsala mavonelo ya vona vini.

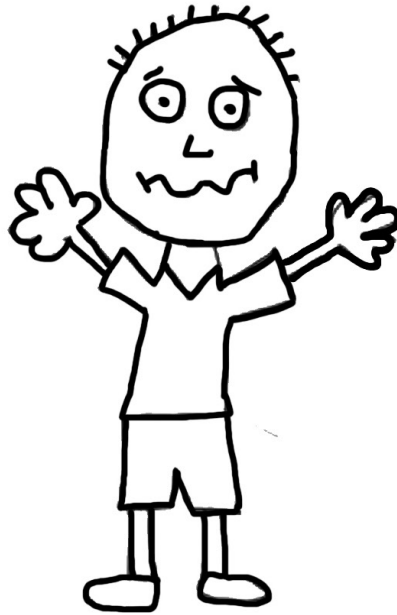
SWILERISO SWA NOMO

- 1 Vutisa vadyondzi: Xana u titwa njhani namuntlha exikolweni?
- 2 Lerisa vadyondzi **ku ehleketa va nga si tsala.**
- 3 Kombela 2–3 wa vadyondzi ku ku byela leswaku va titwa njhani.
- 4 Va fanele va ku: Ndzi titwa ...
- 5 Hlamusela leswaku sweswi vadyondzi va ta dirowa na ku tsala hi leswi va titwisaka swona!

KU TSALA

- 1 **Kombela vahlayisi va tibuku lavaya ku nyika vadyondzi tibuku.**
- 2 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, fambafamba etlilasini ku hetisa **tinhlengeletano letintsongo.**

- 3 Vutisa vadyondzi hi leswi va swi tsalaka.
- 4 Khutaza vadyondzi.
- 5 **Kombela vahlayisi va tibuku lavaya ku hlengeleta tibuku ta switoloveto.**

Xikolo xi endla ndzi titwa
ndzi chava.

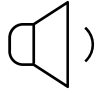
Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

- 1 Hlamusela leswaku hi ta va na sisteme ya kahle yo nyika **Maphepha yo tirhela yo hlaya.**
- 2 Hlamusela leswaku valandzelerisi va tibuku va ta tlhela va nyika tlilasi maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 3 Komba vadyondzi laha maphepha yo tirhela yo hlaya ma nga ta vekiwa kona na leswaku ma ta hambanisiwa njhani (hi ntlawa, layini, sw. na sw.)
- 4 Komba vadyondzi ku teka xijumba xa maphepha yo tirhela yo hlaya hi ntlawa, layini, sw. na sw.
- 5 Va kombi ndlela yi nyika vadyondzi kahle, hi vukheta, hi ku hatlisa (a va fanelanga ku cukumeta maphepha!)
- 6 Vitanana vahlayisi va tibuku lavaya ku ta nyika vadyondzi maphepha yo tirhela yo hlaya.

- 7** Va lerisi ku titolovela ku nyika maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 8** Va lerisi ku tshama ehansi va miyerile.
- 9** Lerisa vadyondzi ku languta eka maphepha yo tirhela.
- 10** Hlamusela vadyondzi swivumbeko leswi nga leka maphepha yo tirhela yo hlaya.
 - a** Mahlo: Languta u vula marito
 - b** Nomo: Twarisa marito
 - c** Mudyondzi un'we a hlaya: Ku hlaya u ri wexe
 - d** Vadyondzi vambirhi va hlaya: Ku hlaya hi vambirhi
- 11** Hlamusela leswaku valandzelerisi va tibuku va ta na vutihlamuleri byo hlengeleta maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 12** Komba vadyondzi leswaku va ta hlengeleta njhani maphepha yo tirhela ya ntlawa wa vona, layini, sw. na sw.
- 13** Komba vadyondzi leswaku va ta veka kwihi maphepha yo tirhela.
- 14** Kombela valandzelerisi va tibuku va siku ku titoloveta ku hlengeleta maphepha yo tirhela yo hlaya.

Ravumbirhi

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo wuntshwa na marito

- 1 Hlamusela leswaku loko hi endla mimpfumawulo lembe leri, i swa nkoka ku yingisela hi vukheta.
- 2 Hlamusela leswaku namuntlha, hi ta tlanga ntlangu lowu vuriwaka **Mudyondzisi u ri**. Lowu i ntlangu lowu lavaka leswaku hi yingisela hi vukheta! Hi ta tirhisa ntlangu lowu ko hlayanyana elembeni!
- 3 Hlamusela vadyondzi milawu:
 - a Hlamusela leswaku u ta fambafambisa miri hi tindlela to hambana, ku fana na ku khumba nhloko ya wena; hahisa khayiti; dzinginisa nhompfu ya wena; tlula ka nharhu; sw. na sw.
 - b Loko u sungula u ku, 'mudyondzisi u ri' vadyondzi va fanele ku endla leswi u swi vulaka.
 - c Loko u nga vulanga 'mudyondzisi u ri,' vadyondzi va fanele ku yima va ku dzi!
 - d Loko mudyondzi o endla xiendlo loko u nga vulanga 'mudyondzisi u ri,' mudyondzi wa huma naswona u fanele ku tshama ehansi.
 - e Muhluri i mudyondzi wo hetelela loyi a nga ta sala a yimile.
- 4 Byela vadyondzi ku suka va yima.
- 5 Tlangani ntlangu lowu ku fikela loko ku sele mudyondzi un'we a yimile!

Ntsivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma)leterere mantshwa/marito/swivulwa

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta va na vutihlamuleri byo nyika vadyondzi tibuku ta switoloveto na maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 2 Tsundzuxa vadyondzi laha tibuku ta switoloveto ti nga ta vekiwa kona na leswaku ti ta hambanisiwa njhani (hi ntlawa, layini, sw. na sw.)
- 3 Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo teka xijumba xa tibuku xa ntlawa wa vona, layini, sw. na sw.
- 4 Va tsundzuxi ndlela yo nyika tibuku kahle, hi vukheta, hi ku hatlisa (a va fanelanga ku cukumeta tibuku!)
- 5 Vitanana vadyondzi vo hlayanyana ku ta va ta va valandzelerisi va tibuku va siku. Va fanele ku va va hambanile eka lava u nga va hlawula hi Musumbhunuku.
- 6 Lerisa vahlayisi va tibuku ku titoloveta ku nyika tibuku.
- 7 Va lerisi ku tshama ehansi va miyerile.
- 8 Loko mudyondzi un'wana na un'wana a ri na buku ya yena, lerisa vadyondzi ku pfula pheji ra vona ro sungula ro basa.

- 9 Lerisa vadyondzi ku hatla va kopunula siku ku suka exitsalelweni. Hlamusela leswaku vadyondzi va ta va na minete ku endla leswi. (I swa nkoka ku toloveta vadyondzi ku endla leswi hi ku hatlisa!)
- 10 Hlamusela leswaku vahlayisi va tibuku va ta va na vutihlamuleri byo hlangeleta tibuku.
- 11 Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo hlangeleta tibuku ta ntlawa wa vona, layini, sw. na sw.
- 12 Tsundzuxa vadyondzi laha va nga ta veka kona tibuku.
- 13 Vitanana vahlayisi va tibuku va siku ku ta titoloveta ku hlangeleta tibuku.

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 1

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku lembe leri, hi ta va na ku hlaya swin'we.
- 2 Tsundzuxa vadyondzi leswaku ku hlaya swin'we swi ta endliwa eka **mete**, emahlweni ka tlilasi.
- 3 Hlamusela leswaku hi ta fanela ku fika eka **mete** hi ku hatlisa hi miyerile.
- 4 Komba vadyondzi ndlela ya ku ya eka **mete**. Hlamusela leswaku voko ra vona a ri fanelanga ku khumba un'wana, milomo ya vona yi fanele ku miyela, naswona va fanele ku famba hi ku hatlisa hi vukheta!
- 5 Hlawula sisteme yo ya hi yona eka mete leyi nga ta tirhela tlilasi ya wena na vadyondzi, ku fana na: **Layini hi layini**.
- 6 Byela vadyondzi leswaku va le ka layini yini, leswaku va ta swi tiva leswaku va le ka Layini ya 1, Layini ya 2, Layini ya 3, sw. na sw.
- 7 Hlamusela leswaku vadyondzi va fanele ku **tsundzuka tilayini** ta vona.
- 8 Vitanana vadyondzi **layini hi layini** ku ya eka mete.
- 9 Loko vadyondzi hinkwavo va tshamile eka mete, hlamusela leswaku eka ku hlaya swin'we, ku na milawu ya ndlela leyi hi faneleke ku tshama hi yona eka mete.
- 10 Vutisa vadyondzi: I yini swin'wana swa swilo leswi u ehleketaka leswaku i swa nkoka loko hinkwerhu hi ri eka mete swin'we?
- 11 Bubutsa miehleketo hi mavonelo man'wana na vadyondzi, ku fana na ku ka u nga khumbi vanhu van'wana, ku ka u nga heti ndhawu, ku yingisela xivulavuri, sw. na sw.
- 12 Hlamusela na ku komba vadyondzi ndlela yo tshama eka mete hi nkarhi wa ku hlaya swin'we, ku fana na:
 - a Hi tshama hi khondla milenge kumbe matsolo ehenhla, leswaku ku ta va na ndhawu yo ringanela ya vanhu hinkwavo.
 - b Hi veka mavoko eka mindzhumbi ya hina kumbe emirini wa hina.
 - c Hi yingisela hi miyerile loko xitori xi hlayiwa.
 - d Hi yimisa voko loko hi lava ku vulavula.
- 13 Lerisa vadyondzi hinkwavo ku titoloveta ndlela yo tshama loko ku hlayiwa hi ku siyerisana xinkadyana.
- 14 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi fanele ku tlhelela eswitulwini swa hina hi ku hatlisa hi miyerile.

- 15 Komba vadyondzi ku tlhelela eswitulwini swa vona. Hlamusela leswaku mavoko ya vona a ma fanelanga ku khumba un'wana, milomo ya vona yi fanele ku miyela, naswona va fanele ku famba ku famba va miyerile hi vukheta!
- 16 Vitana vadyondzi layini hi layini ku tlhelela eswitulwini swa vona.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi ta va na sisteme ya kahle yo nyika **Maphepha yo tirhela yo Hlaya.**
- 2 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta tlhela va nyika tlilasi na maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 3 Tsundzuxa vadyondzi laha maphepha yo tirhela yo hlaya ma nga ta vekiwa kona na leswaku ma hambanisiwa njhani (hi mintlawwa, layini. Sw. na sw.)
- 4 Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo teka xijumba xa maphepha yo tirhela yo hlaya hi ntlawa, layini, sw. na sw.
- 5 Tsundzuxa vadyondzi ku nyika maphepha yo tirhela hi ndlela ya kahle, hi ku hatlisa (a va fanelanga ku cukumeta maphepha!)
- 6 Vitana vahlayisi va tibuku va Ravumbirhi ku ta va ta nyika maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 7 Va lerisi ku titoloveta ku nyika maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 8 Va lerisi ku tshama ehansi va miyerile.
- 9 Lerisa vadyondzi hinkwavo ku languta eka maphepha yo tirhela.
- 10 Tsundzuxa vadyondzi swivumbeko eka maphepha yo tirhela yo hlaya.
 - a Mahlo: Languta u vula marito
 - b Nomo: Twarisa marito
 - c Mudyondzi un'we a hlaya: Ku hlaya u ri wexe
 - d Vadyondzi vambirhi va hlaya: Ku hlaya hi vambirhi
- 11 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta va na vutihlamuleri byo hlengeleta maphepha yo hlaya yo tirhela.
- 12 Tsundzuxa vadyondzi ndlela leyi va nga ta hlengeleta hi yona maphepha yo tirhela ya ntlawa wa vona, layini, sw. na sw.
- 13 Tsundzuxa vadyondzi laha va nga veka kona maphepha yo tirhela.
- 14 Vitana valandzelerisi va tibuku va siku ku titoloveta ku hlengeleta maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 15 Kutani, u va nyika nkambelovutivi wa nomo wa xihatla ku kambela loko va ha tsundzuka swivumbeko na ku titoloveta ku yimisa voko loko va lava ku vulavula.
- 16 Vutisa vadyondzi swivutiso swo fana na:
 - a Hi xihi xivumbeko lexi hi byelaka ku hlaya hi ri vambirhi?
 - b Xana xivumbeko xa nomo xi vula yini?
 - c Xana u fanele ku endla yini loko u vona xifaniso xa nomo?
 - d Sw. na sw.

Ravunharhu

Migingiriko ya swanomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa u tirhisa KEBV (Kombetela, Encenyeta, Byela, Vula).
- 2 Kombisa marito na swifaniso eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - a Hambana
 - Nyika vadyondzi tibuku.
 - Dirowa xivumbeko xo OLOVA eka bodo.
 - Hlamusela leswaku vadyondzi va fanele ku dirowa xivumbeko xo HAMBANA ebukwini ya vona.
 - Vuyeleda leswi ka 4–5.

VUTUMBULUXI BYO HLAMUSELA XITORI (VHIKI RO SUNGULA RA NKONGOMELO)

- 1 Hlamusela leswaku lembe leri, hi ta tirha hi mintlawa leyitsongo eka vutumbuluxi byo hlamusela xitori. Hi ta fanela ku va eka mintlawa leyitsongo hi ku hatlisa!
- 2 Byela vadyondzi leswaku va ta endla njhani mintlawa leyitsongo. Komba vadyondzi leswaku i vamani lava nga ta va eka ntlawa wun'wana na wun'wana.
- 3 (Xikombiso: loko vadyondzi va tshame hi tilayini, ndlela yo olova yo vumba mitlawa i ku va na vadyondzi vambirhi) eka layini ya le mahlweni va hundzuluka va languta vadyondzi vambirhi lava nga endzhaku ka vona eka layini ya vumbirhi.
- 4 Tiyisisa leswaku vadyondzi hinkwavo va twisisa lava nga eka ntlawa wa vona na leswaku va fanele va ya njhani eka mintlawa ya vona.
- 5 Tlanga ntlangu ku pfuna vadyondzi ndlela ya ku hatlisa na ku miyela va vumba mintlawa leyitsongo.
- 6 Hlamusela leswaku loko u vula rito 'famba' vadyondzi va ta va na 30 wa tisekondi ku ya eka mintlawa ya vona leyitsongo.

- 7 Mudyondzi un'wana na un'wana loyi a nga ri ki entlaweni wa yena loko ku hela 30 wa tisekondi u humile, xikan'we na ntlawa wa yena hinkwawo! Va fanele va ya yima emahlweni ka tlilasi.
- 8 Tlanga ntlangu lowu ku fikela loko ku sele ntlawa wun'we ntsena. (loko swi fanela, komisa nkarhi ku fika 20 wa tisekondi, 10 wa tisekondi).

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa Mpfumawulo lowuntshwa na marito

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku loko hi endla mimpfumawulo lembe leri, i swa nkoka ku yingisela hi vukheta.
- 2 Hlamusela leswaku namuntlha, hi ta tlanga **Mudyondzisi u ri**.
- 3 Tsundzuxa vadyondzi hi milawu:
 - a Hlamusela leswaku u ta fambafambisa miri hi tindlela to hambana, ku fana na ku khumba nhloko ya wena; hahisa khayiti; dzinginisa nhompfu ya wena; tlula ka nharhu; sw. na sw.
 - b Loko u sungula u ku, 'mudyondzisi u ri' vadyondzi va fanele ku endla leswi u swi vulaka.
 - c Loko u nga vulanga 'mudyondzisi u ri', vadyondzi va yima va ku dzi!
 - d Loko mudyondzi o endla xiendlo loko u nga vulanga 'mudyondzisi u ri', mudyondzi yoloye wa huma naswona u fanele ku tshama ehansi.
 - e Muhluri i mudyondzi wo hetelela loyi a nga ta sala a yimile.
- 4 Byela vadyondzi ku suka va yima.
- 5 Tlangani ntlangu lowu ku fikela loko ku sele mudyondzi un'we a yimile!

Ntivontsalu:

15 wa timinete

Tsala (ma) letere mantshwa/marito/swivulwa

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta va na vutihlamuleri byo nyika vadyondzi tibuku ta switoloveto na maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 2 Tsundzuxa vadyondzi laha tibuku ta switoloveto ti nga ta vekiwa kona na leswaku ti ta hambanisiwa njhani (hi ntlawa, layini, sw. na sw.)
- 3 Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo teka xijumba xa tibuku xa ntlawa wa vona, layini, sw. na sw.
- 4 Va tsundzuxi ndlela yo nyika tibuku kahle, hi vukheta, hi ku hatlisa (a va fanelanga ku cukumeta tibuku!)
- 5 Vitana vadyondzi vo hlayanyana ku ta va valandzelerisi va tibuku va siku. Va fanele ku va va **hambanile** eka lava u nga tshama u va hlawula.
- 6 Lerisa vahlayisi va tibuku ku titoloveta ku nyika tibuku.

- 7 Va lerisi ku tshama ehansi va miyerile.
- 8 Loko mudyondzi un'wana na un'wana a ri na buku ya yena, lerisa vadyondzi ku pfula pheji ra vona ro sungula ro basa.
- 9 Lerisa vadyondzi ku hatla va kopunula siku ku suka exitsalelweni. Hlamusela leswaku vadyondzi va ta va na minete yin'we ku endla leswi. (I swa nkoka ku letela vadyondzi ku endla leswi hi ku hatlisa.)
- 10 Lerisa vadyondzi ku tsala mavito ya vona swi basa hi ku hatlisa ehansi ka siku. Hlamusela leswaku va ta va na 30 wa tisekondi ku endla leswi.
- 11 Lerisa vadyondzi lava nga na nkarhi wo engeteleriwa ku tsala mavito ya vona nakambe (kumbe ko tala ku ya hi laha swi kotekaka ha kona hi 30 wa tisekondi.)
- 12 Loko 30 wa tisekondi ti herile, lerisa vadyondzi ku pfala tibuku ta vona.
- 13 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta va na vutihlamuleri byo hlengeleta tibuku.
- 14 Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo hlengeleta tibuku ta ntlawa wa vona, layini, sw. na sw.
- 15 Tsundzuxa vadyondzi laha va nga ta veka kona tibuku.
- 16 Vitana vahlayisi va tibuku va siku ku titoloveta ku hlengeleta tibuku.

Xiyaxiya: U nga languta ku tsala ka vadyondzi ka mavito ku endla mahlelelo ya nkamafundza ku endlela ku tiva leswaku hi vahi vadyondzi lava kotaka ku tsala mavito ya vona, na leswaku va swi endla hi rivilo ra njhani.

Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u mpfapfarhuta

RIMBA TO MATSALELO

Xikolo xi ndzi endla ndzi titwa _____

Xilo xin'we lexi ndzi xi rhandzaka hi xikolo i _____

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta engetela xivulwa eka leswi va nga swi tsala hi Musumbhunuku.
- 2 Namuntlha va ta ehleketa hi xilo xin'we lexi va xirhandzaka hi xikolo!
- 3 Hlayela vadyondzi rimba ra matsalelo lerintshwa.
- 4 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala**.
- 5 Hlamusela mavonelo man'wana lama u nga na wona ku tsala eka rimba ra matsalelo, ku fana na: Ndzi rhandza ku dyondzisa vadyondzi ku hlaya, hikuva ku hlaya i swa nkoka!
- 6 Tirhisa **ku kombisa** ku engetela eka xifaniso xa wena, ku fana na: U tirha na vadyondzi van'wana, hi ntlawa lowuntsongo.
- 7 Hlamusela leswaku u ta tsala marito wahi. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana**.

- 8 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa rimba ra matsalelo, ku fana na: **Xilo xin'we lexi ndzi xi rhandzaka hi xikolo i** ku dyondzisa ku hlaya!
- 9 **Vula marito hi ku nonoka ku fana na xibodze kutani u tsala mpfumawulo lowu u wu tivaka.**
- 10 **Tirhisa switirhisiwa** (marito ya ntolovelo, marito ya nkongomelo wa ntivomarito) ku nghenisa marito eka lexi u nga xi dirowa.
- 11 **Sula xikombiso xa wena** exitsalelweni. Hlamusela leswaku a ko va xikombiso, kambe vadyondzi va fanele ku tsala mavonelo ya vona.

SWILERISO SWANOMO

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi Musumbhunuku, hi ehlekete hi leswi hi titwisaka swona hi xikolo.
- 2 Namuntlha hi ta tatisa xivulwa eka leswi hi swi tsalaka.
- 3 Vutisa vadyondzi: Hi xihhi xilo xin'we lexi u xi tsakelaka hi xikolo?
- 4 Lerisa vadyondzi ku **ehleketa va nga si tsala.**
- 5 Hlamusela leswaku vadyondzi va fanele ku ta na mavonelo ya vona – a va **fanelanga** ku kopela mavonelo ya wena!
- 6 Hlamusela ndlela yo **hundzuluka hi vulavula:**
 - a Vadyondzi va fanele va hundzulukela eka munhu loyi a nga ekusuhi na vona.
 - b Va fanele va cincana ku byela vanghana va vona nhlamulo ya xivutiso.
 - c Loko munghana wa vona a vulavula, va ta yingisela hi vukheta!
- 7 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka na ku vulavula** na munghana hi xilo xin'we lexi va xi rhandzaka hi xikolo.
- 8 **Fambafamba u pfuna na ku tiyisisa leswaku mudyondzi un'wana na un'wana u na munghana loyi a vulavulaka na yena. Tiyisisa leswaku vadyondzi va vulavula na vanghana va vona hi xivutiso lexi u nga xi vutisa.**
- 9 Kombela 3–4 wa vadyondzi ku ku byela leswi vanghana va vona va swi tsakelaka hi xikolo.
- 10 Va fanele va ku: Xilo xin'we lexi munghana wa mina a xi tsakelaka hi xikolo i...
- 11 Hlamusela leswaku sweswi vadyondzi va ta tirhisa rimba ra matsalelo ku dirowa na ku tsala mavonelo ya vona!

KU TSALA

- 1 **Kombela vahlayisi va tibuku lavaya ku nyika vadyondzi tibuku.**
- 2 Lerisa vadyondzi ku kuma leswi va nga swi tsala hi Musumbhunuku. Va ta **engetela** eka leswi!
- 3 Loko vadyondzi va karhi va tsala, fambafamba etlilasini u hetisa **tinhlengeletano letitsongo.**
- 4 Vutisa vadyondzi ku **hlaya leswi va nga swi tsala.**
- 5 Pfuna vadyondzi ku hetisa rimba ra matsalelo.

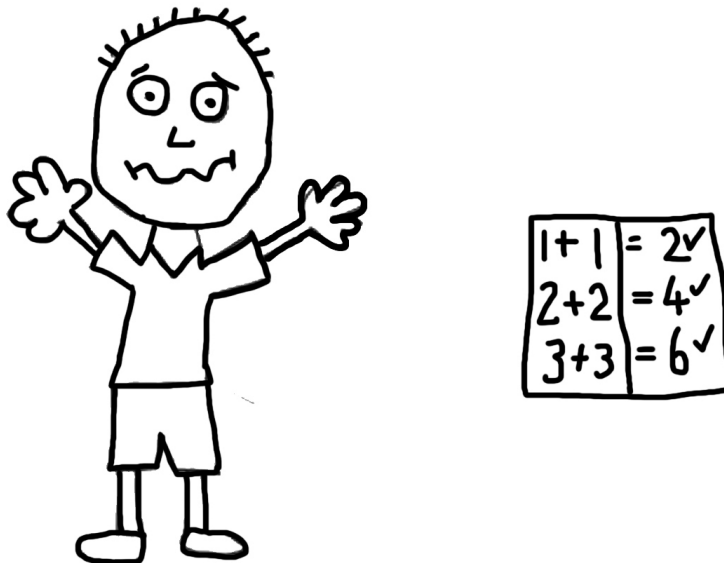
- 6 Pfuna vadyondzi ku vula marito hi ku nonoka ku fana na xibodze na ku tirhisa switirhisiwa.
- 7 Khutaza vadyondzi.

HUNDZULUKA U VULAVULA

- 1 Loko ku sele 2–3 wa timinete, lerisa vadyondzi ku veka tipensele ta vona.
- 2 Tsundzuxa vadyondzi leswaku loko hi **hundzuluka na ku vulavula**, hi hundzulukela eka vanghana va hina kutani hi burisana!
- 3 Lerisa vadyondzi **ku hundzuluka va vulavula** na munghana hi leswi va nga swi dirowa.

Hayeke leswi vadyondzi va nga swi dirowa etlilasini eka levhele ya mahlo ya vadyondzi.

Leswi swi pfuna vadyondzi ku va na mbhurisano hi nkongomelo.

Xilo xin'we lexi ndzi xi
rhandzaka hi xikolo i tinhlayo.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

VHIKI 1

MINTLAWA: _____

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi ta va na sisteme ya kahle yo nyika **Maphepha yo tirhela yo Hlaya.**
- 2 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta tlhela va nyika tlilasi na maphepha yo tirhela.
- 3 Tsundzuxa vadyondzi laha maphepha yo tirhela yo hlaya ma nga ta vekiwa kona na leswaku ma ta hambanisiwa njhani (hi mintlawa, layini. Sw. na sw.)
- 4 Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo teka xijumba xa maphepha yo tirhela yo hlaya hi ntlawa, layini, sw. na sw.
- 5 Tsundzuxa vadyondzi ku nyika maphepha yo tirhela hi ndlela ya kahle, hi ku hatlisa (a va fanelanga ku cukumeta maphepha!)
- 6 Vitana vahlayisi va tibuku va Ravunharhu ku ta va ta nyika maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 7 Va lerisi ku titoloveta ku nyika maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 8 Va lerisi ku tshama ehansi va miyerile.
- 9 Lerisa vadyondzi hinkwavo ku languta eka maphepha yo tirhela.
- 10 Tsundzuxa vadyondzi swivumbeko eka maphepha yo tirhela yo hlaya.
 - a Mahlo: Languta u vula marito
 - b Nomo: Twarisa marito
 - c Mudyondzi un'we a hlaya: Ku hlaya u ri wexe
 - d Vadyondzi vambirhi va hlaya: Ku hlaya hi vambirhi
- 11 Hlamusela leswaku namuntlha i Ravunharhu, vadyondzi va fanele ku languta nghingiriko wa Ravunharhu.
- 12 Kombisa vadyondzi ndlela leyi nghingiriko lowu wu endliwaka hi yona, hi ku tirhisa swivumbeko.
- 13 Swi nga leswi, hlamusela vadyondzi leswaku va fanele ku endla leswi va ri **voxe** (*tlula ku hlaya hi vambirhi namuntlha!*)
- 14 Hlamusela leswaku loko hi **hlaya hi ri hexe**, hi fanele hi:
 - a Languta eka phepha ra hina.
 - b Ringeta ku hlayela ehansi marito lama nga ephepheni.
 - c Loko hi nga ri tivi rito, hi nga ha vutisa munhu loyi a nga ekusuhi na hina kumbe hi ri tlula rito leri.
- 15 Nyika vadyondzi nkarhi wo titoloveta ku hlaya va ri vox. Fambafamba etlilasini ku tiyisisa leswaku vadyondzi va tihlanganisa na maphepha yo tirhela.
- 16 Endzhaku ka 5 wa timinete, tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta va na vutihlamuleri byo hlengeleta maphepha yo hlaya yo tirhela.
- 17 Tsundzuxa vadyondzi ndlela leyi va nga ta hlengeleta hi yona maphepha yo tirhela ya ntlawa wa vona, layini, sw. na sw.
- 18 Tsundzuxa vadyondzi laha va nga veka kona maphepha yo tirhela.

- 19** Vitana valandzelerisi va tibuku va siku ku titoloveta ku hlengeleta maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 20** Kutani, u va nyika nkambelovutivi wa nomo wa xihatla ku kambela loko va ha tsundzuka swivumbeko na ku titoloveta ku yimisa voko loko va lava ku vulavula.
- 21** Vutisa vadyondzi swivutiso swo fana na:
- a** Hi xihi xivumbeko lexi hi byelaka ku hlaya hi ri vambirhi?
 - b** Xana xivumbeko xa nomo xi vula yini?
 - c** Xana u fanele ku endla yini loko u vona xifaniso xa nomo?
 - d** Sw. na sw.

Ravumune

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Ku tsemelela na ku hlanganisa

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku loko hi endla mimpfumawulo lembe leri, i swa nkoka ku yingisela hi vukheta.
- 2 Hlamusela leswaku namuntlha, hi ta tlanga ntlangu lowuntshwa lowu vuriwaka
Dzinginisa, Dzinginisa, oma.
- 3 **Hlamusela vadyondzi milawu:**
 - a Hlamusela leswaku u ta tirhisa marito mambirhi: dzinginisa na ku oma.
 - b Loko u ku dzinginisa, vadyondzi va fanele ku cinacina.
 - c Loko u vuka 'oma' va fanele ku yima va ku dzi va nga vulavuli!
 - d Loko vadyondzi va nga 'omi' va ta huma!
- 4 Byela vadyondzi ku suka va yima.
- 5 Vula: dzinginisa, dzinginisa, dzinginisa, dzinginisa, dzinginisa, dzinginisa, oma!
- 6 Vitana vadyondzi lava nga omeki ku tshama ehansi!
- 7 Vuyelela ko hlayanyana.

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 2

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku lembe leri, hi ta va na ku hlaya swin'we.
- 2 Tsundzuxa vadyondzi leswaku ku hlaya swin'we swi ta endliwa eka **mete**, emahlweni ka tlilasi.
- 3 Hlamusela leswaku hi ta lava ku fika eka **mete** hi ku hatlisa hi miyerile.
- 4 Komba vadyondzi ndlela ya ku ya eka **mete**. Hlamusela leswaku voko ra vona a ri fanelanga ku khumba un'wana, milomo ya vona yi fanele ku miyela, naswona va fanele ku famba hi ku hatlisa hi vukheta!
- 5 Hlawula hi sisteme yo ya hi yona eka mete leyi nga ta tirhela tlilasi ya wena na vadyondzi, ku fana na: **Layini hi layini.**
- 6 Byela vadyondzi leswaku va le ka layini yini, leswaku va ta swi tiva leswaku va le ka Layini ya 1, Layini ya 2, Layini ya 3, sw. na sw.
- 7 Hlamusela leswaku vadyondzi va fanele ku **tsundzuka tilayini** ta vona.
- 8 Vitana vadyondzi **layini hi layini** ku ya eka mete.
- 9 Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo tshama eka mete hi nkarhi wa ku hlaya swin'we, ku fana na:
 - a Hi tshama hi khondla milenge kumbe matsolo ehenhla, leswaku ku ta va na ndhawu yo ringanela ya vanhu hinkwavo.

- b** Hi veka mavoko eka mindzhumbi ya hina kumbe emirini ya hina.
 - c** Hi yingisela hi miyerile loko xitori xi hlayiwa.
 - d** Hi yimisa voko loko hi lava ku vulavula.
- 10** Hlamusela leswaku hi nkarhi wa Ku hlaya swin'we, vadyondzi va fanele va yingisela xitori hi vukheta.
- 11** Hlayela vadyondzi xitori lexi nga eka papila ra 2 eka Buku yo tirhela ya DBE.
- 12** Vutisa vadyondzi swivutiso leswi landzelaka. Tsundzuxa vadyondzi ku yimisa voko loko va lava ku hlamula:
- a** I va mani va nga ya elwandle hi masiku yo wisa?
 - b** I va mani va nga ya eka kokwana va vona wa xisati?
 - c** Xana Jabu u titwe njhani hi ku va a tshamile ekaya hi masiku yo wisa?
- 13** Lerisa vadyondzi hinkwavo ku titoloveta ndlela yo tshama loko va hlaya swin'we hi tisekondi titsongo.
- 14** Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi fanele ku tlhelela eswitulwini swa hina hi ku hatlisa hi miyerile.
- 15** Komba vadyondzi ndlela yo tlhelela eswitulwini swa vona. Hlamusela leswaku mavoko ya vona a ma fanelanga ku khumba van'wana, milomo ya vona yi fanele ku miyela, naswona va fanele ku famba hi ku hatlisa hi vukheta!
- 16** Vitana vadyondzi layini hi layini ku vuyela eswitulwini swa vona.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

- 1** Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi ta va na sisteme ya kahle yo nyika **Maphepha yo tirhela yo hlaya.**
- 2** Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta tlhela va nyika maphepha yo tirhela yo hlaya eka tlilasi.
- 3** Tsundzuxa vadyondzi leswaku maphepha yo tirhela yo hlaya ma ta vekiwa kwihi na leswaku ma ta hambanisiwa njhani (hi ntlawa, layini, sw. na sw.)
- 4** Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo teka xijumba xa maphepha yo tirhela ya hlaya hi ntlawa, layini, sw. na sw.
- 5** Va tsundzuxi ndlela yo nyika maphepha yo tirhela hi ndlela ya kahle, hi vukheta, hi ku hatlisa (a va fanelanga ku cukumeta tibuku!)
- 6** Vitana vahlayisi va tibuku lavantshwa va Ravumune ku ta nyika vadyondzi maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 7** Lerisa vadyondzi ku titoloveta ku nyika maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 8** Va lerisi ku tshama ehansi va miyerile.
- 9** Lerisa vadyondzi hinkwavo ku languta eka maphepha yo tirhela.
- 10** Tsundzuxa vadyondzi swivumbeko eka maphepha yo tirhela yo hlaya.
 - a** Mahlo: Languta u vula marito
 - b** Nomo: Twarisa marito
 - c** Mudyondzi un'we a hlaya: Ku hlaya u ri wexe
 - d** Vadyondzi vambirhi va hlaya: Ku hlaya hi vambirhi

- 11** Hlamusela leswaku namuntlha i Ravumune, vadyondzi va ta languta nghingiriko wa Ravumune.
- 12** Kombisa ndlela yo endla nghingiriko low una vadyondzi, u tirhisa swivumbeko.
- 13** Kutani, hlamusela vadyondzi leswaku va fanele ku endla leswi va ri **voxe** (*tlula ku hlaya hi vambirhi namuntlha!*)
- 14** Hlamusela leswaku loko hi **hlaya hi ri hexe**, hi fanele hi:
- a** Languta eka phepha ra hina.
 - b** Ringeta ku hlaya hi miyerile marito ephepheni.
 - c** Loko hi nga ri tivi rito, hi ga ha vutisa munhu loyi a nga kusuhi na hina kumbe hi tlula rito.
- 15** Nyika vadyondzi nkarhi wo titoloveta ku hlaya ka vona va ri voxo. Fambafamba etlilasini ku tiyisisa leswaku vadyondzi va tirhana na phepha ro tirhela.
- 16** Endzhaku ka 5 wa timinete, tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta va na vutihlamuleri byo hlengeleta maphepha yo tirhela no hlaya.
- 17** Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo hlengeleta maphepha yo tirhela ya ntlawa, layini, sw. na sw.
- 18** Tsundzuxa vadyondzi laha va faneleke ku veka kona maphepha yo tirhela.
- 19** Vitana vahlayisi va tibuku va siku ku titoloveta ku hlengeleta maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 20** Kutani, nyika vadyondzi nkambelavutivi wa nomo ku kambela vutivi bya vona bya swivumbeko na ku titoloveta ku yimisa voko ra vona loko va lava ku vulavula.
- 21** Vutisa vadyondzi swivutiso leswi landzelaka.
- a** Hi xihi xivumbeko lexi hi byelaka ku hlaya hi vambirhi?
 - b** Xivumbeko xa nomo xi vula yini?
 - c** U fanele u endla yini loko u vona xifaniso xa nomo?
 - d** Sw. na sw.

Ravuntlhanu

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa u tirhisa KEBV (Kombetela, Encenyeta, Byela, Vula).
- 2 Kombisa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - a Swa fana
 - b Swa hambana
 - Hlengeta minchumu yin'wana, ku fana na 2 wa tibuku to tirhela ta DBE, penisele, 2 wa swiphemu swa choko, na xo sula.
 - Komba vadyondzi minchumu yimbirhi.
 - Hlamusela leswaku loko minchumu yi FANA, vadyondzi va fanele ku YIMISA TIKHUDZU.
 - Loko minchumu yi nga fani, va fanele ku tshika mavoko ya vona emadesikeni.

NKANERISANO HI TSALWA RO HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ro nkanerisano exitsalelweni.
 - a Swakudya leswi ndzi swi rhandzaka i...
 - b Nghingiriko lowu ndzi wu rhandzaka i...
- 2 Hlamusela leswaku lembe leri, hi ta tirha hi mintlawe leyitsongo ku kanerisana hi tsalwa ra ku hlaya swin'we. Hi ta fanela ku endla mintlawe leyitsongo hi ku hatlisa!
- 3 Loko hi ya eka mintlawe, hi ta tirhisa swo sungula swivulwa eka xitsalelo ku sungula mbhurisano.
- 4 Hlayela vadyondzi rimba ra nkanerisano.
- 5 Hlamusela leswaku loko hi ri eka mintlawe, mudyondzi un'wana na un'wana eka ntlawa u ta va na nkarhi wo hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana.
- 6 Tivisa 'ximhandzana xo vulavula/ribye/xilo'.
- 7 Hlamusela leswaku vadyondzi va fanele ku nyiketana ximhandzana xo vulavula. Loko va ri na ximhandzana xo vulavula, i nkarhi wo vona wo vulavula. Loko un'wana eka ntlawa wa vona a ri na ximhandzana xo vulavula, va fanele ku yingisela.
- 8 Kombela vadyondzi vanharhu ku ta emahlweni ka tlilasi u ta va komba ku nyiketana ximhandzana na ku hlamula swivutiso:
 - a Mudyondzi wa 1 u fanele ku hlamula Xivutiso 1.
 - b Mudyondzi wa 2 u fanele ku hlamula Xivutiso 1.
 - c Mudyondzi wa 3 u fanele ku hlamula Xivutiso 1.
 - d Mudyondzi wa 4 u fanele ku hlamula Xivutiso 1.
 - e Mudyondzi wa 1 u fanele ku hlamula Xivutiso 2.
 - f Mudyondzi wa 2 u fanele ku hlamula Xivutiso 2.
 - g Mudyondzi wa 3 u fanele ku hlamula Xivutiso 2.

- h** Mudyondzi wa 4 u fanele ku hlamula Xivutiso 2.
- 9** Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo endla mintlawwa leyitsongo. Tsundzuxa vadyondzi lava nga ta va eka ntlawa wun'wana na wun'wana. Leswi swi fanele swi fana na mintlawwa ya Wavunharhu!
- 10** Tiyisisa leswaku vadyondzi va tsundzuka lava nga eka ntlawa wa vona na ndlela yo ya eka ntlawa wa vona.
- 11** Hlamusela leswaku loko u vula rito 'famba' vadyondzi va ta va na 30 wa tisekondi ku ya eka mintlawwa ya vona leyitsongo.
- 12** Kutani, nyika ximhandzana xo vulavula eka ntlawa wun'wana na wun'wana. Va ta cincana ku hlamula swivutiso ku ya hi leswi u nga va kombisa swona.

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo: 15 wa timinete

Kuma Marito

- 1** Hlamusela leswaku loko hi endla mimpfumawulo lembe leri, i swa nkoka ku yingisela hi vukheta.
- 2** Hlamusela leswaku namuntlha, hi ta tlanga ntlangu lowu vuriwaka **Xitulu xa mina na mina**. Lowu i ntlangu lowu lavaka hi yingisela hi vukheta! Hi ta tirhisa ntlangu lowu ko hlayanyana laha lembeni!
- 3** Hlamusela vadyondzi milawu:
 - a** Hlamusela leswaku vadyondzi va ta yima ekusuhi na switulu swa vona.
 - b** U ta nyika swileriso.
 - c** Vadyondzi va fanele ku yingisela hi vukheta xitwananisi, leswaku va ta endla leswi nga swona.
- 4** Byela vadyondzi ku suka va yima.
- 5** Va nyiki swileriso swo fana na:
 - a** yima endzhaku ka xitulu xa wena
 - b** tlakula xitulu xa wena
 - c** khandziya ehenhla ka xitulu xa wena
 - d** famba ehenhla ka xitulu xa wena

Ku hlaya swin'we: 15 wa timinete

Endzhaku ko hlaya

- 1** Hlamusela leswaku vhiki rin'wana na rin'wana eka ku hlaya swin'we, hi ta endla nghingiriko wa lendzhaku ko hlaya.
- 2** Hlamusela leswaku vadyondzi va ta vulavula hi swin'wana va nga swi tsakela eka xitori xo huma eka buku tirhela ya DBE.

- 3 Tirhisa ku **kombisa** ku komba vadyondzi ndlela yo komisa 1–2 wa swivulwa eka leswi va swi tsundzuka hi xifaniso: **Ndzi tsundzuka leswaku Jabu a nga tsakanga hikuva a titwa a ri swakwe ekaya.**
- 4 Hlaya xitori nakambe eka papila ra 2 eka buku yo tirhela ya DBE.
- 5 Lerisa vadyondzi ku ehleketa hi **minkomiso ya vona.**
- 6 Kombela vadyondzi va 2–3 ku **avelana** mavonelo ya vona na tlilasi. **Pfuna** vadyondzi ku endla swivulwa leswi nga helela.
- 7 Hlamusela na ku lulamisa swiphigo swa ntolovelo na vadyondzi.
- 8 Tsundzuxa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula.**
 - a Vadyondzi va ta hundzulukela eka munhu loyi a nga ekusuhi na vona.
 - b Va ta cincana ku byela vanghana va vona tinhlamulo ta swivutiso.
 - c Loko munghana wa vona a vulavula, va fanele ku yingisela hi vukheta!
 - d Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na ku avelana ku hlamusela ka **vona** xitori na munghana.
- 9 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na ku avelana ku hlamusela ka **vona** xitori na munghana.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi ta va na sisteme ya kahle yo nyika **Maphepha yo tirhela yo hlaya.**
- 2 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta tlhela va nyika na maphepha yo tirhela yo hlaya eka tlilasi.
- 3 Tsundzuxa vadyondzi laha maphepha yo tirhela yo hlaya ma nga ta vekiwa kona na leswaku ma ta hambanisiwa njhani (hi ntlawa, layini, sw. na sw.)
- 4 Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo teka xijumba xa maphepha yo tirhela yo hlaya hi ntlawa, layini, sw. na sw.
- 5 Va tsundzuxi ndlela ya kahle yo nyika maphepha yo tirhela, hi vukheta, hi ku hatlisa (a va fanelanga ku cukumeta tibuku!)
- 6 Vitana vahlayisi vantshwa va tibuku va Ravuntlhanu ku ta nyika maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 7 Lerisa vadyondzi ku titoloveta ku nyika maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 8 Va lerisi ku tshama ehansi hi ku hatlisa.
- 9 Lerisa vadyondzi hinkwavo ku languta eka maphepha yo tirhela.
- 10 Tsundzuxa vadyondzi swivumbeko eka maphepha yo tirhela yo hlaya.
 - a Mahlo: Languta u vula marito
 - b Nomo: Twarisa marito
 - c Mudyondzi un'we a hlaya: Ku hlaya u ri wexe
 - d Vadyondzi vambirhi va hlaya: Ku hlaya hi vambirhi
- 11 Hlamusela leswaku namuntlha i Ravuntlhanu, vadyondzi va fanele ku languta eka nghingiriko wa Ravuntlhanu.
- 12 Kombisa vadyondzi ndlela ya ku endla nghingiriko lowu, hi ku tirhisa swivumbeko.

- 13** Kutani, hlamusela leswaku vadyondzi va ta endla leswi va ri **voxe** (*tlula ku hlaya hi vambirhi namuntlha!*)
- 14** Hlamusela leswaku loko hi **hlaya hi hexe**, hi fanele hi:
- a** Languta eka phepha ra hina.
 - b** Ringeta ku hlaya hi miyerile marito eka phepha.
 - c** Loko hi nga ri tivi rito, hi nga ha vutisa munhu loyi a nga ekusuhi na hina kumbe hi ri tlula.
- 15** Nyika vadyondzi nkarhi wo titoloveta ku hlaya va ri voxe. Fambafamba etlilasini ku tiyisisa leswaku vadyondzi va tihlanganisa na phepha ro tirhela.
- 16** Endzhaku ka 5 wa timinete, tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta va na vutihlamuleri byo hlengeleta maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 17** Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo hlengeleta maphepha yo tirhela ya ntlawa wa vona, layini, sw. na sw.
- 18** Tsundzuxa vadyondzi laha va faneleke ku veka maphepha yo tirhela.
- 19** Kombela vahlayisi va tibuku va siku ku titoloveta ku hlengeleta maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 20** Kutani, va nyiki ntlangu wa nomo wo hatlisa ku kambela vutivi bya vona bya swivumbeko na ku titoloveta ku yimisa voko loko va lava ku vulavula.
- 21** Vutisa vadyondzi swivutiso swo fana na:
- a** Hi xihi xivumbeko lexi hi byelaka ku hlaya hi vambirhi?
 - b** Xivumbeko xa nomo xi hi byela yini?
 - c** U fanele ku endla yini loko u vona xifaniso xa nomo?
 - d** Sw. na sw.

Giredi 2

KOTARA 1

Vhiki

2

Ndzemukiso

Musumbhunuku

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

PFUXETA NKONGOMELO: KU KUMA VUTIVI BYO SUNGULA (VHIKI RA VUMBIRHI RA NKONGOMELO)

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku lembe leri, hi ta dyondza minkongomelo yo hambanahambana.
- 2 Dirowa xirhendzevutana rito **xikolo** ri ri exikarhi ka xitsalelo.
- 3 Vutisa vadyondzi: *Xana u tiva yini hi xikolo leswi a wu nga swi tivi vhiki leri nga hundza?*
- 4 Tsala mavonelo ya vadyondzi eka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo yo fana swin'we.
- 5 Loko vadyondzi va tikeriwa ku hlamula, vutisa swivutiso swo tlhontlha leswi landzelaka ku va pfuna:
 - a Xana endle yini vhiki leri nga hela exikolweni lexi a xi ri xintshwa?
 - b Hi xih xintshwa u nga xi dyondza vhiki leri nga hundza?
 - c Xana u titwa njhani hi giredi ya 2?

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Hlamusela leswaku lembe leri, hi ta dyondza marito lamantshwa yo tala ku hi pfuna ku humesa miehleketo na mavonelo ya hina ku antswa!
- 2 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV (Kombetela, Encenyeta, Byela, Vula).
- 3 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - a Swotala
 - Lerisa vadyondzi VANHARHU ku ta yima eka tlhelo rin'we ra wena.
 - Lerisa mudyondzi UN'WE ku ta yima eka tlhelo lerin'wana ra wena.
 - Vutisa vadyondzi: hi wihi ntlawa wa vadyondzi wu nga na vadyondzi VOTALA eka wona?
 - Vuyelela hi tinhlayo to hambana ta vadyondzi.

Ntivontsalo

15 wa timinete

- 1 Hlamusela leswaku i swa nkoka ku teka xiboho hi milawu ya tlilasi ya hina.
- 2 Vutisa vadyondzi: *I yini swilo swa ntikelo leswi nga swa nkoka etlilasini ya hina.*
- 3 Tsala mavonelo ya vadyondzi exitsalelweni.
- 4 Kutani, endla milawu swin'we na vadyondzi.
- 5 Swin'wana swiletelo swa milawu ya tlilasi:
 - a Va fanele ku fikelela milawu ya ntikelo leyi longoloxiweke.

- b Yi fanele ku tsariwa hi ndlela ya kahle (Hi endla... ku nga ri A hi endli...)
- c Milawu yi fanele ku va ya vanhu hinkwavo – yi fanele ku va ya ntiyiso minkarhi hinkwayo.
- d Ku fanele ku va na kwalomu ka 5–7 wa milawu ya tllasi.

Xiyaxiya: Loko xikolo xi huma, tsala milawu eka phositara kumbe phepha lerikulu. Yi hayeki laha vadyondzi hinkwavo va nga ta yi vona.

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku lembe leri, hi ta va na ku hlaya swin'we.
- 2 Tsundzuxa vadyondzi leswaku ku hlaya swin'we swi ta endliwa eka mete, emahlweni ka tllasi (kumbe kun'wana, loko ku ri ku leswi a swi nge koteki etlilasini ya wena)
- 3 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi ta fanela ku ya eka mete hi ku hatlisa hi miyerile.
- 4 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va ta ya enjhani eka mete. Hlamusela leswaku mavoko ya vona a ma fanelanga ku khumba un'wana, milomo ya vona yi fanele ku miyela, naswona va fanele ku famba hi ku hatlisa va miyerile!
- 5 Vitana vadyondzi layini hi layini ku ya eka mete.
- 6 Loko vadyondzi va tshamile emetini, hlamusela leswaku u ta tshama u ri karhi u lava leswaku va ku yingisela.
- 7 Dyondzisa swo **koka rinoko**, ku fana na:
1–2–3 MAHLO EKA MINA,
1–2 MAHLO EKA WENA!
- 8 Byela vadyondzi ndlela leyi ya ku koka rinoko yi tirhaka ha kona:
 - a Loko va twa “1–2–3 MAHLO EKA MINA” va fanele va yima ku vulavula.
 - b Va fanele va ku “1–2 MAHLO EKA WENA.”
 - c Kutani, va fanele ku tshama eswitulwini swa vona mahlo ya vona ma langute mudyondzisi.
- 9 Tlangu ntlangu na vadyondzi ku va pfuna ku dyondza ku koka rinoko.
 - a Lerisa vadyondzi ku vulavula na vaakelani va vona.
 - b Vula: “1–2–3 MAHLO EKA MINA”
 - c Vadyondzi va ta ku: “1–2 MAHLO EKA WENA.”
 - d Kutani, va fanele ku tshama va miyela eswitulwini swa vona mahlo ya vona ma ri eka mudyondzisi.
 - e Vitana vadyondzi lava nga landzeleleki swileriso!
- 10 Loko u titolovetile swo koka rinoko, tsundzuxa vadyondzi leswaku fanele ku tlhelela eswitulwini swa vona hi ku hatlisa va miyerile.
- 11 Tsundzuxa vadyondzi ku tlhelela eswitulwini swa vona. Hlamusela leswaku mavoko ya vona a ma fanela ku khumba un'wana, milomo ya vona yi fanele ku miyela, naswona va fanele ku famba hi ku hatlisa va miyerile!
- 12 Vitana vadyondzi hi layini ku tlhelela eswitulwini swa vona hi ku hatlisa.

Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u Mpfapfarhuta

RIMBA RA MATSALELO

Lembe leri, ndzi lava ku dyondza _____

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta dirowa **swin'wana leswi va lavaka ku swi dyondza lembe leri.**
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra matsalelo.
- 3 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala.**
- 4 Byela vadyondzi hi mavonelo lama u nga na wona yo tsala eka rimba ra matsalelo, ku fana na: Ndzi lava ku dyondza swo tala hi mudyondzi un'wana na un'wana etlilasini ya hina.
- 5 Tirhisa **ku kombisa** ku dirowa xifaniso xa wena u vulavula na mudyondzi.
- 6 Hlamusela leswaku u ta tsala marito wahi. **Dirowa layini eka layini eka rito rin'wana na rin'wana.**
- 7 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa rimba ra matsalelo: **Lexi, ndzi lava ku dyondza** swo tala hi vadyondzi.
- 8 **Vula marito hi ku nonoka ku fana na xibodzekutani u tsala mimpfumawulo leyi u yi tivaka.**
- 9 **Tirhisa switirhisiwa,** ku fana na marito ya ntolovelo na marito ya nkongomelo wa ntivomarito.
- 10 Sula xikombiso xa wena exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a ko va xikombiso, kambe vadyondzi va fanele ku tsala mavonelo ya vona vini.

SWILERISO SWA NOMO

- 1 Vutisa vadyondzi: Xana u lava ku dyondza yini lembe leri?
- 2 Lerisa vadyondzi **ku ehleketa va nga si tsala.**
- 3 Tsundzuxa vadyondzi **ku hundzuluka va vulavula.**
 - a Vadyondzi va fanele ku hundzulukela eka munhu loyi a nga ekusuhi na vona.
 - b Va fanele ku cincana ku byela vanghana va vona nhlamulo ya xivutiso.
 - c Loko munghana wa vona a vulavula, va fanele ku yingisela hi vukheta!
- 4 Lerisa vadyondzi **ku hundzuluka va vulavula** kutani va burisana hi mavonelo ya vona na munghana.
- 5 Nyika vadyondzi 2–3 wa timinete ku hundzuluka va vulavula.
- 6 Kombela 2–3 wa vadyondzi ku ku byela xilo xin'we lexi va tsakelaka ku xi dyondza lembe leri.

- 7 Va ta ku: Lembe leri, ndzi lava ku dyondza hi...
 8 Hlamusela leswaku sweswi vadyondzi va ta dirowa na ku tsala miehleketo ya vona!

KU TSALA

- 1 Komba vadyondzi chati ya vahlayisi va tilasi. Hlamusela leswaku i vamani vahlayisi va tibuku va vhiki.
 2 **Vitana vahlayisi va tibuku volavo ku ta nyika vadyondzi tibuku ta switoloveto.**
 3 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, fambafamba etlilasini ku hetisa **tinhlengeletano letitsongo.**
 4 Kombela vadyondzi ku ku byela hi leswi va swi tsaleke.
 5 Pfuna vadyondzi ku tatisa lebulu.
 6 Khutaza vadyondzi.
 7 **Kombela vahlayisi va tibuku ku ta hlengeleta tibuku to tsalela.**

Lembe leri ndzi lava ku
dyondza hi xi pakabaka.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

- 1 Komba vadyondzi chati ya vahlayisi vatlilasi. Tsundzuxa vadyondzi leswaku ku ta va vamani vahlayisi va tibuku va vhiki.
- 2 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va nyika tibuku ta switoloveto na maphephe yo tirhela yo hlaya.
- 3 Hlamusela leswaku ntirho wun'wana wa vahlayisi i ku va vahlayisi vo miyeta.
- 4 Hlamusela leswaku vahlayisi vo miyeta va fanele va tsundzuxa vadyondzi van'wana ku miyela hi nkarhi wo hlaya u ri wexe.
- 5 Komba vadyondzi leswi vahlayisi vo miyeta va fanele ku endla swona.
- 6 Hlamusela leswaku ku ta va vamani vahlayisi vo miyeta va vhiki.
- 7 Vitana vahlayisi va tibuku ku ta nyika vadyondzi maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 8 Lerisa vadyondzi ku languta eka maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 9 Hlamusela vadyondzi swivumbeko leswi nga leka maphepha yo tirhela yo hlaya.
 - a Mahlo: Languta u vula marito
 - b Nomo: Twarisa marito
 - c Mudyondzi un'we a hlaya: Ku hlaya u ri wexe
 - d Vadyondzi vambirhi va hlaya: Ku hlaya hi vambirhi
- 10 Languta swileriso swa Musumbhunuku eka vhiki ra 3 nghingiriko wan'we na vadyondzi.
- 11 Kutani, hlamusela vadyondzi leswaku va fanele va endla leswi **va ri vox** (*tlula ku hlaya hi vambirhi namuntlha!*)
- 12 Tsundzuxa vadyondzi leswaku loko hi **hlaya hi ri wexe**, hi fanele hi:
 - a Languta eka phepha ra wena.
 - b Ringeta ku hlayela ehansi marito lama nga ephepheni.
 - c Loko hi nga ri tivi rito, hi nga ha vutisa munhu loyi a nga kusuhi na hina kumbe hi ri tlula.
- 13 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va ta fanela ku hetisa nghingiriko va miyerile va ri vox.
- 14 Nyika vadyondzi 15 wa timinete ku titoloveta nghingiriko lowu. Hi nkarhi lowu, vita vadyondzi vo hlayanyana edesikeni ra wena ku ta hetisa ku hlela Ku hlaya hi Ntlawa loku leteriwaka u tirhisa rhubiriki (*leyi nga laha hansi*).
- 15 Endzhaku ka 15 wa timinete, nyika vadyondzi nkarhinyana wo wisa. Hatlisa u tlanga ntlangu: Mudyondzisi u ri:
- 16 Languta swileriso swa Musumbhunuku eka vhiki ra 3 nghingiriko wa mbirhi na vadyondzi.
- 17 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va ta fanela ku hetisa nghingiriko va miyerile va ri vox.
- 18 Nyika vadyondzi 15 wa timinete ku titoloveta nghingiriko lowu. Hi nkarhi lowu, vita vadyondzi vo hlayanyana edesikeni ra wena ku ta hetisa ku hlela Ku hlaya hi Ntlawa loku leteriwaka u tirhisa rhubiriki (*leyi nga laha hansi*).
- 19 Emakumu ka 30 wa timinete, kombela vahlayisi va tibuku va siku ku titoloveta ku hlengeleta maphepha yo tirhela yo hlaya.

Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi u hlaya eka: Levhele ya 1	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi u hlaya eka: Levhele ya 2	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi u hlaya eka: Levhele ya 3	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi u hlaya eka: Levhele ya 4	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi u hlaya eka: Levhele ya 5
Mudyondzi a nga ma tivi kumbe u tiva marito matsongo. Mudyondzi onge a nga lemuki vuxaka exikarhi ka letere na mpfumawulo.	Mudyondzi loyi u tiva maletere yo hlayanyana ya ntolovelo. Mudyondzi loyi a nga lemuki vuxaka bya letere-mpfumawulo KUMBE mudyondzi loyi u lava ku pfuniwa a ta kota ku hlaya marito lama a nga si ki ma vona.	Mudyondzi loyi u tiva man'wana ya marito ya ntolovelo. Mudyondzi loyi u lava ku pfuniwa ku peleta marito lama a nga si ki ma vona.	Mudyondzi loyi u tiva marito ya ntolovelo mo tala naswona u kota ku peleta marito mo tala. Mudyondzi loyi mikarhi yin'wana u lava ku pfuniwa hi ku peleta marito.	Mudyondzi loyi u tiva marito yo tala ya ntolovelo. Mudyondzi loyi a nga peleta marito ya ku a nga si ma vona. Mudyondzi loyi u hlaya hi ku olova. Loyi i un'wana wa vahlayi lava swi kotaka etlilasini.

Ravumbirhi

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo wuntshwa na marito

- 1 Hlamusela leswaku etlilasini ya hina lembe leri, i swa nkoka ku tshama hi landzelela milawu ya tlilasi leyi hi nga yi endla swin'we.
- 2 Hlaya mavonelo yo hetelela ya milawu na vadyondzi.
- 3 Kanelani hi milawu. Komba vadyondzi ndlela leyi hi landzelelaka milawu hi yona.
- 4 Kombela vadyondzi ku kombisa leswi hi landzelerisaka swona milawu.
- 5 Burisanani hi swikombiso swo tshova milawu na matikhomelo yo ka ya nga ri kahle etlilasini.
- 6 Burisanani leswaku ku ta humelela yini etlilasini loko ku tshoviwa milawu ya tlilasi.

Ntsivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma)leterere mantshwa/marito/swivulwa

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta va na vutihlamuleri byo nyika vadyondzi tibuku ta switoloveto na maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 2 Tsundzuxa vadyondzi laha tibuku ta switoloveto ti nga ta vekiwa kona na leswaku ti hambanisiwa njhani (hi ntlawa, layini, sw. na sw.)
- 3 Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo teka xijumba xa tibuku xa ntlawa wa vona, layini, sw. na sw.
- 4 Va tsundzuxi ndlela yo nyika tibuku kahle, hi vukheta, hi ku hatlisa (a va fanelanga ku cukumeta tibuku!)
- 5 Lerisa vahlayisi va tibuku ku titoloveta ku nyika tibuku.
- 6 Loko mudyondzi un'wana na un'wana a ri na buku ya yena, lerisa vadyondzi ku pfula papila ra vona ro sungula ro basa.
- 7 Lerisa vadyondzi ku hatla va kopunula siku ku suka exitsalelweni. Hlamusela leswaku vadyondzi va ta va na minete yin'we ku endla leswi. (I swa nkoka ku letela vadyondzi ku endla leswi hi xihatla.)
- 8 Lerisa vadyondzi ku kopunula nawu wa tlilasi lowu va wu rhandzaka hi xihatla ehansi ka siku. Hlamusela leswaku va ta va na 5 wa timinete to endla leswi.
- 9 Lerisa vadyondzi lava nga na nkarhi wo engetela ku kopunula nawu wa vumbirhi etibukwini ta vona (kumbe ko tala ku ya hi laha va nga ta swi kotaka ha kona hi 5 wa timinete).
- 10 Loko nkarhi wu herile, va lerisi ku pfala tibuku.
- 11 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta va na vutihlamuleri byo hlengeleta tibuku.

- 12 Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo hlengeleta tibuku ta ntlawa wa vona, layini, sw. na sw.
- 13 Tsundzuxa vadyondzi laha va nga ta veka kona tibuku.
- 14 Kombela vahlayisi va tibuku va siku ku titoloveta ku hlengeleta tibuku.

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 1

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku lembe leri, hi ta va na ku hlaya swin'we.
- 2 Tsundzuxa vadyondzi leswaku ku hlaya swin'we swi ta endliwa eka **mete**, emahlweni ka tlilasi.
- 3 Hlamusela leswaku hi ta lava ku fika eka **mete** hi xihatla hi miyerile.
- 4 Tsundzuxa vadyondzi ndlela ya ku ya eka **mete**. Hlamusela leswaku voko ra vona a ri fanelanga ku khumba un'wana, milomo ya vona yi fanele ku miyela, naswona va fanele ku famba hi xihatla hi vukheta!
- 5 Tsundzuxa vadyondzi hi sisteme yo ya hi yona eka mete, ku fana na: **Layini hi layini**.
- 6 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va le ka layini yini, leswaku va ta swi tiva leswaku va le ka Layini ya 1, Layini ya 2, Layini ya 3, sw. na sw.
- 7 Hlamusela leswaku vadyondzi va fanele ku **tsundzuka tilayini** ta vona.
- 8 Vitana vadyondzi **layini hi layini** ku ya eka mete.
- 9 Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo tshama eka mete hi nkarhi wa ku hlaya swin'we, ku fana na:
 - a Hi tshama hi khondla milenge kumbe matsolo ehenhla, leswaku ku ta va na ndhawu yo ringanela ya vanhu hinkwavo.
 - b Hi veka mavoko eka mindzhumbiya hina kumbe emirini wa hina.
 - c Hi yingisela hi miyerile loko xitori xi hlayiwa.
 - d Hi yimisa voko loko hi lava ku vulavula.
- 10 Hlamusela leswaku hi nkarhi wa Ku hlaya swin'we, vadyondzi va fanele va yingisela xitori hi vukheta.
- 11 Hlayela vadyondzi ehenhla xitori lexi nga eka papila ra 10 eka Buku yo tirhela ya DBE.
- 12 Vutisa vadyondzi swivutiso leswi landzelaka. Tsundzuxa vadyondzi ku yimisa voko loko va lava ku hlamula:
 - a I mani mufana lontshwa exikolweni?
 - b I mani a vonka mufana lontshwa exikolweni?
 - c Xana va n'wi vutisa yini mufana lontshwa exikolweni?
- 13 Tirhisa **swa koka rinoko** swa wena leswaku vadyondzi va ta ku yingisela.
- 14 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi fanele ku tlhelela eswitulwini swa hina hi ku xihatla hi miyerile!
- 15 Komba vadyondzi ku tlhelela eswitulwini swa vona. Hlamusela leswaku mavoko ya vona a ma fanelanga ku khumba un'wana, milomo ya vona yi fanele ku miyela, naswona va fanele ku famba va miyerile hi vukheta!
- 16 Vitana vadyondzi layini hi layini ku tlhelela eswitulwini swa vona.

Ku hlaya hi Ntlawa loku leteriwaka

30 wa timinete

- 1 Komba vadyondzi chati ya vahlayisi va tllasi. Tsundzuxa vadyondzi leswaku i vamani vahlayisi va tibuku va vhiki.
- 2 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta va nyika tibuku ta switoloveto na maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 3 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi vo miyeta va ta tsundzuxa vadyondzi van'wana ku miyela hi nkarhi wo hlaya u ri wexe.
- 4 Tsundzuxa vadyondzi leswaku i vamani vahlayisi vo miyeta va vhiki.
- 5 Komba vadyondzi mpfumelelo wo ya exihambukelweni.
- 6 Hlamusela leswaku hi nkarhi wa Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka, vadyondzi a va fanelanga ku ku kavanyeta. Loko va lava ku tirhisa xihambukelo, va ta tirhisa mpfumelelo wa xihambukelo.
- 7 Hlamusela ndlela leyi vadyondzi va tirhisaka mpfumelelo wa xihambukelo ha yona, na milawu ya mpfumelelo wa xihambukelo, ku fana na:
 - a I mudyondzi un'we loyi a nga ya ka exihambekelweni hi nkarhi wun'we.
 - b Vadyondzi va fanele ku famba hi ku hatlisa va miyerile. Mpfumelelo wu va nyika 5 wa timinete ehandle ka tllasi.
 - c Vadyondzi a va fanelanga ku tirhisa mpfumelelo ku hundza kan'we hi vhiki.
 - d Loko wo lemuka leswaku vadyondzi a va tirhisa kahle mpfumelelo wa xihambukelo, a va nge he pfumeleriwi ku huma hi voxe hi nkarhi wa Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka.
- 8 Vitana vahlayisi va tibuku ku nyika vadyondzi maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 9 Lerisa vadyondzi hinkwavo ku languta eka maphepha yo tirhela.
- 10 Hlamusela vadyondzi swivumbeko eka maphepha yo tirhela yo hlaya:
 - a Mahlo: Languta u vula marito
 - b Nomo: Twarisa marito
 - c Mudyondzi un'we a hlaya: Ku hlaya u ri wexe
 - d Vadyondzi vambirhi va hlaya: Ku hlaya hi vambirhi
- 11 Hlaya swileriso swa Ravumbirhi eka vhiki ra 3 nghingiriko wo sungula na vadyondzi.
- 12 Tsundzuxa vadyondzi leswaku loko hi endla **ku hlaya u ri wexe**, hi fanele hi:
 - a Languta eka phepha ra hina.
 - b Ringeta ku hlaya u miyerile marito lama nga ephepheni.
 - c Loko hi nga ri tivi rito, hi nga ha vutisa munhu loyi a nga kusuhi na hina kumbe hi ri tlula.
- 13 Hlamusela leswaku namuntlha hi ta endla na ku hlaya hi vambirhi.
- 14 Hlamusela leswaku loko hi endla **ku hlaya hi vambirhi**, hi fanele hi:
 - a Hlayela munhu loyi a nga ekusuhi na wena u miyerile.
 - b Hi fanele hi cincana ku hlaya hi miyerile.
 - c Hi fanele hi cincana ku yingisela munghana wa hina a hlaya. Hi fanele hi landzelela loko munghana wa hina a hlaya, hi ringeta ku pfuna loko a nga tivi rito kumbe mpfumawulo.

- 15** Tsundzuxa vadyondzi leswaku va fanele va heta nghingiriko lowu, va landzelela swivumbeko hinkwaswo leswi nga eka phepha ro tirhela.
- 16** Nyika vadyondzi 15 wa timinete ku titoloveta nghingiriko lowu. Hi nkarhi lowu, vitana vadyondzi vo hlayanyana edesikeni ra wena ku ta hetisa ku hlela Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka u tirhisa rhubiriki (leyi nga laha hansi).
- 17** Endzhaku ka 15 wa timinete, nyika vadyondzi nkarhinyana wo wisa. Hi nkarhi lowu, vitana vadyondzi vo hlayanyana edesikeni ra wena ku ta hetisa ku hlela Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka u tirhisa rhubiriki (leyi nga laha hansi).
- 18** Languta swileriso swa Ravumbirhi eka vhiki ra 3 nghingiriko wa vumbirhi na vadyondzi.
- 19** Tsundzuxa vadyondzi leswaku va fanele ku hetisa nghingiriko va miyerile va ri voxo.
- 20** Endzhaku ka 15 wa timinete, nyika vadyondzi nkarhinyana wo wisa. Hi nkarhi lowu, vitana vadyondzi vo hlayanyana edesikeni ra wena ku ta hetisa ku hlela Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka u tirhisa rhubiriki (leyi nga laha hansi).
- 21** Emakumu ka 30 wa timinete, vitana vahlayisi va tibuku va siku ku titoloveta ku hlengelela maphepha yo tirhela yo hlaya.

Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi u hlaya eka: Levhele ya 1	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi u hlaya eka: Levhele ya 2	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi u hlaya eka: Levhele ya 3	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi u hlaya eka: Levhele ya 4	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi u hlaya eka: Levhele ya 5
Mudyondzi a nga ma tivi kumbe u tiva marito matsongo. Mudyondzi onge a nga lemuki vuxaka exikarhi ka letere na mpfumawulo.	Mudyondzi loyi u tiva maletere yo hlayanyana ya ntolovelo. Mudyondzi loyi a nga lemuki vuxaka bya letere-mpfumawulo KUMBE mudyondzi loyi u lava ku pfuniwa a ta kota ku hlaya marito lama a nga si ku ma vona.	Mudyondzi loyi u tiva man'wana ya marito ya ntolovelo. Mudyondzi loyi u lava ku pfuniwa ku peleta marito lama a nga si ku ma vona.	Mudyondzi loyi u tiva marito ya ntolovelo mo tala naswona u kota ku peleta marito mo tala. Mudyondzi loyi mikarhi yin'wana u lava ku pfuniwa hi ku peleta marito.	Mudyondzi loyi u tiva marito ya ntolovelo. Mudyondzi loyi a nga peleta marito ya ku a nga si ma vona. Mudyondzi loyi u hlaya hi ku olova. Loyi i un'wana wa vahlayi lava swi kotaka etlilasini.

Ravunharhu

Migingiriko ya swanomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa u tirhisa KEBV (Kombetela, Encenyeta, Byela, Vula).
- 2 Kombisa marito na swifaniso eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - a switsongonyana
 - Lerisa vadyondzi VANHARHU ku ta yima tlhelo rin'we ra wena.
 - Lerisa mudyondzi UN'WE ku ta yima eka tlhelo lerin'wana ra wena.
 - Vutisa vadyondzi: hi wihi ntlawa wa vadyondzi lowu nga na vadyondzi LAVANTSONGONYANA eka wona?
 - Vuyelela hi tinhlayo to hambana ta vadyondzi.

VUTUMBULUXI BYO HLAMUSELA XITORI (VHIKI RA VUMBIRHI RA NKONGOMELO)

- 1 Tsundzuxa leswaku lembe leri, hi ta tirha hi mintlawa leyitsongo eka vutumbuluxi byo hlamusela xitori. Hi fanele ku va eka mintlawa leyitsongo hi ku hatlisa!
- 2 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va ta endla njhani mintlawa leyitsongo.
- 3 Vutisa vadyondzi loko va tsundzuka lava a va ri na vona emitlaweni leyitsongo vhiki ra ka hela? Va hlamuseli leswaku ntlawa wa vona lowutsongo wu ta tshamisa sweswo – va ta va na vanhu van'we!
- 4 Lerisa
- 5 Tlanga ntlangu ku pfuna vadyondzi ndlela ya ku hatlisa na ku miyela va vumba mintlawa leyitsongo.
- 6 Hlamusela leswaku loko u vula rito 'famba' vadyondzi va ta va va ri na 30 wa tisekondi ku ya eka mintlawa ya vona leyitsongo.
- 7 Mudyondzi un'wana na un'wana loyi a nga ri ki entlaweni wa yena loko ku hela 30 wa tisekondi wa huma, xikan'we na ntlawa wa yena hinkwawo! Va fanele va ta yima emahlweni ka tlilasi.
- 8 Tlanga ntlangu lowu ku fikela loko ku sele ntlawa wun'we ntsena. (loko swi fanela, komisa nkarhi ku fika 20 wa tisekondi, 10 wa tisekondi).

Ndzemuko wa mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo wuntshwa na marito

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku etlilasini ya hina lembe leri, i swa nkoka ku landzelela milawu ya tlilasi leyi hi nga yi endla swin'we.
- 2 Kombela vadyondzi ku hlaya nawu wun'wana na wun'wana.
- 3 Kanerisanani hi milawu. Komba vadyondzi ndlela yo landzelela nawu wun'wana na wun'wana.
- 4 Byela vadyondzi ku kombisa leswi milawu hi yi landzelerisaka swona.
- 5 Burisanani hi ku tshova milawu na matikhomelo yo ka ma nga ri kahle etlilasini.
- 6 Tsundzuxa vadyondzi hi leswi nga ta humelela etlilasini loko ku tshoviwa milawu ya tlilasi.

VHIKI 2

Ntsivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma)letere mantshwa/marito/swivulwa

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta va na vutihlamuleri byo nyika vadyondzi tibuku ta switoloveto na maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 2 Tsundzuxa vadyondzi laha tibuku ta switoloveto ti nga ta vekiwa kona na leswaku ti ta hambanisiwa njhani (hi ntlawa, layini, sw. na sw.)
- 3 Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo teka xijumba xa tibuku xa ntlawa wa vona, layini, sw. na sw.
- 4 Va tsundzuxi ndlela yo nyika tibuku kahle, hi vukheta, hi ku hatlisa (a va fanelanga ku cukumeta tibuku!)
- 5 Lerisa vahlayisi va tibuku ku titoloveta ku nyika tibuku.
- 6 Loko mudyondzi un'wana na un'wana a ri na buku ya yena, lerisa vadyondzi ku pfula papila ra vona ro sungula ro basa.
- 7 Lerisa vadyondzi ku hatla va kopunula siku ku suka exitsalelweni. Hlamusela leswaku vadyondzi va ta va na minete yin'we ku endla leswi. (I swa nkoka ku letela vadyondzi ku endla leswi hi ku xihatla.)
- 8 Lerisa vadyondzi ku kopa milawu yo tala hilaha va swi kotaka ha kona swi basa hi ku hatlisa ehansi ka siku. Hlamusela leswaku va ta va na 10 wa timinete ku endla leswi.
- 9 Loko nkarhi wu herile, lerisa vadyondzi ku pfala tibuku ta vona.
- 10 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta va na vutihlamuleri byo hlengeleta tibuku.
- 11 Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo hlengeleta tibuku ta ntlawa wa vona, layini, sw. na sw.
- 12 Tsundzuxa vadyondzi laha va nga ta veka kona tibuku.
- 13 Kombela vahlayisi va tibuku va siku ku titoloveta ku hlengeleta tibuku.

Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u Mpfapfarhuta

RIMBA RA MATSALELO

Lembe leri, ndzi lava ku dyondza _____

Lembe leri ndzi lava ku antswa eka _____

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta tatisa xivulwa eka leswi va nga swi tsala hi Musumbhunuku.
- 2 Namuntlha va ta ehleketa hi swilo leswi va lavaka ku swi antswisa lembe leri!
- 3 Hlayela vadyondzi rimba rintshwa ra matsalelo.
- 4 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala**.
- 5 Hlamusela mavonelo man'wana lama u nga na wona yo tatisa rimba ra matsalelo, ku fana na: Ndzi lava ku antswisa ndlela leyi ndzi titolovelaka hi yona. Ndzi lava ku famba na ku tsutsuma ko talanyana.
- 6 Tirhisa **ku kombisa** ku tatisa eka leswi u nga swi dirowa, ku fana na: Wena u ri karhi u tsutsuma.
- 7 Hlamusela leswaku u ta tsala marito wahi. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana**.
- 8 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa rimba ra matsalelo, ku fana na: **Lembe leri ndzi lava ku antswa eka** ku titoloveta!
- 9 **Vula marito hi ku nonoka ku fana na xibodze kutani u tsala mimpfumawulo leyi u yi tivaka.**
- 10 **Tirhisa switirhisiwa** (marito ya ntolovelu, marito ya nkongomelo ya ntivomarito) ku tatisa tilebulu eka leswi u nga swi dirowa.
- 11 **Sula xikombiso xa wena** exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a ko va xikombiso, kambe **vadyondzi va fanele ku tsala mavonelo ya vona vini.**

SWILERISO SWA NOMO

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi Musumbhunuku, hi ehlekete hi swin'wana leswi hi lavaka ku dyondza hi swona lembe leri.
- 2 Namuntlha hi ta tatisa xivulwa eka leswi hi nga swi tsala.
- 3 Vutisa vadyondzi: Hi xihi xilo xin'we lexi u lavaka ku tiantswisa eka xona?
- 4 Lerisa vadyondzi ku **ehleketa va nga si tsala**.
- 5 Hlamusela leswaku vadyondzi va fanele ku ta na mavonelo ya vona – a va **fanelanga** ku kopela mavonelo ya wena!
- 6 Hlamusela leswaku hi **hundzuluka hi vulavula** hi ndlela yini:
 - a Vadyondzi va fanele ku hundzulukela eka munhu loyi a nga ekusuhi na vona.

- b Va fanele ku cincana ku byela vanghana va vona nhlamulo ya xivutiso.
- c Loko munghana wa vona a vulavula, va fanele va yingisela hi vukheta!
- 7 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana wa vona hi lexi va lavaka ku tiantswisa eka xona lembe leri.
- 8 **Fambafamba ku tiyisisa leswaku mudyondzi un'wana na un'wana u na munghana wo vulavula na yena. Tiyisisa leswaku vadyondzi va vulavula na vanghana va vona hi xivutiso lexi u nga xi vutisa.**
- 9 Kombela 3–4 wa vadyondzi ku ku byela hi leswi vanghana va vona va lavaka ku tiantswisa eka swona...
- 10 Va fanele va ku: Munghana wa mina u lava ku tiantswisa eka...
- 11 Hlamusela leswaku vadyondzi sweswi va ta tirhisa rimba ra matsalelo ku dirowa na ku tsala mavonelo ya vona!

KU TSALA

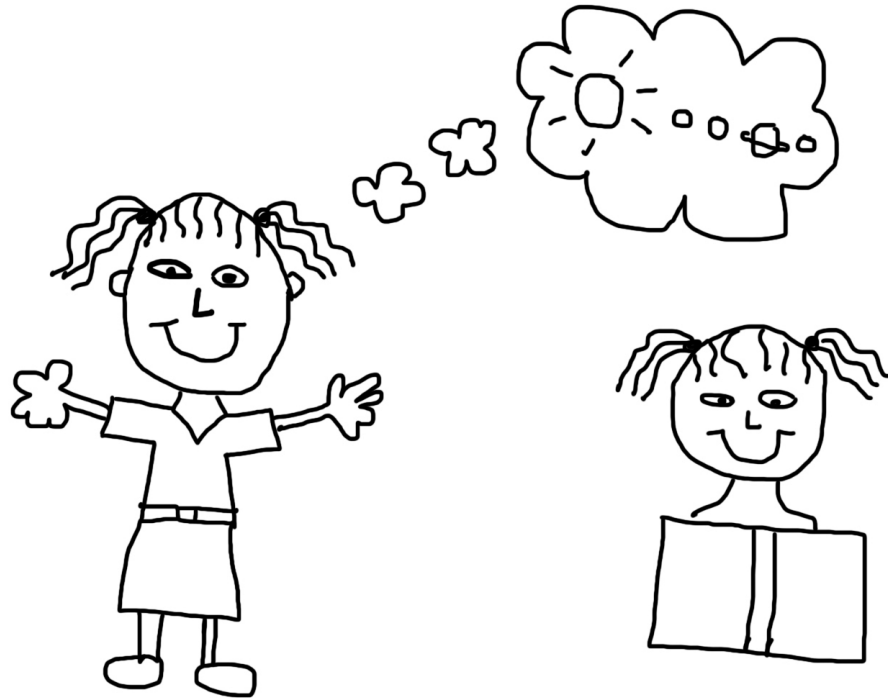
- 1 **Vitana vahlayisi va tibuku valavo ku ta nyika vadyondzi tibuku.**
- 2 Lerisa vadyondzi ku kuma leswi va nga swi tsala hi Musumbhunuku. Va ta **engetela** eka leswi!
- 3 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, fambafamba etlilasini u hetisa **tinhlengeletano letitsongo.**
- 4 Kombela vadyondzi **ku ku byela hi leswi va nga swi tsala.**
- 5 Pfuna vadyondzi ku hetisa rimba ra matsalelo.
- 6 Pfuna vadyondzi ku **vula marito hi ku nonoka ku fana na xibodze na ku tirhisa switirhisiwa.**
- 7 **Khutaza vadyondzi.**

Hundzuluka u vulavula

- 1 Loko ku sele 2–3 wa timinete, lerisa vadyondzi ku veka tipensele ta vona.
- 2 Tsundzuxa vadyondzi leswaku loko hi **hundzuluka hi vulavula**, hi ndzulukela eka vanghana va hina hi burisana!
- 3 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana hi leswi va nga swi dirowa.

*Hayeka leswi vadyondzi va nga swi tsala eka **levhele ya mahlo ya vadyondzi** etlilasini. Leswi swi ta pfuna vadyondzi ku burisana hi nkongomelo.*

Lembe leri ndzi lava ku
antswisa ku hlaya ka mind.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Komba vadyondzi chati ya vahlayisi va tlilasi. Tsundzuxa vadyondzi leswaku i vamani vahlayisi va tlilasi va vhiki.
- 2 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta nyika na tibuku ta switoloveto na maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 3 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi vo miyela va ta tsundzuxa van'wana ku miyela hi nkarhi wo hlaya u ri wexe.
- 4 Tsundzuxa vadyondzi leswaku i vamani vahlayisi vo miyeta va vhiki.
- 5 Komba vadyondzi mpfumelelo wa xihambukelo wa tlilasi.

- 6 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi nkarhi wa Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka, a va fanelanga ku ku kavanyeta. Loko va lava ku tirhisa xihambukelo, va ta tirhisa mpfumelelo wa xihambukelo.
- 7 Tsundzuxa vadyondzi milawu yo tirhisa mpfumelelo wa xihambukelo, ku fana na:
- a Mudyondzi un'we ntsena u fanele ku ya exihambukelweni hi nkarhi un'we.
 - b Vadyondzi va fanele ku famba hi xihatla va miyerile. Mpfumelelo wu va nyika 5 wa timinete ku va ehandle ka tlilasi.
 - c Vadyondzi a va fanelanga ku tirhisa mpfumelelo ku tlula kan'we hi vhiki.
 - d Loko wo lemuka leswaku vadyondzi a va tirhisi kahle mpfumelelo wa xihambukelo, a va nge pfumeleriwi ku famba va ri voxo hi nkarhi wa Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka.
- 8 Kombela vahlayisi va tibuku ku nyika vadyondzi maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 9 Lerisa vadyondzi hinkwavo ku languta eka maphepha yo tirhela.
- 10 Hlamusela vadyondzi swivumbeko eka maphepha yo tirhela yo hlaya.
- a Mahlo: Languta u vula marito
 - b Nomo: Twarisa marito
 - c Mudyondzi un'we a hlaya: Ku hlaya u ri wexe
 - d Vadyondzi vambirhi va hlaya: Ku hlaya hi vambirhi
- 11 Languta swileriso swa Ravunharhu vhiki ra 3 nghingiriko wo sungula na vadyondzi.
- 12 Tsundzuxa vadyondzi leswaku loko hi **hlaya hi ri hexe**, hi fanele hi:
- a Languta eka phepha ra wena.
 - b Ringeta ku hlaya u miyerile marito lama nga ephepheni.
 - c Loko hi nga ri tivi rito, hi nga ha vutisa munhu loyi a nga kusuhi na hina kumbe hi tlula rito rero.
- 13 Hlamusela leswaku namuntlha hi ta tlhela hi hlaya hi vambirhi.
- 14 Hlamusela leswaku loko hi **hlaya hi vambirhi**, hi fanele hi:
- a Hlayela munhu loyi a nga ekusuhi na wena u miyerile.
 - b Hi fanele hi cincana ku hlaya hi miyerile.
 - c Hi fanele hi cincana ku yingisela munghana wa hina a hlaya. Hi fanele hi landzelela loko munghana wa hina a hlaya, hi ringeta ku n'wi pfuna loko a nga tivi rito kumbe mpfumawulo.
- 15 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va ta fanela ku heta nghingiriko lowu, va landzelela swivumbeko eka phepha ro tirhela.
- 16 Nyika vadyondzi 15 wa timinete ku titoloveta nghingiriko lowu. Hi nkarhi lowu, vita vadyondzi vo hlayanyana edesikeni ra wena ku ta hetisa ku hlela Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka u tirhisa rhubiriki (leyi nga laha hansi).
- 17 Endzhaku ka 15 wa timinete, nyika vadyondzi nkarhinyana wo wisa. Hi xihatla tlangani ntlangu: Mudyondzisi u ri:
- 18 Languta swileriso swa Ravunharhu vhiki ra 3 nghingiriko wa vumbirhi na vadyondzi.
- 19 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va ta fanele ku heta nghingiriko lowu va miyerile va ri voxo.

- 20** Nyika vadyondzi 15 wa timinete ku titoloveta nghingiriko lowu. Hi nkarhi lowu, vitana vadyondzi vo hlayanyana ku ta edesikini ra wena ku ta hetisa ku hlela Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka u tirhisa rhubiriki (leyi nga laha hansi).
- 21** Endzhaku ka 30 wa timinete, kombela vahlayisi va tibuku va siku ku titoloveta ku hlengelela maphepha yo tirhela yo hlaya.

Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi u hlaya eka: Levhele ya 1	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi u hlaya eka: Levhele ya 2	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi u hlaya eka: Levhele ya 3	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi u hlaya eka: Levhele ya 4	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi u hlaya eka: Levhele ya 5
Mudyondzi a nga ma tivi kumbe u tiva marito matsongo. Mudyondzi onge a nga lemuki vuxaka exikarhi ka letere na mpfumawulo.	Mudyondzi loyi u tiva maletere yo hlayanyana ya ntolovelo. Mudyondzi loyi a nga lemuki vuxaka bya letere-mpfumawulo KUMBE mudyondzi loyi u lava ku pfuniwa a ta kota ku hlaya marito lama a nga si ku ma vona.	Mudyondzi loyi u tiva man'wana ya marito ya ntolovelo. Mudyondzi loyi u lava ku pfuniwa ku peleta marito lama a nga si ku ma vona.	Mudyondzi loyi u tiva marito ya ntolovelo mo tala naswona u kota ku peleta marito mo tala. Mudyondzi loyi mikarhi yin'wana u lava ku pfuniwa hi ku peleta marito.	Mudyondzi loyi u tiva marito ya ntolovelo. Mudyondzi loyi a nga peleta marito ya ku a nga si ma vona. Mudyondzi loyi u hlaya hi ku olova. Loyi i un'wana wa vahlayi lava swi kotaka etlilasini.

Ravumune

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Ku tsemelela na ku hlanganisa

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku etlilasini ya hina lembe leri, i swa nkoka ku tshama hi landzelela milawu ya tlilasi ya hina leyi hi nga yi endla swin'we.
- 2 Byela vadyondzi ku hlaya nawu wun'wana na wun'wana.
- 3 Hlaya nawu wun'wana na wun'wana. Vutisa vadyondzi: Hikokwalaho ka yini nawu wu ri wa nkoka?
- 4 Burisanani leswaku hikokwalaho ka yini milawu yi ri ya nkoka eku tumbuluxeni ka ndhawu yo dyondzela yo hlayiseka na ku va na ntsako.
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku ku ta humelela yini etlilasini loko va nga landzeleli milawu ya tlilasi.

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 2

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku lembe leri, hi ta va na ku hlaya swin'we.
- 2 Tsundzuxa vadyondzi leswaku ku hlaya swin'we swi ta endliwa eka **mete**, emahlweni ka tlilasi.
- 3 Hlamusela leswaku hi ta lava ku fika eka **mete** hi ku hatlisa hi miyerile.
- 4 Komba vadyondzi ndlela ya ku ya eka **mete**. Hlamusela leswaku mavoko ya vona a ma fanelanga ku khumba van'wana, milomo ya vona yi fanele ku miyela, naswona va fanele ku famba hi ku hatlisa hi vukheta!
- 5 Hlawula hi sisteme yo ya hi yona eka mete leyi nga ta tirhela tlilasi ya wena na vadyondzi, ku fana na: **Layini hi layini**.
- 6 Byela vadyondzi leswaku va le ka layini yini, leswaku va ta swi tiva leswaku va le ka Layini ya 1, Layini ya 2, Layini ya 3, sw. na sw.
- 7 Hlamusela leswaku vadyondzi va fanele ku **tsundzuka tilayini** ta vona.
- 8 Vitana vadyondzi **layini hi layini** ku ya eka mete.
- 9 Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo tshama eka mete hi nkarhi wa ku hlaya swin'we, ku fana na:
 - a Hi tshama hi khondla milenge kumbe matsolo ehenhla, leswaku ku ta va na ndhawu yo ringanela ya vanhu hinkwavo.
 - b Hi veka mavoko eka mindzhumbi ya hina kumbe emirini wa hina.
 - c Hi yingisela hi miyerile loko xitori xi hlayiwa.
 - d Hi yimisa voko loko hi lava ku vulavula.
- 10 Lerisa vadyondzi hinkwavo ku titoloveta ndlela leyi hi tshamaka ha yona loko hi hlaya swin'we hi tisekondi titsongo.

- 11 Hlamusela leswaku hi nkarhi wa Ku hlaya swin'we, vadyondzi va fanele va yingisela switori hi vukheta.
- 12 Hlayela vadyondzi xitori lexi nga leka papila ra 10 eka Buku yo tirhela ya DBE.
- 13 Vutisa vadyondzi swivutiso leswi landzelaka. Tsundzuxa vadyondzi leswaku va fanele ku yimisa voko loko va lava ku hlamula:
 - a Ben i yini?
 - b Xana Jim u titwa njhani eku heteleleni?
 - c Hikokwalaho ka yini a ti twa hi ndlela leyi?
- 14 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi fanele ku tlhelela eswitulwini swa hina hi xihatla hi miyerile.
- 15 Komba vadyondzi ndlela yo tlhelela eswitulwini swa vona. Hlamusela leswaku mavoko ya vona a ma fanelanga ku khumba van'wana, milomo ya vona yi fanele ku miyela, naswona va fanele ku famba hi xihatla na vukheta!
- 16 Vitana vadyondzi layini hi layini ku tlhelela eswitulwini swa vona.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

Xiyaxiya: Ku lulamisela nghingiriko lowu, u fanele u:

- **Hlele vadyondzi hinkwavo**
 - **Ntlawahate vadyondzi hi mintlawa ya vuswikoti byo fana**
 - **Thye mintlawa ya vuswikoti byo fana. Mavito lama a ma fanelanga ku komba vuswikoti. Swin'wana swikombiso hi leswi: swiharhi swo hambanahambana, mihandzu, swipano swa bolo, sw. na sw.**
 - **Endle chati ya ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka, leswaku vadyondzi va ta swi vona hi ku olova leswaku va le ka ntlawa wihi**
- 1 Namuntlha, u ta veka vadyondzi hi mintlawa ya vona ya ku hlaya hi mintlawa loku leteriwaka.
 - 2 Komba vadyondzi chati ya ntlawa lowu leteriwaka. Hlaya mavito ya ntlawa wun'wana na wun'wana. Hlaya mavito ya vadyondzi hinkwavo lava nga le ka ntlawa kutani u va kombela ku suka va yima. Lerisa vadyondzi ku languta vadyondzi hinkwavo lava nga yima: lava i swirho swa ntlawa wa vona!
 - 3 Tlanga ntlangu na vadyondzi ku v apfuna ku tsundzuka mintlawa ya vona.
 - 4 Kombela mintlawa yo hambanahambana ku SUKA VA YIMA kutani va TSHAMA HANSI.
 - 5 Vitana mintlawa yo hambanahambana ku FAMBA VA MIYERILE va ya emahlweni ka tlilasi, va tlhelela eswitulwini swa vona va MIYERILE.
 - 6 Lerisa vadyondzi ku BELA ENHLOKWENI mavito ya vadyondzi lavan'wana va nga le ntlaweni wa vona.
 - 7 Kombela vadyondzi hinkwavo ku ringeta ku hlaya mavito ya hinkwavo vadyondzi lavan'wana lava nga le ka ntlawa wa vona.
 - 8 Tlangani mitlangu leyi ku fika loko vadyondzi hinkwavo va tiva mintlawa ya vona ya mintlawa yo leteriwa yo hlaya.

Ravuntlhanu

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa u tirhisa KEBV (Kombetela, Encenyeta, Byela, Vula).
- 2 Kombisa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - a Switele
 - b Swintsongo
 - Dirowa layini ku ya ehansi exikarhi ka xitsalelo.
 - Dirowa swirhendzevutana swa **mune** eka tlhelo rin'we.
 - Dirowa swirhendzevutana **swimbirhi** eka tlhelo lerin'wana.
 - Vutisa vadyondzi leswaku i tlhelo rini ri nga na **swotala**.
 - Vutisa vadyondzi leswaku i tlhelo rini ri nga na **swintsongo**.
 - Vuyelela hi tinhlayo to hambana ta swirhendzevutana.

NKANERISANO HI TSALWA RO HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni.
Ndzi kota...
Ndzi rhandza ku...
- 2 Hlamusela leswaku lembe leri, hi ta tirha hi mintlawwa leyitsongo ku burisana hi tsalwa ra ku hlaya swin'we. Hi ta fanela ku endla mintlawwa leyitsongo hi xihatla!
- 3 Loko hi ya eka mintlawwa, hi ta tirhisa swo sungula swivulwa eka xitsalelo ku sungula nkanerisano.
- 4 Hlayela vadyondzi rimba ra nkanerisano.
- 5 Hlamusela leswaku loko hi ri leka mintlawwa, mudyondzi un'wana na un'wana eka ntlawa u ta va na nkarhi wo hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana.
- 6 Tivisa 'ximhandzana xo vulavula/ribye/xilo'.
- 7 Hlamusela leswaku vadyondzi va ta nyiketana ximhandzana xo vulavula. Loko va ri na ximhandzana xo vulavula, i nkarhi wo vona wo vulavula. Loko un'wana eka ntlawa wa vona a ri na ximhandzana xo vulavula, va fanele ku yingisela.
- 8 kombela vadyondzi vanharhu ku ta emahlweni ka tlilasi u ta va kombisa ku nyiketana ximhandzana na ku hlamula swivutiso.
 - a Mudyondzi wa 1 u fanele ku hlamula Xivutiso 1.
 - b Mudyondzi wa 2 u fanele ku hlamula Xivutiso 1.
 - c Mudyondzi wa 3 u fanele ku hlamula Xivutiso 1.
 - d Mudyondzi wa 4 u fanele ku hlamula Xivutiso 1.
 - e Mudyondzi wa 1 u fanele ku hlamula Xivutiso 2.
 - f Mudyondzi wa 2 u fanele ku hlamula Xivutiso 2.
 - g Mudyondzi wa 3 u fanele ku hlamula Xivutiso 2.

- h** Mudyondzi wa 4 u fanele ku hlamula Xivutiso 2.
- 9** Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo endla mintlawo leyitsongo. Tsundzuxa vadyondzi lava nga ta va eka ntlawa wun'wana na wun'wana. Leswi swi fanele swi fana na mintlawo ya Ravunharhu!
- 10** Tiyisisa leswaku vadyondzi va tsundzuka lava nga eka ntlawa wa vona na ndlela yo ya eka ntlawa wa vona.
- 11** Hlamusela leswaku loko u vula rito 'famba' vadyondzi va ta va na 30 wa tisekondi ku ya eka mintlawo ya vona leyitsongo.
- 12** Kutani, nyika ntlawa wun'wana na wun'wana ximhandzana xo vulavula. Va ta cincana ku hlamula swivutiso ku ya hi leswi u nga va kombisa swona.

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Kuma Marito

- 1** Tsundzuxa vadyondzi leswaku etlilasini ya hina lembe leri, i swa nkoka ku tshama hi landzelela milawu ya tlilasi leyi hi nga yi endla swin'we.
- 2** Kombela vadyondzi ku hlaya nawu wun'wana na wun'wana.
- 3** Hlaya nawu wun'wana na wun'wana.
- 4** Vutisa vadyondzi: U na swivutiso swa swihi hi milawu leyi?
- 5** Burisanani hi milawu. Tiyisisa leswaku vadyondzi va na ku twisisa eka leswi:
- a** Hi yini milawu
 - b** Hikokwalaho ka yini milawu yi ri ya nkoka
 - c** Swi langutekisa ku yini ku landzelela nawu
 - d** Swi langutekisa ku yini ku tshova nawu
 - e** Leswi nga ta humelela loko u tshove nawu

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Endzhaku ko hlaya

- 1** Hlamusela leswaku vhiki rin'wana na rin'wana eka ku hlaya swin'we, hi ta endla nghingiriko wa lendzhaku ko hlaya.
- 2** Hlamusela leswaku vadyondzi va ta vulavula hi swin'wana va nga swi tsakela eka xitori ku suka eka Buku yo tirhela ya DBE.
- 3** Tirhisa ku **kombisa** ku komba vadyondzi nkomiso wa xifaniso hi 1–2 wa swivulwa: **Ndza tsundzuka leswaku Jim a ku ri mufana lontshwa exikolweni.**
- 4** Tlhela u hlaya xitori ku suka eka papila ra 10 eka Buku yo tirhela ya DBE.
- 5** Lerisa vadyondzi ku ehleketa hi **minkomiso ya vona.**
- 6** Kombela vadyondzi va 2–3 ku **avelana** mavonelo ya vona na tlilasi. **Pfuna** vadyondzi ku hetisa swivulwa.

- 7 Hlamusela na ku lulamisa swiphiqo swa ntolovelo eka vadyondzi.
- 8 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula**.
 - a Vadyondzi va ta hundzulukela eka munhu loyi a nga ekusuhi na vona.
 - b Va ta cincana ku byela vanghana va vona tinhlamulo ta swivutiso.
 - c Loko munghana wa vona a vulavula, va fanele ku yingisela hi vukheta!
- 9 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na ku avelana ku hlamusela ka **vona** xitori na munghana.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi ta va na sisteme ya kahle yo nyika **Maphepha yo tirhela yo hlaya**.
- 2 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta tlhela va nyika na maphepha yo tirhela yo hlaya eka tlilasi.
- 3 Tsundzuxa vadyondzi laha maphepha yo tirhela yo hlaya ma nga ta vekiwa kona na leswaku ma ta hambanisiwa njhani (hi ntlawa, layini, sw. na sw.)
- 4 Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo teka xijumba xa maphepha yo tirhela yo hlaya hi ntlawa, layini, sw. na sw.
- 5 Va tsundzuxi ndlela ya kahle yo nyika maphepha yo tirhela, hi vukheta, hi xihatla (a va fanelanga ku cukumeta tibuku!)
- 6 Kombela vahlayisi va tibuku ku ta nyika maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 7 Kutani, hlamusela leswaku u ta titoloveta leswaku ku humelela yini hi nkarhi wa ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka.
- 8 Hlamusela leswaku u ta vitana ntlawa wun'we lowutsongo. Ntlawa wu fanele ku ta emetini va tshama hi xirhendzevutana va miyerile.
- 9 Vadyondzi lavan'wana hinkwavo va ta tirhisa maphepha ya vona yo tirhela yo hlaya ku **hlaya va ri vox**, ku fana na hi ndlela leyi hi nga titoloveta hi yona.
- 10 Vitana ntlawa wa wena wo sungula. Loko va karhi va tshama hi xirhendzevutana, lerisa mudyondzi un'wana na un'wana ku rhendzeleka a vula vito ra yena, na xitori xin'we lexi va xi tsakelaka.
- 11 Loko u ri karhi u vulavula na ntlawa lowutsongo, vadyondzi lavan'wana va fanele ku tirha va ri vox. I swa nkoka ku lulamisa swo huma endleleni leswi nga fambelaniki na ku hlaya u ri wexe hi nkarhi lowu.
- 12 Lerisa ntlawa wo sungula ku tlhelela eswitulwini swa vona va miyerile.
- 13 Vuyelela leswi na mintlawa hinkwayo.

The background of the entire page is a light gray color with a repeating pattern of small, white, line-art icons. These icons represent various educational fields: science (flasks, beakers, globes, atoms), mathematics (calculators, rulers, compasses, triangles), arts (pencils, paint palettes, brushes), and general education (books, graduation caps, lightbulbs, speech bubbles).

Giredi 2

KOTARA 1

Whiki

3

NKONGOMELO:

**Ku tlangela masiku
ya ku velekiwa**

Malulamiso ya Tlilasi

- 1 Ekusunguleni ka vhiki rin'wana na rin'wana, tiyisisa leswaku tlilasi ya wena yi basile.
- 2 Antswisa TIBODO TA NKOMBISO, hi ku susa minchumu leyi nga ha yelaniki, u yi hlayisa hi vukheta.
- 3 Kutani, lulamisa makhadi ya swikombakomba swa marito na mimpfapfarhuto ya rito ra nkongomelo leri u nga ta ri lava.
- 4 Kuma na ku lulamisa minchumu ya khumbi ra nkongomelo wa wena na tafula leri nga ta tsakeriwa hi vadyondzi, xikombiso xifaniso xa khekhe ra siku ra ku velekiwa; tibaluni; khadi ra siku ra ku velekiwa; sw. na sw.
- 5 Endla mindzavisiso eka inthanete ku lulamisela nkongomelo, xikombiso: endla ndzavisiso wa hi laha mindhavuko yo hambanahambana yi tlangenisaka xi swona masiku ya ku velekiwa, sw. na sw.
- 6 Tiyisisa swinene leswaku hinkwato tibuku ta switoloveto ta vadyondzi na Tibuku to tirhela ta DBE ti funghiwiwe, naswona ti vekiwe kahle laha ti faneleke kona.
- 7 Tiyisisa leswaku hinkwato tibuku letikulu, tibuku to hlaya leti ringanisiweke na tibuku ta layiburari ya tlilasi ti vekiwe hi nongonoko lowu faneleke.
- 8 Cinca mitlawa yo hlaya hi ku leteriwa loko swi fanerile.
- 9 Kunguhata makambeelo ya wena ya nkamafundza na ya mafundza ya vhiki.

Migingiriko yo Ndlandlamuxa

Migingiriko leyi yi nga tirhisiwa yi ri yoxe tanihi ntirho eka vadyondzi lava hatlaka va heta ntirho wa vona KUMBE loko u ri karhi u nyika swikambelo eka vadyondzi.

Nghingiriko 1: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 2, A hi hlayeni

Nghingiriko 2: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 3, A hi tsaleni

Nghingiriko 3: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 4, A hi endleni

Nghingiriko 4: Dirowa xifaniso xa leswi u ti twisaka xiswona loko ku ri siku ra wena ro velekiwa!

Musumbhunuku

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

TIVISA NKONGOMELO: KU KAMBELA VUTIVI BYA MASUNGULO

- 1 Komba vadyondzi xifaniso xa siku lerikulu ro tlangela ku velekiwa ka Mandla eka Buku Leyikulu: Siku ro velekiwa leri nga rivariwa
- 2 Byela vadyondzi leswaku hi sungula hi nkongomelo wuntshwa lowu vuriwaka: Ku tlangela masiku ya ku velekiwa
- 3 Dirowa xirhendzevutana lexi nga na vito ra **nkongomelo** exikarhi ka xitsalelo.
- 4 Vutisa vadyondzi: *Xana mi tiva yini hi nkongomelo lowu?*
- 5 Tsala mavonelo ya vadyondzi etlhelo ka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo lama fanaka swin'we.
- 6 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, vutisa swivutiso swo ntlhontlha leswi landzelaka:
 - a I yini siku ra ku velekiwa?
 - b I yini leswi vaaka – tiko va ka hina va swi endlelaka un'wana hi siku ro velekiwa?
 - c Hi rihi a wu ri entlangwini wa siku ro velekiwa ra un'wana?

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - ku tlangela
 - ntlangu
 - xihlamariso

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Hi tlangela siku ra wena ra ku velekiwa x3	<i>Va yisa mavoko emahlweni na le ndzhaku</i>
I siku ra wena ra ku velekiwa namuntlha ra ku hlawuleka	<i>Va phokotela mavoko</i>
I siku ra wena ra ku velekiwa ra ku hlawuleka ha ku tlangela hina vanghana va wena	<i>Va phokotela mavoko va karhi va tikomba na vanghana</i>
Ha tlangela, ha tlangela	<i>Va halalata mavoko va kombisa ntsako</i>

Ntivontsalo

15 wa timinete

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto.
- 2 Vitanela mimpfumawulo leyi landzelaka leswaku vadyondzi va ta tsala:
 - a Tsala vito ra wena.
 - b Tsala xivongo xa wena.
- 3 Hlengeta tibuku ta vadyondzi hi ku hela ka siku, kutani u tekela enhlokweni lava va lavaka ku pfuniwa loku engeteriweke.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya

QHINGA RA Ntwisiso: BVUMBA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni kumbe laha va nga kotaka ku vona kahle eka Buku Leyikulu.
- 2 Pfula Buku Leyikulu eka xitori xa: Siku ro velekiwa leri nga rivariwa
- 3 Byela vadyondzi ku hlamusela xifaniso eka papila rin'wana na rin'wana, va karhi va hlamusela leswaku va ehleketa leswaku ku humelela yini.
- 4 Pfunisa vadyondzi ku fambelanisa swifaniso, leswaku va kota ku twisisa leswaku xitori xi mayelana na yini.
- 5 Tivisa marito mantshwa ya ntivomarito lama yelanaka na swiphemu swa xitori.
- 6 Tlhela u hlaya xitori nakambe kan'we, u nga yimi.

Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA:

Tsala nongonoko wa tinyiko leti u nga tsakelaka ku ti amukela hi siku ra wena ro velekiwa.

NTIRHO: Dirowa xifaniso kutani u tsala na nongonoko

RIMBA RA MATSALELO:

Nongonoko wa tinyiko leti ndzi ti navelaka hi siku ra mina ro velekiwa:

1 _____

2 _____

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta tsala mayelana na **tinyiko leti va nga tsakelaka ku ti amukela hi siku ro velekiwa ka vona.**
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra matsalelo.
- 3 Va kombi **nhlokomhaka (Nongonoko wa tinyiko leti ndzi ti navelaka hi siku ra mina ro velekiwa)**. Hlamusela leswaku nhlokomhaka yi hi byela leswi nongonoko wu nga ta va mayelana na swona.
- 4 Hlamusela leswaku namuntlha hi ta endla **nongonoko**. Swi vula leswaku hi ta hlawula tinyiko timbirhi leti hi nga navelaka ku ti amukela kutani hi tsala nyiko yin'wana na yin'wana ekusuhi na nomboro.
- 5 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku **wa ehleketa u nga si tsala**.
- 6 Byela vadyondzi man'wana mavonelo lawa u nga na wona ya ku hetisa rimba ra matsalelo, ku fana na: Minkarhi hinkwayo ndzi navela ku amukela tibuku tintshwa hi siku ra mina ro velekiwa. Ndzi ehleketa leswaku ndzi nga tsakela buku yintshwa Ndzi lava na tintangu tintshwa.
- 7 Tirhisa **ku kombisa** ku dirowa xifaniso xa wena, u ri karhi u ehleketa hi nyiko leyi u navelaka ku yi amukela.
- 8 Hlamusela leswaku u ta tsala marito wahi. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana.**
- 9 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa nchumu wo sungula eka nongonoko: Ndzi navela ku amukela buku yintshwa.
- 10 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa nchumu wa vumbirhi eka nongonoko: Ndzi navela ku amukela tintangu tintshwa.
- 11 **Vula marito hi ku nonoka ku fana na xibodze kutani u tsala mipfumawulo leyi u yi tivaka.**

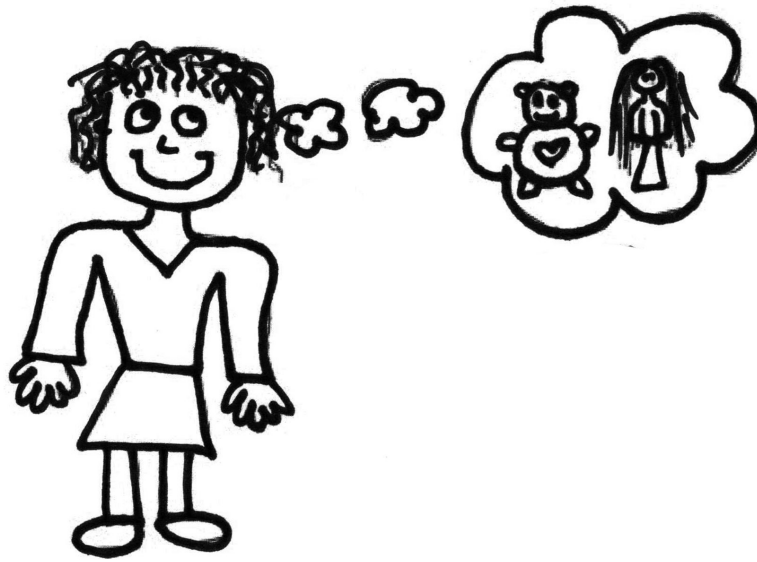
- 12 Tirhisa switirhisiwa**, swo fana na marito ya ntolovelo na marito ya nkongomelo wa ntivomarito ku ku pfuna ku tsala marito lama ku tikelaka.
- 13** Sula xikombiso xa wena exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe vadyondzi va fanele va ti tsalela hi mavonelo ya vona vini.

SWILETELO SWA NOMO

- 1** Vutisa vadyondzi: Xana u nga tsakela ku amukela tinyiko tihi hi siku ra wena ro velekiwa?
- 2** Lerisa vadyondzi **ku ehleketa va nga si tsala.**
- 3** Kombela vadyondzi va 2–3 va ku byela hi nyiko leyi va nga tsakelaka ku yi amukela.
- 4** Va fanele va ku: Ndzi nga navela ku amukela ...
- 5** Hlamusela vadyondzi leswaku sweswi va ta dirowa na ku tsala nongonoko wa leswi va swi navelaka!

KU TSALA

- 1** Nyika vadyondzi tibuku.
- 2** Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tlilasini u hetisa **tinhlengeletano letitsongo.**
- 3** Kombela vadyondzi ku ku byela hi ku tsala ka vona.
- 4** Pfuna vadyondzi ku tsala lebulu.
- 5** Khutaza vadyondzi.

Nongonoko wa leswi ndzi sui ndvelaka hi phati
ya ku velekina ka mindi:

1. A ndzi ta navela ku va na bere ya matsune.
2. A ndzi ta navela ku va na ximpopana.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela ku Hlaya 3.**
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Musumbhunuku** eka tilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **nghingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Musumbhunuku** eka tilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tata xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mitlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumbirhi

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo lowuntshwa na marito

TIVISA MPFUMAWULO

- 1 Vula mpfumawulo kutani u tlakusa xikombakombana: /n'/
- 2 Vula mpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku vuyelela mpfumawulo ka nharhu.
- 3 Kombela vadyondzi: Xana mi nga ehleketa hi marito lama nga na mpfumawulo /n'/?
- 4 Bubutsa miehleketo na vadyondzi hi marito yo fana na: **n'wana, n'anga, n'wala.**

TIVISA MARITO MANTSHWA

- 1 Vula rito rin'wana na rin'wana ehenhla swi twakala u ri karhi u va komba khadi ra xikombakomba: **n'hweti, n'wana, n'anga, n'wala, n'hwembe, N'wendzambahala**
- 2 Komba vadyondzi rito rin'wana na rin'wana loko u ri karhi u ri vula.
- 3 Kombela vadyondzi ku vuyelela marito endzhaku ka wena.
- 4 Damarheta makhadi ya swikombakomba swa marito eka Bodo ya Nkombiso wa Mimpfumawulo.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

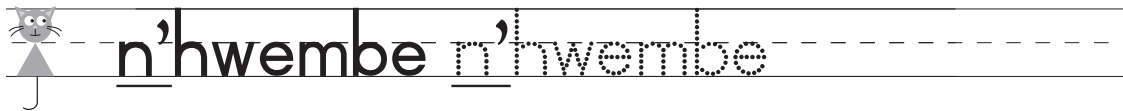
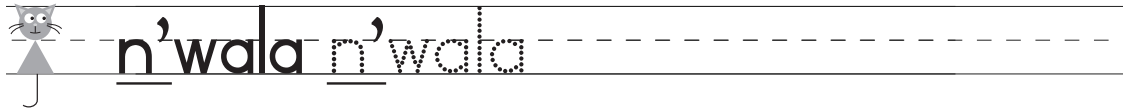
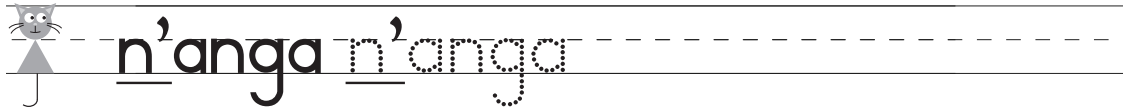
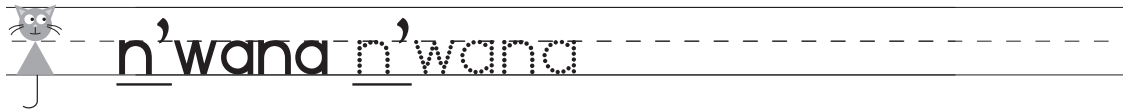
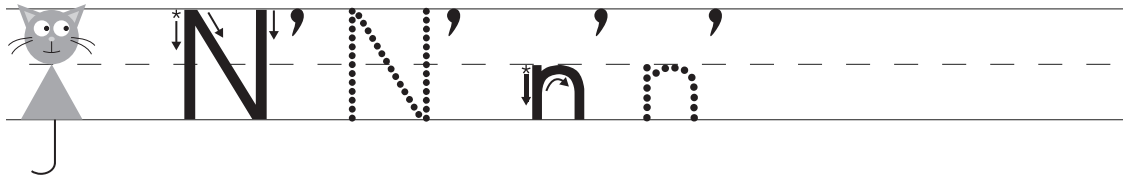
Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma)letere mantshwa/marito/swivulwa

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanelo (ma)letere lamakulu na lamatsongo: **N' n'**
- 2 Kombisa matsalelo ya (ma)letere eka vadyondzi lava va tsalaka hi voko ra xinene na lava va tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani byela vadyondzi ku tirha na nakulobye na ku tsala (ma)letere enhlaneni wa nakulobye un'wana na un'wana hi tintiho ta vona.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Eku heteleleni, komba vadyondzi ro hetelela ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.

6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo etibukwini ta vona.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ko sungula

MAQHINGA YA NTWISISO: NDZA TIVUTISA/KU HLANGANISA

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 1 (Ku ehleketela Ehenhla)
<p>A ku ri siku ra velekiwa ra vu 8 ra Mandla. Hakanyingi hinkwavo va ri 'Siku ro velekiwa lerinene!' Kambe ku nga ri namuntlha.</p> <p>Vandyangu wa yena a va ri eku tirheni ehandle. Tatana wa yena a ri eku tlakuleni ka tihunyi. Sesi wa yena a gade xikanyakanya xa yena. Manana wa yena a cheleta nghadi.</p>	<p>Ndza tivutisa leswaku hikokwalaho ka yini va nga vulanga ku 'Siku ro velekiwa lerinene' eka Mandla? Loko a ndzi ri Mandla, a ndzi ta ehleketa leswaku hinkwavo va rivele siku ra mina ro velekiwa.</p>
<p>A ku na loyi a nga vula 'Siku ro velekiwa' eka yena.</p> <p>'Leri i siku ro velekiwa ro ka ri nga ri kahle ndzi nga tshama ndzi ri vona,' ku ehleketa Mandla.</p>	
<p>Hiloko Mandla a vona kokwana wa yena wa xisati na wa xinuna egedeni. 'Ndza tivutisa leswaku va lava yini laha kaya?' ku ehleketa Mandla.</p> <p>U va yimerile leswaku va vula "Siku lerinene ro velekiwa!" Kambe va te, 'Minjhani hinkwenu!'</p> <p>'Yoo! Leri a ku ri siku ro velekiwa ro ka ri nga ri kahle leri ndzi nga tshama ndzi ri vona,' ku ehleketa Mandla.</p>	<p>Mandla u ehleketa leswaku leri i siku ro velekiwa ro ka ri nga ri kahle leri a nga tshama a ri vona. Ku nga va hi leswi ku nga pfumala munhu wo vula 'Siku lerinene ro velekiwa' eka yena. Loko vo ka va nga ndzi naveleli siku lerinene ro velekiwa a ndzi nge tsaki!</p>
<p>Mandla u vone Malume wa yena Tom, hahani wa yena Mapula na vamuzala wa yena. 'Ndza tivutisa leswaku va ta endla yini laha kaya?' ku ehleketa Mandla.</p> <p>U va yimerile ku vula, 'Siku lerinene ro velekiwa!' kambe va te, 'Minjhani hinkwenu namuntlha?'</p> <p>'Yoo! Leri i siku ro velekiwa ro ka ri nga ri kahle leri a nga tshama a ri vona,' ku ehleketa Mandla.</p>	<p>Swi na vusiwana, Mandla! Loko a ndzi ri Mandla, a ndzi ta va ndzi rila.</p>
<p>Hiloko Mandla a vona munghana wa yena, Steve na ndzisana ya yena. 'Ndza tivutisa leswaku va lava yini laha kaya?' ku ehleketa Mandla.</p> <p>U va yimerile ku vula 'Siku lerinene ro velekiwa!' Kambe va te, 'Kunjhani Mandla!'</p> <p>'Yoo! Leri i siku ro velekiwa ro ka ri nga ri kahle.' Ku ehleketa Mandla.</p>	<p>Loko munghana wa mina a rivele siku ra mina ro velekiwa, a ndzi ta ehleketa leswaku munghana wa mina a nga na mhaka na mina! A swi ta ndzi khunguvanyisa.</p>
<p>Mandla u ye ekamareni ra yena. 'A ku na loyi a tsundzukaka siku ra mina ro velekiwa!'</p> <p>U twe vatswari va yena na vakokwana wa yena va vulavula endzhaku ka yindlu. 'A va na mhaka na leswaku a ndzi kona!' a ehleketa.</p>	<p>Mandla u fanele a ehleketa leswaku 'ndzi xisiwana' hikuva u khunguvanyekile. U fanele a ehleketa leswaku vanghana na vandyangu wa yena va rivele hi siku leri ra nkoka. Loko hinkwavo va rivele siku ra mina ro velekiwa, ndzi ta khunguvanyeka.</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 1 (Ku ehleketela Ehenhla)
<p>Hiloko manana wa Mandla a n'wi vitana. U fambile a ya endzhaku ka yindlu.</p> <p>'Xihlamariso! Xihlamariso! Siku lerinene ro velekiwa Mandla! Vanghana na vandyangu wa yena va huwelela.'</p>	<p>--</p>
<p>'A ndzi ehleketa leswaku mi rivele siku ra mina ro velekiwa!' ku huwelela Mandla.</p> <p>'Hi ku hlamarisile hakunene!' ku vula tatana wa Mandla.</p> <p>'A hi dyeneni khekhe,' ku vula kokwana wa xinuna.</p>	<p>Yoo! Ndza tshemba leswaku Mandla u titwa ku antswa. Loko a ndzi ri Mandla, a ndzi ta titwa ndzi ri wa nkoka hikuva vanghana na vandyangu wa mina va tirhe hi matimba ku ndzi hlamarisa.</p>
<p>'Pfula tinyiko ta wena,' ku vula Steve. Mandla u pfule tinyiko ta yena. A huwelela, 'I khale ndzi lava xibamubamu!' 'Yoo, vona dayinasoso leyi!' I khale ndzi lava ku hlaya buku leyi!</p> <p>'Leri i siku ro velekiwa ra kahle leri ndzi nga tshama ndzi ri vona,' ku ehleketa Mandla.</p>	<p>Yoo! Tinyiko ta kahle! Leswi swi ndzi tsundzuxa loko vandyangu na vanghana va mina va ndzi nyika tinyiko ta siku ro velekiwa! A ndzi titwa ndzi hlawulekile.</p>

Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
I siku ro velekiwa ra mani leri?	I siku ro velekiwa ra Mandla.
I mani a nga hlamarisa Mandla eka ntlangu wa ximahlariso?	Manana wa yena, tatana, sesi, kokwana wa xisati, Malume Tom, vamuzala wa yena, munghana wa yena Steve na sesi wa Steve.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaha ka yini Mandla a ehleketa leswaku 'ndzi xisiwana' loko a ri yeXe ekamareni ra yena.	<ul style="list-style-type: none"> • Mandla a nga tsakanga. • Mandla a nga tsakanga hikuva u ehleketa leswaku vanhu hinkwavo va rivele hi siku ra yena ra ku velekiwa. • Mandla u ehleketa leswaku a ku na loyi a tsundzukaka siku ra yena ro velekiwa. • Mandla a nga tivi nchumu hi ntlangu hikuva i ntlangu wa xihlamariso. • Kumbe Mandla u ehleketa leswaku a ku na loyi a nga na mhaka na yena. • Kumbe Mandla u ehleketa leswaku a ku na loyi a n'wi rhandzaka.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela Ku hlaya 3.
- 2 Hlamusela Nghingiriko 1 wa hi Ravumbirhi eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete. va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya.
- 6 Hlamusela Nghingiriko 2 wa hi Ravumbirhi eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala leswi lavaka ku cincywa eka mintlawwa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravunharhu

Mingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - a tsundzuka
 - b rivala
 - c rivariweke

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Hi tlangela siku ra wena ra ku velekiwa x3	<i>Va yisa mavoko emahlweni na le ndzhaku</i>
I siku ra wena ra ku velekiwa namuntlha ra ku hlawuleka	<i>Va phokotela mavoko</i>
I siku ra wena ra ku velekiwa ra ku hlawuleka ha ku tlangela hina vanghana va wena	<i>Va phokotela mavoko va karhi va tikomba na vanghana</i>
Ha tlangela, ha tlangela	<i>Va halalata mavoko va kombisa ntsako</i>

VUTUMBULUXI BYO RUNGULA XITORI (VHIKI RO SUNGULA RA NKONGOMELO)

- 1 Ava vadyondzi hi mintlawe ya vona leyitsongo.
- 2 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana khopi ya swifaniso swa vutumbuluxi byo rungula xitori.
- 3 Byela vadyondzi ku ehleketa hi xitori lexi yelanaka na swifaniso.
- 4 Nyika vadyondzi minete kumbe timbirhi ku ehleketa hi mavonelo ya vona.
- 5 Leswi nga ta landzela, mudyondzi un'wana na un'wana entlaweni u fanele ku kuma nkarhi wa ku nyika mavonelo ya yena ya xitori.
- 6 Tsundzuxa vadyondzi leswaku xitori xa vona xi fanele ku va na vutumbuluxi, kambe xi fanele xi yelana na swifaniso!
- 7 Tsundzuxa vadyondzi ku yingisela switori swa van'wana hi vukheta.
- 8 Khensa vadyondzi ku avelana switori swa vona.

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo wuntshwa na marito

TIVISA MPFUMAWULO

- 1 Vula mpfumawulo u tlakusa xikombakombana xa: /uo/
- 2 Vula mpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku wu vuyelela kanharhu.
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana mi nga ehleketa hi marito lama naga na mpfumawulo/uo/?
- 4 Bubutsa miehleketo ni vadyondzi hi marito yo fana na: **muongori, muolovisi, muondli**

TIVISA MARITO MANTSHWA

- 1 Vula rito rin'wana na rin'wana ehenhla swi twakala u ri karhi u va komba khadi ra xikombakomba: **muongori, muoxi, muoki, muolovisi, muondli**
- 2 Komba vadyondzi rito rin'wana na rin'wana, loko u ri karhi u ri vula.
- 3 Kombela vadyondzi ku vuyelela rito endzhaku ka wena.
- 4 Damarheta makhadi ya swikombakomba swa marito eka Bodo ya Nkombiso wa Mimpfumawulo.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma) letere mantshwa/marito/swivulwa

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanelo maletere lamakulu na lamatsongo: **uo**
- 2 Kombisa matsalelo ya maletere eka vadyondzi lava tsalaka hi voko ra xinene nakambe lava tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani u va byela ku tirha na munghana na ku tsala marito eminhlaneni hi tintiho ta vona.
- 4 Endzhaku ka swona byela vadyondzi ku tsala maletere emadesikeni ya vona hi tintiho ta vona.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi ro hetelela ku vumba maletere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo etibukwini ta vona.

 muongori muongori

 muoxi muoxi

 muoki muoki

 muolovisi muolovisi

 muondli muondli

 Hahani i muongori etliliniki.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA:

Tsala nongonoko wa tinyiko leti u nga navelaka ku ti amukela hi siku ra wena ro velekiwa.

NTIRHO:

Dirowa xifaniso u tsala na nongonoko u tirhisa tihefemulo

RIMBA RA MATSALELO:

Nongonoko wa *tinyiko leti ndzi ti navelaka hi siku ra mina ro velekiwa:*

1 _____

2 _____

3 _____

Ndzi nga tsakela _____, _____, na _____.

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta tatisa eka leswi va swi tsaleke hi Musumbhunuku.
- 2 Namuntlha va ta engetela nchumu wun'we eka nongonoko wa tinyiko ta vona leti va ti sunguleke hi Musumbhunuku.
- 3 Kutani, va ta tsala nongonoko eka xivulwa va tirhisa tihefemulo.
- 4 Hlayela vadyondzi rimba rintshwa ra matsalelo.
- 5 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala**.
- 6 Hlamusela man'wana mavonelo lawa u nga na wona ya ku tatisa swiphemu swintshwa swa rimba ra matsalelo, ku fana na: Ndzi nga tsakela ku amukela jezi rintshwa. Minkarhi hinkwayo ndzi rhandza majezi.
- 7 Tirhisa **ku kombisa** ku engetela eka xidirowiwa xa wena, ku fana na: wena, u ehleketa hi jezi lerintshwa.
- 8 Hlamusela leswaku u ta tsala marito wahi. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana**.
- 9 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa nchumu wa vunharhu eka nongonoko: Ndzi nga tsakela jezi rintshwa.
- 10 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa xivulwa xa makumu eka rimba ra matsalelo. Hlamusela leswaku xivulwa lexi xa makumu i muxaka wo hambana wa nongonoko. Hi fanele hi hlawula tinyiko tinharhu leti hi ti hlawuleke kutani hi ti tatisa eka nongonoko lowu. Hlamusela leswaku hefemulo na rito 'na' swi hambanisa minchumu eka nongonoko, ku fana na: Ndzi nga tsakela buku, tintangu na jezi.

- 11 **Vula marito hi ku nonoka tanihi xibodze kutani u tsala mimpfumawulo leyi u yi tivaka.**
- 12 **Tirhisa switirhisiwa** (marito ya ntolovelo, nkongomelo wa ntivomarito) ku tsala marito lama ku tikelaka.
- 13 **Sula xikombiso xa wena** exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe **vadyondzi va fanele va ti tsalela mavonelo ya vona vini.**

SWILETELO SWA NOMO

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi Musumbhunuku, hi ehlekete hi tinyiko leti hi nga tsakelaka ku ti amukela hi masiku ya hina yo velekiwa.
- 2 Namuntlha hi ta engetela eka nongonoko wa hina.
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana u nga tsakela ku amukela nyiko yihi yin'wana?
- 4 Lerisa vadyondzi ku **ehleketa va nga si tsala.**
- 5 Hlamusela vadyondzi leswaku va fanele va ta na mavonelo ya vona vini – a va **fanelangi** va kopa mavonelo ya wena!
- 6 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana mayelana na tinyiko eka nongonoko wa vona.
- 7 Nyika vadyondzi 2–3 wa timinete ta ku hundzuluka va vulavula.
- 8 Kombela vadyondzi va 3–4 ku ku byela tinyiko tinharhu leti va ti hlawuleke.
- 9 Va fanele va ku: Ndzi nga tsakela ..., ... na ...
- 10 Hlamusela vadyondzi leswaku sweswi va ta tirhisa rimba ra matsalelo ku dirowa na ku tsala mavonelo ya vona!

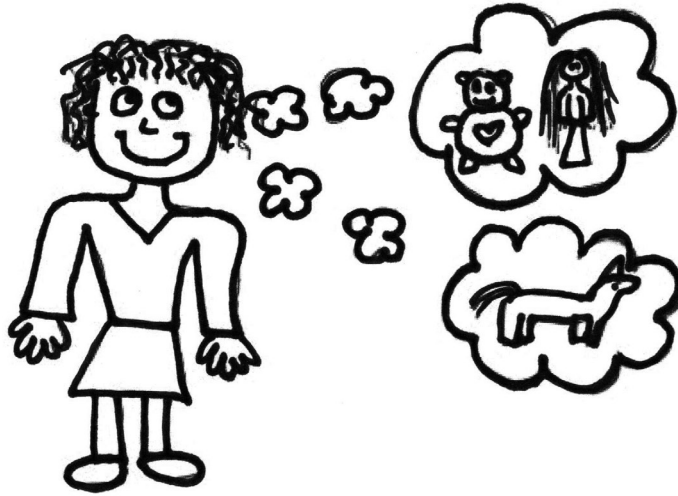
KU TSALA

- 1 **Nyika vadyondzi tibuku.** Lerisa vadyondzi ku kuma ntirho wa vona wa ku tsala wa hi Musumbhunuku. Va ta engetela eka wona!
- 2 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tllilasini u hetisa **tinhlengeletano letitsongo.**
- 3 Kombela vadyondzi ku **hlaya leswi va nga swi tsala.**
- 4 Pfuna vadyondzi ku hetisa rimba ra matsalelo.
- 5 Pfuna **vadyondzi ku vula marito hi ku nonoka tanihi hi xibodze** na ku **tirhisa switirhisiwa.**
- 6 **Khutaza vadyondzi.**

HUNDZULUKA U VULAVULA

- 1 Loko ku sale 2–3 wa timinete, lerisa vadyondzi ku veka tipensele ta vona.
- 2 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana hi leswi va nga swi dirowa.

Hayeka leswi vadyondzi va swi tsaleke eka levhele ya mahlo ya vona etlilasini. Leswi swi pfuna vadyondzi ku burisana mayelana na nkongomelo.

Nongonoko wa leswi ndzi swi ndvelaka hi phati
ya ku velekiwa ka mindi:

1. A ndzi ta navela ku va na bere ya matsune.
 2. A ndzi ta navela ku va na ximpopana.
 3. A ndzi navela ku va na xi:tlangiso xa hanci.
- A ndzi ta tsakela bere ya matsune, ximpopana
na xi:tlangiso xa hanci.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela ku Hlaya 3.**
- 2 Hlamusela **Ngingiriko 1** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va tlherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Ngingiriko wo Cinca Ku hlaya/mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Ngingiriko 2** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumune

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Ku hambanisa na ku fambelanisa mimpfumawulo

NDZA ENDLA...

- 1 Sungula hi rito ra le ka dyondzo ya hi Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: **n'wana**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: /n'/ - /w/ - /a/ - /n/ - /a/
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: /n'/
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: /w/
- 6 Vula mpfumawulo wa vunharhu eka rito: /a/
- 7 Vula mpfumawulo wa vumune eka rito: /n/
- 8 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: /a/
- 9 Tsala rito exitsalelweni: **n'wana**
- 10 Kombisa na ku hambanisa mimpfumawulo ku endla rito: /n'wa/-/na/=n'wana
- 11 Vuyelela ku endla leswi hi rito leri humaka eka dyondzo ya Ravunharhu: **muoxi**

HA ENDLA...

- 1 Sungula hi rito leri humaka eka dyondzo ya hi Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: **n'wala**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito? /n'/
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa le xikarhi eka rito? /w/
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vunharhu eka rito? /a/
- 6 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vumune eka rito? /l/
- 7 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito? /a/
- 8 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: /n'/ - /w/ - /a/ - /l/ - /a/
- 9 Tsala rito: **n'wala**
- 10 Lerisa vadyondzi ku fambelanisa mimpfumawulo eka rito na wena: /n'wa/-/la/= n'wala
- 11 Vuyelela ku endla leswi hi rito leri humaka eka dyondzo ya hi Ravunharhu: **muoki**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka Vumbirhi

MAQHINGA YA KU HLAYA: NDZA TIVUTISA/KU HLANGANISA

Xitshuriwa	Ku hlaya ka Vumbirhi (Ku ehleketela ehenhla)
<p>A ku ri siku ra velekiwa ra vu 8 ra Mandla. Hakanyingi hinkwavo va ri 'Siku ro velekiwa lerinene!' Kambe ku nga ri namuntlha.</p> <p>Vandyangu wa yena a va ri eku tirheni ehandle. Tatana wa yena a ri eku tlakuleni ka tihunyi. Sesi wa yena a gade xikanyakanya xa yena. Manana wa yena a cheleta nghadi.</p> <p>A ku na loyi a nga vula 'Siku ro velekiwa' eka yena.</p> <p>'Leri i siku ro velekiwa ro ka ri nga ri kahle ndzi nga tshama ndzi ri vona,' ku ehleketa Mandla.</p>	<p>A ku ri siku ra velekiwa ra vu 8 ra Mandla. Hakanyingi hinkwavo va ri 'Siku ro velekiwa lerinene!' Kambe ku nga ri namuntlha.</p> <p>Vandyangu wa yena a va ri eku tirheni ehandle. Tatana wa yena a ri eku tlakuleni ka tihunyi. Sesi wa yena a gade xikanyakanya xa yena. Manana wa yena a cheleta nghadi.</p> <p>A ku na loyi a nga vula 'Siku ro velekiwa' eka yena.</p> <p>'Leri i siku ro velekiwa ro ka ri nga ri kahle ndzi nga tshama ndzi ri vona,' ku ehleketa Mandla.</p>
<p>Hiloko Mandla a vona kokwana wa yena wa xisati na wa xinuna egedeni. 'Ndza tivutisa leswaku va lava yini laha kaya?' ku ehleketa Mandla.</p> <p>U va yimerile leswaku va vula "Siku lerinene ro velekiwa!" Kambe va te, 'Minjhani hinkwenu!'</p> <p>'Yoo! Leri a ku ri siku ro velekiwa ro ka ri nga ri kahle leri ndzi nga tshama ndzi ri vona,' ku ehleketa Mandla.</p>	<p>Hiloko Mandla a vona kokwana wa yena wa xisati na wa xinuna egedeni. 'Ndza tivutisa leswaku va lava yini laha kaya?' ku ehleketa Mandla.</p> <p>U va yimerile leswaku va vula "Siku lerinene ro velekiwa!" Kambe va te, 'Minjhani hinkwenu!'</p> <p>'Yoo! Leri a ku ri siku ro velekiwa ro ka ri nga ri kahle leri ndzi nga tshama ndzi ri vona,' ku ehleketa Mandla.</p>
<p>Mandla u vone Malume wa yena Tom, hahani wa yena Mapula na vamuzala wa yena. 'Ndza tivutisa leswaku va ta endla yini laha kaya?' ku ehleketa Mandla.</p> <p>U va yimerile ku vula, 'Siku lerinene ro velekiwa!' kambe va te, 'Minjhani hinkwenu namuntlha?'</p> <p>'Yoo! Leri i siku ro velekiwa ro ka ri nga ri kahle leri a nga tshama a ri vona,' ku ehleketa Mandla.</p>	<p>Mandla u vone Malume wa yena Tom, hahani wa yena Mapula na vamuzala wa yena. 'Ndza tivutisa leswaku va ta endla yini laha kaya?' ku ehleketa Mandla.</p> <p>U va yimerile ku vula, 'Siku lerinene ro velekiwa!' kambe va te, 'Minjhani hinkwenu namuntlha?'</p> <p>'Yoo! Leri i siku ro velekiwa ro ka ri nga ri kahle leri a nga tshama a ri vona,' ku ehleketa Mandla.</p>
<p>Hiloko Mandla a vona munghana wa yena, Steve na ndzisana ya yena. 'Ndza tivutisa leswaku va lava yini laha kaya?' ku ehleketa Mandla.</p> <p>U va yimerile ku vula 'Siku lerinene ro velekiwa!' Kambe va te, 'Kunjhani Mandla!'</p> <p>'Yoo! Leri i siku ro velekiwa ro ka ri nga ri kahle.' Ku ehleketa Mandla.</p>	<p>Hiloko Mandla a vona munghana wa yena, Steve na ndzisana ya yena. 'Ndza tivutisa leswaku va lava yini laha kaya?' ku ehleketa Mandla.</p> <p>U va yimerile ku vula 'Siku lerinene ro velekiwa!' Kambe va te, 'Kunjhani Mandla!'</p> <p>'Yoo! Leri i siku ro velekiwa ro ka ri nga ri kahle.' Ku ehleketa Mandla.</p>
<p>Mandla u ye ekamareni ra yena. 'A ku na loyi a tsundzukaka siku ra mina ro velekiwa!'</p> <p>U twe vatswari va yena na vakokwana wa yena va vulavula endzhaku ka yindlu. 'A va na mhaka na leswaku a ndzi kona!' a ehleketa.</p>	<p>Mandla u ye ekamareni ra yena. 'A ku na loyi a tsundzukaka siku ra mina ro velekiwa!'</p> <p>U twe vatswari va yena na vakokwana wa yena va vulavula endzhaku ka yindlu. 'A va na mhaka na leswaku a ndzi kona!' a ehleketa.</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka Vumbirhi (Ku ehleketela ehenhla)
Hiloko manana wa Mandla a n'wi vitana. U fambile a ya endzhaku ka yindlu. 'Xihlamariso! Xihlamariso! Siku lerinene ro velekiwa Mandla! Vanghana na vandyangu wa yena va huwelela.'	Hiloko manana wa Mandla a n'wi vitana. U fambile a ya endzhaku ka yindlu. 'Xihlamariso! Xihlamariso! Siku lerinene ro velekiwa Mandla! Vanghana na vandyangu wa yena va huwelela.'
'A ndzi ehleketa leswaku mi rivele siku ra mina ro velekiwa!' ku huwelela Mandla. 'Hi ku hlamarisile hakunene!' ku vula tatana wa Mandla. 'A hi dyeneni khekhe,' ku vula kokwana wa xinuna.	'A ndzi ehleketa leswaku mi rivele siku ra mina ro velekiwa!' ku huwelela Mandla. 'Hi ku hlamarisile hakunene!' ku vula tatana wa Mandla. 'A hi dyeneni khekhe,' ku vula kokwana wa xinuna.
'Pfula tinyiko ta wena,' ku vula Steve. Mandla u pfule tinyiko ta yena. A huwelela, 'I khale ndzi lava xibamubamu!' 'Yoo, vona dayinasoso leyi!' I khale ndzi lava ku hlaya buku leyi! 'Leri i siku ro velekiwa ra kahle leri ndzi nga tshama ndzi ri vona,' ku ehleketa Mandla.	'Pfula tinyiko ta wena,' ku vula Steve. Mandla u pfule tinyiko ta yena. A huwelela, 'I khale ndzi lava xibamubamu!' 'Yoo, vona dayinasoso leyi!' I khale ndzi lava ku hlaya buku leyi! 'Leri i siku ro velekiwa ra kahle leri ndzi nga tshama ndzi ri vona,' ku ehleketa Mandla.
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
A wu ta titwa njhani loko vandyangu wa wena a va rivele siku ra wena ro velekiwa?	(Yingisela tinhlamulo ta vadyondzi)
Xana ndyangu wa ka va Mandla a wu rivele siku ra yena ro velekiwa hakunene?	E-e, vandyangu wa Mandla a va endla onge va rivele hi siku ra yena ro velekiwa leswaku a ta hlamala.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini Mandla a tsakile loko xitori xi fika emakumu?	<ul style="list-style-type: none"> • Mandla wa tsaka hikuva va n'wi endlele ntlangu wa yena. • Mandla wa tsaka hikuva u kuma tinyiko. • Mandla wa tsaka hikuva ku na khekhe ra yena. • Mandla u lemuke leswaku a ku na loyi a nga rivala siku ra yena ro velekiwa. • Mandla u lemuke leswaku vanhu hinkwavo va ta eka ntlangu wa yena. • Mandla wa swi tiva leswaku vanghana na vandyangu wa yena va tikarhata hi yena naswona va n'wi rhandza.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela ku Hlaya 3.**
- 2 Hlamusela Nghingiriko 1 wa hi Ravumune eka tlilasi hinkwayo.**
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.**
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.**
- 5 Endla Nghingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo.**
- 6 Hlamusela Nghingiriko 2 wa hi Ravumune eka tlilasi hinkwayo.**
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.**
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.**
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawwa yo hlaya kumbe migingiriko.**

Ravuntlhanu

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla Nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - a nyiko
 - b nkhensa
 - c tshunxekile

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Hi tlangela siku ra wena ra ku velekiwa x3	<i>Va yisa mavoko emahlweni na le ndzhaku</i>
I siku ra wena ra ku velekiwa namuntlha ra ku hlawuleka	<i>Va phokotela mavoko</i>
I siku ra wena ra ku velekiwa ra ku hlawuleka ha ku tlangela hina vanghana va wena	<i>Va phokotela mavoko va karhi va tikomba na vanghana</i>
Ha tlangela, ha tlangela	<i>Va halalata mavoko va kombisa ntsako</i>

NKANERISANO HI XITSHURIWA XA KU HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni:
 - a Eka xitori lexi...
 - b Loko a ndzi ri Mandla, a ndzi ta ehleketa...
 - c Eku heteleleni, ndzi ehleketa leswaku Mandla u fanele a ti twa ...
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra nkanerisano.
- 3 Veka vadyondzi eka **mintlawa** ya vona **leyitsongo**.
- 4 Byela vadyondzi leswaku hinkwavo va fanele ku siyerisana ku hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana xa nkanerisano.
- 5 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 6 Kombela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku avelana hi tinhlamulo ta vona.
- 7 Loko tinhlamulo ti hoxekile, va lulamise.
- 8 Khensa vadyondzi eka ku hoxa xandla ka vona.

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Kuma Rito

Tsala tafula exitsalelweni leri katsaka mimpfumawulo leyi dyondziweke endzhaku xikan'we na leyi dyondzisiweke hi Ravumbirhi na hi Ravunharhu.

n'	uo	w
a	n	l
k	i	x
e	m	h

KOMBISA

- 1 Tsundzuxa vadyondzi mimpfumawulo ya vhiki: /n'/ na /uo/
- 2 Kambela mimpfumawulo na switatisi hinkwaswo exitsalelweni.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku vumba marito hi xitalo hi laha va nga kotaka ha kona va tirhisa mimpfumawulo na switatisi leswi nga laha henhla.
- 4 Komba vadyondzi leswi rito ri vumbisiwaka xiswona hi ku tirhisa mpfumawulo lowu kongomiweke, ku fana na: /n'/ - /h/ - /w/ - /e/ - /t/ - /i/= **n'hweti**
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga ha vumba rito hi ku tirhisa yin'wana na yin'wana ya mimpfumawulo leyi - a va boheki ku tirhisa /n'/kumbe/ou/

VADYONDZI VA ENDLA

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala nhlokomhaka: **n', ou**
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku kuma na ku aka marito yo tala hi laha va nga kotaka ha kona.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku koroketa ntirho wa vona. Komba vadyondzi leswi marito lama ma vumbisiwaka xiswona (na man'wana): **n'hweti, n'wana, n'wala, muoxi, muoki, hele, hala, hima, na, manana, ma, mama**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Endzhaku ko hlaya

QHINGA RA MATWISISELO/NTWISISO: KOMISA

KU RUNGULA LESWI U SWI TWEKE KU SUKA EXITORINI

- 1 Hlamusela leswaku vadyondzi va ta vulavula hi swin'wana leswi va swi tsakeleke eka xitori: Siku ro velekiwa leri nga rivariwa.
- 2 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi hi laha va nga nyikaka 1–2 wa swivulwa hi swilo swo karhi hi leswi **yelanaka na vona** exitorini, ku fana na: **Loko Mandla** a hlamala eka phati ya yena, **sweswo swi ndzi tsundzuxa loko** manana wa mina a hlamarisa tatana wa mina.
- 3 Tlakusa swifaniso ku suka eka Buku Leyikulu. Lerisa vadyondzi ku languta swifaniso kutani va ehleketa hi leswi swi nga humelela.
- 4 Lerisa vadyondzi ku ehleketa hi leswi **fambelanaka/yelanaka** na vona eka xitori.
- 5 Kombela vadyondzi va 2–3 ku **avelana** na tlilasi mavonelo ya vona. **Pfuna** vadyondzi ku vumba swivulwa leswi nga helela.
- 6 Hlamusela na ku lulamisa swiphiso swa vadyondzi leswi talaka ku endliwa.
- 7 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na ku avelana marungula ya vona **vini** na munghana. (*A va fanelanga ku bela enhlokweni leswi mudyondzisi a swi vuleke. Leyi yi fanele ku va miehleketo/mavonelo ya vadyondzi!*)

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela Ku Hlaya 3.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravuntlhanu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va tlherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca ku Hlaya/mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravuntlhanu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Nhluto wo dyondza ririmi wa ku hela ka vhiki

15 wa timinete

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni loko siku ri fika emakumu.
- 2 Endla nhluto wa ririmi wa vhiki na vhiki. U nga ha hlawula ku katsakanya dyondzo ya Ririmi ra le Kaya na Ririmi ro Engetela ro Sungula eka nhluto lowu.
- 3 Tsundzuka ku pfumelela vadyondzi ku 'hundzuluka va vulavula' na ku kanerisana hi tinhlamulo ta vona na munghana. Kutani, hlawula vadyondzi va nga ri vangani ku avelana na tilasi tinhlamulo ta vona.
- 4 Tirhisa swivutiso leswi landzelaka swo tlhontha ku letela xiyenge xa ririmi eka nkanerisano wa wena:
 - a Xana a wu ri wihi nkongomelo wa hina wa ririmi vhiki leri?
 - b Hi swihi switori leswi hi swi hlayeke swin'we?
 - c Xana ku ve wahi marito mantshwa lawa ma nga mi tsakisa vhiki leri?
 - d Xana mi dyondze yini eka switori leswi hi swi hlayeke?
 - e Xana hi tsale hi yini vhiki leri?
 - f Xana ku tsala ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - g Xana ku hlaya ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - h Xana u tinyungubyisa ngopfu hi yini vhiki leri?
- 5 Xo hetelela, byela vadyondzi ku ehleketa hi swilo swimbirhi leswi va nga ta ya byela vandyangu hi leswi va swi dyondzeke kumbe leswi va tiantswiseke hi swona exikolweni vhiki leri.

Xiya xiya: Maendlelo lawa yo tihluta i ya nkoka swinene eka dyondzo. U komberiwa ku ka u nga wu tluli nghingiriko lowu wa vhiki na vhiki.

Giredi 2

KOTARA 1

Vhiki

4

NKONGOMELO:

**Ku tlangela masiku
ya ku velekiwa**

Malulamiso ya Tlilasi

- 1 Ekusunguleni ka vhiki rin'wana na rin'wana, tiyisisa leswaku tlilasi ya wena yi basile.
- 2 Antswisa TIBODO TA NKOMBISO, hi ku susa minchumu leyi nga ha yelaniki, u yi hlayisa hi vukheta.
- 3 Kutani, lulamisa makhadi ya swikombakomba swa marito na mimpfapfarhuto ya rito ra nkongomelo leri u nga ta ri lava.
- 4 Engetela minchumu eka khumbi ra nkongomelo wa wena na tafula leri nga ta tsakeriwa hi vadyondzi, xikombiso swifaniso swa magandzelelo ya masiku ya ku velekiwa ku fana na 'Jewish Batmizvah' kumbe 'Barmitzvah' kumbe 'Spanish Quinceanera'; phephahungu ra un'wana loyi a hlanganiseke malembe ya 100; sw. na sw.
- 5 Endla mindzavisiso eka inthanete ku lulamisela nkongomelo, xikombiso: ndzavisiso wa vanhu lava nga na malembe yo tala emisaveni hinkwayo.
- 6 Tiyisisa swinene leswaku hinkwato tibuku ta switoloveto ta vadyondzi na Tibuku to tirhela ta DBE ti funghiwiwe, naswona ti vekiwe kahle laha ti faneleke kona.
- 7 Tiyisisa leswaku hinkwato tibuku letikulu, tibuku to hlaya leti ringanisiweke na tibuku ta layiburari ya tlilasi ti vekiwe hi nongonoko lowu faneleke.

Migingiriko yo Ndlandlamuxa

Migingiriko leyi yi nga tirhisiwa yi ri yoxe tanihi ntirho eka vadyondzi lava hatlaka va heta ntirho wa vona KUMBE loko u ri karhi u nyika swikambelo eka vadyondzi.

Nghingiriko 1: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 4, A hi tsaleni

Nghingiriko 2: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 5, A hi tsaleni

Nghingiriko 3: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 6, A hi hlayeni

Nghingiriko 4: Dirowa xifaniso xa swakudya leswi u tsakelaka ku swi dya hi siku ra wena ro velekiwa!

Musumbhunuku

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

PFUXETA NKONGOMELO:KU KAMBELA VUTIVI BYA MASUNGULO

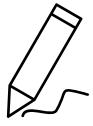
- 1 Komba vadyondzi xifaniso xa Zanele a ri karhi a tsala swirhambo swa siku ra yena ro velekiwa eka Buku Leyikulu: Siku ro tlangela ku velekiwa ka Zanele
- 2 Byela vadyondzi leswaku hi ya emahlweni na nkongomelo wa hina: Ku tlangela masiku ya ku velekiwa
- 3 Dirowa xirhendzevutana lexi xi nga na vito ra **nkongomelo** exikarhi ka xitsalelo.
- 4 Vutisa vadyondzi: *Xana ku fikela sweswi mi dyondze yini hi nkongomelo lowu?*
- 5 Tsala mavonelo ya vadyondzi etlhelo ka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo lama fanaka swin'we.
- 6 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, vutisa swivutiso swo ntlhontlha leswi landzelaka:
 - a Xana hi swihi swilo swin'wana swi endlekaka eka ntlangu wa siku ra ku velekiwa?
 - b I va mani lava ya ka eka ntlangu wa siku ra ku velekiwa?
 - c Xana vanhu va nga ti twa njhani eka ntlangu wa siku ra ku velekiwa?

VHIKI 4

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - rhamba
 - xirhambo
 - mvhilopho

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Hi tlangela siku ra wena ra ku velekiwa x3	<i>Va yisa mavoko emahlweni na le ndzhaku</i>
I siku ra wena ra ku velekiwa namuntlha ra ku hlawuleka	<i>Va phokotela mavoko</i>
I siku ra wena ra ku velekiwa ra ku hlawuleka ha ku tlangela hina vanghana va wena	<i>Va phokotela mavoko va karhi va tikomba na vanghana</i>
Ha tlangela, ha tlangela	<i>Va halalata mavoko va komba ntsako</i>

Ntivontsalo

15 wa timinete

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto.
- 2 Vitanela mimpfumawulo na marito lama landzelaka leswaku vadyondzi va tsala:
 - a n'
 - b uo
 - c n'hweti
 - d n'anga
 - e muoxi
 - f muoki
- 3 Leswi landzelaka, byela vadyondzi ku humesa khirayoni va koroketa ntirho wa vona vini.
- 4 Tsala mimpfumawulo na marito swi vonaka kahle exitsalelweni.
- 5 Hlengeleta tibuku ta vadyondzi hi ku hela ka siku, kutani u xiyisisa vadyondzi lava va lavaka ku pfuniwa loku engeteriweke.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya

QHINGA RA Ntwisiso: BVUMBA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni kumbe laha va nga kotaka ku vona kahle eka Buku Leyikulu.
- 2 Pfula Buku Leyikulu eka xitori xa: Siku ro tlangela ku velekiwa ka Zanele
- 3 Famba hi xifaniso eka papila rin'wana na rin'wana, va vutisi leswaku va ehleketa leswaku ku humelela yini.
- 4 Pfuna vadyondzi ku fambelanisa swifaniso, leswaku va kota ku twisisa leswaku xitori xi mayelana na yini.
- 5 Tivisa marito mantshwa ya ntivomarito lama yelanaka na swiphemu swa xitori.
- 6 Tlhela u hlaya xitori nakambe kan'we, u nga yimi.

Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA:

Tsala hi norho wa wena wo tlangela siku ra wena ro velekiwa.

NTIRHO:

Dirowa xifaniso u tsala swivulwa swimbirhi. Lexi xi ta va xiphemu xa buku ya khona ya tllasi yo hlayela.

RIMBA RA MATSALELO:

Norho wo tlangela siku ra mina ro velekiwa wu nga va...

Ndzi nga rhamba...

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta tsala hi norho wo tlangela masiku ya vona yo velekiwa.
- 2 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala**.
- 3 Byela vadyondzi vonelo ra wena ra matatiselo eka rimba ra matsalelo, ku fana na: norho wo tlangela siku ra mina ro velekiwa i phati ekaya na vanghana va mina. Ku nga va na tipitsa to tala na khekhe lerikulu ra chokoleti!
- 4 Tirhisa **ku kombisa** ku dirowa xifaniso xa wena ekaya u ri na vanghana va wena hinkwavo.
- 5 Hlamusela leswaku u ta tsala marito wahi. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana**.
- 6 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa rimba ra matsalelo: **Norho wo tlangela siku ra mina ro velekiwa wu ta va** endlwini ya mina. **Ndzi nga rhamba** vanghana va mina hinkwavo.
- 7 **Vula marito hi ku nonoka tanihi xibodze kutani u tsala mimpfumawulo leyi u yi tivaka.**
- 8 **Tirhisa switirhisiwa**, ku fana na marito ya ntolovelo na nkongomelo wa ntivomarito ku ku pfuna ku tsala marito lama ku tikelaka.
- 9 Sula xikombiso xa wena exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe vadyondzi va fanele va ti tsalela mavonelo ya vona vini.

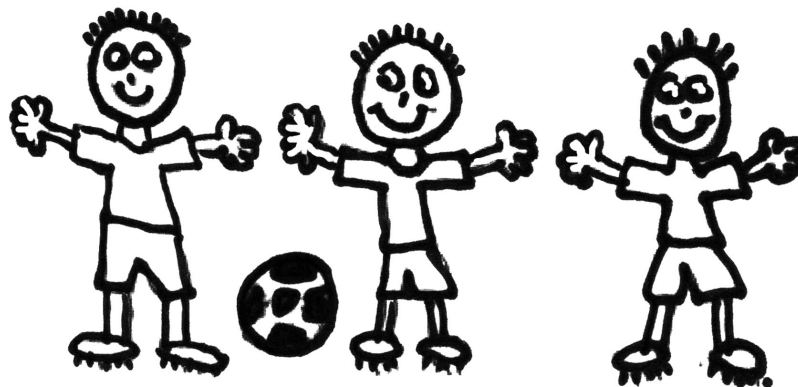
SWILETELO SWA NOMO

- 1 Vutisa vadyondzi: Xana norho wo tlangela siku ra wena ro velekiwa hi wihi?
- 2 Lerisa vadyondzi ku **ehleketa va nga si tsala**.
- 3 Hlamusela leswaku vadyondzi va fanele va ta na mavonelo ya vona – a va **fanelangi** ku kopa vonelo ra wena!

- 4 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana hi leswi va nga ta tsala hi swona.
- 5 Nyika vadyondzi 2–3 wa timinete ta ku hundzuluka va vulavula.
- 6 Kombela vadyondzi va 3–4 ku ku byela hi loyi kumbe hi leswi va nga ta tsala hi swona.
- 7 Va fanele va ku: Norho wa mina wo tlangela siku ra mina ro velekiwa wu nga va ...
- 8 Hlamusela vadyondzi leswaku sweswi va ta tirhisa rimba ra matsalelo ku dirowa na ku tsala mavonelo ya vona!

KU TSALA

- 1 Nyika **vadyondzi tibuku**.
- 2 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tllasini u hetisa **tinhlengeletano letitsongo**.
- 3 Kombela vadyondzi ku **hlaya leswi va nga swi tsala**.
- 4 Pfuna vadyondzi ku hetisa rimba ra matsalelo.
- 5 Pfuna vadyondzi ku **vula marito hi ku nonoka tanihi xibodze** na ku **tirhisa switirhisiwa**.
- 6 Khutaza vadyondzi.

Milorho ya phati ya ku tlangela ku velekiwa ka
mina yi nga va ntlangu wa bolo ta milenge. Ndzi
ta khamba vanghana va mina hinkwavo na ndyangu
wa mina.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela ku Hlaya 4**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **nghingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tata xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mitlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumbirhi

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo lowuntshwa na marito

TIVISA MPFUMAWULO

- 1 Vula mpfumawulo kutani u tlakusa xikombakombana: **/aa/**
- 2 Vula mpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku vuyelela mpfumawulo ka nharhu
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana mi nga ehleketa hi marito lama nga na mpfumawulo/**aa/**?
- 4 Bubutsa miehleketo na vadyondzi hi marito yo fana na: **gaa, paa, yaa**

TIVISA MARITO MANTSHWA

- 1 Vula rito rin'wana na rin'wana ehenhla swi twakala u ri karhi u va komba khadi ra xikombakomba: **gaa, paa, yaa**
- 2 Komba vadyondzi rito rin'wana na rin'wana loko u ri karhi u ri vula.
- 3 Kombela vadyondzi ku vuyelela marito endzhaku ka wena.
- 4 Damarheta makhadi ya swikombakomba swa marito eka Bodo ya Nkombiso wa Mimpfumawulo.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

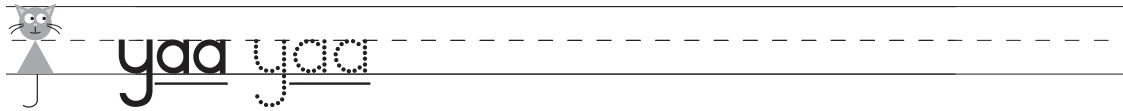
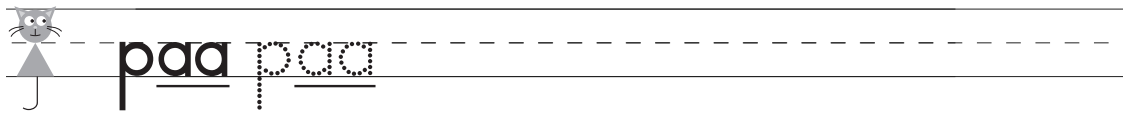
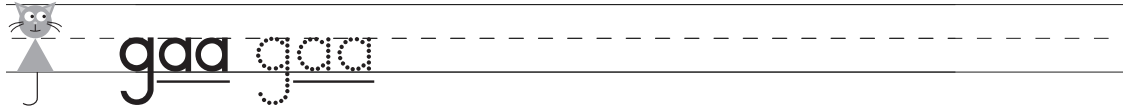
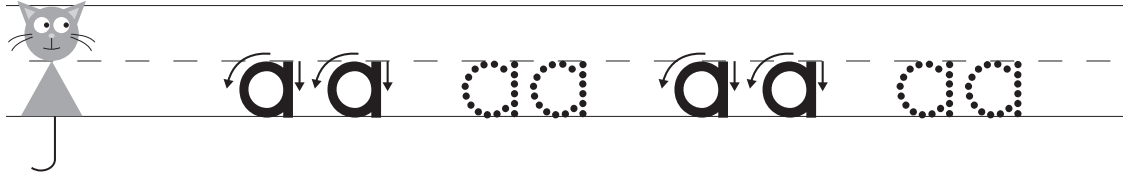
Ntivontsalu:

15 wa timinete

Tsala (ma)letere mantshwa/marito/swivulwa

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanalo (ma)letere lamakulu na lamatsongo: **aa**
- 2 Kombisa matsalelo ya (ma)letere eka vadyondzi lava va tsalaka hi voko ra xinene na lava va tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani byela vadyondzi ku tirha na nakulobye na ku tsala (ma)letere enhlaneni wa nakulobye u'nwana na un'wana hi tintiho ta vona.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi nakambe ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo etibukwini ta vona.

- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito/ swivulwa leswi va swi tsaleke.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

Ku hlaya ko sungula

MAQHINGA YA NTWISISO: KU TIVUTISA/KUMBETELA

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 1 (Ku ehleketela Ehenhla)
<p>Siku ro tlangela ku velekiwa ka Zanele ra vunhungu ri le ndleleni. Manana wa Zanele u n'wi byele leswaku u ta endleriwa ntlangu wun'wana na wun'wana lowu a wu lavaka. Zanele a nga swi koti ku teka xibocho eka leswi a lava ku swi endla. A ri na mavonelo yo tala!</p> <p>Xosungula, Zanele u ehlekete ku va na phati ya xihundla. U ehlekete leswaku un'wana na un'wana u ta ambala masiki tanihi ku titumbeta. Kambe Zanele a nga ri na masiki.</p>	<p>Zanele u fanele ku tihlawulela muxaka wa ntlangu lowu a wu lavaka. Ndza tivutisa leswaku u ta hlawula muxaka muni wa ntlangu? A ndzi tshembi leswaku u ta hlawula ntlangu wo ka wu nga tivikani, hikuva a nga swi koti ku tihundzula xiyimo!</p>
<p>Lexi landzelaka, Zanele a ehleketa leswaku a nga va na ntlangu wa tiya wo saseka swinene. A ehleketa leswaku vanhu hinkwavo va ta ambala swiambalo swo saseka kutani va nwa tiya hi tikhapu to nwela tiya. Kambe Zanele a nga ri na rhoko ro saseka. Naswona a nga rhandzi nantswo wa tiya.</p>	<p>Ndza tivutisa leswaku Zanele u ta hlawula ntlangu wa njhani? A ndzi tshembi leswaku u ta hlawula ntlangu wa tiya wo saseka, hikuva a nga na swiambalo swo saseka!</p>
<p>Hiloko, Zanele a ehleketa leswaku u ta va na ntlangu wa swiqhoko wa vuphuntha. A ehleketa leswaku vanhu hinkwavo va nga ambala swiqhoko swa swipengo va languteka onge i swiphuntha. Kambe Zanele a nga ri na xona xiqhoko xa mpengo, wa vumphuntha.</p>	<p>Ndza tivutisa leswaku Zanele u ta hlawula ntlangu wa muxaka muni? A ndzi tshembi leswaku u ta hlawula ntlangu wa swiqhoko wa vuphuntha a nga ri xiqhoko xo hlawuleka, xa swipengo!</p>
<p>Hi siku leri landzelaka, Zanele u kume phasele eposweni ro huma eka hahani wa yena wa le London.</p> <p>'Ndzi nga ri pfula? Ndza kombela! Ndza kombela!' Zanele a xavelela manana wa yena.</p> <p>U handzule phasele ra buraweni kutani a kuma swo hlambela hi swona swa wasi, leswintshwa. A swi khavisiwe hi makanti ya xitshopana laha hansinyana. Hi xihatla Zanele u swi tivile leswaku u ta va na muxaka wa njhani wa ntlangu. 'Manana,' a n'wi vitana, 'Ndzi lava ku va na ntlangu wa le ribuwani ra lwandle!'</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku Zanele u lava ku va na ntlangu wa le ribuwani ra lwandle hikuva a ri na swiambalo swa kona! A nga lava ku va na ntlangu wo hlambela leswaku a ta ambala swiambalo swa yena leswintshwa swo hlambela!</p>
<p>Zanele u hete siku leri landzelaka a karhi a ehleketa a tsala 23 wa swirhambo – xin'wana na xin'wana ya mudyondzikulobye wa yena. U tsale mavito ya vadyondzikulobye va yena hi vukheta eka timvhillopho ta wasi.</p>	

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 1 (Ku ehleketela Ehenhla)
<p>Hi siku leri landzelaka, Zanele u hlwele ku pfuka. U tsutsume a ya ekamareni ra yena a fika a teka nhulu ya swirhambo edesikeni ra yena.</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku Zanele u jahile, a nga swi tekanga hinkwaswo swirhambo hi vukheta. Vona – hi khombo u wisele xin'wana endzhaku ka desika!</p>
<p>Loko Zanele a fika exikolweni, u humese nhulu ya swirhambo leswi a swi chele ebegeni, a komba mudyondzisi wa yena, 'Vona Tatana Thapelo! Ndzi ta va na ntlangu wo tlangela siku ro velekiwa hi ku hela ka vhiki! Ndzi khome swirhambo swa vanhu hinkwavo!'</p> <p>'Ndzi ta ku pfuna ku va nyika. A hi swiveki emadesikeni ya vona!' Ku vula Tatana Thapelo. Zanele u n'wi nyike hafu ya swirhambo. Va veketele ehenhla ka madesika ya mudyondzi un'wana na un'wana.</p> <p>Kambe hinkwavo a va swi vonanga leswaku a ku na mvhilopho ya Rachel.</p>	<p>Yoo! Ndzi ehleketa leswaku, hikuva va siyerisana ntirho, a va swi vonanga leswaku ku na xirhambo lexi kayivelaka! Ndza tivutisa leswaku Rachel u ta titwa njhani loko a nga kumi xirhambo?</p>
<p>Loko xikolo xi huma, Patience, Boitumelo, Michael, na Rachel a va yime ehandle na Zanele. Patience u yimisele xirhambo xa yena ehenhla, 'A ndza ha koti ku tikhoma hi ntlangu wa wena!' a vula, a karhi a tlangisa xirhambo xa yena.</p> <p>'Ina! Ndzi rhandza ku hlambela eka magandlati!' ku vula Michael.</p>	<p>Ndza tivutisa leswaku hikokwalaho ka yini Rachel a vule sweswo. Ndzi nga kumbetela leswaku hi leswi a nga kumangiki xirhambo xo ya entlangwini kambe vana lavan'wana hinkwavo va swi kumile.</p>
<p>'Ndzi na swiambalo swo hlambela leswi nga fanela leswi ndzi nga ta swiambala!' ku tatisa Boitumelo.</p> <p>Kambe, Rachel a fambafambisa mahlo ya yena. 'Mintlangu yo hlambela ya borha. Ntlangu wa wena a wu nge tsakisi!' a vula. Kutani, a suka a famba. Ku n'wayitela ka Zanele ku nyamalala. Rachel a ri munghana wa ntijiso wa Zanele! U vula njhani swilo swo biha hi ndlela leyi?</p>	
<p>Loko Zanele a ya ekamareni ra yena endzhaku ka nkarhi, u vone xilo xin'wana xa wasi ehansi. U yise voko ra yena endzhaku ka desika kutani a kuma mvhilopho ya wasi yi tsariwe vito ra Rachel.</p> <p>'Yoo!' ku vula Zanele, a ehleketa hi marito yo ka ma nga ri kahle lama Rachel a nga ma vula. 'A nga va a kwatile hikuva u ehleketa leswaku a nga rhambiwanga.' U hoxa mvhilopho endzeni ka bege ya yena ya xikolo, leswaku a nga yi rivali namixo.</p>	<p>Ndza tivutisa leswaku Rachel u ta ku yini loko Zanele a n'wi nyika xirhambo.</p>
<p>Hi mixo lowu landzelaka, Zanele u lave Rachel. Zanele u khome mvhilopho ya wasi leswaku Rachel a ta yi vona. 'A ndzi yi vonanga loko yi wela endzhaku ka desika ra mina!'</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku Zanele u lava leswaku Rachel a swi tiva leswaku a ku ri xihoxo! A swi lava leswaku Rachel a ta eka ntlangu wa yena.</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 1 (Ku ehleketela Ehenhla)
<p>Rachel u teke mvhilopho a karhi a n'wayitela.</p> <p>"U ehleketa leswaku mintlangu yo hlambela i ya vuphukuphuku?" ku vutisa Zanele.</p> <p>Marhama ya Rachel ma cincile ma va yo tshwuka. 'Ndzi rivaleli ku va ndzi vule sweswo. A ndzi ehleketa leswaku a wu lavi ndzi ta eka ntlangu wa wena!' ku vula Rachel.</p> <p>'Ndzi rivaleli' ku vula Zanele, 'u munghana wa mina wa ntiyiso. Ntlangu wa mina a wu nga ta tsakisa loko u nga ri kona!'</p>	
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
Xana Zanele a tsalela vamani swirhambo?	U tsalele vadyondzi va tlilasi ya yena hinkwavo swirhambo.
I mani loyi a nga kumangiki xirhambo?	Rachel a nga xi kumanga xirhambo.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini Rachel a nga xi kumanga xirhambo?	<ul style="list-style-type: none"> • Xirhambo xi wele endzhaku ka desika ra Zanele. • Zanele a nga swi vonanga leswaku xirhambo xi wele endzhaku ka desika. • Tatana Thapelo na Zanele va veke swirhambo swa vadyondzi emadesikeni ya vona, kambe a va swi vonanga leswaku a xi nga ri kona xa Rachel. • A ku ri xihoxo.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1** Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela **Ku hlaya 4**.
- 2** Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumbirhi** eka tlilasi hinkwayo.
- 3** Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4** Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5** Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya**.
- 6** Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumbirhi** eka tlilasi hinkwayo.
- 7** Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8** Tatisa xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9** Tsala leswi lavaka ku cincywa eka mintlawa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravunharhu

Mingiriko ya swanomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - nyika
 - amukela
 - pfilunganyekile

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Hi tlangela siku ra wena ra ku velekiwa x3	<i>Va yisa mavoko emahlweni na le ndzhaku</i>
I siku ra wena ra ku velekiwa namuntlha ra ku hlawuleka	<i>Va phokotela mavoko</i>
I siku ra wena ra ku velekiwa ra ku hlawuleka ha ku tlangela hina vanghana va wena	<i>Va phokotela mavoko va karhi va tikomba na vanghana</i>
Ha tlangela, ha tlangela	<i>Va phokotela mavoko va kombisa ntsako</i>

VUTUMBULUXI BYO RUNGULA XITORI

- 1 Ava vadyondzi hi mintlawa ya vona leyitsongo.
- 2 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana nkandziyiso/khopi ya swifaniso swa vutumbuluxi byo rungula xitori.
- 3 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vhiki leri hundzeke, va tiendlele switori swa vona vini hi swifaniso leswi.
- 4 Vhiki leri, vadyondzi va fanele ku tirha tanihi ntlawa ku teka xiboho hi xitori xa ntlawa.
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku xitori xa vona xi fanele xi va na vutumbuluxi, kambe xi fanele xi yelana na swifaniso!
- 6 Kombela tilasi ku yingisela.
- 7 Kombela 1–2 wa mintlawa yo hambana ku avelana swin'we switori swa ntlawa wa vona.
- 8 Khensa vadyondzi ku avelana switori swa vona.

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo wuntshwa na marito

TIVISA MPFUMAWULO

- 1 Vula mpfumawulo u tlakusa xikombakombana xa: /oo/
- 2 Vula mpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku wu vuyelela kanharhu.
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana mi nga ehleketa marito lama nga na mpfumawulo/oo/?
- 4 Bubutsa miehleketo ni vadyondzi hi marito yo fana na: **yoo, goo, choo**

TIVISA MARITO MANTSHWA

- 1 Vula rito rin'wana na rin'wana ehenhla swi twakala u ri karhi u va komba khadi ra xikombakomba: **yoo, goo, choo, ohohoo**
- 2 Komba vadyondzi rito rin'wana na rin'wana, loko u ri karhi u ri vula.
- 3 Kombela vadyondzi ku vuyelela rito endzhaku ka wena.
- 4 Damarheta makhadi ya swikombakomba swa marito eka Bodo ya Nkombiso wa Mimpfumawulo.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

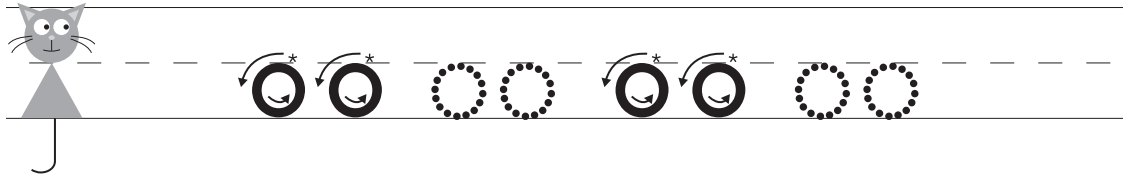

Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma) letere mantshwa/marito/swivulwa

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanelo maletere lamakulu na lamatsongo: **oo**
- 2 Kombisa matsalelo ya maletere eka vadyondzi lava tsalaka hi voko ra xinene nakambe lava tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani u va byela ku tirha na muringani na ku tsala marito eminhlaneni hi tintiho ta vona.
- 4 Endzhaku ka swona byela vadyondzi ku tsala maletere emadesikeni ya vona hi tintiho ta vona.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi nakambe ku vumba maletere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka rito rin'wana rin'wana/eka swivulwa leswi va swi tsaleke.

yoo yoo

goo goo

choo choo

ohohoo ohohoo

Yoo, mananoo!

VHIKI 4

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA:

Tsala hi norho wa wena wo tlangela siku ra wena ro velekiwa.

NTIRHO:

Dirowa xifaniso u tsala na swivulwa swimbirhi. Lexi xi ta xiphemu xa buku ya khona ya tlilasi yo hlayela.

RIMBA RA MATSALELO:

Norho wa mina wo tlangela siku ra mina ro velekiwa wu nga va...

Ndzi nga rhamba...

Hi nga dya...

Hi nga...

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta engetela swivulwa swimbirhi eka leswi va swi tsaleke hi Musumbhunuku.
- 2 Namuntlha va ta ehleketa hi leswi va nga lavaka ku dya swona na ku swi tlanga entlangwini leswi va tsaleke hi swona hi Musumbhunuku.
- 3 Hlayela vadyondzi rimba rintshwa ra matsalelo.
- 4 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala**.
- 5 Hlamusela mavonelo man'wana lawa u nga na wona ya ku hetisa rimba ra matsalelo, ku fana na: Ndzi nga lava ku dya khekhe ra chokoleti na pitsa. Ndzi nga tsakela leswaku hinkwavo va tlanga mitlangu yo tsakisa swin'we.
- 6 Tirhisa **ku kombisa** ku engetela eka xifaniso xa wena, ku fana na: Wena u tshamile endzhaku ka khekhe lerikulu ra chokoleti.
- 7 Hlamusela leswaku u ta tsala marito wahi. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana**.
- 8 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa rimba ra matsalelo, ku fana na: **Ndzi nga dya** pitsa na khekhe ra chokoleti! **Hi nga** ti phina hi ku tlanga mintlangu.
- 9 **Vula marito hi ku nonoka tanihi xibodze kutani u tsala mimpfumawulo leyi u yi tivaka.**
- 10 **Tirhisa switirhisiwa** (marito ya ntolovelo, nkongomelo wa ntivomarito) ku ku pfuna ku tsala marito lama ku tikelaka.
- 11 **Sula xikombiso xa wena** exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe **vadyondzi va fanele va tsala mavonelo ya vona vini.**

SWILETELO SWA NOMO

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi Musumbhunuku, hi ehlekete hi norho wa hina wo tlangela siku ro velekiwa.
- 2 Namuntlha hi ta engetela swivulwa eka ku tsala ka hina.
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana u nga tsakela ku dya yini eka norho wo tlangela siku ra ku velekiwa? Xana u nga tsakela ku endla yini?
- 4 Lerisa vadyondzi ku **ehleketa va nga si tsala**.
- 5 Hlamusela vadyondzi leswaku va fanele va ta na mavonelo ya vona – a va **fanelangi** ku kopa vonelo ra wena!
- 6 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana hi norho wo tlangela siku ro velekiwa.
- 7 Nyika vadyondzi 2–3 wa timinete ta ku hundzuluka va vulavula.
- 8 Kombela vadyondzi va 3–4 ku ku byela hi leswi va nga dyaka swona, na leswi va nga tsakelaka ku swi endla.
- 9 Va fanele va ku: Hi nga dya ... Hi nga...
- 10 Hlamusela vadyondzi leswaku sweswi va ta tirhisa rimba ra matsalelo ku dirowa na ku tsala mavonelo ya vona!

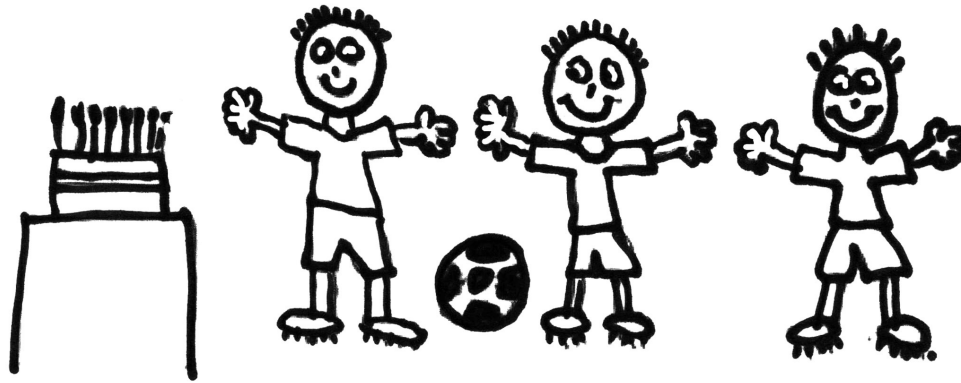
KU TSALA

- 1 **Nyika vadyondzi tibuku.** Lerisa vadyondzi ku kuma leswi va swi tsaleke hi Musumbhunuku. Va ta **engetela** eka swona!
- 2 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tllasini u hetisa **tinhlengeletano letitsongo**.
- 3 Kombela vadyondzi ku **hlaya leswi va swi tsaleke**.
- 4 Pfunana vadyondzi ku hetisa rimba ra matsalelo.
- 5 Pfunana vadyondzi ku **vula marito hi ku nonoka tanihi xibodze na ku tirhisa switirhisiwa**.
- 6 **Khutaza vadyondzi**.

HUNDZULUKA U VULAVULA

- 1 Loko ku sale 2–3 wa timinete, lerisa vadyondzi ku veka tipensele ta vona.
- 2 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana hi leswi va nga swi dirowa.

Hlengeleta ntirho hinkwawo wa vadyondzi wa vhiki leri u wu endla buku. Veka eka khona ya ku hlayela leswaku vadyondzi va ta hlaya hi nkarhi wa ku ti hlayela va ri voxo handle ka ndzetelo.

Milorho ya phati ya ku tlangela ku velekiwa ka
mina yi nga va ntlangu wa bolo ta milenge. Ndzi
ta rhamba vanghana va ming hinkwavo na ndyangu
wa mina.

Mi ta dya khekhe! Hi ta tlanga dyambu
hinkwarho ntlangu wa bolo ya milenge.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela ku Hlaya 4.**
- 2 Hlamusela **Ngingiriko 1** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya/mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe mingingiriko.

Ravumune

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Ku hambanisa na ku fambelanisa mimpfumawulo

NDZA ENDLA...

- 1 Sungula hi rito ra le ka dyondzo ya hi Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: **gaa**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: /g/-/aa/
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: /g/
- 5 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: /aa/
- 6 Tsala rito exitsalelweni: **gaa**
- 7 Kombisa na ku hambanisa mimpfumawulo ku endla rito: /g/-/aa/= **gaa**
- 8 Vuyeleda ku endla leswi hi rito leri humaka eka dyondzo ya Ravunharhu: **yoo**

HA ENDLA...

- 1 Sungula hi rito leri humaka eka dyondzo ya hi Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: **yaa**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito? /y/
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito? /aa/
- 5 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: /y/-/aa/
- 6 Tsala rito: **yaa**
- 7 Lerisa vadyondzi ku fambelanisa mimpfumawulo eka rito na wena: /y/-/aa/= **yaa**
- 8 Vuyeleda ku endla leswi hi rito leri humaka eka dyondzo ya hi Ravunharhu: **choo**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka Vumbirhi

MAQHINGA YA KU HLAYA: NDZA TIVUTISA/KUMBETELA

Kitshuriwa	Ku hlaya ka 2(Ku ehleketela ehenhla)
<p>Siku ro tlangela ku velekiwa ka Zanele ra vunhungu ri le ndleleni. Manana wa Zanele u n'wi byele leswaku u ta endleriwa ntlangu wun'wana na wun'wana lowu a wu lavaka. Zanele a nga swi koti ku teka xibocho eka leswi a lava ku swi endla. A ri na mavonelo yo tala!</p> <p>Xosungula, Zanele u ehlekete ku va na phati ya xihundla. U ehlekete leswaku un'wana na un'wana u ta ambala masiki tanihi ku titumbeta. Kambe Zanele a nga ri na masiki.</p>	<p>Zanele u fanele a titwa a hlawulekile hikuva u tihlawulela muxaka wun'wana na wun'wana wa ntlangu lowu a wu lavaka!</p>
<p>Lexi landzelaka, Zanele a ehleketa leswaku a nga va na ntlangu wa tiya wo saseka swinene. A ehleketa leswaku vanhu hinkwavo va ta ambala swiambalo swo saseka kutani va nwa tiya hi tikhapu to nwela tiya. Kambe Zanele a nga ri na rhoko ro saseka. Naswona a nga rhandzi nantswo wa tiya.</p>	
<p>Hiloko, Zanele a ehleketa leswaku u ta va na ntlangu wa swiqhoko wa vuphuntha. A ehleketa leswaku vanhu hinkwavo va nga ambala swiqhoko swa swipengo va languteka onge i swiphuntha. Kambe Zanele a nga ri na xona xiqhoko xa mpengo, wa vumphuntha.</p>	
<p>Hi siku leri landzelaka, Zanele u kume phasele eposweni ro huma eka hahani wa yena wa le London.</p> <p>'Ndzi nga ri pfula? Ndza kombela! Ndza kombela!' Zanele a xavelela manana wa yena.</p> <p>U handzule phasele ra buraweni kutani a kuma swo hlambela hi swona swa wasi, leswintshwa. A swi khavisiwe hi makanti ya xitshopana laha hansinyana. Hi xihatla Zanele u swi tivile leswaku u ta va na muxaka wa njhani wa ntlangu. 'Manana,' a n'wi vitana, 'Ndzi lava ku va na ntlangu wa le ribuweni ra lwandle!'</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku hahani wa yena u n'wi rhumele phasele hikuva a ku ri siku ra yena ro velekiwa! Ndzi nga kumbetela leswaku Zanele a tsakile swinene – a nga lavi na ku rindzela ku pfula phasele ra kona!</p>
<p>Zanele u hete siku leri landzelaka a karhi a ehleketa a tsala 23 wa swirhambo – xin'wana na xin'wana ya mudyondzikulobye wa yena. U tsale mavito ya vadyondzikulobye va yena hi vukheta eka timvphilopho ta wasi.</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku Zanele u tsake ngopfu hi ntlangu wa yena, hikuva u tsala swirhambo hinkwaswo swi saseka – naswona hi vusiku byin'we.</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2(Ku ehleketela ehenhla)
<p>Hi siku leri landzelaka, Zanele u hlwele ku pfuka. U tsutsume a ya ekamareni ra yena a fika a teka nhulu ya swirhambo edesikeni ra yena.</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku Zanele a nga swi vonanga leswaku xirhambo xa Rachel xi wile! Yoo! Ndza tsundzuka leswaku leswi swi ta endla leswaku Rachel a kwata loko xitori xi karhi xi ya emahlweni!</p>
<p>Loko Zanele a fika exikolweni, u humese nhulu ya swirhambo leswi a swi chele ebegeni, a komba mudyondzisi wa yena, 'Vona Tatana Thapelo! Ndzi ta va na ntlangu wo tlangela siku ro velekiwa hi ku hela ka vhiki! Ndzi khome swirhambo swa vanhu hinkwavo!</p> <p>'Ndzi ta ku pfuna ku va nyika. A hi swiveki emadesikeni ya vona! Ku vula Tatana Thapelo. Zanele u n'wi nyike hafu ya swirhambo. Va veketele ehenhla ka madesika ya mudyondzi un'wana na un'wana.</p> <p>Kambe hinkwavo a va swi vonanga leswaku a ku na mvhilopho ya Rachel.</p>	
<p>Loko xikolo xi huma, Patience, Boitumelo, Michael, na Rachel a va yime ehandle na Zanele. Patience u yimisele xirhambo xa yena ehenhla, 'A ndza ha koti ku tikhoma hi ntlangu wa wena!' a vula, a karhi a tlangisa xirhambo xa yena.</p> <p>'Ina! Ndzi rhandza ku hlambela eka magandlati! ku vula Michael.</p> <p>'Ndzi na swiambalo swo hlambela leswi nga fanela leswi ndzi nga ta swiambala!' ku tatisa Boitumelo.</p> <p>Kambe, Rachel a fambafambisa mahlo ya yena. 'Mintlangu yo hlambela ya borha. Ntlangu wa wena a wu nge tsakisi!' a vula. Kutani, a suka a famba. Ku n'wayitela ka Zanele ku nyamalala. Rachel a ri munghana wa ntiyiso wa Zanele! U vula njhani swilo swo biha hi ndlela leyi?</p>	<p>Hinkwavo va vulavula hi ndlela leyi ku nga ta tsakisa hi yona eka ntlangu wa Zanele! Kambe Rachel u ehleketa leswaku a nga rhambiwanga. Ndzi nga kumbetela leswaku Rachel u vule sweswo hikuva a kwatele leswaku a nga kumanga xirhambo!</p>
<p>Loko Zanele a ya ekamareni ra yena endzhaku ka nkarhi, u vone xilo xin'wana xa wasi ehansi. U yise voko ra yena endzhaku ka desika kutani a kuma mvhilopho ya wasi yi tsariwe vito ra Rachel.</p> <p>'Yoo!' ku vula Zanele, a ehleketa hi marito yo ka ma nga ri kahle lama Rachel a nga ma vula. 'A nga va a kwatile hikuva u ehleketa leswaku a nga rhambiwanga.' U hoxa mvhilopho endzeni ka bege ya yena ya xikolo, leswaku a nga yi rivali namixo.</p>	<p>Zanele hi kona a swi lemukaka sweswi leswaku Rachel a nga xi kumanga xirhambo ku fana na vanhu hinkwavo! Wa kumbetela leswaku Rachel u vule leswi a nga swi vula hikuva a twa ku vava na swona a pfaleriwe ehandle.</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2(Ku ehleketela ehenhla)
<p>Hi mixo lowu landzelaka, Zanele u lave Rachel. Zanele u khome mvhilopho ya wasi leswaku Rachel a ta yi vona. 'A ndzi yi vonanga loko yi wela endzhaku ka desika ra mina!'</p> <p>Rachel u teke mvhilopho a karhi a n'wayitela.</p> <p>"U ehleketa leswaku mintlangu yo hlambela i ya vuphukuphuku?" ku vutisa Zanele.</p> <p>Marhama ya Rachel ma cincile ma va yo tshwuka. 'Ndzi rivaleli ku va ndzi vule sweswo. A ndzi ehleketa leswaku a wu lavi ndzi ta eka ntlangu wa wena!' ku vula Rachel.</p> <p>'Ndzi rivaleli' ku vula Zanele, 'u munghana wa mina wa ntiyiso. Ntlangu wa mina a wu nga ta tsakisa loko u nga ri kona!'</p>	<p>Oho! Rachel u vule swo ka swi nga ri kahle hi ntlangu wa Zanele hikuva a kwatile. Kambe a nga swi ehleketanga sweswo. Kambe, minkarhi yin'wana loko hi kwatile, hi vula swilo leswi a hi nga tiyimiselanga ku swi vula.</p>
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
<p>Xana Zanele u teke xiboho xa ku va na ntlangu wa njhani?</p>	<p>U teke xiboho xa ku va na ntlangu wa le ribuweni ra lwandle.</p>
<p>Xana hi swihi swo ka swi nga ri kahle leswi Rachel a nga swi vula?</p>	<p>U vule leswaku mintlangu yo hlambela ya borha, naswona ntlangu wa Zanele a wu nge tsakisi.</p>
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Nhlamulo leyi languteriweke
<p>Hikokwalaho ka yini Rachel a te mintlangu yo hlambela i ya vuphuntha?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • A ehleketa leswaku a nga rhambiwanga eka ntlangu. • A nga xi kumanga xirhambo. • A hlundzukile hikuva a nga xi kumanga xirhambo. • Vanhu hinkwavo a va xi kumile xirhambo kambe yena a nga xi kumanga. • U vule swo ka swi nga ri kahle hikuva a hlundzukile. • U swi vule hikuva a hlundzukile. • Minkarhi yin'wana loko hi hlundzukile hi vulavula swilo swo ka swi nga ri kahle.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 **Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela ku Hlaya 4.**
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravuntlhanu

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla Nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - ku kombela ku khomeriwa
 - hi khombo
 - xihoxo

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Hi tlangela siku ra wena ra ku velekiwa x3	<i>Va yisa mavoko emahlweni na le ndzhaku</i>
I siku ra wena ra ku velekiwa namuntlha ra ku hlawuleka	<i>Va phokotela mavoko</i>
I siku ra wena ra ku velekiwa ra ku hlawuleka ha ku tlangela hina vanghana va wena	<i>Va phokotela mavoko va karhi va tikomba na vanghana</i>
Ha tlangela, ha tlangela	<i>Va phokotela mavoko va kombisa ntsako</i>

NKANERISANO HI XITSHURIWA XA KU HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni:
 - a Eka xitori lexi...
 - b Ndzi ehleketa leswaku (Rachel/Zanele) a hoxisile, hikuva...
 - c Ndzi ehleketa leswaku xitori lexi xi hi dyondzisa...
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra nkanerisano.
- 3 Veka vadyondzi eka **mintlaw**a ya vona **leyitsongo**.
- 4 Byela vadyondzi leswaku hinkwavo va fanele ku siyerisana ku hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana xa nkanerisano.
- 5 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 6 Kombela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku avelana hi tinhlamulo ta vona.
- 7 Loko tinhlamulo ti hoxekile, va lulamise.
- 8 Khensa vadyondzi eka ku hoxa xandla ka vona.

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Kuma Rito

Tsala tafula exitsalelweni leri katsaka mimpfumawulo leyi dyondziweke endzhaku xikan'we na leyi dyondzisiweke hi Ravumbirhi na hi Ravunharhu.

aa	oo	p
a	n	l
g	i	y
e	m	h

KOMBISA

- 1 Tsundzuxa vadyondzi mimpfumawulo ya vhiki: /**aa**/na/**oo**/
- 2 Kambela mimpfumawulo na switatisi hinkwaswo exitsalelweni.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku vumba marito hi xitalo hi laha va nga kotaka ha kona va tirhisa mimpfumawulo na switatisi leswi nga laha henhla.
- 4 Komba vadyondzi leswi rito ri vumbisiwaka xiswona hi ku tirhisa mpfumawulo lowu kongomiweke, ku fana na: /**g**/-/**oo**/= **goo**
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga ha vumba rito hi ku tirhisa yin'wana na yin'wana ya mimpfumawulo leyi – a va boheki ku tirhisa/**aa/kumbe/oo**/

VADYONDZI VA ENDLA

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switloveto va tsala nhlokomhaka: **aa, oo**
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku kuma na ku aka marito yo tala hi laha va nga kotaka ha kona.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku koroketa ntirho wa vona. Komba vadyondzi leswi marito lama ma vumbisiwaka xiswona (na man'wana): **gaa, paa, yaa, yoo, goo, hele, hala, hima, na, manana, ma, mama**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Endzhaku ko hlaya

QHINGA RA NTWISISO: KOMISA/KAMBISISA TSALWA KUMBE XITSHURIWA

NTWISISO WO TSARIWA

- 1 Loko dyondzo yi nga si sungula, tsala nhlokomhaka leyi landzelaka, swivutiso na leswi sungulaka swivulwa exitsalelweni.
- 2 Hlaya swivutiso na vadyondzi, u va hlamusela swona loko swi laveka.
- 3 Kombela vadyondzi ku hundzuluka va vulavula na ku kanela hi swivutiso leswi na munghana.
- 4 Kutani, vadyondzi va fanele va pfula tibuku ta vona ta switoloveto, va tsala siku na nhlokomhaka, kutani va tsala tinhlamulo ta swivutiso.
- 5 Eka timinete ta ntlhanu to hetelela ta dyondzo, hlaya tinhlamulo na vadyondzi, kutani u va pfumelela ku lulamisa ntirho wa vona vini.

NTLANGU WA SIKU RO VELEKIWA KA ZANELE

- 1 Xana Zanele u hlawule ku va na ntlangu muni wa siku ro velekiwa?
Zanele u hlawule ku va na...
- 2 Xana Zanele u **kumbetele** njhani leswaku Rachel a kwatile?
Zanele u kumbetele leswaku Rachel a kwatile hikuva...
- 3 Xana Zanele u kume yini endzhaku ka desiki ra yena?
Zanele u kume...endzhaku ka desiki ra yena.

NTLANGU WA SIKU RO VELEKIWA KA ZANELE

- 1 Xana Zanele u hlawule ku va na ntlangu muni wa siku ro velekiwa?
Zanele u hlawule ku va na ntlangu wa le ribuweni ra lwandle.
- 2 Xana Zanele u **kumbetele** njhani leswaku Rachel a kwatile?
Zanele u kumbetele leswaku Rachel a kwatile hikuva u vule swilo swo kala swi nga ri kahle hi ntlangu wa siku ra yena ro velekiwa.
- 3 Xana Zanele u kume yini endzhaku ka desiki ra yena?
Zanele u kume xirhambo xa Rachel endzhaku ka desiki ra yena.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela Ku Hlaya 4.
- 2 Hlamusela Nghingiriko 1 wa hi Ravuntlhanu eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla Nghingiriko wo Cinca ku Hlaya/mahlayelo.
- 6 Hlamusela Nghingiriko 2 wa hi Ravuntlhanu eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawwa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Nhluto wo dyondza ririmi wa ku hela ka vhiki

15 wa timinete

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni loko siku ri fika emakumu.
- 2 Endla nhluto wa ririmi wa vhiki na vhiki. U nga ha hlawula ku katsakanya dyondzo ya Ririmi ra le Kaya na Ririmi ro Engetela ro Sungula eka nhluto/ku langutisisa loku.
- 3 Tsundzuka ku pfumelela vadyondzi ku 'hundzuluka va vulavula' na ku kanerisana hi tinhlamulo ta vona na munghana. Kutani, hlawula vadyondzi va nga ri vangani ku avelana na tlilasi tinhlamulo ta vona.
- 4 Tirhisa swivutiso leswi landzelaka swo tlhontlha ku letela xiyenge xa ririmi eka nkanerisano wa wena:
 - a Xana a wu ri wihi nkongomelo wa hina wa ririmi vhiki leri?
 - b Hi swihi switori leswi hi swi hlayeke swin'we?
 - c Xana ku ve wahi marito mantshwa lawa ma nga mi tsakisa vhiki leri?
 - d Xana mi dyondze yini eka switori leswi hi swi hlayeke?
 - e Xana hi tsale hi yini vhiki leri?
 - f Xana ku tsala ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - g Xana ku hlaya ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - h Xana u tinyungubyisa ngopfu hi yini vhiki leri?
- 5 Xo hetelela, byela vadyondzi ku ehleketa hi swilo swimbirhi leswi va nga ta ya byela vandyangu hi leswi va swi dyondzeke kumbe leswi va tiantswiseke hi swona exikolweni vhiki leri.

Xiyaxiya: Maendlelo lawa yo tihluta i ya nkoka swinene eka dyondzo. U komberiwa ku ka u nga wu tluli nghingiriko lowu wa vhiki na vhiki.

The background of the entire page is a light gray color with a repeating pattern of small, white, line-art icons. These icons represent various educational fields: science (flasks, beakers, atoms, globes), mathematics (calculators, rulers, compasses, triangles), arts (pencils, paint palettes, brushes), and general education (books, graduation caps, lightbulbs, speech bubbles).

Giredi 2

KOTARA 1

Vhiki

5

NKONGOMELO:

Ku rhendzeleka

Malulamiso ya Tlilasi

- 1 Ekusunguleni ka vhiki rin'wana na rin'wana, tiyisisa leswaku tlilasi ya wena yi basile.
- 2 Antswisa TIBODO TA NKOMBISO, hi ku susa minchumu leyi nga ha yelaniki, u yi hlayisa hi vukheta.
- 3 Kutani, lulamisa makhadi ya swikombakomba swa marito na mimpfapfarhuto ya rito ra nkongomelo leri u nga ta ri lava.
- 4 Lava na ku lulamisa minchumu ya khumbi ra nkongomelo wa wena na tafula leri nga ta tsakeriwa hi vadyondzi, xikombiso swifaniso swa swihahampfhuka, swikepe, timovha, tilori na swikanyakanya; switlangiso swa matorokisi na timovha; bazi ya khale, thikithi ra xitimela kumbe ra xihahampfhuka; sw. na sw.
- 5 Endla mindzavisiso eka inthanete ku lulamisela nkongomelo, xikombiso: lavisisa mayelana na rivilo leri switimela swo hambanahambana swi ri fambaka; kumbe kambisisa leswaku swi durha mali muni hi xihahampfhuka ku suka eka doroba ra le kusuhi na wena ku ya eNew York kumbe Shanghai; sw. na sw.
- 6 Tiyisisa swinene leswaku hinkwato tibuku ta switoloveto ta vadyondzi na Tibuku to tirhela ta DBE ti funghiwiwe, naswona ti vekiwe kahle laha ti faneleke kona.
- 7 Tiyisisa leswaku hinkwato tibuku letikulu, tibuku to hlaya leti ringanisiweke na tibuku ta layiburari ya tlilasi ti vekiwe hi nongonoko lowu faneleke.

Migingiriko yo Ndlandlamuxa

Migingiriko leyi yi nga tirhisiwa yi ri yoxe tanihi ntirho eka vadyondzi lava hatlaka va heta ntirho wa vona KUMBE loko u ri karhi u nyika swikambelo eka vadyondzi.

Nghingiriko 1: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 7, A hi tsaleni

Nghingiriko 2: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 8, A hi endleni

Nghingiriko 3: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 9, A hi tsaleni

Nghingiriko 4: Dirowa xifaniso xa muxaka wa xifambo lexi u talaka ku xi tirhisa.

Musumbhunuku

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

TIVISA NKONGOMELO: KU KAMBELA VUTIVI BYA MASUNGULO

- 1 Komba vadyondzi xifaniso xa siku lerikulu ro tlangela ku velekiwa ra Mandla eka Buku Leyikulu ya xitori: Chuck wa teretere
- 2 Byela vadyondzi leswaku hi sungula hi nkongomelo wuntshwa lowu vuriwaka: Ku rhendzeleka
- 3 Dirowa xirhendzevutana lexi nga na vito ra **nkongomelo** exikarhi ka xitsalelo.
- 4 Vutisa vadyondzi: *Xana mi tiva yini hi nkongomelo lowu?*
- 5 Tsala mavonelo ya vadyondzi etlhelo ka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo lama fanaka swin'we.
- 6 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, vutisa swivutiso swo ntlhontlha leswi landzelaka:
 - a Hi tihi tinxaka ta swifambo leswi hi swi tivaka?
 - b Hi tihi tinxaka ta swifambo leswi nga tala laha hi tshamaka kona?
 - c Xana u swi tirhisa rini swifambo swo hambanahambana?

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimfpapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - vutleke-tleke
 - hi ntolovelo
 - lexi nga taliki ku voniwa

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Ndzi khandziya bazi x2	<i>Kombisa ku khandziya bazi</i>
Kambe ndzi lava ku famba hi ku hatlisa! Hatlisa! Hatlisa!	<i>Kombisa ku famba hi ku hatlisa swinene</i>
Ndzi khandziya movha x2	<i>Kombisa ku khandziya movha</i>
Kambe ndzi lava ku famba hi ku hatlisa! Hatlisa! Hatlisa!	<i>Kombisa ku famba hi ku hatlisa swinene</i>
Ndzi khandziya bayisikiri x2	<i>Kombisa ku khandziya bayisikiri</i>
Kambe ndzi lava ku famba hi ku hatlisa! Hatlisa! Hatlisa!	<i>Kombisa ku famba hi ku hatlisa swinene</i>
Bazi, bazi, movha, movha, bayisikiri	<i>Kombisa ku chayela bazi, movha na bayisikiri</i>
N'we, mbirhi, nharhu, mune, ntlhanu, famba! famba! famba!	<i>Humesa tintiho ku ya hi nomboro, famba hi ku hatlisa swinene</i>

Ntivontsalo

15 wa timinete

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto.
- 2 Vitanela mimpfumawulo na marito lama landzelaka leswaku vadyondzi va tsala:
 - a aa
 - b oo
 - c gaa
 - d yaa
 - e goo
 - f yoo
- 3 Leswi landzelaka, byela vadyondzi ku humesa khirayoni va koroketa ntirho wa vona vini.
- 4 Tsala mimpfumawulo na marito swi vonaka kahle exitsalelweni.
- 5 Hlengeleta tibuku ta vadyondzi hi ku hela ka siku, kutani u xiyisisa vadyondzi lava va lavaka ku pfuniwa loku engeteriweke.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya

QHINGA RA Ntwisiso: BVUMBA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni kumbe laha va nga kotaka ku vona kahle eka Buku Leyikulu.
- 2 Pfula Buku Leyikulu eka xitori xa: Chuck wa teretere
- 3 Famba hi xifaniso eka papila rin'wana na rin'wana u ri karhi u vutisa vadyondzi leswaku va ehleketa leswaku ku humelela yini.
- 4 Pfuna vadyondzi ku fambelanisa swifaniso, leswaku va kota ku twisisa leswaku xitori xi mayelana na yini.
- 5 Tivisa marito mantshwa ya ntivomarito lama yelanaka na swiphemu swa xitori.
- 6 Hlaya xitori nakambe kan'we, u nga yimi.

Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA:

Tsala nongonoko wa tinxaka ta swifambo leswi u swi tsakelaka.

NTIRHO: Dirowa xifaniso kutani u tsala na nongonoko

RIMBA RA MATSALELO:

Tinxaka ta swifambo leswi ndzi swi tsakelaka:

1 _____

2 _____

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta tsala mayelana na **tinxaka ta swifambo leswi va swi tsakelaka.**
- 2 Hlamusela vadyondzi leswaku lexi xi nga va xo famba lexi va nga tshama va xi tirhisa, kumbe xin'wana xa leswi va nga tsakelaka ku swi tirhisa (kambe va nga si tshamaka va khandziya!)
- 3 Hlayela vadyondzi rimba ra matsalelo.
- 4 Va kombi **nhlokomhaka (Tinxaka ta swifambo leswi ndzi swi tsakelaka)**. Hlamusela leswaku nhlokomhaka yi hi byela leswi nongonoko wu nga ta va mayelana na swona.
- 5 Hlamusela leswaku namuntlha hi ta endla **nongonoko**. Swi vula leswaku hi ta hlawula tinxaka timbirhi ta swifambo leswi hi swi rhandzaka kutani hi tsala xifambo xin'wana na xin'wana ekusuhi na nomboro.
- 6 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku **wa ehleketa u nga si tsala.**
- 7 Byela vadyondzi man'wana mavonelo lawa u nga na wona ya ku hetisa rimba ra matsalelo, ku fana na: Ndzi rhandza swihahampfhuka hikuva masiku hinkwawo ndza swi vona le henhla naswona ndzi rhandza mathekisi hikuva ma ndzi fikisa eka tindhawu to tala ku vhakela vandyangu.
- 8 Tirhisa **ku kombisa** ku dirowa xifaniso lexitsongo xa nchumu wun'wana na wun'wana lowu u nga ta wu engetela eka nongonoko wa wena.
- 9 Hlamusela leswaku u ta tsala marito wahi. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana.**
- 10 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa nchumu wo sungula eka nongonoko: Ndzi tsakela xihahampfhuka hikuva xi famba ehenhla.
- 11 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa nchumu wa vumbirhi eka nongonoko: Ndzi tsakela thekisi hikuva yi ndzi yisa ekaya.
- 12 **Vula marito hi ku nonoka ku fana na xibodze kutani u tsala mipfumawulo leyi u yi tivaka.**

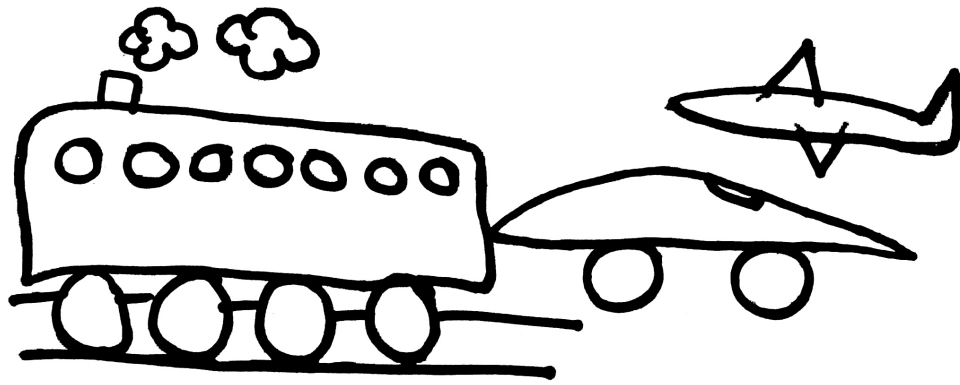
- 13 Tirhisa switirhisiwa**, swo fana na marito ya ntolovelo na marito ya nkongomelo wa ntivomarito ku ku pfuna ku tsala marito lama ku tikelaka.
- 14** Sula xikombiso xa wena exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe vadyondzi va fanele va ti tsalela hi mavonelo ya vona vini.

SWILETELO SWA NOMO

- 1** Vutisa vadyondzi: Xana hi tih tinxaka ta swifambo leswi mi swi tsakelaka?
- 2** Lerisa vadyondzi **ku ehleketa va nga si tsala**.
- 3** Kombela vadyondzi va 2–3 ku ku byela hi xin'we xa swifambo leswi va swi tsakelaka.
- 4** Va fanele va ku: Ndzi tsakela ... hikuva ...
- 5** Hlamusela vadyondzi leswaku sweswi va ta dirowa va tlhela va tsala nongonoko wa muxaka wa swifambo leswi va swi tsakelaka!

KU TSALA

- 1** Nyika **vadyondzi tibuku**.
- 2** Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tlilasini u hetisa **tinhlengeletano letitsongo**.
- 3** Kombela vadyondzi ku **hlaya leswi va swi tsaleke**.
- 4** Pfuna vadyondzi ku hetisa rimba ra matsalelo.
- 5** Pfuna vadyondzi ku **vula marito hi ku nonoka ku fana na xibodze na ku tirhisa switirhisiwa**.
- 6** Khutaza vadyondzi.

Muxaka wa xifambo lexi ndzi xi tsakelaka:
 1. Ndzi tsakela switimela hikuva swi kahle.
 2. Ndzi rhandza mimovha ya rivilo hikuva yi tsutsuma ngopfu.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela ku Hlaya 5.**
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **ngthingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tata xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mitlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumbirhi

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo lowuntshwa na marito

TIVISA MPFUMAWULO

- 1 Vula mpfumawulo kutani u tlakusa xikombakombana: **/ie/**
- 2 Vula mpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku vuyelela mpfumawulo ka nharhu
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana mi nga ehleketa hi marito lama nga na mpfumawulo/**ie/**?
- 4 Bubutsa miehleketo na vadyondzi hi marito yo fana na: **riendzo, riengeteri**

TIVISA MARITO MANTSHWA

- 1 Vula rito rin'wana na rin'wana ehenhla swi twakala u ri karhi u va komba khadi ra xikombakomba: **riendzo, riengeteri, xiendlo, xiendliwa**
- 2 Komba vadyondzi rito rin'wana na rin'wana loko u ri karhi u ri vula.
- 3 Kombela vadyondzi ku vuyelela marito endzhaku ka wena.
- 4 Damarheta makhadi ya swikombakomba swa marito eka Bodo ya Nkombiso wa Mimpfumawulo.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

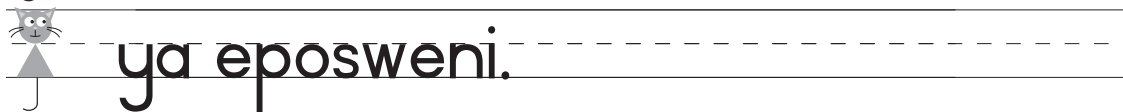
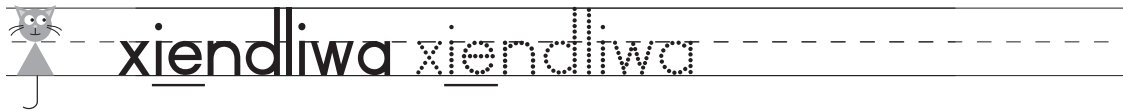
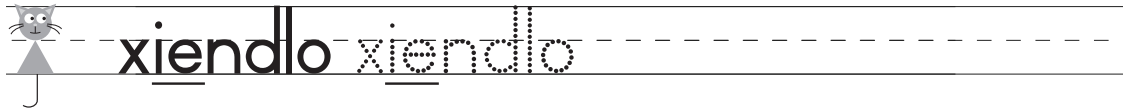
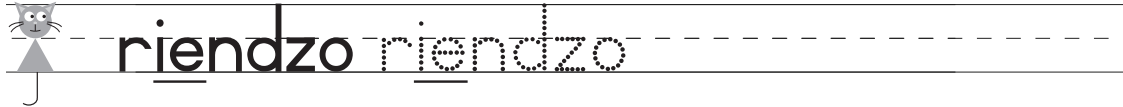
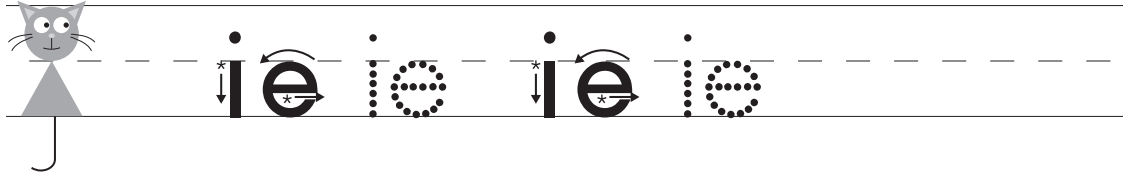
Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma)letere mantshwa/marito/swivulwa

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanelo (ma)letere lamakulu na lamatsongo: **ie**
- 2 Kombisa matsalelo ya (ma)letere eka vadyondzi lava va tsalaka hi voko ra xinene na lava va tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani byela vadyondzi ku tirha na nakulobye na ku tsala (ma)letere enhlaneni wa nakulobye u'nwana na un'wana hi tintiho ta vona.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi nakambe ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo etibukwini ta vona.

- 7 Vadyondzi va fanele va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito man'wana na man'wana/eka swivulwa leswi va swi tsaleke.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ko sungula

MAQHINGA YA NTWISISO: KU HLANGANISA

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 1 (Ku ehleketela Ehenhla)
<p>Chuck a ku ri teretere leyintsongo ya xitshopana. Siku rin'wana, a yi rhwele maribye yo tala, Chuck yi fambe hi patu lerikulu.</p>	--
<p>Chuck yi langute xitimela xa wasi lexi a xi hundza hi rivilo ra le henhla. 'Ndzi navela onge a ndzi ri na rivilo ro fana na ra xitimela' ku ehleketa Chuck.</p> <p>Chuck u langute bazi ya muhlovo wa lamula leyi a hundza. 'Ndzi navela onge a ndzi ri lonkulu ku ringana na bazi,' ku ehleketa Chuck.</p>	<p>Chuck u navela ndlela leyi xitimela xi tsutsumaka hi yona. Leswi swi ndzi tsundzuxa hi Siku ra Mintlangu, laha a ndzi lava ku tsutsuma ku fana na munghana wa mina Busi.</p>
<p>Chuck u vone xihahampfhuka lexikulu xo hatima empfhukeni. 'Ndzi navela onge loko a ndzo hatima ku fana na xihahampfhuka,' ku ehleketa Chuck</p> <p>Chuck u vone lori yo saseka yo tshwuka epatwini. 'Yoo, ndzi navela onge a ndzi sasekile ku fana na lori liya yo tshwuka,' ku ehleketa Chuck.</p>	<p>Chuck u lava ku hatima, ku fana na xihahampfhuka. U titwa a navela. Leswi swi ndzi tsundzuxa hi ndlela leyi a ndzi lava tintangu letintshwa to hatima ekusunguleni ka lembe, loko vadyondzi hinkwavo va ri na tintangu letintshwa. A ndzi nga tsakanga loko ndzi fanele ku ambala tintangu ta sesi wa mina ta khale.</p>
<p>Chuck u vone xikepe xo vonakala xa rihlaza xi karhi xi tsutsuma enambyeni.</p>	<p>Chuck u lava ku vonakala na ku saseka, ku fana na xikepe na lori. Leswi swi ndzi tsundzuxa loko ndzi navela jazi lerintshwa ra sesi wa mina ro vanakala no saseka. A ndzi lava ro fana na ra yena – A ndzi nga ha ri lavi ra mina ra khale!</p>
<p>Chuck u vone movha wa mphikizano wa kahle, lowuntshwa wo tshwuka. 'Ndzi navela onge a ndzi ri kahle ku fana na movha lowuntshwa wa mphikizano,' ku ehleketa Chuck.</p>	--
<p>Chuck u tshame enambyeni, a nga tsakanga. 'Hinkwavo va hatlisa kumbe i vakulu kumbe va kahle ku tlula mina!' ku ehleketa Chuck a tsanile. 'Ndzi ntsongo. Ndza nonoka. A ndzi koti nchumu!' a ehleketa.</p>	<p>Chuck u navela leswi vanhu van'wana va nga na swona – a nga lemuki swilo swa kahle hi yena! Leswi swi ndzi tsundzuxa loko eka minkarhi yin'wana, ndzi vona vanhu va ambale swiambalo leswintshwa kumbe tintangu, ndzi navela onge a ndzi ri na swona na mina. Swi endla ndzi nga rhandzi swilo leswi ndzi nga na swona.</p>
<p>Hi xinkadyana, Chuck u vone xifanyetana xi wela enambyeni.</p> <p>'Pfunani!' 'Pfunani!' ku huwelela mufana. 'Un'wana a ndzi pfuni! I mani a nga ndzi pfunaka?'</p> <p>'A ndzi nge swi koti,' ku vula xitimela. 'Ndzi famba hi ku hatlisa a ndzi nge swi koti ku hatla ndzi yima'</p>	<p>Chuck u twa vanhu hinwavo va ku 'A ndzi nge swi koti!' Ndza tivutisa leswaku a hi nge fani na vona, kutani hi ku 'Na mina a ndzi nge swi koti?'</p>

Xitshuriwa	Ku hlaza ka 1 (Ku ehleketela Ehenhla)
<p>'A ndzi nge swi koti.' Ku vula bazi. 'Ndzi yima laha ku yimaka mabazi ntsena.'</p> <p>'A hi nge swi koti,' ku vula lori na movha wa mphikizano. 'A hi ngheni ematini.'</p> <p>'A ndzi nge swi koti,' ku vula xihahampfhuka. 'Ndzi fambela ehenhla swinene.'</p> <p>'A ndzi swi koti,' ku vula xikepe. 'Ku na moya wo tala a ndzi nge swi koti ku jika.'</p>	
Pfunani!	--
<p>Chuck a nga ta nghena ematini. Kambe Chuck a tlharihile. A ri na vonelo rin'wana!</p> <p>'Ndzi ta ku pfuna!' ku vula Chuck lontsongo. U chulule maribye lama a ma rhwele a susa na lexo rhwala maribye a xi lahlela ematini leswaku mufana a ta khandziya eka xona a ta kota ku huma ematini. 'Inkomu!' ku huwelela xifanyetana. 'Ndzi hlayisekile.'</p>	--
<p>'Ndza khensa teretere ya xitshopana ya xivindzi!' ku vula mufana.</p> <p>Chuck u chayele a ya ekaya endzhaku ko ponisa xifanyetana. 'Ndzi nga va ndzi nga ri lonkulu kumbe ku va na rivilo kumbe ku saseka,' ku ehleketa Chuck, kambe ndzi wa nkoka na mina! 'Ndzi ti rhandza hi ndlela leyi ndzi nga yona.'</p>	Oho! Sweswi Chuck a nga ha naveli – u kota ku tsakela swilo hinkwaswo leswi a swi rhandzaka hi yena.
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
I yini Chuck?	Chuck i teretere leyitsongo ya xitshopana.
Xana Chuck u lava ku va yini?	<ul style="list-style-type: none"> • xitimela xo tsutsuma • bazi lerikulu • xihahampfhuka xo hatima • lori yo saseka • xikepe xo vonakala • movha wa mphikizano wa kahle, lowuntshwa
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini Chuck a tshame enambyeni a nga tsakanga?	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva a navela onge a ri lonkulu. • Hikuva a navela onge a kota ku tsutsuma ngopfu. • Hikuva a navela onge a hatima. • Hikuva a navela onge a vonakala. • Hikuva a navela onge a nga haha. • Hikuva a navela onge a nga nghena ematini. • Hikuva a navela onge a nga va xilo xin'wana lexi a xi vona.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1** Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela **Ku hlaya 5**.
- 2** Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumbirhi** eka tlilasi hinkwayo.
- 3** Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4** Endzhaku ka 15 wa timinete. va tlherisele laha va tshamaka kona.
- 5** Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya**.
- 6** Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumbirhi** eka tlilasi hinkwayo.
- 7** Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8** Tatisa xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9** Tsala leswi lavaka ku cinciwa eka mintlawwa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravunharhu

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

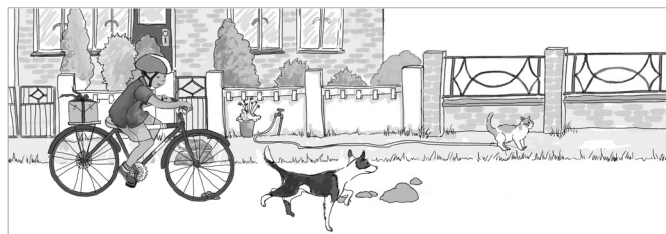
- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - hlayisekanga/sirhelekanga
 - la navelaka
 - tsakela

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Ndzi khandziya bazi x2	<i>Kombisa ku khandziya bazi</i>
Kambe ndzi lava ku famba hi ku hatlisa! Hatlisa! Hatlisa!	<i>Kombisa ku famba hi ku hatlisa swinene</i>
Ndzi khandziya movha x2	<i>Kombisa ku khandziya movha</i>
Kambe ndzi lava ku famba hi ku hatlisa! Hatlisa! Hatlisa!	<i>Kombisa ku famba hi ku hatlisa swinene</i>
Ndzi khandziya bayisikiri x2	<i>Kombisa ku khandziya bayisikiri</i>
Kambe ndzi lava ku famba hi ku hatlisa! Hatlisa! Hatlisa!	<i>Kombisa ku famba hi ku hatlisa swinene</i>
Bazi, bazi, movha, movha, bayisikiri	<i>Kombisa ku chayela bazi, movha na bayisikiri</i>
N'we, mbirhi, nharhu, mune, ntlhanu, famba! famba! famba!	<i>Humesa tintiho ku ya hi nomboro, famba hi ku hatlisa swinene</i>

VHIKI 5

VUTUMBULUXI BYO RUNGULA XITORI (VHIKI RO SUNGULA RA NKONGOMELO)

- 1 Ava vadyondzi hi mintlawa ya vona leyitsongo.
- 2 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana nkandziyiso/khopi ya swifaniso swa vutumbuluxi byo rungula xitori.
- 3 Byela vadyondzi ku ehleketa hi xitori lexi yelanaka na swifaniso.
- 4 Nyika vadyondzi minete kumbe timbirhi ku ehleketa hi mavonelo ya vona.

- 5 Leswi nga ta landzela, mudyondzi un'wana na un'wana entlaweni u fanele ku kuma nkarhi wa ku nyika mavonelo ya yena ya xitori.
- 6 Tsundzuxa vadyondzi leswaku xitori xa vona xi fanele ku va na vutumbuluxi, kambe xi fanele xi yelana na swifaniso!
- 7 Tsundzuxa vadyondzi ku yingisela switori swa van'wana hi vukheta.
- 8 Khensa vadyondzi ku avelana switori swa vona.

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo wuntshwa na marito

TIVISA MPFUMAWULO

- 1 Vula mpfumawulo u tlakusa xikombakombana xa: **/ue/**
- 2 Vula mpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku wu vuyelela kanharhu.
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana mi nga ehleketa hi marito lama nga na mpfumawulo/**ue/**?
- 4 Bubutsa miehleketo na vadyondzi hi marito yo fana na: **muengi, muendli**

TIVISA MARITO MANTSHWA

- 1 Vula rito rin'wana na rin'wana ehenhla swi twakala u ri karhi u va komba khadi ra xikombakomba: **muendzi, muengi, muendli**
- 2 Komba vadyondzi rito rin'wana na rin'wana, loko u ri karhi u ri vula.
- 3 Kombela vadyondzi ku vuyelela rito endzhaku ka wena.
- 4 Damarheta makhadi ya swikombakomba swa marito eka Bodo ya Nkombiso wa Mimpfumawulo.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

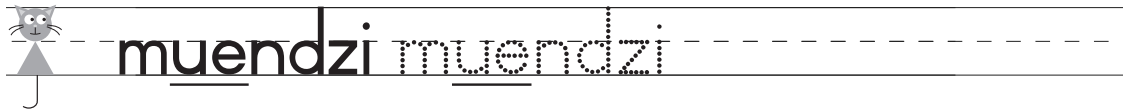
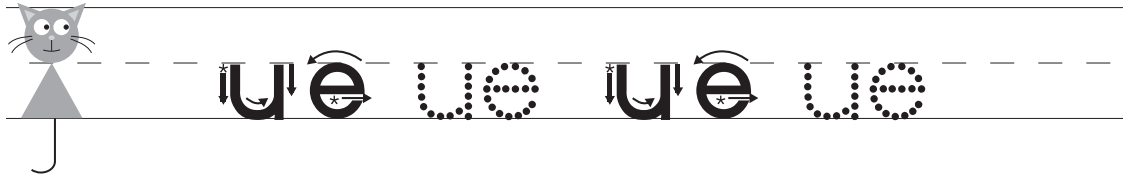
Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma) letere mantshwa/marito/swivulwa

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfaneko maletere lamakulu na lamatsongo: **ue**
- 2 Kombisa matsalelo ya maletere eka vadyondzi lava tsalaka hi voko ra xinene nakambe lava tsalaka hi voko ra ximatsi.

- 3 Kutani u va byela ku tirha na munghana na ku tsala marito eminhlaneni hi tintiho ta vona.
- 4 Endzhaku ka swona byela vadyondzi ku tsala maletere emadesikeni ya vona hi tintiho ta vona.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi nakambe ku vumba maletere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito man'wana na man'wana/eka swivulwa leswi va swi tsaleke.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA:

Tsala nongonoko wa tinxaka ta swifambo leswi u swi tsakelaka.

NTIRHO:

Dirowa xifaniso u tsala na nongonoko u tirhisa tihefemulo

RIMBA RA MATSALELO:

Tinxaka ta swifambo leswi u swi tsakelaka:

1 _____

2 _____

3 _____

Ndzi tsakela _____, _____, na _____.

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta tatisa eka leswi va swi tsaleke hi Musumbhunuku.
- 2 Namuntlha va ta engetela nchumu wun'we eka nongonoko wa swifambo leswi va swi tsakelaka leswi va swi sunguleke hi Musumbhunuku.
- 3 Kutani, va ta tsala nongonoko eka xivulwa va tirhisa tihefemulo.
- 4 Hlayela vadyondzi rimba rintshwa ra matsalelo.
- 5 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala**.
- 6 Hlamusela man'wana mavonelo lawa u nga na wona ya ku tatisa swiphemu swintshwa eka rimba ra matsalelo, ku fana na: Ndzi tsakela ku famba na ku tsutsuma. Ndzi ta engetela leswi tanihi muxaka wun'wana wa xofamba lowu ndzi wu tsakelaka!
- 7 Tirhisa **ku kombisa** ku engetela eka xidirowiwa xa wena, ku fana na: xifaniso xa wena u tsutsuma.
- 8 Hlamusela leswaku u ta tsala marito wahi. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana**.
- 9 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa nchumu wa vunharhu eka nongonoko: Ndzi tsakela ku famba hikuva ndzi nga swi endla nkarhi wun'wana na wun'wana, mina n'wini.
- 10 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa xivulwa xa makumu eka rimba ra matsalelo. Hlamusela leswaku xivulwa lexi xa makumu i muxaka wo hambana wa nongonoko. Hi fanele hi tirhisa tinxaka tinharhu ta swifambo leswi hi swi hlawuleke hi tsala eka nongonoko. Hlamusela leswaku hefemulo na rito 'na' swi hambanisa minchumu eka nongonoko, ku fana na: Ndzi tsakela swihahampfhuka, mathekisi na ku tsutsuma.

- 11 **Vula marito hi ku nonoka tanihi xibodze kutani u tsala mimpfumawulo leyi u yi tivaka.**
- 12 **Tirhisa switirhisiwa** (marito ya ntolovelo, nkongomelo wa ntivomarito) ku tsala marito lama ku tikelaka.
- 13 **Sula xikombiso xa wena** exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe **vadyondzi va fanele va ti tsalela mavonelo ya vona vini.**

SWILETELO SWA NOMO

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi Musumbhunuku, hi ehlekete hi tinxaka ta vutleke-tleke lebyi hi byi tsakelaka.
- 2 Namuntlha hi ta engetela eka nongonoko wa hina.
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi wun'wana muxaka wa swifambo/vutleke-tleke lowu u wu tsakelaka?
- 4 Lerisa vadyondzi ku **ehleketa va nga si tsala.**
- 5 Hlamusela vadyondzi leswaku va fanele va ta na mavonelo ya vona vini – a va **fanelangi** va kopa mavonelo ya wena!
- 6 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana mayelana na tinxaka ta vutleke-tleke eka minongonoko ya vona.
- 7 Nyika vadyondzi 2–3 wa timinete ta ku hundzuluka va vulavula.
- 8 Kombela vadyondzi va 3–4 ku ku byela tinxaka tinharhu ta swofamba leswi va swi hlawuleke.
- 9 Va fanele va ku: Ndzi tsakela na...
- 10 Hlamusela vadyondzi leswaku sweswi va ta tirhisa rimba ra matsalelo ku dirowa na ku tsala mavonelo ya vona!

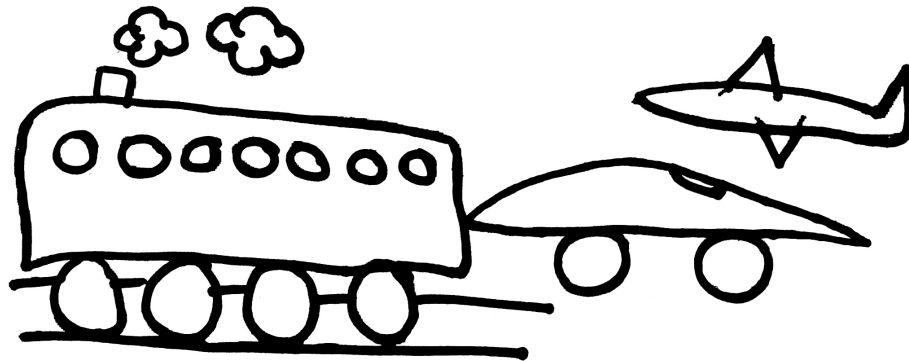
KU TSALA

- 1 **Nyika vadyondzi tibuku.** Lerisa vadyondzi ku kuma ntirho wa vona wa ku tsala wa hi Musumbhunuku. Va ta engetela eka wona!
- 2 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tllasini u hetisa **tinhlengoletano letitsongo.**
- 3 Kombela vadyondzi ku **hlaya leswi va nga swi tsala.**
- 4 Pfuna vadyondzi ku hetisa rimba ra matsalelo.
- 5 Pfuna **vadyondzi ku vula marito hi ku nonoka tanihi hi xibodze** na ku **tirhisa switirhisiwa.**
- 6 **Khutaza vadyondzi.**

HUNDZULUKA U VULAVULA

- 1 Loko ku sale 2–3 wa timinete, lerisa vadyondzi ku veka tipensele ta vona.
- 2 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana hi leswi va nga swi dirowa.

Hayeka leswi vadyondzi va swi tsaleke eka levhele ya mahlo ya vona etlilasini. Leswi swi pfuna vadyondzi ku burisana mayelana na nkongomelo.

Muxaka wa xifambo lexi ndzi xi tsakebka:

1. Ndzi tsakela switimela hikuva swi kahle.
2. Ndzi rhandza mimovha ya rivilo hikuva yi tsutsuma ngopfu.
3. Ndzi rhandza swihahampfuka hikuva swi haha emapaperi.

Ndzi rhandza switimela, mimovha ya rivilo na swihahampfuka.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela ku Hlaya 5**.
- 2 Hlamusela **Ngingiriko 1** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya/mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawo leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawo ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumune

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Ku hambanisa na ku fambelanisa mimpfumawulo

NDZA ENDLA...

- 1 Sungula hi rito ra le ka dyondzo ya hi Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: **riendzo**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: /r/-/ie/ - /n/-/dz/ - /o/
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: /r/
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: /ie/
- 6 Vula mpfumawulo wa vunharhu eka rito: /n/
- 7 Vula mpfumawulo wa vumune eka rito: /dz/
- 8 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: /o/
- 9 Tsala rito exitsalelweni: **riendzo**
- 10 Kombisa na ku hambanisa mimpfumawulo ku endla rito: /rien/-/dzo/= **riendzo**
- 11 Vuyelela ku endla leswi hi rito leri humaka eka dyondzo ya Ravunharhu: **muengi**

HA ENDLA...

- 1 Sungula hi rito leri humaka eka dyondzo ya hi Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: **xiendlo**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito? /x/
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa le xikarhi eka rito? /ie/
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vunharhu eka rito? /n/
- 6 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vumune eka rito? /dl/
- 7 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito? /o/
- 8 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: /x/-/ie/ - /n/-/dl/ - /o/
- 9 Tsala rito: **xiendlo**
- 10 Lerisa vadyondzi ku fambelanisa mimpfumawulo eka rito na wena: /xien/-/dlo/= **xiendlo**
- 11 Vuyelela ku endla leswi hi rito leri humaka eka dyondzo ya hi Ravunharhu: **muendli**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka Vumbirhi

MAQHINGA YA KU HLAYA: KU HLANGANISA

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
Chuck a ku ri teretere leyintsongo ya xitshopana. Siku rin'wana, a yi rhwele maribye yo tala, Chuck yi fambe hi patu lerikulu.	
<p>Chuck yi langute xitimela xa wasi lexi a xi hundza hi rivilo ra le henhla. 'Ndzi navela onge a ndzi ri na rivilo ro fana na ra xitimela' ku ehleketa Chuck.</p> <p>Chuck u langute bazi ya muhlovo wa lamula leyi a hundza. 'Ndzi navela onge a ndzi ri lonkulu ku ringana na bazi,' ku ehleketa Chuck.</p>	Chuck a nga titssembi. Leswi swi ndzi tsundzuxa loko un'wana a hlaya ku ndzi tlula. Swi endla ndzi nga tisthemi, ndz titwa onge ndza tsandzeka.
<p>Chuck u vone xihahampfhuka lexikulu xo hatima empfhukeni. 'Ndzi navela onge loko a ndzo hatima ku fana na xihahampfhuka,' ku ehleketa Chuck</p> <p>Chuck u vone lori yo saseka yo tshwuka epatwini. 'Yoo, ndzi navela onge a ndzi sasekile ku fana na lori liya yo tshwuka,' ku ehleketa Chuck.</p>	--
Chuck u vone xikepe xo vonakala xa rihlaza xi karhi xi tsutsuma enambyeni.	--
Chuck u vone movha wa mphikizano wa kahle, lowuntshwa wo tshwuka. 'Ndzi navela onge a ndzi ri kahle ku fana na movha lowuntshwa wa mphikizano,' ku ehleketa Chuck.	Chuck a nga titssembi – onge vanhu hinkwavo va antswa ku n'wi tlula. Leswi swi endla ndzi ehleketa hi nkarhi wun'wana, loko ndzi ta hluriwa eka mphikizano wo tsutsuma. A ndzi ri wo hetelela, a ndzi titwa ndzi nonokile. A ndzi navela onge ndzi nga va munhu un'wana. A swi nga ndzi khomanga kahle.
Chuck u tshame enambyeni, a nga tsakanga. 'Hinkwavo va hatlisa kumbe i vakulu kumbe va kahle ku tlula mina!' ku ehleketa Chuck a tsanile. 'Ndzi ntsongo. Ndza nonoka. A ndzi koti nchumu!' a ehleketa.	--
<p>Hi xinkarhana, Chuck u vone xifanyetana xi wela enambyeni.</p> <p>'Pfunani!' 'Pfunani!' ku huwelela mufana. 'Un'wana a ndzi pfuni! I mani a nga ndzi pfunaka?'</p> <p>'A ndzi nge swi koti,' ku vula xitimela. 'Ndzi famba hi ku hatlisa a ndzi nge swi koti ku hatla ndzi yima'</p> <p>'A ndzi nge swi koti.' Ku vula bazi. 'Ndzi yima laha ku yimaka mabazi ntsena.'</p>	--

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>'A hi nge swi koti,' ku vula lori na movha wa mphikizano. 'A hi ngheni ematini.'</p> <p>'A ndzi nge swi koti,' ku vula xihahampfhuka. 'Ndzi fambela ehenhla swinene.'</p> <p>'A ndzi swi koti,' ku vula xikepe. 'Ku na moya wo tala a ndzi nge swi koti ku jika.'</p>	
Pfunani!	--
<p>Chuck a nga ta nghena ematini. Kambe Chuck a tlharihile. A ri na vonelo rin'wana!</p> <p>'Ndzi ta ku pfuna!' ku vula Chuck lontsongo. U chulule maribye lama a ma rhwele a susa na lexo rhwala maribye a xi lahlela ematini leswaku mufana a ta khandziya eka xona a ta kota ku huma ematini. 'Inkomu!' ku huwelela xifanyetana. 'Ndzi hlayisekile.'</p>	<p>Yoo! Chuck u na vonelo ra kahle. Chuck u endle swilo swin'wana leswi nga tsandza vo tala. Loko a ndzi ri Chuck, a swi ta endla leswaku ndzi titshembenyana!</p>
<p>'Ndza khensa teretere ya xitshopana ya xivindzi!' ku vula mufana.</p> <p>Chuck u chayele a ya ekaya endzhaku ko ponisa xifanyetana. 'Ndzi nga va ndzi nga ri lonkulu kumbe ku va na rivilo kumbe ku saseka,' ku ehleketa Chuck, kambe ndzi wa nkoka na mina! 'Ndzi ti rhandza hi ndlela leyi ndzi nga yona.'</p>	<p>Chuck u lemuka leswaku u hlawulekile hi ndlela ya yena. Leswi swi ndzi tsundzuxa ndlela leyi ndzi nga titwa hi yona loko ndzi ta hlula eka mphikizano wo peleta exikolweni. A ndzi titwa kahle swinene! Loko ndzi ta va ndzi titwa kahle no tlhariha, a ndzi nga ha lavi ku va un'wana kambe ku va mina!</p>
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
Xana Chuck u ponise mani?	U ponise xifanyetana lexi nga wela enambyeni.
Xana xifanyetana lexi xi te yini eka Chuck loko a xi ponisile?	Xi te 'ndza khensa' kutani xi vula leswaku Chuck u na xivindzi.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Nhlamulo leyi languteriweke
Hikokwalaho ka yini Chuck a teke xibocho xa leswaku yena i wa nkoka emakumu ka xitori?	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva a ri na vonelo ro tlhariha. • Hikuva a nga endla leswi van'wana va nga koteki ku swi endla. • Hikuva hi yena ntsena loyi a nga ponisaka xifanyetana. • Hikuva u titwa kahle hi leswi a nga swi endla. • Hikuva u lemuke leswaku hi yena wa nkoka hi tindlela ta yena.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1** Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela ku Hlaya 5.
- 2** Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 3** Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4** Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5** Endla **Nghingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo**.
- 6** Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 7** Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8** Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9** Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawwa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravuntlhanu

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla Nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - lori
 - rivilo
 - vangama

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Ndzi khandziya bazi x2	<i>Kombisa ku khandziya bazi</i>
Kambe ndzi lava ku famba hi ku hatlisa! Hatlisa! Hatlisa!	<i>Kombisa ku famba hi ku hatlisa swinene</i>
Ndzi khandziya movha x2	<i>Kombisa ku khandziya movha</i>
Kambe ndzi lava ku famba hi ku hatlisa! Hatlisa! Hatlisa!	<i>Kombisa ku famba hi ku hatlisa swinene</i>
Ndzi khandziya bayisikiri x2	<i>Kombisa ku khandziya bazi</i>
Kambe ndzi lava ku famba hi ku hatlisa! Hatlisa! Hatlisa!	<i>Kombisa ku famba hi ku hatlisa swinene</i>
Bazi, bazi, movha, movha, bayisikiri	<i>Kombisa ku chayela bazi, movha na bayisikiri</i>
N'we, mbirhi, nharhu, mune, ntlhanu, famba! famba! famba!	<i>Humesa tintiho ku ya hi nomboro, famba hi ku hatlisa swinene</i>

NKANERISANO HI XITSHURIWA XA KU HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni:
 - a Chuck wa teretere yi mayelana na...
 - b Ndzi tsakela loko...
 - c Xitori lexi xi ndzi dyondzisa leswaku...
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra nkanerisano.
- 3 Veka vadyondzi eka **mintlaw**a ya vona **leyitsongo**.
- 4 Byela vadyondzi leswaku hinkwavo va fanele ku siyerisana ku hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana xa nkanerisano.
- 5 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 6 Kombela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku avelana hi tinhlamulo ta vona.
- 7 Loko tinhlamulo ti hoxekile, va lulamise.

- 8 Khensa vadyondzi eka ku hoxa xandla ka vona.

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na mimpfumawulo:

15 wa timinete

Kuma rito

Tsala tafula exitsalelweni leri katsaka mimpfumawulo leyi dyondziweke endzhaku xikan'we na leyi dyondzisiweke hi Ravumbirhi na hi Ravunharhu.

ie	ue	o
a	n	l
r	i	dz
e	m	dl

KU KOMBISA

- 1 Tsundzuxa vadyondzi mimpfumawulo ya vhiki: /ie/na/ue/
- 2 Hluta hinkwayo mimpfumawulo na switatisi exitsalelweni.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku vumba marito hi xitalo hi laha va nga kotaka ha kona va tirhisa mimpfumawulo na switatisi leswi nga laha henhla.
- 4 Komba vadyondzi leswi rito ri vumbisiwaka xiswona hi ku tirhisa mpfumawulo lowu kongomiweke, ku fana na: /r/-/ie/ - /n/-/dz/ - /o/= **riendzo**
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga ha vumba rito hi ku tirhisa yin'wana na yin'wana ya mimpfumawulo leyi - a va boheki ku tirhisa/ie/kumbe/ue/

VADYONDZI VA ENDLA

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala nhlokomhaka: **ie, ue**
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku kuma na ku aka marito yo tala hi laha va nga kotaka ha kona.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku koroketa ntirho wa vona. Komba vadyondzi leswi marito lama ma vumbisiwaka xiswona (na man'wana): **riendzo, muendzi, muendli, mona, na, nomo, lala, la, mama, lolo, manana**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Endzhaku ko hlaya

QHINGA RA NTWISISO: KOMISA/KU HLANGANISA

KU RUNGULA LESWI U SWI TWEKE KU SUKA EXITORINI

- 1 Hlamusela leswaku vadyondzi va ta vulavula hi swin'wana leswi va swi tsakeleke eka xitori: Chuck wa teretere
- 2 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi hi laha va nga nyikaka 1–2 wa swivulwa hi swilo swo karhi hi leswi **yelanaka na vona** exitorini, ku fana na: **Loko Chuck** a twa a navela xihahampfhuka xo vangama, **sweswo swi ndzi tsundzuxa loko** ndzi navela tintangu tintshwa ta sesi wa mina.
- 3 Tlakusa swifaniso ku suka eka Buku Leyikulu. Lerisa vadyondzi ku languta swifaniso kutani va ehleketa hi leswi swi nga humelela.
- 4 Lerisa vadyondzi ku ehleketa hi leswi **fambelanaka/yelanaka** na vona eka xitori.
- 5 Kombela vadyondzi va 2–3 ku **avelana** na tlilasi mavonelo ya vona. **Pfuna** vadyondzi ku vumba swivulwa leswi nga helela.
- 6 Hlamusela na ku lulamisa swiphiso swa vadyondzi leswi talaka ku endliwa.
- 7 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na ku avelana marungula ya vona **vini** na munghana. (*A va fanelanga ku bela enhlokweni leswi mudyondzisi a swi vuleke. Leyi yi fanele ku va miehleketo/mavonelo ya vadyondzi!*)

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela **Ku Hlaya 5**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravuntlhanu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca ku Hlaya/mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravuntlhanu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Nhluto wo dyondza ririmi wa ku hela ka vhiki

15 wa timinete

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni loko siku ri fika emakumu.
- 2 Endla nhluto wa ririmi wa vhiki na vhiki. U nga ha hlawula ku katsakanya dyondzo ya Ririmi ra le Kaya na Ririmi ro Engetela ro Sungula eka nhluto lowu.
- 3 Tsundzuka ku pfumelela vadyondzi ku 'hundzuluka va vulavula' na ku kanerisana hi tinhlamulo ta vona na munghana. Kutani, hlawula vadyondzi va nga ri vangani ku avelana na tilasi tinhlamulo ta vona.
- 4 Tirhisa swivutiso leswi landzelaka swo tlhonthla ku letela xiyenge xa ririmi eka nkanerisano wa wena:
 - a Xana a wu ri wihi nkongomelo wa hina wa ririmi vhiki leri?
 - b Hi swihi switori leswi hi swi hlayeke swin'we?
 - c Xana ku ve wahi marito mantshwa lawa ma nga mi tsakisa vhiki leri?
 - d Xana mi dyondze yini eka switori leswi hi swi hlayeke?
 - e Xana hi tsale hi yini vhiki leri?
 - f Xana ku tsala ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - g Xana ku hlaya ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - h Xana u tinyungubyisa ngopfu hi yini vhiki leri?
- 5 Xo hetelela, byela vadyondzi ku ehleketa hi swilo swimbirhi leswi va nga ta ya byela vandyangu hi leswi va swi dyondzeke kumbe leswi va tiantswiseke hi swona exikolweni vhiki leri.

Xiya xiya: Maendlelo lawa yo tihluta i ya nkoka swinene eka dyondzo. U komberiwa ku ka u nga wu tluli nghingiriko lowu wa vhiki na vhiki.

The background of the entire page is a light gray color with a repeating pattern of small, white, line-art icons. These icons represent various educational fields: science (flasks, atoms, globes), mathematics (calculators, rulers, triangles), arts (pencils, paint palettes), and general learning (books, graduation caps, lightbulbs).

Giredi 2

KOTARA 1

Vhiki

6

NKONGOMELO:

Ku rhendzeleka

Malulamiso ya Tlilasi

- 1 Ekusunguleni ka vhiki rin'wana na rin'wana, tiyisisa leswaku tlilasi ya wena yi basile.
- 2 Antswisa TIBODO TA NKOMBISO, hi ku susa minchumu leyi nga ha yelaniki, u yi hlayisa hi vukheta.
- 3 Kutani, lulamisa makhadi ya swikombakomba swa marito na mimpfapfarhuto ya rito ra nkongomelo leri u nga ta ri lava.
- 4 Engetela minchumu eka khumbi ra nkongomelo wa wena na tafula leri nga ta tsakeriwa hi vadyondzi, xikombiso: xifaniso kumbe phephahungu ra xitsutsumi xa mpfhuka wo leha; swifaniso swa swifambo swa khale, xikombiso: tithiremu; tibaluni to famba hi moya wo hisa; sw. na sw.
- 5 Endla mindzavisiso eka inthanete ku lulamisela nkongomelo, xikombiso: languta vhidiyo ya Haile Gebrselassie <https://www.youtube.com/watch?v=Jcep4XI7lvM>
- 6 Tiyisisa swinene leswaku hinkwato tibuku ta switoloveto ta vadyondzi na Tibuku to tirhela ta DBE ti funghiwiwe, naswona ti vekiwe kahle laha ti faneleke kona.
- 7 Tiyisisa leswaku hinkwato tibuku letikulu, tibuku to hlaya leti ringanisiweke na tibuku ta layiburari ya tlilasi ti vekiwe hi nongonoko lowu faneleke.

Migingiriko yo Ndlandlamuxa

Migingiriko leyi yi nga tirhisiwa yi ri yoxe tanihi ntirho eka vadyondzi lava hatlaka va heta ntirho wa vona KUMBE loko u ri karhi u nyika swikambelo eka vadyondzi.

Nghingiriko 1: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 10, A hi hlayeni

Nghingiriko 2: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 11, A hi tsaleni

Nghingiriko 3: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 12, A hi endleni

Nghingiriko 4: Dirowa xifaniso xa nkarhi lowu u nga ti twa u nga ti tshembi, ku fana na Chuck wa teretere

Musumbhunuku

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

PFUXETA NKONGOMELO: KU KAMBELA VUTIVI BYA MASUNGULO

- 1 Komba vadyondzi xifaniso Haile a tsutsuma eka Buku Leyikulu: Haile Gebreselassie – xitsutsumi xa vuswikoti!
- 2 Byela vadyondzi leswaku hi ya emahlweni na nkongomelo wa hina: Ku rhendzeleka
- 3 Dirowa xirhendzevutana lexi xi nga na vito ra **nkongomelo** exikarhi ka xitsalelo.
- 4 Vutisa vadyondzi: *Xana ku fikela sweswi hi dyondze yini hi nkongomelo lowu?*
- 5 Tsala mavonelo ya vadyondzi etlhelo ka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo lama fanaka swin'we.
- 6 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, vutisa swivutiso swo ntlhontlha leswi landzelaka:
 - a Xana hi wahi marito man'wana lama hi nga ma tirhisaka ku hlamusela tinxaka to hambanahambana ta swifambo?
 - b Xana hi tihi tinxaka ta swifambo leswi nga talangiki ku voniwa laha hi tshamaka kona?
 - c Xana hi yihi mintirho ya tinxaka to hambanahambana ta swifambo?

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - swifambo
 - ndlela
 - magoji
 - xiganga

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Ndzi khandziya bazi x2	<i>Kombisa ku khandziya bazi</i>
Kambe ndzi lava ku famba hi ku hatlisa! Hatlisa! Hatlisa!	<i>Kombisa ku famba hi ku hatlisa swinene</i>
Ndzi khandziya movha x2	<i>Kombisa ku khandziya movha</i>
Kambe ndzi lava ku famba hi ku hatlisa! Hatlisa! Hatlisa!	<i>Kombisa ku famba hi ku hatlisa swinene</i>
Ndzi khandziya bayisikiri x2	<i>Kombisa ku khandziya bayisikiri</i>
Kambe ndzi lava ku famba hi ku hatlisa! Hatlisa! Hatlisa!	<i>Kombisa ku famba hi ku hatlisa swinene</i>

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Bazi, bazi, movha, movha, bayisikiri	<i>Kombisa ku chayela bazi, movha, bayisikiri</i>
N'we, mbirhi, nharhu, mune, ntlhanu, famba! famba! famba!	<i>Humesa tintiho ku ya hi nomboro, famba hi ku hatlisa swinene</i>

Ntivontsalo

15 wa timinete

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto.
- 2 Vitanela mimpfumawulo na marito lama landzelaka leswaku vadyondzi va tsala:
 - a ie
 - b ue
 - c riendzo
 - d xiendlo
 - e muendzi
 - f muendli
- 3 Leswi landzelaka, byela vadyondzi ku humesa khirayoni va koroketa ntirho wa vona vini.
- 4 Tsala mimpfumawulo na marito swi vonaka kahle exitsalelweni.
- 5 Hlengeleta tibuku ta vadyondzi hi ku hela ka siku, kutani u xiyisisa vadyondzi lava va lavaka ku pfuniwa loku engeteriweke.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya

QHINGA RA NTWISISO: KU BVUMBA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni kumbe laha va nga kotaka ku vona kahle eka Buku Leyikulu.
- 2 Pfula Buku Leyikulu eka xitori xa: Haile Gebrselassie: Xitsutsumi xa vuswikoti

- 3 Byela vadyondzi ku hlamusela xifaniso eka papila rin'wana na rin'wana, va karhi va hlamusela leswaku va ehleketa leswaku ku humelela yini.
- 4 Pfunya vadyondzi ku fambelanisa swifaniso, leswaku va kota ku twisisa leswaku xitori xi mayelana na yini.
- 5 Tivisa marito mantshwa ya ntivomarito lama yelanaka na swiphemu swa xitori.
- 6 Tlhela u hlaya xitori nakambe kan'we, u nga yimi.

Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA:

Tsala hi xifambo lexi u xi tirhisaka ku ya exikolweni na ku muka.

NTIRHO:

Dirowa xifaniso u tsala swivulwa swimbirhi. Lexi xi ta va xiphemu xa buku ya khona ya tlilasi yo hlayela.

RIMBA RA MATSALELO:

Ndzi ya exikolweni hi...

Ndlela ya mina yi...

KU KOMBISA

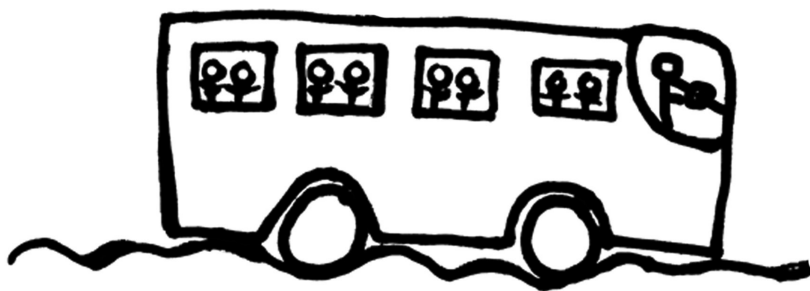
- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta tsala hi leswi va yisaka swona exikolweni.
- 2 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala**.
- 3 Byela vadyondzi vonelo ra wena ro tatisa rimba ra matsalelo, ku fana na: Ndzi ya exikolweni hi movha. Ndza ti chayelega. Ndlela ya mina yi lehile, naswona i patu ro tirha swinene! Ku na ntlimbano wa mimovha.
- 4 Tirhisa **ku kombisa** ku dirowa xifaniso xa wena u chayela/dirayivhela movha, u ri le ka ntlimbano wa mimovha.
- 5 Hlamusela leswaku u ta tsala marito wahi. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana**.
- 6 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa rimba ra matsalelo: **Ndzi ya exikolweni hi** movha. **Ndlela ya mina yi** tirha swinene naswona yi talele hi mimovha!
- 7 **Vula marito hi ku nonoka tanihi xibodze kutani u tsala mimpfumawulo leyi u yi tivaka.**
- 8 **Tirhisa switirhisiwa**, ku fana na marito ya ntolovelo na nkongomelo wa ntivomarito ku ku pfuna ku tsala marito lama ku tikelaka.
- 9 Sula xikombiso xa wena exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe vadyondzi va fanele va ti tsalela mavonelo ya vona vini.

SWILETELO SWA NOMO

- 1 Vutisa vadyondzi: Xana u tirhisa xifambo xa njhani ku ya exikolweni? Xana ndlela ya wena yi njhani?
- 2 Lerisa vadyondzi ku **ehleketa va nga si tsala**.
- 3 Hlamusela leswaku vadyondzi va fanele va ta na mavonelo ya vona – a va **fanelangi** ku kopa vonelo ra wena!
- 4 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana hi leswi va nga ta tsala hi swona.
- 5 Nyika vadyondzi 2–3 wa timinete ta ku hundzuluka va vulavula.
- 6 Kombela vadyondzi va 3–4 ku ku byela hi leswi va nga ta tsala hi swona.
- 7 Va fanele va ku: Ndzi ya exikolweni hi ... Ndlela ya mina yi ...
- 8 Hlamusela vadyondzi leswaku sweswi va ta tirhisa rimba ra matsalelo ku dirowa na ku tsala mavonelo ya vona!

KU TSALA

- 1 Nyika **vadyondzi tibuku**.
- 2 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tlilasini u hetisa **tinhlengeletano letitsongo**.
- 3 Kombela vadyondzi ku **hlaya leswi va nga swi tsala**.
- 4 Pfuna vadyondzi ku hetisa rimba ra matsalelo.
- 5 Pfuna vadyondzi ku **vula marito hi ku nonoka tanihi xibodze** na ku **tirhisa switirhisiwa**.
- 6 Khutaza vadyondzi.

Ndzi ka exikolweni hi bazi lerikulu. Ndlela ya mina
yi lehile na (bumpy swighangha)

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela ku Hlaya 6**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **ngthingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mitlawwa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumbirhi

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo lowuntshwa na marito

TIVISA MPFUMAWULO

- 1 Vula mpfumawulo kutani u tlakusa xikombakombana: **/ii/**
- 2 Vula mpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku vuyelela mpfumawulo ka nharhu
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana mi nga ehleketa marito wahi lama nga na mpfumawulo/**ii/**?
- 4 Bubutsa miehleketo na vadyondzi hi marito yo fana na: **yii, ixii, whii**

TIVISA MARITO MANTSHWA

- 1 Vula rito rin'wana na rin'wana ehenhla swi twakala u ri karhi u va komba khadi ra xikombakomba: **dzwii, yii, ixii, whii, tititii, cwii**
- 2 Komba vadyondzi rito rin'wana na rin'wana loko u ri karhi u ri vula.
- 3 Kombela vadyondzi ku vuyelela marito endzhaku ka wena.
- 4 Damarheta makhadi ya swikombakomba swa marito eka Bodo ya Nkombiso wa Mimpfumawulo.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

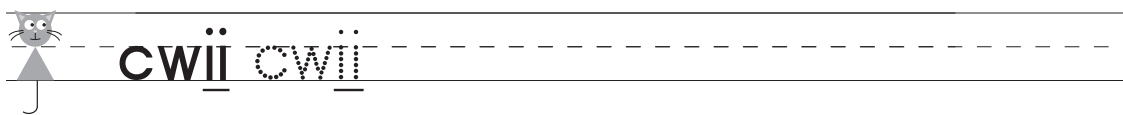
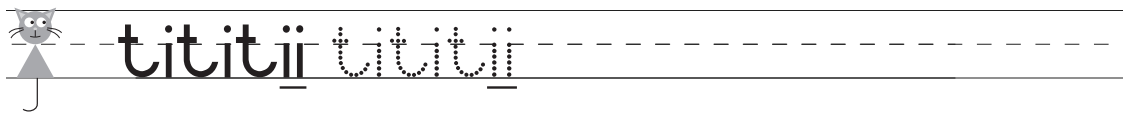
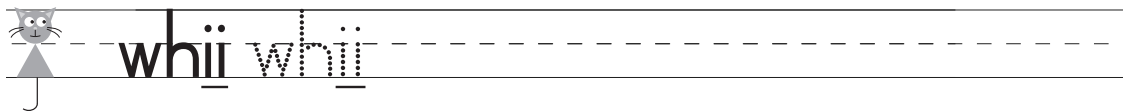
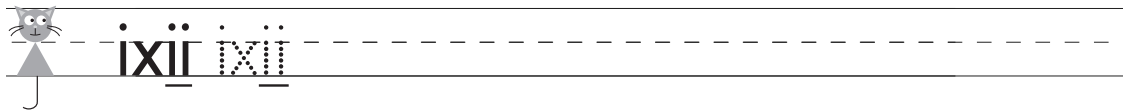
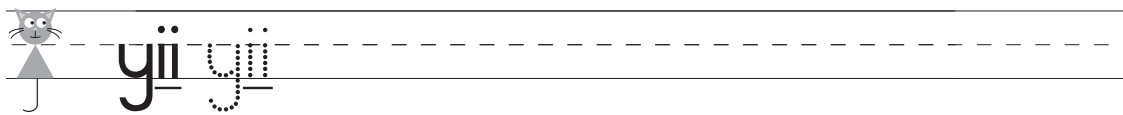
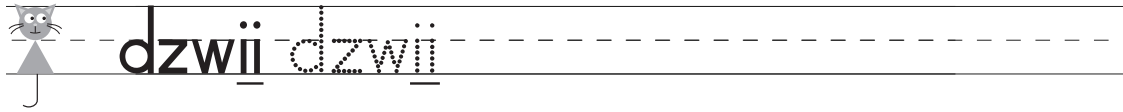
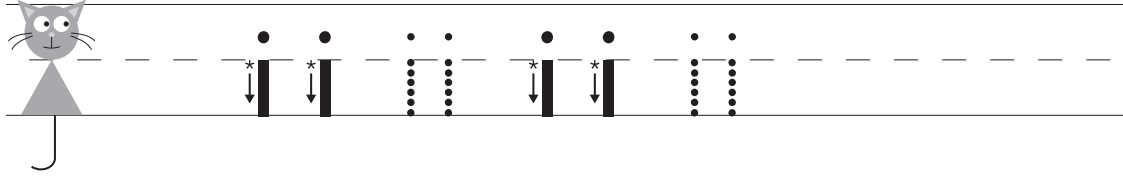
Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma)letere mantshwa/marito/swivulwa

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanelo (ma)letere lamakulu na lamatsongo: **ii**
- 2 Kombisa matsalelo ya (ma)letere eka vadyondzi lava va tsalaka hi voko ra xinene na lava va tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani byela vadyondzi ku tirha na nakulobye na ku tsala (ma)letere enhlaneni wa nakulobye u'wana na un'wana hi tintiho ta vona.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Eku heteleleni, komba vadyondzi ro hetelela ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo etibukwini ta vona.

7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito man'wana na man'wana/eka swivulwa leswi tsariweke.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ko sungula

MAQHINGA YA NTWISISO: KU EHLEKETA

Xitshuriwa	Ku hlaya ko sungula (Ku ehleketela Ehenhla)
<p>Haile Gebrselassie i un'wana wa switsutsumi swa mpfhuka wo leha xa ndhuma xa minkarhi hinkwayo. Ethiopia i tiko leri nga na switsutsumi swa ndhuma swo tiveka. Kambe, na loko ku ri na switsutsumi swo tala, Haile u le mahlweni!</p>	
<p>Haile u kurisiwe epurasini ematiko xikaya ya le Ethiopia endhawini leyi vuriwaka Oramia. Haile u sungule ku tirhisa ku tsutsuma tanihi xo famba xa yena xo ya exikolweni. A tsutsuma 10 wa tikhilomitara hi minkondzo ku ya exikolweni, a manye tibuku ta yena hi kehele. A tsutsuma tikhilomitara to ringana ku vuyela kaya madyambu man'wana na man'wana. Eka ku tsutsuma ka yena hinkwako, Haile u tsutsume voko ra yena ra ximatsi ri gombonyokile, tanihi loko a ha manye tibuku ta yena ta xikolo!</p>	<p>Ndzi na xifaniso xa miehleketo xa Haile loko a ha ri lontsongo eka dyambu ro hisa, a khome tibuku ta yena.</p>
<p>Hi 1980, loko Haile a ri na nkombu wa malembe, u twe vanhu va le mugangeni wa ka vona va vulavula hi mintlangu ya Tiolimpiki – na xitsutsumi xa nduma lexi vuriwaka Miruts Yifter. Haile u teke xiboho xa ku lava ku tiva leswaku kahlekahle ku vulavuriwa hi yini! Haile u yive xiyanimoya xa tatana wa yena a ya na xona erivaleni ra mintlangu. U yingisele loko ku karhi ku khuzeriwa rivilo rin'wana na rin'wana leri Miruts Yifter a ri tsutsuma eka Tiolimpiki.</p> <p>Eku heteleleni, u twe loko ku khuzeriwa rivilo ra Miruts laha a nga hlula eka mphikizano a kuma medali ya golidi!</p>	<p>Ndzi na xifaniso xa miehleketo loko Haile a karhi a khuzela Miruts Yifter loko a ba ntambhu, kutani a twa na van'wana vanhu va karhi va n'wi khuzela na vona!</p>
<p>Ku ve endzhaku ka ku hlula ka Miruts Yifter loko Haile a ta lemuka leswaku xitsutsumi lexi a xi rhandzaka xi huma eEthiopia, ku fana na yena! U twe leswaku Miruts Yifter a nga winanga timedali ta golidi ta Olimpiki kan'we, kambe kambirhi. Haile u vone hilaha vanhu va tlangelaka na ku rhandza Miruts Yifter. U teke xiboho xa ku lava ku va xitsutsumi lexikulu, ku fana na yena.</p>	<p>Ndzi na xifaniso xa miehleketo xa Haile loko a ha rintsongo a ti endla onge hi yena Miruts Yifter eka ku tsutsuma ka yena ka le xikolweni, onge u vona na vanhu va karhi va n'wi khuzela.</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ko sungula (Ku ehleketela Ehenhla)
<p>Loko Haile a ta byela tatana wa yena hi norho wa yena wo va xitsutsumi, tatana wa yena u n'wi hete ntamu. Tatana wa yena a nga ehleketi leswaku i norho lowu a nga wu landzelelaka. 'U nga endli ntirho wo fana na lowu. I ku tidyela nkarhi leswi!' tatana wa yena a n'wi byela. Kambe Haile u teke xibocho xo ya emahlweni a tsutsuma. A tshama a karhi a titoloveta. A tiyimiserile ku fikelela norho wa yena wo kuma medali ya golidi eka Olimpiki, ku fana na Miruts Yifter!</p>	<p>Ndzi na xifaniso xa miehleketo xa Haile a karhi a titoloveta, a tsutsuma na tibuku ta xikolo ta yena to tika, kambe tatana wa yena a n'wi langutile a karhi a dzungudza nhloko.</p>
<p>Hi 1993, loko Haile a ri na 20 wa malembe, u hlule eka mphikizano wa 10,000 wa timitara eka Tinghwazi ta Misava eJarimani. Sagwadi leri a nga ri kuma ku va a hlurile eka mphikizano a ku ri movha lowuntshwa. Eka ndyangu wa ka va Haile a ku na munhu loyi a nga tshama a va na movha. Loko a vuya na movha ekaya, tatana wa yena u hlamarile. 'Movha? Hi ku tsutsuma?' ku vutisa tatana wa yena. Ku sukela siku rero, u byele Haile ku tirha hi ku tiyimisela.</p>	<p>Ndzi na xifaniso xa miehleketo xa tatana wa Haile a tsakela movha. Ndzi na xifaniso xa miehleketo xa yena a karhi a byela vanghana va yena leswaku n'wana wa yena u na rivilo swinene ku wina movha hinkwawo!</p>
<p>Emakumu Haile u lulamerile ku tsutsuma 10,000 wa timitara eka Tiolimpiki ta 1996 eUnited States. Haile a rhandziwa leswaku a nga hlula. Ekusunguleni ka mphikizano, vanhu hinkwavo a va languteka va chuhile – kambe Haile a languteka a tsakile a tlhela a rhula. U yime laha a va fanele va sungula kona hi xikandza xo n'wayitela.</p>	<p>Ndzi na xifaniso xa miehleketo xa ku n'wayitela lokukulu eka xikandza xa Haile kusuhi na swikandza swo tala swo chuha. A ku vonaka yena ntsena!</p>
<p>Milenge ya Haile yo hatlisa yi n'wi tlakule a kota ku jika ka 25 ku ya kuma medali ya yena ya golidi. Loko a yima laha ku yimaka lava nga hlula, mahlo ya yena a ma tele hi mihloti. A ku ri norho wa yena ku wina medali kusukela loko a ri na nkombo wa malembe, a yingisela xiyanimoya xa tatana wa yena erivaleni ra mitlangu. Emakumu u swi kotile!</p>	<p>Ndzi na xifaniso xa miehleketo xa Haile a tsutsuma hi ku tiyimisela. U le ka Tiolimpiki kambe wa ha tsutsuma na voko ra yena ra ximatsi ro gombonyoka – onge u khome tibuku ta yena hinkwato ta xikolo!</p>
<p>Haile u yile emahlweni a wina medali ya golidi ya vumbirhi eka Tiolimpiki ta 2000 eAustralia. Haile a ri endzhaku ka mphikizano, kambe u swi kotile ku va kuma a tlhela a va hundza hinkwavo. Leswi a swi komba leswaku Haile a nga lahleli thawula! U vile muwini kambirhi wa medali ya golidi, ku fana na xitsutsumi lexi a xi rhandzaka Miruts Yifter.</p>	<p>Ndzi na xifaniso xa miehleketo xa Haile a languta medali ya yena ya golidi, a karhi a ehleketa hi malembe hinkwawo laha a karhi a titoloveta ku tsutsuma a ya na ku vuya exikolweni.</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ko sungula (Ku ehleketela Ehenhla)
Eka vutomi bya yena bya ku tirha hinkwabyo, Haile u sete 27 wa tirhekhodo ta misava eka mimpfhuka yo hambanahambana. U wine timedali to tala. Kambe vanhu a va vula leswaku Haile a nga ri xitsutsumi lexikulu hikuva a ri xitsutsumi xo hlamarisa, kambe hikuva a tiyimiserile no va na vumunhu.	
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
Xana Haile Gebrselassie a ya njhani exikolweni?	A tsutsuma ku ya exikolweni masiku hinkwawo.
Xana Haile Gebrselassie u kulele kwini?	U kulele endhawini ya Oramia eEthiopia.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini Haile Gebrselassie a tshamela ku tsutsuma na voko ra yena ra ximatsi ro gombonyoka?	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva a tsutsuma onge u khome tibuku ta yena ta xikolo. • Hikuva u sungule hi ku tsutsuma a ya na ku vuya exikolweni. • Hikuva a tolovele ku tsutsuma a khome tibuku ta yena.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela Ku hlaya 6.**
- 2 Hlamusela Nghingiriko 1 wa hi Ravumbirhi eka tlilasi hinkwayo.**
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.**
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.**
- 5 Endla Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya.**
- 6 Hlamusela Nghingiriko 2 wa hi Ravumbirhi eka tlilasi hinkwayo.**
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.**
- 8 Tatisa xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.**
- 9 Tsala leswi lavaka ku cincywa eka mintlawa yo hlaya kumbe migingiriko.**

Ravunharhu

Migingiriko ya swanomo

15 wa timinete

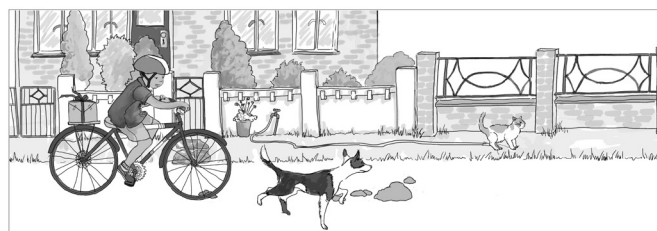
NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpafapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - Ethiopia
 - tiolimpiki
 - xa matiko hinkwawo
 - ku hlamusela

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Ndzi khandziya bazi x2	<i>Kombisa ku khandziya bazi</i>
Kambe ndzi lava ku famba hi ku hatlisa! Hatlisa! Hatlisa!	<i>Kombisa ku famba hi ku hatlisa swinene</i>
Ndzi khandziya movha x2	<i>Kombisa ku khandziya movha</i>
Kambe ndzi lava ku famba hi ku hatlisa! Hatlisa! Hatlisa!	<i>Kombisa ku famba hi ku hatlisa swinene</i>
Ndzi khandziya bayisikiri x2	<i>Kombisa ku khandziya bayisikiri</i>
Kambe ndzi lava ku famba hi ku hatlisa! Hatlisa! Hatlisa!	<i>Kombisa ku famba hi ku hatlisa swinene</i>
Bazi, bazi, movha, movha, bayisikiri	<i>Kombisa ku chayela bazi, movha na bayisikiri</i>
N'we, mbirhi, nharhu, mune, ntlhanu, famba! famba! famba!	<i>Humesa tintiho ku ya hi nomboro, famba hi ku hatlisa swinene</i>

VUTUMBULUXI BYO RUNGULA XITORI

- 1 Ava vadyondzi hi mintlawwa ya vona leyitsongo.
- 2 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana nkandziyiso/khopi ya swifaniso swa vutumbuluxi byo rungula xitori.
- 3 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vhiki leri hundzeke, va tiendlele switori swa vona vini hi swifaniso leswi.

- 4 Vhiki leri, vadyondzi va fanele ku tirha tanihi ntlawa ku teka xiboho hi xitori xa ntlawa.
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku xitori xa vona xi fanele xi va na vutumbuluxi, kambe xi fanele xi yelana na swifaniso!
- 6 Kombela tlilasi ku yingisela.
- 7 Kombela 1–2 wa mintlawa yo hambana ku avelana swin'we switori swa ntlawa wa vona.
- 8 Khensa vadyondzi ku avelana switori swa vona.

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo wuntshwa na marito

TIVISA MPFUMAWULO

- 1 Vula mpfumawulo u tlakusa xikombakombana xa: /ee/
- 2 Vula mpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku wu vuyelela kanharhu.
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana mi nga ehleketa marito wahi lama nga na mpfumawulo/ee/?
- 4 Bubutsa miehleketo ni vadyondzi hi marito yo fana na: **nghee, cingee**

TIVISA MARITO MANTSHWA

- 1 Vula rito rin'wana na rin'wana ehenhla swi twakala u ri karhi u va komba khadi ra xikombakomba: **nghee, cingee, cowee**
- 2 Komba vadyondzi rito rin'wana na rin'wana, loko u ri karhi u ri vula.
- 3 Kombela vadyondzi ku vuyelela rito endzhaku ka wena.
- 4 Damarheta makhadi ya swikombakomba swa marito eka Bodo ya Nkombiso wa Mimpfumawulo.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

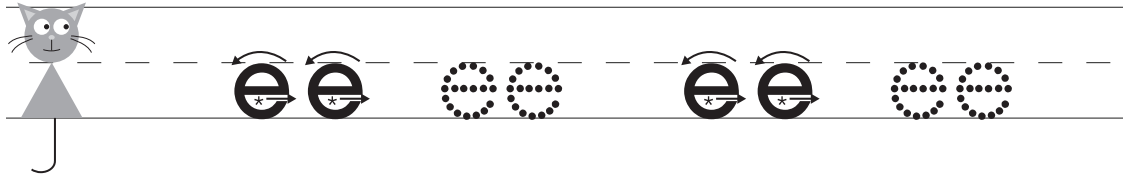
Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma) letere mantshwa/marito/swivulwa

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanelo maletere lamakulu na lamatsongo: **ee**
- 2 Kombisa matsalelo ya maletere eka vadyondzi lava tsalaka hi voko ra xinene nakambe lava tsalaka hi voko ra ximatsi.

- 3 Kutani u va byela ku tirha na muringani na ku tsala marito eminhlaneni hi tintiho ta vona.
- 4 Endzhaku ka swona byela vadyondzi ku tsala maletere emadesikeni ya vona hi tintiho ta vona.
- 5 Eku hetelela, komba vadyondzi ro hetelela ku vumba maletere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo etibukwini ta vona.

 nghee nghee

 cingee cingee

 cowee cowee

 Ku lo nghee!

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku tsala:

Kunguhata u Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA:

Tsala hi xifambo lexi u xi tirhisaka ku ya exikolweni na ku muka.

NTIRHO:

Dirowa xifaniso u tsala swivulwa swimbirhi. Lexi xi ta xiphemu xa buku ya khona ya tllasi yo hlayela.

RIMBA RA MATSALELO:

Ndzi ya exikolweni hi ...

Ndlela ya mina yi ...

Swi ndzi teka ...

Ndzi vona ...,... na ...

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta engetela swivulwa swimbirhi eka leswi va swi tsaleke hi Musumbhunuku.
- 2 Namuntlha va ta ehleketa hi ku leha ka ndlela ya vona na leswi va swi vonaka endleleni.
- 3 Hlayela vadyondzi rimba rintshwa ra matsalelo.
- 4 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala**.
- 5 Hlamusela mavonelo man'wana lawa u nga na wona ya ku hetisa rimba ra matsalelo, ku fana na: swi ndzi teka 45 wa timinete ku ya exikolweni hi ndlela leyi ndzi fambaka hi yona. Ndzi vona mimovha yo tala, buloho ra Nelson Mandela, na miako yo leha ya Johannesburg.
- 6 Tirhisa **ku kombisa** ku engetela eka xifaniso xa wena, ku fana na: buloho ra Nelson Mandela, na miako yo leha hi hala ndzhaku.
- 7 Hlamusela leswaku u ta tsala marito wahi. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana**.
- 8 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa rimba ra matsalelo, ku fana na: **Swi ndzi teka** 45 wa timinete ku ya exikolweni na 45 wa timinete ku tlhelela ekaya! **Ndzi vona** mimovha, buloho ra Nelson Mandela, na miako yo tala.
- 9 Va kombise leswaku xivulwa lexi xo hetelela i nongonoko, naswona nchumu wun'wana na wun'wana wu hambanisiwe hi hefemulo kumbe hi rito 'na'. Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi endlile muxaka wa nongonoko wo fana na lowu vhiki leri nnnga hundza.
- 10 **Vula marito hi ku nonoka tanihi xibodze kutani u tsala mimpfumawulo leyi u yi tivaka.**
- 11 **Tirhisa switirhisiwa** (marito ya ntolovelu, nkongomelo wa ntivomarito) ku ku pfuna ku tsala marito lama ku tikelaka.

- 12 Sula xikombiso xa wena** exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe **vadyondzi va fanele va tsala mavonelo ya vona vini.**

SWILETELO SWA NOMO

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi Musumbhunuku, hi ehlekete hi ndlela leyi hi yi tirhisaka ku ya exikolweni na ku muka.
- 2 Namuntlha hi ta engetela swivulwa eka ku tsala ka hina ku katsa na tihefemulo.
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana ndlela ya wena yi lehe ku fika kwihi loko u famba kan'we? Xana u vona yini endleleni?
- 4 Lerisa vadyondzi ku **ehleketa va nga si tsala.**
- 5 Hlamusela vadyondzi leswaku va fanele va ta na mavonelo ya vona – a va **fanelangi** ku kopa vonelo ra wena!
- 6 Lerisa vadyondzi ku hundzuluka va vulavula na munghana hi ndlela ya vona yo ya exikolweni.
- 7 Nyika vadyondzi 2–3 wa timinete ta ku hundzuluka va vulavula.
- 8 Kombela vadyondzi va 3–4 ku ku byela hi leswi va swi vonaka endleleni.
- 9 Va fanele va ku: Swi ndzi teka.../Ndzi vona..... na...
- 10 Hlamusela vadyondzi leswaku sweswi va ta tirhisa rimba ra matsalelo ku dirowa na ku tsala mavonelo ya vona!

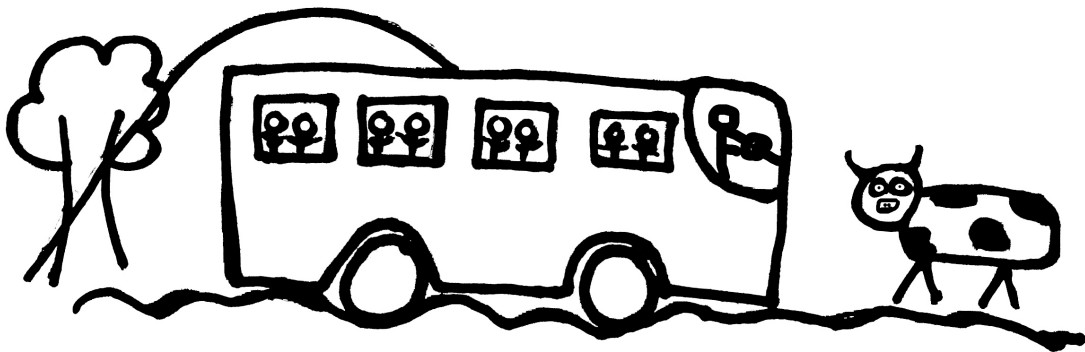
KU TSALA

- 1 Nyika vadyondzi tibuku. Lerisa vadyondzi ku kuma leswi va swi tsaleke hi Musumbhunuku. Va ta engetela eka swona!
- 2 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tllasini u hetisa tinhlengeletano letitsongo.
- 3 Kombela vadyondzi ku hlaya leswi va swi tsaleke.
- 4 Pfunu vadyondzi ku hetisa rimba ra matsalelo.
- 5 Pfunu vadyondzi ku vula marito hi ku nonoka tanihi xibodze na ku tirhisa switirhisiwa.
- 6 Khutaza vadyondzi.

HUNDZULUKA U VULAVULA

- 1 Loko ku sale 2–3 wa timinete, lerisa vadyondzi ku veka tipensele ta vona.
- 2 Lerisa vadyondzi ku hundzuluka va vulavula na munghana hi leswi va nga swi dirowa.

Hlengeleta ntirho hinkwawo wa vadyondzi wa vhiki leri u wu endla buku. Veka eka khona ya ku hlayela leswaku vadyondzi va ta hlaya hi nkarhi wa ku ti hlayela va ri voxe handle ka ndzetelo.

Ndzi ka exikolweni hi bazi lerikulu. Ndlela ya mina
yi lehile na (bumpy swighangha)

Swi ndzi tekela nkarhi wo leha ky fika exikolweni.
Ndzi vona xiganga, tihomo na misinka.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela ku Hlaya 6.**
- 2 Hlamusela **Ngingiriko 1** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya/mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawo leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawo ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumune

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Ku hambanisa na ku fambelanisa mimpfumawulo

NDZA ENDLA...

- 1 Sungula hi rito ra le ka dyondzo ya hi Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: **ixii**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: /i/ - /x/-/ii/
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: /i/
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: /x/
- 6 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: /ii/
- 7 Tsala rito exitsalelweni: **ixii**
- 8 Kombisa na ku hambanisa mimpfumawulo ku endla rito: /ix/-/ii/= **ixii**
- 9 Vuyelela ku endla leswi hi rito leri humaka eka dyondzo ya Ravunharhu: **nghee**

HA ENDLA...

- 1 Sungula hi rito leri humaka eka dyondzo ya hi Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: **yii**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito? /y/
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito?/ii/
- 5 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: /y/-/ii/
- 6 Tsala rito: **yii**
- 7 Lerisa vadyondzi ku fambelanisa mimpfumawulo eka rito na wena: /y/-/ii/= **yii**
- 8 Vuyelela ku endla leswi hi rito leri humaka eka dyondzo ya hi Ravunharhu: **cowee**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 2

MAQHINGA YA KU HLAYA: LAVISISA TSALWA

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
Haile Gebrselassie i un'wana wa switsutsumi swa mpfhuka wo leha xa ndhuma xa minkarhi hinkwayo. Ethiopia i tiko leri nga na switsutsumi swa ndhuma swo tiveka. Kambe, na loko ku ri na switsutsumi swo tala, Haile u le mahlweni!	Ndza tsundzuka leswaku xitori lexi xi vulavula hi Haile Gebrselassie xitsutsumi xa ndhuma!
Haile u kurisiwe epurasini ematiko xikaya ya le Ethiopia endhawini leyi vuriwaka Oramia. Haile u sungule ku tirhisa ku tsutsuma tanihi xo famba xa yena xo ya exikolweni. A tsutsuma 10 wa tikhilomitara hi minkondzo ku ya exikolweni, a manye tibuku ta yena hi kehele. A tsutsuma tikhilomitara to ringana ku vuyela kaya madyambu man'wana na man'wana. Eka ku tsutsuma ka yena hinkwako, Haile u tsutsume voko ra yena ra ximatsi ri gombonyokile, tanihi loko a ha manye tibuku ta yena ta xikolo!	Ndza na xifaniso xa miehleketo xa Haile loko a kurile na voko ra yena ra ximatsi ro gombonyoko. Voko ra yena lero gombonyoka ri siyiwile eka malembe hinkwawo yo tsutsuma a ya exikolweni!
Hi 1980, loko Haile a ri na nkombo wa malembe, u twe vanhu va le mugangeni wa ka vona va vulavula hi mintlangu ya Tiolimpiki – na xitsutsumi xa nduma lexi vuriwaka Miruts Yifter. Haile u teke xiboho xa ku lava ku tiva leswaku kahlekahele ku vulavuriwa hi yini! Haile u yive xiyanimoya xa tatana wa yena a ya na xona erivaleni ra mintlangu. U yingisele loko ku karhi ku khuzeriwa rivilo rin'wana na rin'wana leri Miruts Yifter a ri tsutsuma eka Tiolimpiki. Eku heteleleni, u twe loko ku khuzeriwa rivilo ra Miruts laha a nga hlula eka mphikizano a kuma medali ya golidi!	Ndza na xifaniso xa miehleketo xa Haile a karhi a yingisela vanhu va muganga wa ka vona va karhi va vulavula hi rirhandzu hi xitsutsumi lexi xo hlamarisa. Ndza na xifaniso xa miehleketo xa leswaku a lava ku tiva ku fikela kwini loko a pfula xiyanimoya xa tatana wa yena.
Ku ve endzhaku ka ku hlula ka Miruts Yifter loko Haile a ta lemuka leswaku xitsutsumi lexi a xi rhandzaka xi huma eEthiopia, ku fana na yena! U twe leswaku Miruts Yifter a nga winanga timedali ta golidi ta Olimpiki kan'we, kambe kambirhi. Haile u vone hilaha vanhu va tlangelaka na ku rhandza Miruts Yifter. U teke xiboho xa ku lava ku va xitsutsumi lexikulu, ku fana na yena.	Ndza na xifaniso xa miehleketo xa xikandza xa Haile a hlamarile loko a lemuka leswaku Miruts Yifter u kulele eEthiopia ku fana na yena.

Kitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Loko Haile a ta byela tatana wa yena hi norho wa yena wo va xitsutsumi, tatana wa yena u n'wi hete ntamu. Tatana wa yena a nga ehleketi leswaku i norho lowu a nga wu landzelelaka. 'U nga endli ntirho wo fana na lowu. I ku tidyela nkarhi leswi!' tatana wa yena a n'wi byela. Kambe Haile u teke xiboho xo ya emahlweni a tsutsuma. A tshama a karhi a titoloveta. A tiyimiserile ku fikelela norho wa yena wo kuma medali ya golidi eka Olimpiki, ku fana na Miruts Yifter!</p>	<p>Ndzi na xifaniso xa miehleketo xa Haile a karhi a tsutsuma emugangeni wa ka vona, a ehleketa ni vanhu hinkwavo lava a va twa va n'wi khuzela, ku fana na leswi va nga swi endlela Miruts Yifter!</p>
<p>Hi 1993, loko Haile a ri na 20 wa malembe, u hlule eka mphikizano wa 10,000 wa timitara eka Tinghwazi ta Misava eJarimani. Sagwadi leri a nga ri kuma ku va a hlurile eka mphikizano a ku ri movha lowuntshwa. Eka ndyangu wa ka va Haile a ku na munhu loyi a nga tshama a va na movha. Loko a vuya na movha ekaya, tatana wa yena u hlamarile. 'Movha? Hi ku tsutsuma?'ku vutisa tatana wa yena. Ku sukela siku rero, u byele Haile ku tirha hi ku tiyimisela.</p>	<p>Ndzi na xifaniso xa miehleketo xa xikandza xo tinyungubyisa xa tatana wa Haile a karhi a n'wi hlohlotelo ro sungula. Ndzi ehleketa leswaku Haile wa swi lava ku hlula ko tala, hikuva tatana wa yena u n'wi ndhundhuzerile.</p>
<p>Emakumu Haile u lulamerile ku tsutsuma 10,000 wa timitara eka Tiolimpiki ta 1996 eUnited States. Haile a rhandziwa leswaku a nga hlula. Ekusunguleni ka mphikizano, vanhu hinkwavo a va languteka va chuhile – kambe Haile a languteka a tsakile a tlhela a rhula. U yime laha a va fanele va sungula kona hi xikandza xo n'wayitela.</p>	<p>Ndzi na xifaniso xa miehleketo xa Haile a karhi a languta matlhelo, a yingisela vaseketeri va yena va karhi va n'wi khuzela! Ndza tshemba leswaku u tsakile ku va eku heteleleni a ri eka Tiolimpiki!</p>
<p>Milenge ya Haile yo hatlisa yi n'wi tlakule a kota ku jika ka 25 ku ya kuma medali ya yena ya golidi. Loko a yima laha ku yimaka lava nga hlula, mahlo ya yena a ma tele hi mihloti. A ku ri norho wa yena ku wina medali kusukela loko a ri na nkombo wa malembe, a yingisela xiyanimoya xa tatana wa yena erivaleni ra mitlangu. Emakumu u swi kotile!</p>	<p>Ndzi na xifaniso xa miehleketo xa mahlo ya Haile ma tele hi mihloti, loko a karhi a ehleketa hi ndlela leyi a nga tirha hi yona ya matimba ku fikela loko a ta kuma medali ya golidi!</p>
<p>Haile u yile emahlweni a wina medali ya golidi ya vumbirhi eka Tiolimpiki ta 2000 eAustralia. Haile a ri endzhaku ka mphikizano, kambe u swi kotile ku va kuma a tlhela a va hundza hinkwavo. Leswi a swi komba leswaku Haile a nga lahleli thawula! U vile muwini kambirhi wa medali ya golidi, ku fana na xitsutsumi lexi a xi rhandzaka Miruts Yifter.</p>	<p>Ndzi na xifaniso xa miehleketo xa Haile a yimile a tinyungubyisa, loko ntshungu hinkwavo wu ri karhi wu n'wi khuzela! A rhandziwa na ku tlangeriwa, ku fana na nhenha ya yena!</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
Eka vutomi bya yena bya ku tirha hinkwabyo, Haile u sete 27 wa tirhekhodo ta misava eka mimpfhuka yo hambanahambana. U wine timedali to tala. Kambe vanhu a va vula leswaku Haile a nga ri xitsutsumi lexikulu hikuva a ri xitsutsumi xo hlamarisa, kambe hikuva a tiyimiserile no va na vumunhu.	Ekuheteleleni, ndzi ehleketa leswaku Haile Gebrselassie u vile xitsutsumi lexikulu ku tlula xitsutsumi lexi a xi rhandzaka Miruts Yifter!
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
Haile Gebrselassie a ri na malembe mangani loko a ta teka xiboho xo sungula ku tsutsuma.	A ri na malembe ya nkombo.
I mani Miruts Yifter?	<ul style="list-style-type: none"> • A ri xitsutsumi xa MuEthiopia xa ndhuma. • A ri xikombiso xa kahle xa Haile Gebrselassie. • A ku ri xitsutsumi lexi Haile Gebrselassie lontsongo a nga twa vanhu hinkwavo va vulavula hi xona.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini Haile Gebrselassie a teke xiboho xa ku va xitsutsumi?	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva u twe leswaku Miruts Yifter u wine medali wa golidi eka Tiolimpiki eka xiyanimoya. • Hikuva u lemuke leswaku Miruts Yifter a ri MuEthiopia, ku fana na yena. • Hikuva a lava ku fana na Miruts Yifter. • Hikuva a vona ndlela leyi vanhu a va rhandza na ku tlangela Miruts Yifter naswona a lava ku rhandziwa na ku tlangeriwa ku fana na yena. • Hikuva a tiyimiserile ku va na ndhuma, ku fana na Miruts Yifter.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela ku Hlaya 6.
- 2 Hlamusela Nghingiriko 1 wa hi Ravumune eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla Nghingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo.
- 6 Hlamusela Nghingiriko 2 wa hi Ravumune eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravuntlhanu

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla Nkombiso wa marito na mimpafapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - medali
 - tinyungubyisa
 - ndhundhuzela

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Ndzi khandziya bazi x2	<i>Kombisa ku khandziya bazi</i>
Kambe ndzi lava ku famba hi ku hatlisa! Hatlisa! Hatlisa!	<i>Kombisa ku famba hi ku hatlisa swinene</i>
Ndzi khadziya movha x2	<i>Kombisa ku khandziya movha</i>
Kambe ndzi lava ku famba hi ku hatlisa! Hatlisa! Hatlisa!	<i>Kombisa ku famba hi ku hatlisa swinene</i>
Ndzi khadziya bayisikiri x2	<i>Kombisa ku khandziya bayisikiri</i>
Kambe ndzi lava ku famba hi ku hatlisa! Hatlisa! Hatlisa!	<i>Kombisa ku famba hi ku hatlisa swinene</i>
Bazi, bazi, movha, movha, bayisikiri	<i>Kombisa ku chayela bazi, movha na bayisikiri</i>
N'we, mbirhi, nharhu, mune, ntlhanu, famba! famba! famba!	<i>Humesa tintiho ku ya hi nomboro, famba hi ku hatlisa swinene</i>

NKANERISANO HI XITSHURIWA XA KU HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni:
 - a Haile Gebrselassie i...
 - b Ndzi dyondze leswaku...
 - c Loko ndzi ehleketa Haile Gebrselassie, ndzi vona ...
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra nkanerisano.
- 3 Veka vadyondzi eka **mintlaw**a ya vona **leyitsongo**.
- 4 Byela vadyondzi leswaku hinkwavo va fanele ku siyerisana ku hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana xa nkanerisano.
- 5 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 6 Kombela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku avelana hi tinhlamulo ta vona.
- 7 Loko tinhlamulo ti hoxekile, va lulamise.

8 Khensa vadyondzi eka ku hoxa xandla ka vona.

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Kuma Rito

Tsala tafula exitsalelweni leri katsaka mimpfumawulo leyi dyondziweke endzhaku xikan'we na leyi dyondzisiweke hi Ravumbirhi na hi Ravunharhu.

ii	ee	h
a	y	l
g	i	dz
e	w	h

KU KOMBISA

- 1 Tsundzuxa vadyondzi mimpfumawulo ya vhiki: **/ii/** na **/ee/**
- 2 Hluta hinkwayo mimpfumawulo na switatisi exitsalelweni.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku vumba marito hi xitalo hi laha va nga kotaka ha kona va tirhisa mimpfumawulo na switatisi leswi nga laha henhla.
- 4 Komba vadyondzi leswi rito ri vumbisiwaka xiswona hi ku tirhisa mpfumawulo lowu kongomiweke, ku fana na: **/y/-/ee/= yee**
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga ha vumba rito hi ku tirhisa yin'wana na yin'wana ya mimpfumawulo leyi – a va boheki ku tirhisa **/ii/kumbe/ee/**

VADYONDZI VA ENDLA

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala nhlokomhaka: **ii, ee**
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku kuma na ku aka marito yo tala hi laha va nga kotaka ha kona.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku koroketa ntirho wa vona. Komba vadyondzi leswi marito lama ma vumbisiwaka xiswona (na man'wana): **yee, dzwii, whii, hele, hala, yiya**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Endzhaku ko hlaya

QHINGA RA NTWISISO: KOMISA/XIFANISO XA MIEHLEKETO

MPFAPFARHUTA TSALWA KUMBE XITSHURIWA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emadesikini ya vona, va ri na tibuku ta switoloveto kumbe phephe ro va hava nchumu, tipensele na tikhirayoni.
- 2 Tsala leswi landzelaka exitsalelweni:
 - a Ndzi ehleketa _____
 - b Swi ti komba/nuhela/twala _____
- 3 Byela vadyondzi leswaku va ta ehleketa hi swin'wana leswi humaka eka tsalwa.
- 4 Kombela vadyondzi ku pfala mahlo va wisa. Va hlayele tsalwa nakambe kan'we.
- 5 Kombela vadyondzi ku pfula mahlo, kutani va dirowa leswi va swi ehleketeke ku suka eka tsalwa.
- 6 Kombela vadyondzi ku tsala 1–2 wa tilebulu eka leswi va nga swi dirowa.
- 7 Kombela vadyondzi ku hetisa swivulwa etibukwini ta vona.
- 8 Xo hetelela, pfumelela vadyondzi ku hundzuluka va vulavula, va avelana hi leswi va swi ehleketeke na munghana.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tllasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela Ku Hlaya 6.
- 2 Hlamusela Nghingiriko 1 wa hi Ravuntlhanu eka tllasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va tlherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla Nghingiriko wo Cinca ku Hlaya/mahlayelo.
- 6 Hlamusela Nghingiriko 2 wa hi Ravuntlhanu eka tllasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Nhluto wo dyondza ririmi wa ku hela ka vhiki

15 wa timinete

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni loko siku ri fika emakumu.
- 2 Endla nhluto wa ririmi wa vhiki na vhiki. U nga ha hlawula ku katsakanya dyondzo ya Ririmi ra le Kaya na Ririmi ro Engetela ro Sungula eka nhluto/ku langutisisa loku.
- 3 Tsundzuka ku pfumelela vadyondzi ku 'hundzuluka va vulavula' na ku kanerisana hi tinhlamulo ta vona na munghana. Kutani, hlawula vadyondzi va nga ri vangani ku avelana na tilasi tinhlamulo ta vona.
- 4 Tirhisa swivutiso leswi landzelaka swo tlhonthla ku letela xiyenge xa ririmi eka nkanerisano wa wena:
 - a Xana a wu ri wihi nkongomelo wa hina wa ririmi vhiki leri?
 - b Hi swihi switori leswi hi swi hlayeke swin'we?
 - c Xana ku ve wahi marito mantshwa lawa ma nga mi tsakisa vhiki leri?
 - d Xana mi dyondze yini eka switori leswi hi swi hlayeke?
 - e Xana hi tsale hi yini vhiki leri?
 - f Xana ku tsala ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - g Xana ku hlaya ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - h Xana u tinyungubyisa ngopfu hi yini vhiki leri?
- 5 Xo hetelela, byela vadyondzi ku ehleketa hi swilo swimbirhi leswi va nga ta ya byela vandyangu hi leswi va swi dyondzeke kumbe leswi va tiantswiseke hi swona exikolweni vhiki leri.

Xiyaxiya: Maendlelo lawa yo tihluta i ya nkoka swinene eka dyondzo. U komberiwa ku ka u nga wu tluli nghingiriko lowu wa vhiki na vhiki.

The background of the entire page is a light gray color with a repeating pattern of small, white, line-art icons. These icons represent various educational fields: science (flasks, atoms, globes), mathematics (calculators, rulers, triangles), arts (pencils, paint palettes), and general learning (books, lightbulbs, speech bubbles).

Gireedi 2

KOTARA 1

Vhiki

7

NKONGOMELO:

Ku pfuna

vanghana va hina

Malulamiso ya Tlilasi

- 1 Ekusunguleni ka vhiki rin'wana na rin'wana, tiyisisa leswaku tlilasi ya wena yi basile.
- 2 Antswisa TIBODO TA NKOMBISO, hi ku susa minchumu leyi nga ha yelaniki, u yi hlayisa hi vukheta.
- 3 Kutani, lulamisa makhadi ya swikombakomba swa marito na mimpfapfarhuto ya rito ra nkongomelo leri u nga ta ri lava.
- 4 Kuma na ku lulamisa minchumu ya khumbi ra nkongomelo wa wena na tafula leri nga ta tsakeriwa hi vadyondzi, xikombiso: swifaniso swa mitlawa ya vanghana vo hambanahambana; khadi ro vula inkomu; sindza ra vunghana; sw. na sw.
- 5 Endla mindzavisiso eka inthanete ku lulamisela nkongomelo, xikombiso: ndzavisiso wa leswi vanhu lava nga na tingana va endlisaka xiswona vunghana.
- 6 Tiyisisa swinene leswaku hinkwato tibuku ta switoloveto ta vadyondzi na Tibuku to tirhela ta DBE ti funghiwiwe, naswona ti vekiwe kahle laha ti faneleke kona.
- 7 Tiyisisa leswaku hinkwato tibuku letikulu, tibuku to hlaya leti ringanisiweke na tibuku ta layiburari ya tlilasi ti vekiwe hi nongonoko lowu faneleke.

Migingiriko yo Ndlandlamuxa

Migingiriko leyi yi nga tirhisiwa yi ri yoxe tanihi ntirho eka vadyondzi lava hatlaka va heta ntirho wa vona KUMBE loko u ri karhi u nyika swikambelo eka vadyondzi.

Nghingiriko 1: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 13, A hi tsaleni

Nghingiriko 2: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 14, A hi hlayeni

Nghingiriko 3: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 15, A hi tsaleni

Nghingiriko 4: Dirowa xifaniso xa munghana wa wena kumbe vanghana va wena

Musumbhunuku

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

TIVISA NKONGOMELO: KU KAMBELA VUTIVI BYA MASUNGULO

- 1 Komba vadyondzi xifaniso xa ntlangu lowukulu wa siku ro velekiwa ka Mandla eka Buku Leyikulu: Tayere ra Jane ro ponca
- 2 Byela vadyondzi leswaku hi sungula hi nkongomelo wuntshwa lowu vuriwaka: Ku pfuna vanghana va hina.
- 3 Dirowa xirhendzevutana lexi nga na vito ra **nkongomelo** exikarhi ka xitsalelo.
- 4 Vutisa vadyondzi: *Xana mi tiva yini hi nkongomelo lowu?*
- 5 Tsala mavonelo ya vadyondzi etlhelo ka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo lama fanaka swin'we.
- 6 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, vutisa swivutiso swo ntlhontlha leswi landzelaka:
 - a Xana u va pfuna njhani vanghana va wena?
 - b Xana vanghana va wena va ku pfuna njhani?
 - c Xana u ti twa njhani loko un'wana a ku pfuna?

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - pfuna
 - mpfuno
 - vunene

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
A ndzi hlayi ndzi ri ndzexe x2	<i>Kombisa ku hlaya buku u pfule mavoko</i>
Ndzi na vanghana va mina	<i>Kombisa vanghana</i>
Hi hlaya swin'we na vanghana va mina	<i>Kombisa ku hlaya buku swin'we u pfule mavoko</i>
Hlayani! Hlayani na mina!	<i>Kombisa ku hlaya buku u pfule mavoko</i>
A ndzi tlangi ndzi ri ndzexe x2	<i>Kombisa ku tlanga swin'we eka xirhendzevutana</i>
Ndzi na vanghana va mina	<i>Kombisa vanghana</i>
Hi tlanga swin'we na vanghana va mina	<i>Kombisa ku tlanga swin'we eka xirhendzevutana</i>
Tlangani ! Tlangani na mina	<i>Kombisa ku tlanga eka xirhendzevutana</i>

Ntivontsalo

15 wa timinete

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto.
- 2 Vitanela mimpfumawulo na marito lama landzelaka leswaku vadyondzi va tsala:
 - a ii
 - b ee
 - c dzwii
 - d ixii
 - e nghee
 - f cingee
- 3 Leswi landzelaka, byela vadyondzi ku humesa khirayoni va koroketa ntirho wa vona vini.
- 4 Tsala mimpfumawulo na marito swi vonaka kahle exitsalelweni.
- 5 Hlengelela tibuku ta vadyondzi hi ku hela ka siku, kutani u xiyisisa vadyondzi lava va lavaka ku pfuniwa loku engeteriweke.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya

QHINGA RA NTWISISO: BVUMBA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni kumbe laha va nga kotaka ku vona kahle eka Buku Leyikulu.
- 2 Pfula Buku Leyikulu eka xitori xa: Tayere ra Jane ro ponca.
- 3 Famba hi xifaniso eka papila rin'wana na rin'wana, u va vutisa leswaku va ehleketa leswaku ku humelela yini.
- 4 Pfuna vadyondzi ku fambelanisa swifaniso, leswaku va kota ku twisisa leswaku xitori xi mayelana na yini.
- 5 Tivisa marito mantshwa ya ntivomarito lama yelanaka na swiphemu swa xitori.
- 6 Tlhela u hlaya xitori nakambe kan'we, u nga yimi.

Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA:

Tsala mahungu lawa u nga ta avelana na munghana

NTIRHO: Dirowa xifaniso kutani u tsala na nongonoko

RIMBA RA MATSALELO:

Mahungu ya mina i ...:

Ndzi... hikuva...

1 _____

2 _____

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta tsala mayelana na **mahungu ya vona lawa va nga ta avelana na munghana.**
- 2 Va hlamuseli leswaku mahungu i swilo leswi nyanyulaka kumbe leswi tsakisaka leswi swi humelelaka evuton'wini bya hina.
- 3 Hlayela vadyondzi rimba ra matsalelo.
- 4 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku **wa ehleketa u nga si tsala.**
- 5 Byela vadyondzi man'wana mavonelo lawa u nga na wona ya ku hetisa rimba ra matsalelo, ku fana na: Ndzi lava ku byela munghana wa mina hi riendzo leri ndyangu wa mina wu ri kunguhatelaka masiku yo wisa. Hi ya eribuweni ra lwandle. I swilo swintshwa naswona swa tsakisa.
- 6 Tirhisa **ku kombisa** ku dirowa xifaniso xa: wena u ehleketa hi le ribuweni ra lwandle.
- 7 Hlamusela leswaku u ta tsala marito wahi. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana.**
- 8 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa rimba ra matsalelo: **Mahungu ya mina i** ya leswaku ndzi teka riendzo! **Ndzi** tsakile **hikuva** a ndzi si tshama ndzi ya eribuweni ra lwandle!
- 9 **Vula marito hi ku nonoka ku fana na xibodze kutani u tsala mipfumawulo leyi u yi tivaka.**
- 10 **Tirhisa switirhisiwa**, swo fana na marito ya ntolovelu na marito ya nkongomelo wa ntivomarito ku ku pfuna ku tsala marito lama ku tikelaka.
- 11 Sula xikombiso xa wena exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe vadyondzi va fanele va ti tsalela hi mavonelo ya vona vini.

SWILETELO SWA NOMO

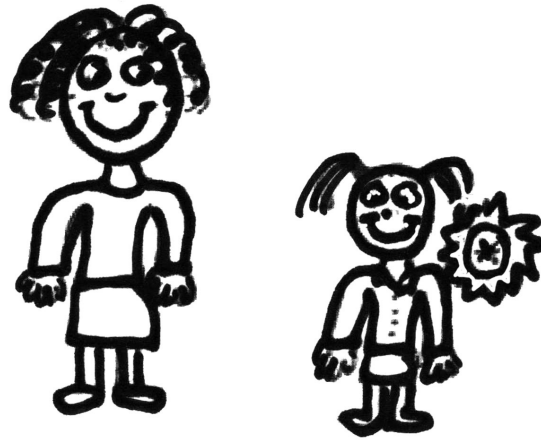
- 1 Vutisa vadyondzi: Hi wahi mahungu ya n'wina?
- 2 Lerisa vadyondzi **ku ehleketa va nga si tsala.**
- 3 Kombela vadyondzi va 2–3 va ku byela hi mahungu ya vona.
- 4 Va fanele va ku: Mahungu ya mina i...
- 5 Hlamusela vadyondzi leswaku sweswi va ta dirowa na ku tsala nhlamuselo ya mahungu ya vona vini!

KU TSALA

- 1 Nyika vadyondzi tibuku.
- 2 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tllasini u hetisa **tinhlengeletano letitsongo.**
- 3 Kombela vadyondzi ku ku byela hi ku tsala ka vona.
- 4 Pfuna vadyondzi ku tsala lebulu.
- 5 Khutaza vadyondzi.

KU TSALA

- 1 Nyika **vadyondzi tibuku.**
- 2 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tllasini u hetisa **tinhlengeletano letitsongo.**
- 3 Kombela vadyondzi ku **hlaya leswi va swi tsaleke.**
- 4 Pfuna vadyondzi ku hetisa rimba ra matsalelo.
- 5 Pfuna vadyondzi ku **vula marito hi ku nonoka ku fana na xibodze na ku tirhisa switirhisiwa.**
- 6 Khutaza vadyondzi.

Mahungu ya mina hi leswaku ndzi murhangeri wa tlilasi! Ndzi tsakile hikuya a ndzi tshama ndzi va yena!

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela ku Hlaya 7**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **nghingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mitlawa ya ku hlaya kumbe mingingiriko.

Ravumbirhi

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo lowuntshwa na marito

TIVISA MPFUMAWULO

- 1 Vula mpfumawulo kutani u tlakusa xikombakombana: **/ngh/**
- 2 Vula mpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku vuyelela mpfumawulo ka nharhu
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana mi nga ehleketa hi marito wahi lama nga na mpfumawulo/**ngh/**?
- 4 Bubutsa miehleketo na vadyondzi hi marito yo fana na: **nghozi, nghala, nghilazi**

TIVISA MARITO MANTSHWA

- 1 Vula rito rin'wana na rin'wana ehenhla swi twakala u ri karhi u va komba khadi ra xikombakomba: **nghamu, nghala, nghozi, nghohe, nghilazi, Nghezimani**
- 2 Komba vadyondzi rito rin'wana na rin'wana loko u ri karhi u ri vula.
- 3 Kombela vadyondzi ku vuyelela marito endzhaku ka wena.
- 4 Damarheta makhadi ya swikombakomba swa marito eka Bodo ya Nkombiso wa Mimpfumawulo.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

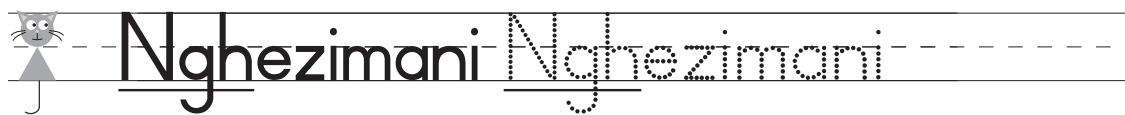
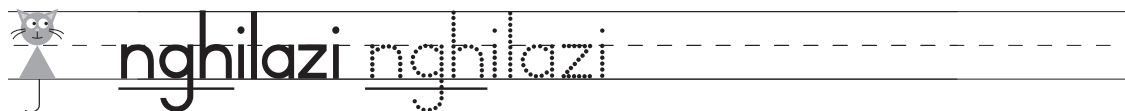
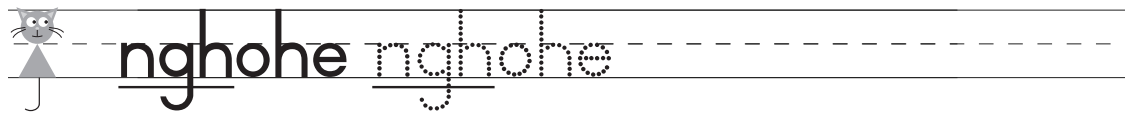
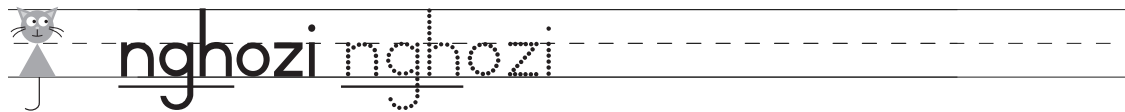
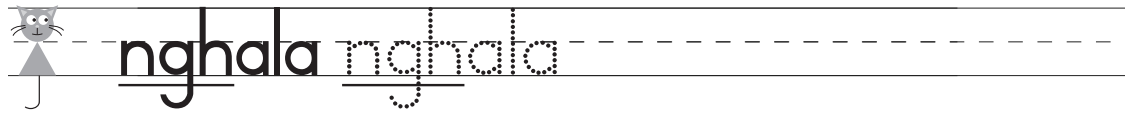
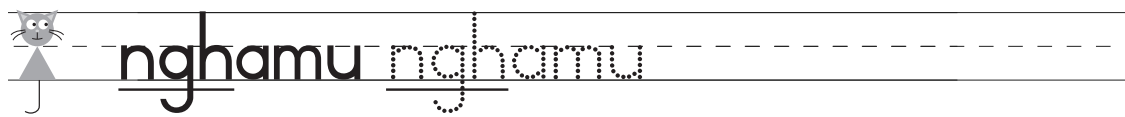
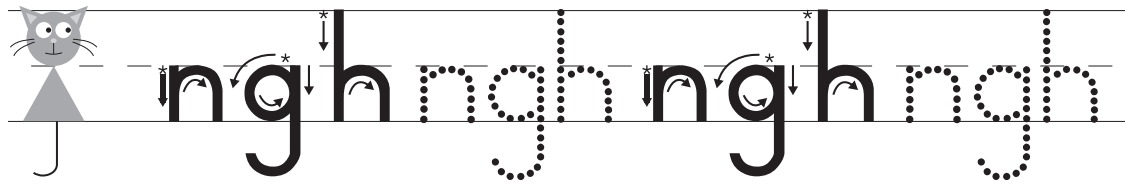
Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma)letere mantshwa/marito/swivulwa

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanelo (ma)letere lamakulu na lamatsongo: **ng**
- 2 Kombisa matsalelo ya (ma)letere eka vadyondzi lava va tsalaka hi voko ra xinene na lava va tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani byela vadyondzi ku tirha na nakulobye na ku tsala (ma)letere enhlaneni wa nakulobye u'nwana na un'wana hi tintiho ta vona.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.

- 5 Eku heteleleni, komba vadyondzi ro hetelela ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito man'wana na man'wana/eka swivulwa leswi tsariweke.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 1

MAQHINGA YA Ntwisiso: KAMBISISA TSALWA

Kitshuriwa	Ku hlaya ka 1 (Ku ehleketela Ehenhla)
<p>Tayere ra Jane ro ponca</p> <p>Jane na Mandu va rhandza ku gada swikanyakanya swa vona swin'we. Siku rin'wana, a va gade swikanyakanya swa vona va ya ekule na le kaya – le hansi ku ya enambyeni. Jane a tsutsumisa xikanyakanya xa yena. Loko a karhi a xi tsutsumisa xi ehla ntshava, xi ye xi karhi xi tsutsuma.</p>	<p>Va le kwihi Jane na Mandu? Oho! Va gada ekusuhi na nambu, ekule na le kaya.</p>
<p>Hiloko, tayere ra Jane ri ba ribye! U wile eka xikanyakanya xa yena! Mandu u yimile a lava ku vona loko Jane a nga vavisekanga.</p> <p>'A wu vavisekanga?' ku vutisa Mandu.</p> <p>'A ndzi vavisekanga,' Tayere ra mina ri poncile! Ndzi ta ya njhani ekaya?'</p>	<p>Xana tayere ra Jane ri be yini? Tayere ra Jane ri be ribye! A nge he swi koti ku gada xikanyakanya xa yena. Ndza tivutisa leswaku u ta fika njhani ekaya?</p>
<p>Yoo! Tayere ra mina!</p> <p>Ndzi tsakile hikuva a wu vavisekanga!</p>	--
<p>'Ndzi na vonelo rin'wana!' ku vula Mandu. 'Ndzi ta ya ekaya ndzi landza pompo. Kutani ndzi ta vuya. Hi ta pompa tayere ra wena u ta kota ku gada ku ya ekaya!'</p> <p>Jane a nga swi lavi ku tshama enambyeni a ri yexe, kambe a ku nga ri na ndlela yin'wana. 'Hi swona,' ku vula Jane, 'I vonelo ra kahle.'</p> <p>Mandu u gade xikanyakanya xa yena a ya ekaya.</p> <p>Jane u yime lero na yima. A swi twala onge i khale a yimile. Dyambu a ri sungula ku pela.</p>	<p>I yini vonelo ra Mandu? Oho! Mandu u ta ya ekaya ku landza pompo yo pompa tayere ra Jane.</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 1 (Ku ehleketela Ehenhla)
<p>Jane u yime lero na yima. A swi twala ku ri khale a yimile. Dyambu a ri sungula ku pela.</p> <p>'Loko tayere ra Mandu ro ponca a nga fiki ekaya, ku fana na mina?' Jane wa vilela. Khwiri ra Jane ri sungule ku rila. A ku ri nkarhi wo lalela. A twa ndlala a tlhela a twa na torha. 'Loko ndzo hundziwa hi nkarhi wo lalela ke?' Jane a vilela.</p> <p>Jane u vone n'weti exibakabakeni. 'Loko Mandu o ka a nga ha ndzi kumi? Loko ndzo ti kuma ndzi ri laha vusiku hinkwabyo ndzi ri ndzexe?' Jane a vilela.</p>	<p>Xana Jane u vilela hi yini? Oho! U vilela hi timhaka ta leswaku tayere ra Mandu ri nga va ri poncile. Wa vilela hikuva u ta hundziwa hi swakudya swo lalela, wa vilela hikuva u ta tshama enambyeni vusiku hinkwabyo a ri yexe. Yoo, ndza tivutisa leswaku Mandu u kwihi?</p>
<p>Ndza tivutisa leswaku Mandu u kwihi?</p>	<p>--</p>
<p>Kambe, Jane u vone Mandu na buti wa yena Dumisani va gade swikanyakanya va n'wi kongomile. Jane a tsakile ku vona munghana wa yena, hiloko a tlulatlula a huwelela.</p> <p>'U ta hi khomela loko hi teke nkarhi!' ku vula Mandu. 'A ndzi fanele ku kuma Dumisani leswaku a ta hi pfuna! I kule swinene!'</p> <p>'U fanele u twa ndlala!' ku vula Mandu. U nyike Jane xikhekha na juzi ya lamula leswi a swi ri ebegeni ya yena.</p>	<p>Hikokwalaho ka yini Mandu a teke nkarhi? Oho! Hikuva a fanele a kuma buti wa yena leswaku a ta va pfuna.</p>
<p>Dumisani u pfune Mandu na Jane ku pompa tayere. Va ri pompe ri tala, ri tala moya.</p> <p>'Ri fana na lerintshwa!' ku vula Jane.</p> <p>'A hi muki ku nga si va xinyami!' ku vula Dumisani.</p>	<p>I mani a nga lunghisa tayere? Oho, Mandu na Dumisani va pfune Jane ku lunghisa tayere.</p>
<p>Va gade swikanyakanya va vuyela ekaya va voningela hi n'weti. Sweswi, Jane a nga tsutsumi. A nga lavi tayere lerin'wana ra yena ri ponca! A ku ri kule ku ya ekaya.</p>	<p>Xana Jane u fambe njhani ku ya ekaya? Oho, Jane a fambisa kantsongo xikanyakanya xa yena!</p>
<p>Loko va fika ekaya, Jane u vukarhe Mandu.</p> <p>'Ndza khensa ku ndzi pfuna!' a vula. 'U munghana wa kahle!'</p> <p>'Vanghana va endla tano!' ku vula Mandu.</p>	<p>Xana Jane u endle yini loko va fika ekaya? Oho! U n'wi khensile kutani a vukarha munghana wa yena.</p>
<p>Jane na Mandu va rhandza ku gada swikanyakanya swa vona swin'we. Siku rin'wana, a va gade swikanyakanya swa vona va ya ekule na le kaya – le hansu ku ya enambyeni. Jane a tsutsumisa xikanyakanya xa yena. Loko a karhi a xi tsutsumisa xi ehla ntshava, xi ye xi karhi xi tsutsuma.</p>	<p>Va le kwihi Jane na Mandu? Oho! Va gada ekusuhi na nambu, ekule na le kaya.</p>

Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
I mani a nga va na tayere ro ponca?	Jane u ve na tayere ro ponca.
Xana Mandu u ye kwihi?	U ye ekaya ku ya teka pompo.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini Mandu a siye Jane a ri yexe?	<ul style="list-style-type: none"> • Jane a ri na tayere ro ponca. • Jane a nga ta swi kota ku khandziya xikanyakanya xa yena. • A va nga ri na pompo. • Va le kule na le kaya. • Mandu u ye ekaya ku ya teka pompo. • Mandu u ye ekaya ku ya lava swo pfuna Jane. • Mandu u kume buti wa yena Dumisani ku ta va pfuna.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1** Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela Ku hlaya 7.
- 2** Hlamusela Nghingiriko 1 wa hi Ravumbirhi eka tlilasi hinkwayo.
- 3** Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4** Endzhaku ka 15 wa timinete. Va tlherisele laha va tshamaka kona.
- 5** Endla Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya.
- 6** Hlamusela Nghingiriko 2 wa hi Ravumbirhi eka tlilasi hinkwayo.
- 7** Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8** Tatisa xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawo leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9** Tsala leswi lavaka ku cinciwa eka mintlawo yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravunharhu

Migingiriko ya swanomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - tayere
 - tayere ro ponca
 - ku ponca
 - pompi
 - xikanyakanya

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
A ndzi hlayi ndzi ri ndzexe x2	Kombisa ku hlaya buku u pfule mavoko
Ndzi na vanghana va mina	Kombisa vanghana
Hi hlaya swin'we na vanghana va mina	Kombisa ku hlaya buku swin'we u pfule mavoko
Hlayani! Hlayani na mina!	Kombisa ku hlaya buku u pfule mavoko
A ndzi tlangi ndzi ri ndzexe x2	Kombisa ku tlanga swin'we eka xirhendzevutana
Ndzi na vanghana va mina	Kombisa vanghana
Hi tlanga swin'we na vanghana va mina	Kombisa ku tlanga swin'we eka xirhendzevutana
Tlangani ! Tlangani na mina	Kombisa ku tlanga eka xirhendzevutana

VUTUMBULUXI BYO RUNGULA XITORI (VHIKI RO SUNGULA RA NKONGOMELO)

- 1 Ava vadyondzi hi mintlawwa ya vona leyitsongo.
- 2 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana khopi ya swifaniso swa vutumbuluxi byo rungula xitori.
- 3 Byela vadyondzi ku ehleketa hi xitori lexi yelanaka na swifaniso.
- 4 Nyika vadyondzi minete kumbe timbirhi ku ehleketa hi mavonelo ya vona.
- 5 Leswi nga ta landzela, mudyondzi un'wana na un'wana entlaweni u fanele ku kuma nkarhi wa ku nyika mavonelo ya yena ya xitori.
- 6 Tsundzuxa vadyondzi leswaku xitori xa vona xi fanele ku va na vutumbuluxi, kambe xi fanele xi yelana na swifaniso!

- 7 Tsundzuxa vadyondzi ku yingisela switori swa van'wana hi vukheta.
- 8 Khensa vadyondzi ku avelana switori swa vona.

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo wuntshwa na marito

TIVISA MPFUMAWULO

- 1 Vula mpfumawulo u tlakusa xikombakombana xa: **/ntw/**
- 2 Vula mpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku wu vuyelela kanharhu.
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana mi nga ehleketa marito wahi lama nga na mpfumawulo/**ntw/**?
- 4 Bubutsa miehleketo ni vadyondzi hi marito yo fana na: **ntwalo, ntwala, ntwiwo**

TIVISA MARITO MANTSHWA

- 1 Vula rito rin'wana na rin'wana ehenhla swi twakala u ri karhi u va komba khadi ra xikombakomba: **ntwala, ntwalo, ntwelano, ntwisiso, ntwiwo**
- 2 Komba vadyondzi rito rin'wana na rin'wana, loko u ri karhi u ri vula.
- 3 Kombela vadyondzi ku vuyelela rito endzhaku ka wena.
- 4 Damarheta makhadi ya swikombakomba swa marito eka Bodo ya Nkombiso wa Mimpfumawulo.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

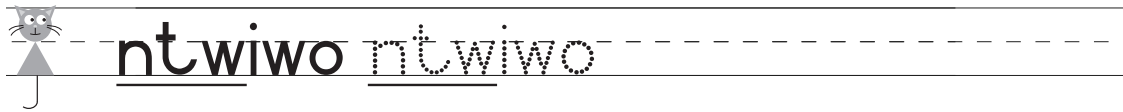
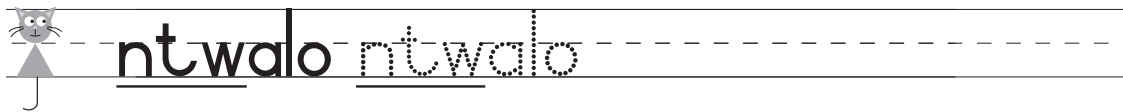
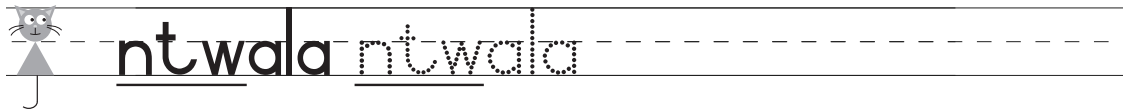
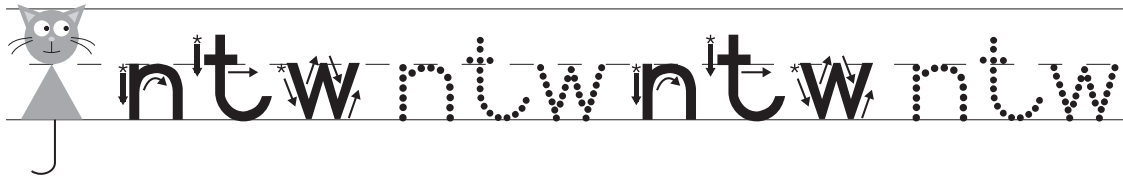
Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma) letere mantshwa/marito/swivulwa

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanelo maletere lamakulu na lamatsongo: **ntw**
- 2 Kombisa matsalelo ya maletere eka vadyondzi lava tsalaka hi voko ra xinene nakambe lava tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani u va byela ku tirha na munghana na ku tsala marito eminhlaneni hi tintiho ta vona.
- 4 Endzhaku ka swona byela vadyondzi ku tsala maletere emadesikeni ya vona hi tintiho ta vona.

- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi nakambe ku vumba maletere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke wona eka marito man'wana na man'wana/eka swivulwa leswi tsariweke.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA:

Tsala mahungu ya wena lawa u nga ta avelana na munghana.

NTIRHO:

Dirowa xifaniso u tsala swivulwa swimbirhi swa mahungu.

RIMBA RA MATSALELO:

Mahungu ya mina i...

Ndzi... hikuva...

Mhaka yin'we ya nkoka hi mahungu ya mina i...

Yin'wana i...

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta engetela eka leswi va swi tsaleke hi Musumbhunuku.
- 2 Namuntlha va ta engetela swivulwa mayelana na mahungu ya vona.
- 3 Hlayela vadyondzi rimba rintshwa ra matsalelo.
- 4 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala**.
- 5 Hlamusela man'wana mavonelo lawa u nga na wona ya ku tatisa swiphemu swintshwa eka rimba ra matsalelo, ku fana na: Timhaka tin'wana ta nkoka hi mahungu ya mina hi leswaku hi ya eribuweni ra lwandle eMozambique! Naswona, vandyangu wa mina hinkwavo va ta fika.
- 6 Tirhisa **ku kombisa** ku engetela eka xidirowiwa xa wena, ku fana na: wena, u ehleketa hi vandyangu wa wena eribuweni ra lwandle.
- 7 Hlamusela leswaku u ta tsala marito wahi. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana**.
- 8 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa rimba ra matsalelo, ku fana na: **Mhaka yin'we ya nkoka hi mahungu ya mina hi** leswaku hi ya eMozambique – tiko rintshwa! **Yin'wana hi** leswaku vandyangu wa mina hinkwavo va ta fika.
- 9 **Vula marito hi ku nonoka tanihi xibodze kutani u tsala mimpfumawulo leyi u yi tivaka**.
- 10 **Tirhisa switirhisiwa** (marito ya ntolovelo, nkongomelo wa ntivomarito) ku engetela eka xidirowiwa xa wena, ku fana na: ribuwa ra lwandle, ndyangu, mina.
- 11 **Sula xikombiso xa wena** exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe **vadyondzi va fanele va ti tsalela mavonelo ya vona vini**.

SWILETELO SWA NOMO

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi Musumbhunuku, hi ehlekete hi mahungu man'wana lawa hi nga tsakelaka ku avelana na munghana.
- 2 Namuntlha hi ta engetela eka mahungu ya hina.
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi yihi mhaka ya nkoka hi mahungu ya n'wina?
- 4 Lerisa vadyondzi ku **ehleketa va nga si tsala**.
- 5 Hlamusela vadyondzi leswaku va fanele va ta na mavonelo ya vona vini – a va **fanelangi** va kopa mavonelo ya wena!
- 6 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana mayelana na mahungu ya vona.
- 7 Nyika vadyondzi 2–3 wa timinete ta ku hundzuluka va vulavula.
- 8 Kombela vadyondzi va 3–4 ku ku byela hi mhaka yin'we hi mahungu ya vona.
- 9 Va fanele va ku: Mhaka yin'we ya nkoka hi mahungu ya mina i...
- 10 Hlamusela vadyondzi leswaku sweswi va ta tirhisa rimba ra matsalelo ku dirowa na ku tsala mavonelo ya vona!

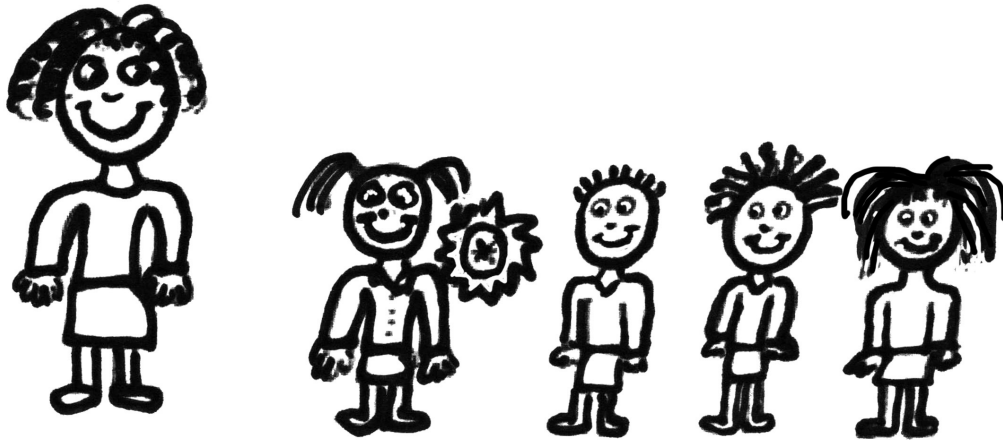
KU TSALA

- 1 **Nyika vadyondzi tibuku.** Lerisa vadyondzi ku kuma ntirho wa vona wa ku tsala wa hi Musumbhunuku. Va ta engetela eka wona!
- 2 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tilasini u hetisa **tinhlengoletano letitsongo**.
- 3 Kombela vadyondzi ku **hlaya leswi va nga swi tsala**.
- 4 Pfuna vadyondzi ku hetisa rimba ra matsalelo.
- 5 Pfuna **vadyondzi ku vula marito hi ku nonoka tanihi hi xibodze** na ku **tirhisa switirhisiwa**.
- 6 **Khutaza vadyondzi.**

HUNDZULUKA U VULAVULA

- 1 Loko ku sale 2–3 wa timinete, lerisa vadyondzi ku veka tipensele ta vona.
- 2 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana hi leswi va nga swi dirowa.

Hayeka leswi vadyondzi va swi tsaleke eka levhele ya mahlo ya vona etlilasini. Leswi swi pfuna vadyondzi ku burisana mayelana na nkongomelo.

Mahungu ya mina hi leswaku ndzi murhangeri wa
tlilasi! Ndzi tsakile hikuya a ndzi tsamama ndzi va
yena!

Xinwana xa nkoka hi mahungu ya mina i ku ndzi
pfuna mudyondzisi wa mina! Xinwana i ku ndzi
tolovele ku yima emahlweni loko hi folo layini.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela ku Hlaya 7.
- 2 Hlamusela Ngingiriko 1 wa hi Ravunharhu eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla Ngingiriko wo Cinca Ku hlaya/mahlayelo.
- 6 Hlamusela Ngingiriko 2 wa hi Ravunharhu eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe misingiriko.

Ravumune

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Ku hambanisa na ku fambelanisa mimpfumawulo

NDZA ENDLA...

- 1 Sungula hi rito ra le ka dyondzo ya hi Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: **nghala**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: /**ng**h/ - /**a**/ - /**l**/ - /**a**/
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: /**ng**h/
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: /**a**/
- 6 Vula mpfumawulo wa vunharhu eka rito: /**l**/
- 7 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: /**a**/
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **nghala**
- 9 Kombisa na ku hambanisa mimpfumawulo ku endla rito: /**ng**ha/-/la/= **nghala**
- 10 Vuyelela ku endla leswi hi rito leri humaka eka dyondzo ya Ravunharhu: **ntwalo**

HA ENDLA...

- 1 Sungula hi rito leri humaka eka dyondzo ya hi Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: **nghozi**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito? /**ng**h/
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa le xikarhi eka rito? /**o**/
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vunharhu eka rito? /**z**/
- 6 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito? /**i**/
- 7 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: /**ng**h/ - /**o**/ - /**z**/ - /**i**/
- 8 Tsala rito: **nghozi**
- 9 Lerisa vadyondzi ku fambelanisa mimpfumawulo eka rito na wena: /**ng**ho/-/zi/= **nghozi**
- 10 Vuyelela ku endla leswi hi rito leri humaka eka dyondzo ya hi Ravunharhu: **ntwala**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 2

MAQHINGA YA NTWISISO: KAMBISISA TSALWA

Kitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p><u>Tayere ra Jane ro ponca</u></p> <p>Jane na Mandu va rhandza ku gada swikanyakanya swa vona swin'we. Siku rin'wana, a va gade swikanyakanya swa vona va ya ekule na le kaya – le hansa ku ya enambyeni. Jane a tsutsumisa xikanyakanya xa yena. Loko a karhi a xi tsutsumisa xi ehla ntshava, xi ye xi karhi xi tsutsuma.</p>	<p>Xana Jane na Mandu va rhandza ku endla yini? Oho, va rhandza ku gada swikanyakanya swa vona!</p>
<p>Hiloko, tayere ra Jane ri ba ribye! U wile eka xikanyakanya xa yena! Mandu u yimile a lava ku vona loko Jane a nga vavisekanga.</p> <p>'A wu vavisekanga?' ku vutisa Mandu.</p> <p>'A ndzi vavisekanga, Tayere ra mina ri poncile! Ndzi ta ya njhani ekaya?'</p>	<p>Hikokwalaho ka yini tayere ra Jane ri poncile? Oho! Hikuva a tsutsumisa xikanyakanya xa yena kutani tayere ra yena ri ba ribye.</p>
<p>Yoo! Tayere ra mina!</p> <p>Ndzi tsakile hikuva a wu vavisekanga!</p>	--
<p>'Ndzi na vonelo rin'wana!' ku vula Mandu. 'Ndzi ta ya ekaya ndzi landza pompo. Kutani ndzi ta vuya. Hi ta pompa tayere ra wena u ta kota ku gada ku ya ekaya!'</p> <p>Jane a nga swi lavi ku tshama enambyeni a ri yexe, kambe a ku nga ri na ndlela yin'wana. 'Hi swona,' ku vula Jane, 'I vonelo ra kahle.'</p> <p>Mandu u gade xikanyakanya xa yena a ya ekaya.</p> <p>Jane u yime lero na yima. A swi twala onge i khale a yimile. Dyambu a ri sungula ku pela.</p>	<p>Hikokwalaho ka yini Mandu a ya ekaya? Oho! U ya ekaya ku landza pompo va ta pompa tayere ra Jane, leswaku a ta gada xikanyakanya xa yena a vuyela ekaya.</p>
<p>Jane u yime lero na yima. A swi twala ku ri khale a yimile. Dyambu a ri sungula ku pela.</p> <p>'Loko tayere ra Mandu ro ponca a nga fiki ekaya, ku fana na mina?' Jane wa vilela. Khwiri ra Jane ri sungule ku rila. A ku ri nkarhi wo lalela. A twa ndlala a tlhela a twa na torha. 'Loko ndzo hundziwa hi nkarhi wo lalela ke?' Jane a vilela.</p> <p>Jane u vone n'weti exibakabakeni. 'Loko Mandu o ka a nga ha ndzi kumi? Loko ndzo ti kuma ndzi ri laha vusiku hinkwabyo ndzi ri ndzexe?' Jane a vilela.</p>	<p>Hikokwalaho ka yini Jane a vilela? U vilela hikuva u yexe. A nge fiki ekaya loko a nga pfuniwi hi Mandu!</p>
<p>Ndza tivutisa leswaku Mandu u kwihl?</p>	--

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Kambe, Jane u vone Mandu na buti wa yena Dumisani va gade swikanyakanya va n'wi kongomile. Jane a tsakile ku vona munghana wa yena, hiloko a tlulatlula a huwelela.</p> <p>'U ta hi khomela loko hi teke nkarhi!' ku vula Mandu. 'A ndzi fanele ku kuma Dumisani leswaku a ta hi pfuna! I kule swinene!'</p> <p>'U fanele u twa ndlala!' ku vula Mandu. U nyike Jane xikhekhana na juzi ya lamula leswi a swi ri ebegeni ya yena.</p>	<p>Hikokwalaho ka yini Mandu a tlulatlula no huwelela? Oho! Hikuva a tsakile ku vona munghana wa yena.</p>
<p>Dumisani u pfune Mandu na Jane ku pompa tayere. Va ri pompe ri tala, ri tala moya.</p> <p>'Ri fana na lerintshwa!' ku vula Jane.</p> <p>'A hi muki ku nga si va xinyami!' ku vula Dumisani.</p>	<p>Va ri lunghise njhani tayere? Oho! Va tirhise pompo leyi Mandu a nga ta na yona ku pompa tayere.</p>
<p>Va gade swikanyakanya va vuyela ekaya va voningela hi n'weti. Sweswi, Jane a nga tsutsumi. A nga lavi tayere lerin'wana ra yena ri ponca! A ku ri kule ku ya ekaya.</p>	<p>Hikokwalaho ka yini Jane a fambisa kantsongo sweswi? Oho! Hikuva a nga lavi tayere ra yena rin'wana ri ponca</p>
<p>Loko va fika ekaya, Jane u vukarhe Mandu.</p> <p>'Ndza khensa ku ndzi pfuna!' a vula. 'U munghana wa kahle!'</p> <p>'Vanghana va endla tano!' ku vula Mandu.</p>	<p>Hikokwalaho ka yini Jane a khense Mandu? Oho, hikuva Mandu u n'wi pfunile!</p>
<p>Jane na Mandu va rhandza ku gada swikanyakanya swa vona swin'we. Siku rin'wana, a va gade swikanyakanya swa vona va ya ekule na le kaya – le hansi ku ya enambyeni. Jane a tsutsumisa xikanyakanya xa yena. Loko a karhi a xi tsutsumisa xi ehla ntshava, xi ye xi karhi xi tsutsuma.</p>	<p>Xana Jane na Mandu va rhandza ku endla yini? Oho, va rhandza ku gada swikanyakanya swa vona!</p>
<p>Swivutiso swo landzelerisa</p>	<p>Tinhlamulo leti languteriweke</p>
<p>Xana Mandu u vuya na yini?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • U vuya na pompo. • U vuya na buti wa yena Dumisani. • U vuya na swakudya a ta nyika Jane.
<p>Xana va ri lunghisa njhani tayere?</p>	<p>Va tirhisa pompo ya Mandu ku ri pompa.</p>
<p>Xivutiso xa hikokwalaho ka yini</p>	<p>Tinhlamulo leti languteriweke</p>
<p>Hikokwalaho ka yini Jane a byela Mandu leswaku i munghana wa kahle?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva Mandu u kote ku pfuna Jane. • Hikuva Mandu u ye ekaya a tlhela a vuya hi ku lava ku pfuna Jane. • Hikuva Mandu u vuyele na Jane swakudyanyana. • Hikuva Mandu u gade xikanyakanya na Jane va ya ekaya na vusiku.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1** Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela ku Hlaya 7.
- 2** Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 3** Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4** Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5** Endla **Nghingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo**.
- 6** Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 7** Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8** Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9** Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawwa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravuntlhanu

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla Nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - nghozi
 - vunghana
 - ku hlayisa

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
A ndzi hlayi ndzi ri ndzexe x2	<i>Kombisa ku hlaya buku u pfule mavoko</i>
Ndzi na vanghana va mina	<i>Kombisa vanghana</i>
Hi hlaya swin'we na vanghana va mina	<i>Kombisa ku hlaya buku swin'we u pfule mavoko</i>
Hlayani! Hlayani na mina!	<i>Kombisa ku hlaya buku u pfule mavoko</i>
A ndzi tlangi ndzi ri ndzexe x2	<i>Kombisa ku tlanga swin'we eka xirhendzevutana</i>
Ndzi na vanghana va mina	<i>Kombisa vanghana</i>
Hi tlanga swin'we na vanghana va mina	<i>Kombisa ku tlanga swin'we eka xirhendzevutana</i>
Tlangani ! Tlangani na mina	<i>Kombisa ku tlanga eka xirhendzevutana</i>

NKANERISANO HI XITSHURIWA XA KU HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni:
 - a Jane na Mandu...
 - b Xiphemu lexi ndzi xi tsakeleke exitorini a ku ri...
 - c Xiphemu lexi ndzi nga xi tsakelangiki exitorini a ku ri...
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra nkanerisano.
- 3 Veka vadyondzi eka **mintlaw**a ya vona **leyitsongo**.
- 4 Byela vadyondzi leswaku hinkwavo va fanele ku siyerisana ku hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana xa nkanerisano.
- 5 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 6 Kombela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku avelana hi tinhlamulo ta vona.
- 7 Loko tinhlamulo ti hoxekile, va lulamise.
- 8 Khensa vadyondzi eka ku hoxa xandla ka vona.

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Kuma Rito

Tsala tafula exitsalelweni leri katsaka mimpfumawulo leyi dyondziweke endzhaku xikan'we na leyi dyondzisiweke hi Ravumbirhi na hi Ravunharhu.

ng	ntw	z
a	t	l
g	i	o
e	w	n

KOMBISA

- 1 Tsundzuxa vadyondzi mimpfumawulo ya vhiki: **/ng/** na **/ntw/**
- 2 Hluta hinkwayo mimpfumawulo na switatisi exitsalelweni.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku vumba marito hi xitalo hi laha va nga kotaka ha kona va tirhisa mimpfumawulo na switatisi leswi nga laha henhla.
- 4 Komba vadyondzi leswi rito ri vumbisiwaka xiswona hi ku tirhisa mpfumawulo lowu kongomiweke, ku fana na: **/ntw/ - /a/ - /l/ - /a/= ntwala**
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga ha vumba rito hi ku tirhisa yin'wana na yin'wana ya mimpfumawulo leyi - a va boheki ku tirhisa **/ng/kumbe/ntw/**

VADYONDZI VA ENDLA

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala nhlokomhaka: **ng, ntw**
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku kuma na ku aka marito yo tala hi laha va nga kotaka ha kona.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku koroketa ntirho wa vona. Komba vadyondzi leswi marito lama ma vumbisiwaka xiswona (na man'wana): **nghamu, nghala, nghozi, ntwala, ntwalo, ntwelano, ntwiwo, lala, lolo, nona, na**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Endzhaku ko hlaya

QHINGA RA NTWISISO: KAMBISISA TSALWA KUMBE XITSHURIWA

NTWISISO WO TSARIWA

- 1 Loko dyondzo yi nga si sungula, tsala nhlokomhaka leyi landzelaka, swivutiso na leswi sungulaka swivulwa exitsalelweni.
- 2 Hlaya swivutiso na vadyondzi, u va hlamusela swona loko swi laveka.
- 3 Kombela vadyondzi ku hundzuluka va vulavula na ku kanela hi swivutiso leswi na munghana.
- 4 Kutani, vadyondzi va fanele va pfula tibuku ta vona ta switoloveto, va tsala siku na nhlokomhaka, kutani va tsala tinhlamulo ta swivutiso.
- 5 Eka timinete ta ntlhanu to hetelela ta dyondzo, hlaya tinhlamulo na vadyondzi, kutani u va pfumelela ku lulamisa ntirho wa vona vini.

TAYERE RA JANE RO PONCA

- 1 Xana i mani a nga va na tayere ro ponca?
... u vile na tayere ro ponca.
- 2 Xana swi endlise ku yini leswaku Jane a va na tayere ro ponca?
Jane u vile na tayere ro ponca hikuva...
- 3 Xana i mani a nga pfuna Jane?
... va pfune Jane ku lunghisa tayere ra yena.

TAYERE RA JANE RO PONCA

- 1 Xana i mani a nga va na tayere ro ponca?
Jane u vile na tayere ro ponca.
- 2 Xana swi endlise ku yini leswaku Jane a va na tayere ro ponca?
Jane u vile na tayere ro ponca hikuva a tsutsuma swinene a ehla ntshava kutani a ba ribye!
- 3 Xana Jane u pfune hi va mani?
Mandu na buti wa yena Dumisani va pfune Jane ku lunghisa tayere ra yena.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela Ku Hlaya 7.
- 2 Hlamusela Nghingiriko 1 wa hi Ravuntlhanu eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla Nghingiriko wo Cinca ku Hlaya/mahlayelo.
- 6 Hlamusela Nghingiriko 2 wa hi Ravuntlhanu eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Nhluto wo dyondza ririmi wa ku hela ka vhiki

15 wa timinete

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni loko siku ri fika emakumu.
- 2 Endla nhluto wa ririmi wa vhiki na vhiki. U nga ha hlawula ku katsakanya dyondzo ya Ririmi ra le Kaya na Ririmi ro Engetela ro Sungula eka nhluto lowu.
- 3 Tsundzuka ku pfumelela vadyondzi ku 'hundzuluka va vulavula' na ku kanerisana hi tinhlamulo ta vona na munghana. Kutani, hlawula vadyondzi va nga ri vangani ku avelana na tlilasi tinhlamulo ta vona.
- 4 Tirhisa swivutiso leswi landzelaka swo tlhontlha ku letela xiyenge xa ririmi eka nkanerisano wa wena:
 - a Xana a wu ri wihi nkongomelo wa hina wa ririmi vhiki leri?
 - b Hi swihi switori leswi hi swi hlayeke swin'we?
 - c Xana ku ve wahi marito mantshwa lawa ma nga mi tsakisa vhiki leri?
 - d Xana mi dyondze yini eka switori leswi hi swi hlayeke?
 - e Xana hi tsale hi yini vhiki leri?
 - f Xana ku tsala ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - g Xana ku hlaya ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - h Xana u tinyungubyisa ngopfu hi yini vhiki leri?
- 5 Xo hetelela, byela vadyondzi ku ehleketa hi swilo swimbirhi leswi va nga ta ya byela vandyangu hi leswi va swi dyondzeke kumbe leswi va tiantswiseke hi swona exikolweni vhiki leri.

Xiyaxiya: Maendlelo lawa yo tihluta i ya nkoka swinene eka dyondzo. U komberiwa ku ka u nga wu tluli nghingiriko lowu wa vhiki na vhiki.

Giredi 2

KOTARA 1

Vhiki

8

NKONGOMELO:

Ku pfuna

vanghana va hina

Malulamiso ya Tlilasi

- 1 Ekusunguleni ka vhiki rin'wana na rin'wana, tiyisisa leswaku tlilasi ya wena yi basile.
- 2 Antswisa TIBODO TA NKOMBISO, hi ku susa minchumu leyi nga ha yelaniki, u yi hlayisa hi vukheta.
- 3 Kutani, lulamisa makhadi ya swikombakomba swa marito na mimpfapfarhuto ya rito ra nkongomelo leri u nga ta ri lava.
- 4 Engetela minchumu ya khumbi ra nkongomelo wa wena na tafula leri nga ta tsakeriwa hi vadyondzi, xikombiso: kombela vadyondzi ku ta na swinepe/tifofo ta vona vini va ri na munghana, kutani u endla nkombiso wa swinepe/tifofo leti.
- 5 Endla mindzavisiso eka inthanete ku lulamisela nkongomelo, xikombiso: Endla ndzavisiso wa switshunxo swa nkwetlembetano wa vana – kumisisa swinene hi laha u nga lulamisaka ha kona matikhomelo ya vana loko va ri swin'we.
- 6 Tiyisisa swinene leswaku hinkwato tibuku ta switoloveto ta vadyondzi na Tibuku to tirhela ta DBE ti funghiwe, naswona ti vekiwe kahle laha ti faneleke kona.
- 7 Tiyisisa leswaku hinkwato tibuku letikulu, tibuku to hlaya leti ringanisiweke na tibuku ta layiburari ya tlilasi ti vekiwe hi nongonoko lowu faneleke.

Migingiriko yo Ndlandlamuxa

Migingiriko leyi yi nga tirhisiwa yi ri yoxe tanihi ntirho eka vadyondzi lava hatlaka va heta ntirho wa vona KUMBE loko u ri karhi u nyika swikambelo eka vadyondzi.

Nghingiriko 1: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 16, A hi endleni

Nghingiriko 2: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 17, A hi tsaleni

Nghingiriko 3: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 18, A hi hlayeni

Nghingiriko 4: Dirowa xifaniso xa ndlela yin'we leyi u pfunaka vanghana va wena ha yona.

Musumbhunuku

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

PFUXETA NKONGOMELO: KU KAMBELA VUTIVI BYA MASUNGULO

- 1 Komba vadyondzi xifaniso xa Ntsikelelo loko a humesa Siviwe ediran'wini eka Buku Leyikulu: Xitumbelelana
- 2 Byela vadyondzi leswaku hi ya emahlweni na nkongomelo wa hina: Ku pfuna vanghana va hina
- 3 Dirowa xirhendzevutana lexi xi nga na vito ra **nkongomelo** exikarhi ka xitsalelo.
- 4 Vutisa vadyondzi: *Xana ku fikela sweswi hi dyondze yini hi nkongomelo lowu?*
- 5 Tsala mavonelo ya vadyondzi etlhelo ka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo lama fanaka swin'we.
- 6 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, vutisa swivutiso swo ntlhontlha leswi landzelaka:
 - a Xana i yini xa kahle lexi munghana wa wena a nga tshama a ku endlela xona?
 - b Xana u ti twe njhani?
 - c Xana u nga endla yini ku komba vanghana va wena leswaku wa va hlayisa/u ti karhatela vona?

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - diramu
 - tlutlama
 - hangalaka/hangalakile

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
A ndzi hlayi ndzi ri ndzexe x2	<i>Kombisa ku hlaya buku u pfule mavoko</i>
Ndzi na vanghana va mina	<i>Kombisa vanghana</i>
Hi hlaya swin'we na vanghana va mina	<i>Kombisa ku hlaya buku swin'we u pfule mavoko</i>
Hlayani! Hlayani na mina!	<i>Kombisa vanghana</i>
A ndzi tlangi ndzi ri ndzexe x2	<i>Kombisa ku tlanga eka xirhendzevutana</i>
Ndzi na vanghana va mina	<i>Kombisa vanghana</i>
Hi tlanga swin'we na vanghana va mina	<i>Kombisa ku tlanga swin'we eka xirhendzevutana</i>
Tlangani ! Tlangani na mina	<i>Kombisa ku tlanga eka xirhendzevutana</i>

Ntivontsalo

15 wa timinete

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto.
- 2 Vitanela mimpfumawulo na marito lama landzelaka leswaku vadyondzi va tsala:
 - a ngh
 - b ntw
 - c nghala
 - d nghamu
 - e ntwala
 - f ntwalo
- 3 Leswi landzelaka, byela vadyondzi ku humesa khirayoni va koroketa ntirho wa vona vini.
- 4 Tsala mimpfumawulo na marito swi vonaka kahle exitsalelweni.
- 5 Hlengelela tibuku ta vadyondzi hi ku hela ka siku, kutani u xiyisisa vadyondzi lava va lavaka ku pfuniwa loku engeteriweke.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya

QHINGA RA Ntwisiso: BVUMBA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni kumbe laha va nga kotaka ku vona kahle eka Buku Leyikulu.
- 2 Pfula Buku Leyikulu eka xitori xa: Xitumbelelana
- 3 Famba hi xifaniso eka papila rin'wana na rin'wana, u ri karhi u vutisa vadyondzi leswaku va ehleketa leswaku ku humelela yini.
- 4 Pfuna vadyondzi ku fambelanisa swifaniso, leswaku va kota ku twisisa leswaku xitori xi mayelana na yini.
- 5 Tivisa marito mantshwa ya ntivomarito lama yelanaka na swiphemu swa xitori.
- 6 Tlhela u hlaya xitori nakambe kan'we, u nga yimi.

Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA:

Tsala hi nkarhi lowu u pfuneke munghana.

NTIRHO:

Dirowa xifaniso u tsala swivulwa swimbirhi.

RIMBA RA MATSALELO:

Ndzi pfunile munghana wa mina...

Ndzi ti twe...hikuva...

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta tsala hi nkarhi lowu va pfuneke munghana. Va ta tsala hi leswi va ti twiseke swona loko va pfunile munghana wa vona.
- 2 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala**.
- 3 Byela vadyondzi vonelo ra wena ra matatiselo eka rimba ra matsalelo, ku fana na: Ndzi pfunile munghana wa mina loko a wile. Ndzi n'wi pfune a pfuka. Ndzi twe ku vava swinene hikuva a vavisekile!
- 4 Tirhisa **ku kombisa** ku dirowa xifaniso xa wena u ri karhi u pfuna munghana wa wena ku pfuka ehansi.
- 5 Hlamusela leswaku u ta tsala marito wahi. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana**.
- 6 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa rimba ra matsalelo: **Ndzi pfunile munghana wa mina** ku pfuka loko a wile. **Ndzi twe** ku vava **hikuva** a vavisekile.
- 7 **Vula marito hi ku nonoka tanihi xibodze kutani u tsala mimpfumawulo leyi u yi tivaka.**
- 8 **Tirhisa switirhisiwa**, ku fana na marito ya ntolovelo na nkongomelo wa ntivomarito ku ku pfuna ku tsala marito lama ku tikelaka.
- 9 Sula xikombiso xa wena exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe vadyondzi va fanele va ti tsalela mavonelo ya vona vini.

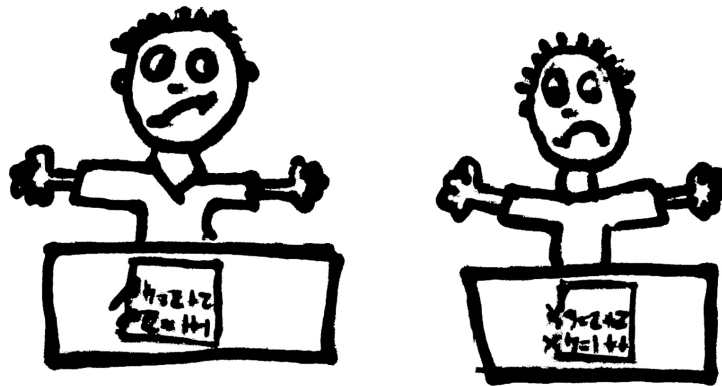
SWILETELO SWA NOMO

- 1 Vutisa vadyondzi: Xana u n'wi pfunise ku yini munghana wa wena? Xana u ti twe njhani?
- 2 Lerisa vadyondzi ku **ehleketa va nga si tsala**.
- 3 Hlamusela leswaku vadyondzi va fanele va ta na mavonelo ya vona – a va **fanelangi** ku kopa vonelo ra wena!

- 4 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana hi leswi va nga ta tsala hi swona.
- 5 Nyika vadyondzi 2–3 wa timinete ta ku hundzuluka va vulavula.
- 6 Kombela vadyondzi va 3–4 ku ku byela hi laha va pfuneke munghana wa vona.
- 7 Va fanele va ku: Ndzi pfunile munghana wa mina... Ndzi ti twe...
- 8 Hlamusela vadyondzi leswaku sweswi va ta tirhisa rimba ra matsalelo ku dirowa na ku tsala mavonelo ya vona!

KU TSALA

- 1 Nyika **vadyondzi tibuku**.
- 2 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tllasini u hetisa **tinhlengletano letitsongo**.
- 3 Kombela vadyondzi ku **hlaya leswi va nga swi tsala**.
- 4 Pfuna vadyondzi ku hetisa rimba ra matsalelo.
- 5 Pfuna vadyondzi ku **vula marito hi ku nonoka tanihi xibodze** na ku **tirhisa switirhisiwa**.
- 6 Khutaza vadyondzi.

Ndzi pfuna vanghana va mina hi matematiki. A ndzi ti tui kahle hikuva a nga swikoti ku endla tinhlayo.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela ku Hlaya 8.**
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **nghingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mitlawwa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumbirhi

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo lowuntshwa na marito

TIVISA MPFUMAWULO

- 1 Vula mpfumawulo kutani u tlakusa xikombakombana: **/ntl/**
- 2 Vula mpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku vuyelela mpfumawulo ka nharhu
- 3 Kombela vadyondzi: Xana mi nga ehleketa marito wahi lama nga na mpfumawulo/**ntl/**?
- 4 Bubutsa miehleketo na vadyondzi hi marito yo fana na: **ntlambya, ntlangu, ntlawa**

TIVISA MARITO MANTSHWA

- 1 Vula rito rin'wana na rin'wana ehenhla swi twakala u ri karhi u va komba khadi ra xikombakomba: **ntlangelo, ntlangu, ntlawa, ntlambya**
- 2 Komba vadyondzi rito rin'wana na rin'wana loko u ri karhi u ri vula.
- 3 Kombela vadyondzi ku vuyelela marito endzhaku ka wena.
- 4 Damarheta makhadi ya swikombakomba swa marito eka Bodo ya Nkombiso wa Mimpfumawulo.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

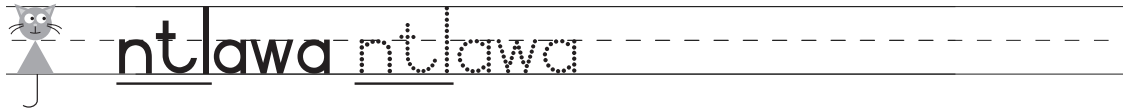
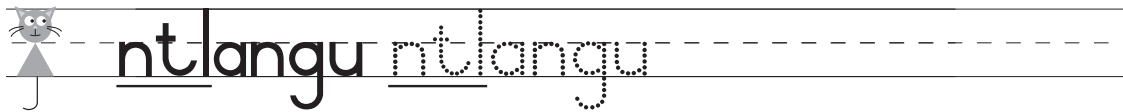
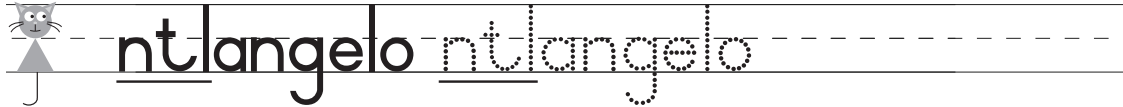
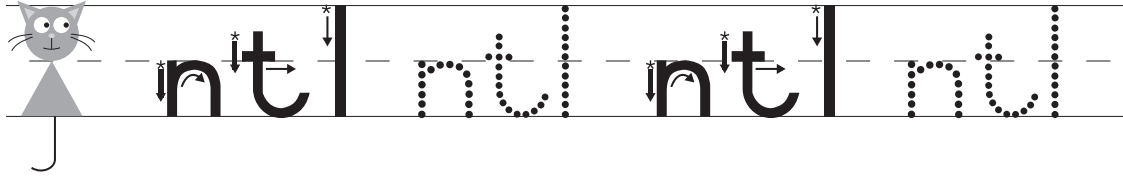
Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma)letere mantshwa/marito/swivulwa

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanelo (ma)letere lamakulu na lamatsongo: **ntl**
- 2 Kombisa matsalelo ya (ma)letere eka vadyondzi lava va tsalaka hi voko ra xinene na lava va tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani byela vadyondzi ku tirha na nakulobye na ku tsala (ma)letere enhlaneni wa nakulobye u'nwana na un'wana hi tintiho ta vona.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi nakambe ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo etibukwini ta vona.

- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito man'wana na man'wana/swivulwa leswi tsariweke.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 1

MAQHINGA YA NTWISISO: NDZA TIVUTISA/KU KUMBETELA

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 1 (Ku ehleketela Ehenhla)
<p><u>Xitumbelelana</u></p> <p>Hi nhlikanhi wun'wana wo kufumela wa ximumu, vana va le Tsomo va teke xiboho xo tlanga xitumbelelana.</p> <p>'Ndzi ta hlayela!' Lungi u tinyiketele ku endla. A sungula ku hlayela ehenhla. '1-2-3-4-5...'</p> <p>Vana lavan'wana hinkwavo va hangalakile, va tsutsuma ku ya lava ndhawu yo tumbela ya kahle.</p>	<p>Ndzi tsundzuka loko ndza ha rintsongo, a hi tlanga xitumbelelana na hina! Ndhawu ya mina ya kahle yo tumbela a ku ri endzeni ka tayere. Ndza tivutisa leswaku va ta tumbela kwini?</p>
<p>Lumka u tsutsumele enhoveni. U kasakasile ehansi.</p> <p>Avela u tsutsumele eswihlahleni. U ololoxe miri wa yena hilala a kota hi kona, a yima endzhaku ka xihlahla xo leha.</p>	
<p>Ntsikelelo u tsutsume a rhelela hi xindledyana kutani a kuma khele etihelo. U nghene endzeni ka rona.</p> <p>Hlobisa u tsutsumele ribye lerikulu. U tluntlamile a tumbela endzhaku ka rona.</p>	
<p>Kokwana Nkomo u pfune Siviwe ku nghena endzeni ka diramu. U n'wi tlakurile a n'wi nghenisa. 'U nga vekeli xipfalu eka diramu loko u tumbela endzeni ka rona! Swi na nghozi swinene!' Kokwana Nkomo u veke xipfalo ekusuhi na diramu kutani a ya nghena endlwini.</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku Siviwe u na miri lowuntsongo leswaku a kota ku tinghenisa endzeni ka diramu!</p>
<p>'U lulamile kumbe a wu lulamanga, ndzi le ku teni!' ku huwelela Lungi.</p> <p>Lungi u tsutsumele enhoveni. 'Ndzi ku kumile!' a vula, hi ku kombetela Lumka.</p> <p>Lungi na Lumka va tsutsumele eswihlahleni. 'Hi ku kumile!' va vula, va vitana Avela.</p> <p>Lungi, Lumka, na Avela va tsutsume va rhelela hi xindledyana, ku fikela loko va ta vona xikipa xo tshwuka ekheleni. 'Hi ku kumile!' va vula, va ri karhi va huwelela Ntsikelelo.</p> <p>Lungi, Lumka, Avela, na Ntsikelelo va fambile va kongoma ribye lerikulu. Va twe Hlobisa a khohlola. 'Hi ku kumile!' va hleka, va karhi va kombetela Hlobisa.</p> <p>Siviwe a ha ri endzeni ka diramu.</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku vana lava va tshama va karhi va tumbela etindzhawini tin'we – hikuva va kumana hi ku olova. Vana hinkwavo handle ka Siviwe!</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 1 (Ku ehleketela Ehenhla)
<p>'A hi tlangeni nakambe!' ku vula Lumka, va rivele hi Siviwe wa vanhu.</p> <p>U sungule ku hlayela ehenhla, '1-2-3-4-5...'</p> <p>Avela, Ntsikelelo, Hlobisa, na Lungi va hangalakile, va tsutsuma ku ya kuma tindhawu to tumbela tintshwa.</p>	<p>Ndza tivutisa leswaku vana lava va ta n'wi kuma rini Siviwe?</p>
<p>'A va ndzi kumanga!' ku ehleketa Siviwe, a karhi a hlekelela endzeni ka diramu.</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku Siviwe u kume ndhawu ya kahle, hikuva a ku na loyi a nga n'wi kuma –</p>
<p>Avela u tsutsumele eka movha wa khale, wo rhusa. U kase a nghena ehansi ka wona.</p> <p>Ntsikelelo u tsutsume a ya eka yindlu ya le kusuhi. U yime kusuhi na khumbi endzhaku ka yindlu.</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku Siviwe a nga lavi ku kumiwa, hikuva a tluntlamile leswaku ku nga vi na loyi a n'wi kumaka!</p>
<p>Hlobisa u tsutsume a rhelela hi xindledyana kutani a kuma nhulu ya thyaka. U etelele ehansi endzhaku ka yona.</p> <p>Lungi u tsutsume a kongoma gede. U tlutlamile a tumbela endzhaku ka yona.</p> <p>Siviwe u tlutlamile endzeni ka diramu.</p>	
<p>'U lulamile kumbe a wu lulamanga, ndzi le ku teni!' ku huwelela Lumka.</p> <p>Lumka u tsutsumele eka movha wa khale, wo rhusa. U tlutlame kusuhi na movha a yisa nhloko ya yena ehansi.</p> <p>Lumka na Avela va tsutsume va ya eka yindlu ya le kusuhi. 'Hi ku kumile!' va vula, va karhi va vitana Ntsikelelo.</p> <p>Lumka, Avela, na Ntsikelelo va rhelele hi xindledyana, ku fikela loko va twa Hlobisa a khohlola. 'Hi ku kumile!' va vula, va hleka hinkwavo.</p> <p>Lumka, Avela, Ntsikelelo, na Hlobisa, va fambile va kongoma egedeni. Va vone tintangu ta Lungi ta wasi. 'Hi ku kumile!' va hleka, va kombetela milenge ya Lungi.</p> <p>Siviwe a ri endzeni ka diramu, a etelele!</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku Siviwe i khale a ri endzeni ka diramu, hikuva u etelele!</p>
<p>'A hi tlangeni kan'we ro hetelela!' ku vula Avela.</p> <p>'Ndzi ta hlayela!' Avela a tinyiketela.</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku Siviwe u etelele, kutani a nga ringeti ku huma endzeni ka diramu siku hinkwaro!</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 1 (Ku ehleketela Ehenhla)
<p>'A hi fambeni ekaya ri nga si pela!' ku vula Ntsikelelo. 'A hi fambi Siviwe,' a vula, a ri karhi a lavalava ntsongwana ya yena. Hilaha a nga swi vona kona leswaku Siviwe a nga ri kona siku hinkwaro!</p> <p>Lumka u tsutsumele enhoveni. Kambe Siviwe a nga kona.</p> <p>Avela a tsutsuma a ya eswihlahleni. Siviwe a nga kona.</p> <p>Ntsikelelo u tsutsume a rhelela hi xindledyana kutani va kuma khele. Siviwe a nga kona.</p> <p>Hlobisa u tsutsume a ya eka ribye lerikulu. Siviwe a nga kona.</p> <p>Lungi u tsutsumele egedeni. Siviwe a nga kona.</p> <p>Va langute eka tindhawu hinkwato ta ntolovelo to tumbelela eka tona, kambe a va n'wi kumanga.</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku diramu a hi yin'we ya tindhawu ta ntolovelo leti va tumbeleka eka tona, hikuva a nga kona loyi a nga ehleketa ku ya n'wi lava kona!</p>
<p>Vanghana va yena va sungule ku n'wi huwelela. 'Siviwe! U le kwini?' va huwelela.</p> <p>Emakumu, Siviwe u va twile va n'wi huwelela a ri endzeni ka diramu. U yimile, kambe a rintsongo a nga fiki ehenhla.</p> <p>'Ndzi haleni! Ndzi haleni!'Siviwe a huwelela.</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku Siviwe a etlele endzeni ka diramu siku hinkwaro!</p>
<p>Vanghana lava va tsutsumele laha Siviwe a huwelela a ri kona.</p> <p>Ntsikelelo u ye ediran'wini a fika a koka ntsongwana ya yena.</p> <p>'Ndzi hlurile' ku vula Siviwe. Hinkwavo va sungule ku hleka.</p>	
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
<p>Xana Siviwe u tumbele kwini?</p>	<p>U tumbele endzeni ka diramu.</p>
<p>Xana Siviwe u nghene njhani endzeni ka diramu?</p>	<p>Kokwana Nkomo u n'wi pfune ku nghena endzeni ka diramu./U n'wi tlakurile a n'wi nghenisa endzeni ka diramu.</p>
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
<p>Hikokwalaho ka yini Siviwe a tshame endzeni ka diramu siku hinkwaro?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva a ku na loyi a nga n'wi kuma. • Hikuva a kume ndhawu ya kahle yo tumbela. • Hikuva a ku na loyi a nga ta kuma Siviwe endzeni ka diramu. • Hikuva vanghana va yena a va ri eku tiphineni, a va swi lemukanga leswaku Siviwe a nga kona. • Hikuva Siviwe a etlele endzeni ka diramu.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 **Tshamisisa tllasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela Ku hlaya 8.**
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumbirhi** eka tllasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va tlherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumbirhi** eka tllasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala leswi lavaka ku cinciwa eka mintlawa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravunharhu

Migingiriko ya swanomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - endzhaku
 - ehansi
 - kongoma
 - ekule na

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
A ndzi hlayi ndzi ri ndzexe x2	<i>Kombisa ku hlaya buku u pfule mavoko</i>
Ndzi na vanghana va mina	<i>Kombisa vanghana</i>
Hi hlaya swin'we na vanghana va mina	<i>Kombisa ku hlaya buku swin'we u pfule mavoko</i>
Hlayani! Hlayani na mina!	<i>Kombisa vanghana</i>
A ndzi tlangi ndzi ri ndzexe x2	<i>Kombisa ku tlanga eka xirhendzevutana</i>
Ndzi na vanghana va mina	<i>Kombisa vanghana</i>
Hi tlanga swin'we na vanghana va mina	<i>Kombisa ku tlanga swin'we eka xirhendzevutana</i>
Tlangani ! Tlangani na mina	<i>Kombisa ku tlanga eka xirhendzevutana</i>

VUTUMBULUXI BYO RUNGULA XITORI

- 1 Ava vadyondzi hi mintlawa ya vona leyitsongo.
- 2 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana nkandziyiso/khopi ya swifaniso swa vutumbuluxi byo rungula xitori.
- 3 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vhiki leri hundzeke, va tiendlele switori swa vona vini hi swifaniso leswi.
- 4 Vhiki leri, vadyondzi va fanele ku tirha tanihi ntlawa ku teka xiboho hi xitori xa ntlawa.
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku xitori xa vona xi fanele xi va na vutumbuluxi, kambe xi fanele xi yelana na swifaniso!
- 6 Kombela tlilasi ku yingisela.

- 7 Kombela 1–2 wa mintlawa yo hambana ku avelana swin'we switori swa ntlawa wa vona.
- 8 Khensa vadyondzi ku avelana switori swa vona.

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo wuntshwa na marito

TIVISA MPFUMAWULO

- 1 Vula mpfumawulo u tlakusa xikombakombana xa: /**ndz**/
- 2 Vula mpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku wu vuyelela kanharhu.
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana mi nga ehleketa marito wahi lama nga na mpfumawulo/**ndz**/?
- 4 Bubutsa miehleketo na vadyondzi hi marito yo fana na: **ndzeko, ndzilo, ndzisana**

TIVISA MARITO MANTSHWA

- 1 Vula rito rin'wana na rin'wana ehenhla swi twakala u ri karhi u va komba khadi ra xikombakomba: **ndzilo, ndzimana, ndzeko, ndzisa, ndzinganiso, ndzulamiso**
- 2 Komba vadyondzi rito rin'wana na rin'wana, loko u ri karhi u ri vula.
- 3 Kombela vadyondzi ku vuyelela rito endzhaku ka wena.
- 4 Damarheta makhadi ya swikombakomba swa marito eka Bodo ya Nkombiso wa Mimpfumawulo.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

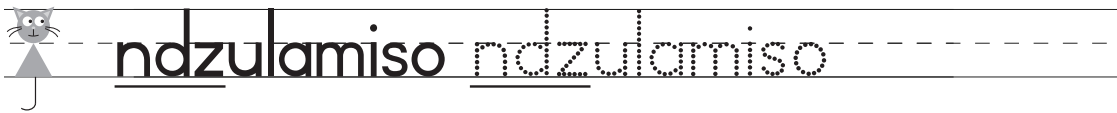
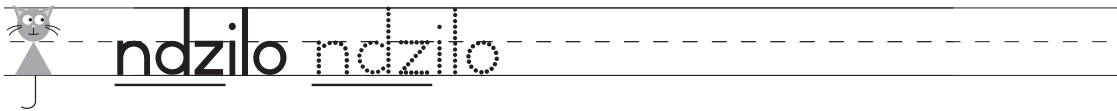
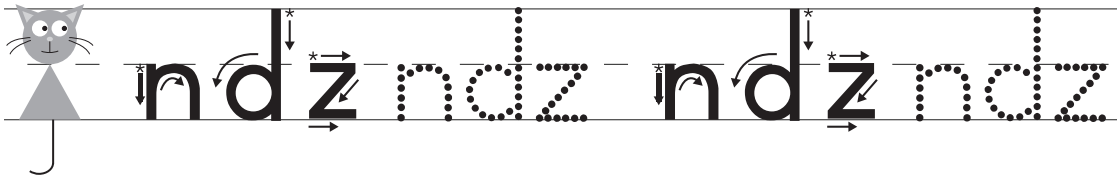
Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma) letere mantshwa/marito/swivulwa

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanelo maletere lamakulu na lamatsongo: **ndz**
- 2 Kombisa matsalelo ya maletere eka vadyondzi lava tsalaka hi voko ra xinene nakambe lava tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani u va byela ku tirha na muringani na ku tsala marito eminhlaneni hi tintiho ta vona.
- 4 Endzhaku ka swona byela vadyondzi ku tsala maletere emadesikeni ya vona hi tintiho ta vona.

- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi nakambe ku vumba maletere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito man'wana na ma'wana/swivulwa leswi tsariweke.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA:

Tsala hi nkarhi lowu u pfuneke munghana.

NTIRHO:

Dirowa xifaniso u tsala swivulwa swimbirhi.

RIMBA RA MATSALELO:

Ndzi pfunile munghana wa mina...

Ndzi ti twe...hikuva...

Ndzi ehleketa leswaku munghana wa mina u ti twe...hikuva...

Ndzi ehleketa leswaku swi na nkoka eka vanghana...

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta engetela swivulwa swimbirhi eka leswi va swi tsaleke hi Musumbhunuku.
- 2 Namuntlha va ta ehleketa hi leswi va ehleketaka leswaku munghana wa vona u ti twise swona. Va ta tlhela va ehleketa hi swin'wana swa nkoka leswi vanghana va endlelanaka swona!
- 3 Hlayela vadyondzi rimba rintshwa ra matsalelo.
- 4 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala**.
- 5 Hlamusela mavonelo man'wana lawa u nga na wona ya ku hetisa rimba ra matsalelo, ku fana na: Munghana wa mina u ti twe a tsakile loko ndzi n'wi pfunile hikuva a ndzi ri na vunene na ku n'wi lehisela mbilu.
- 6 Tirhisa **ku kombisa** ku engetela eka xifaniso xa wena, ku fana na: munghana wa wena a n'wayitela
- 7 Hlamusela leswaku u ta tsala marito wahi. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana**.
- 8 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa rimba ra matsalelo, ku fana na: **Ndzi ehleketa leswaku munghana wa mina u titwe** a khensa swinene **hikuva** a ndzi ri kahle eka yena. **Ndzi ehleketa leswaku swi na nkoka eka vanghana** ku va na vunene eka van'wana.
- 9 **Vula marito hi ku nonoka tanihi xibodze kutani u tsala mimpfumawulo leyi u yi tivaka.**
- 10 **Tirhisa switirhisiwa** (marito ya ntolovelu, nkongomelo wa ntivomarito) ku ku pfuna ku tsala marito lama ku tikelaka.
- 11 **Sula xikombiso xa wena** exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe **vadyondzi va fanele va tsala mavonelo ya vona vini.**

SWILETELO SWA NOMO

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi Musumbhunuku, hi ehlekete hi nkarhi lowu hi pfuneke munghana.
- 2 Namuntlha hi ta engetela swivulwa eka ku tsala ka hina.
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana u ehleketa leswaku munghana wa wena u titwe njhani loko u n'wi pfunile? Xana u ehleketa swi ri na nkoka eka vunghana?
- 4 Lerisa vadyondzi ku **ehleketa va nga si tsala**.
- 5 Hlamusela vadyondzi leswaku va fanele va ta na mavonelo ya vona – a va **fanelangi** ku kopa vonelo ra wena!
- 6 Lerisa vadyondzi ku hundzuluka va vulavula na munghana hi nkarhi lowu va nga pfuna swinene munghana.
- 7 Nyika vadyondzi 2–3 wa timinete ta ku hundzuluka va vulavula.
- 8 Kombela vadyondzi va 3–4 ku ku byela hi leswi munghana a ti twiseke swona.
- 9 Va fanele va ku: Ndzi ehleketa leswaku munghana wa mina u titwe...hikuva.../Ndzi ehleketa leswaku swi na nkoka eka vanghana...
- 10 Hlamusela vadyondzi leswaku sweswi va ta tirhisa rimba ra matsalelo ku dirowa na ku tsala mavonelo ya vona!

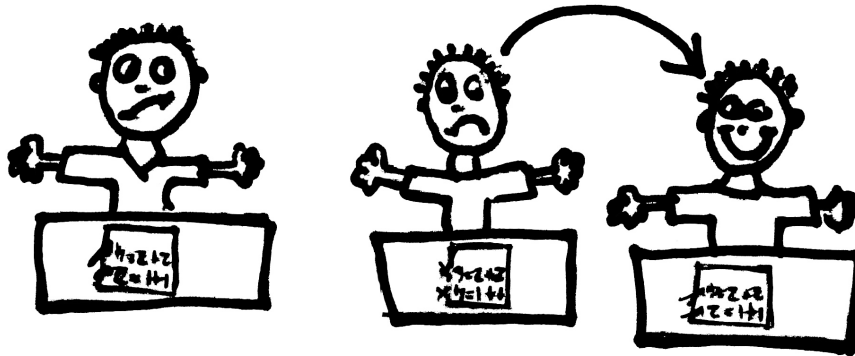
KU TSALA

- 1 **Nyika vadyondzi tibuku.** Lerisa vadyondzi ku kuma leswi va swi tsaleke hi Musumbhunuku. Va ta **engetela** eka swona!
- 2 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tllilasini u hetisa **tinhlengoletano letitsongo**.
- 3 Kombela vadyondzi ku **hlaya leswi va swi tsaleke**.
- 4 Pfuna vadyondzi ku hetisa rimba ra matsalelo.
- 5 Pfuna vadyondzi ku **vula marito hi ku nonoka tanihi xibodze na ku tirhisa switirhisiwa**.
- 6 **Khutaza vadyondzi**.

HUNDZULUKA U VULAVULA

- 1 Loko ku sale 2–3 wa timinete, lerisa vadyondzi ku veka tipensele ta vona.
- 2 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana hi leswi va nga swi dirowa.

Hlengelela ntirho hinkwawo wa vadyondzi wa vhiki leri u wu endla buku. Veka eka khona ya ku hlayela leswaku vadyondzi va ta hlaya hi nkarhi wa ku ti hlayela va ri voxo handle ka ndzetelo.

Ndzi pfuna vanghana va mina hi matematihi. A ndzi ti twi kahle hikuva a nga swikoti ku endla tinhlayo.

Ndzi ehleketa leswaku munghana na mina u ti twa a tsakile hikuva na swi kota ku endla tinhlayo. Ndzi vona swi ri swa nkoka ku vanghana va pfundana.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela ku Hlaya 8.
- 2 Hlamusela Ngingiriko 1 wa hi Ravunharhu eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya/mahlayelo.
- 6 Hlamusela Nghingiriko 2 wa hi Ravunharhu eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe misingiriko.

Ravumune

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Ku hambanisa na ku fambelanisa mimpfumawulo

NDZA ENDLA...

- 1 Sungula hi rito ra le ka dyondzo ya hi Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: **ntlawa**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: /**ntl/** - /**a/** - /**w/** - /**a/**
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: /**ntl/**
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: /**a/**
- 6 Vula mpfumawulo wa vunharhu eka rito: /**w/**
- 7 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: /**a/**
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **ntlawa**
- 9 Kombisa na ku hambanisa mimpfumawulo ku endla rito: /**ntla/-/wa/= ntlawa**
- 10 Vuyelela ku endla leswi hi rito leri humaka eka dyondzo ya Ravunharhu: **ndzilo**

HA ENDLA...

- 1 Sungula hi rito leri humaka eka dyondzo ya hi Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: **ntlawa**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito? /**ntl/**
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa le xikarhi eka rito? /**a/**
- 5 Vutisa vadyondzi Xana hi wihi mpfumawulo wa vunharhu eka rito? /**w/**
- 6 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito? /**a/**
- 7 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: /**ntl/** - /**a/**
- /**w/** - /**a/**
- 8 Tsala rito: **ntlawa**
- 9 Lerisa vadyondzi ku fambelanisa mimpfumawulo eka rito na wena: /**ntla/-/wa/= ntlawa**
- 10 Vuyelela ku endla leswi hi rito leri humaka eka dyondzo ya hi Ravunharhu: **ndzeko**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 2

MAQHINGA YA KU HLAYA: NDZA TI VUTISA/KU KUMBETELA

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p><u>Xitumbelelana</u></p> <p>Hi nhlikanhi wun'wana wo kufumela wa ximumu, vana va le Tsomo va teke xiboho xo tlanga xitumbelelana.</p> <p>'Ndzi ta hlayela!' Lungi u tinyiketele ku endla. A sungula ku hlayela ehenhla. '1-2-3-4-5...'</p> <p>Vana lavan'wana hinkwavo va hangalakile, va tsutsuma ku ya lava ndhawu yo tumbela ya kahle.</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku vana va le Tsomo va tlanga xitumbelelana minkarhi yo tala, hikuva va tikomba va tiva milawu ya kona, naswona va na tindhawu ta kahle to tumbela!</p>
<p>Lumka u tsutsumele enhoveni. U kasakasile ehansi.</p> <p>Avela u tsutsumele eswihlahleni. U ololoxe miri wa yena hilala a kota hi kona, a yima endzhaku ka xihlahla xo leha.</p>	
<p>Ntsikelelo u tsutsume a rhelela hi xindledyana kutani a kuma khele etlhelo. U nghene endzeni ka rona.</p> <p>Hlobisa u tsutsumele ribye lerikulu. U tluntlamile a tumbela endzhaku ka rona.</p>	
<p>Kokwana Nkomo u pfune Siviwe ku nghena endzeni ka diramu. U n'wi tlakurile a n'wi nghenisa. 'U nga vekeli xipfalu eka diramu loko u tumbela endzeni ka rona! Swi na nghozi swinene!' Kokwana Nkomo u veke xipfalo ekusuhi na diramu kutani a ya nghena endlwini.</p>	
<p>'U lulamile kumbe a wu lulamanga, ndzi le ku teni!' ku huwelela Lungi.</p> <p>Lungi u tsutsumele enhoveni. 'Ndzi ku kumile!' a vula, hi ku kombetela Lumka.</p> <p>Lungi na Lumka va tsutsumele eswihlahleni. 'Hi ku kumile!' va vula, va vitana Avela.</p> <p>Lungi, Lumka, na Avela va tsutsume va rhelela hi xindledyana, ku fikela loko va ta vona xikipa xo tshwuka ekhelani. 'Hi ku kumile!' va vula, va ri karhi va huwelela Ntsikelelo.</p> <p>Lungi, Lumka, Avela, na Ntsikelelo va fambile va kongoma ribye lerikulu. Va twe Hlobisa a khohlola. 'Hi ku kumile!' va hleka, va karhi va kombetela Hlobisa.</p> <p>Siviwe a ha ri endzeni ka diramu.</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku Siviwe i munghana wo sungula ku tumbela endzeni ka diramu hikuva a ku na loyi a nga ehleketa ku ya n'wi lava endzeni ka diramu!</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>'A hi tlangeni nakambe!' ku vula Lumka, va rivele hi Siviwe wa vanhu.</p> <p>U sungule ku hlayela ehenhla, '1-2-3-4-5...'</p> <p>Avela, Ntsikelelo, Hlobisa, na Lungi va hangalakile, va tsutsuma ku ya kuma tindhawu to tumbela tintshwa.</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku vana van'wana va tsakile ku tlanga ntlangu lowu ra vumbirhi va nga swi lemuki leswaku Siviwe a nga kona!</p>
<p>'A va ndzi kumanga!' ku ehleketa Siviwe, a karhi a hlekelela endzeni ka diramu.</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku Siviwe u le ku tiphineni hi ku tlanga, hikuva u hlekile loko vanghana va yena va nga n'wi kumi!</p>
<p>Avela u tsutsumele eka movha wa khale, wo rhusa. U kase a nghena ehansi ka wona.</p> <p>Ntsikelelo u tsutsume a ya eka yindlu ya le kusuhi. U yime kusuhi na khumbi endzhaku ka yindlu.</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku Siviwe wa ha ri eku tiphineni hi ku tumbela – hikuva a nga lavi ku kumiwa!</p>
<p>Hlobisa u tsutsume a rhelela hi xindledyana kutani a kuma nhulu ya thyaka. U etlele ehansi endzhaku ka yona.</p> <p>Lungi u tsutsume a kongoma gede. U tlutlamile a tumbela endzhaku ka yona.</p> <p>Siviwe u tlutlamile endzeni ka diramu.</p>	
<p>'U lulamile kumbe a wu lulamanga, ndzi le ku teni!' ku huwelela Lumka.</p> <p>Lumka u tsutsumele eka movha wa khale, wo rhusa. U tlutlame kusuhi na movha a yisa nhloko ya yena ehansi.</p> <p>Lumka na Avela va tsutsume va ya eka yindlu ya le kusuhi. 'Hi ku kumile!' va vula, va karhi va vitana Ntsikelelo.</p> <p>Lumka, Avela, na Ntsikelelo va rhelele hi xindledyana, ku fikela loko va twa Hlobisa a khohlola. 'Hi ku kumile!' va vula, va hleka hinkwavo.</p> <p>Lumka, Avela, Ntsikelelo, na Hlobisa, va fambile va kongoma egedeni. Va vone tintangu ta Lungi ta wasi. 'Hi ku kumile!' va hleka, va kombetela milenge ya Lungi.</p> <p>Siviwe a ri endzeni ka diramu, a etlele!</p>	<p>Vanghana va Siviwe va rivele hi yena, hikuva va le ku tiphineni naswona ku na nkarhi wo leha va nga n'wi voni!</p>
<p>'A hi tlangeni kan'we ro hetelela!' ku vula Avela.</p> <p>'Ndzi ta hlayela!' Avela a tinyiketela.</p>	<p>Vanghana va Siviwe va ya emahlweni va karhi va tlanga. Ndzi nga kumbetela leswaku va rivele hi Siviwe!</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>'A hi fambeni ekaya ri nga si pela!' ku vula Ntsikelelo. 'A hi fambi Siviwe,' a vula, a ri karhi a lavalava ntsongwana ya yena. Hilaha a nga swi vona kona leswaku Siviwe a nga ri kona siku hinkwaro!</p> <p>Lumka u tsutsumele enhoveni. Kambe Siviwe a nga kona.</p> <p>Avela a tsutsuma a ya eswihlahleni. Siviwe a nga kona.</p> <p>Ntsikelelo u tsutsume a rhelela hi xindledyana kutani va kuma khele. Siviwe a nga kona.</p> <p>Hlobisa u tsutsume a ya eka ribye lerikulu. Siviwe a nga kona.</p> <p>Lungi u tsutsumele egedeni. Siviwe a nga kona.</p> <p>Va langute eka tindhawu hinkwato ta ntolovelo to tumbelela eka tona, kambe a va n'wi kumanga.</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku vana lava a va ri eku tipheni hi ku tlanga, hikuva a va tshiki ku tlanga loko ri nga si pela!</p>
<p>Vanghana va yena va sungule ku n'wi huwelela. 'Siviwe! U le kwini?' va huwelela.</p> <p>Emakumu, Siviwe u va twile va n'wi huwelela a ri endzeni ka diramu. U yimile, kambe a rintsongo a nga fiki ehenhla.</p> <p>'Ndzi haleni! Ndzi haleni!' Siviwe a huwelela.</p>	
<p>Vanghana lava va tsutsumele laha Siviwe a huwelela a ri kona.</p> <p>Ntsikelelo u ye ediran'wini a fika a koka ntsongwana ya yena.</p> <p>'Ndzi hlurile' ku vula Siviwe. Hinkwavo va sungule ku hleka.</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku Siviwe u tiphinile, hikuva u hlekisa hi swona loko vanghana va yena va n'wi kumile!</p>
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
I mani loyi a nga tinyiketela ku hlayela ro sungula?	Lungi u tinyeketerile ku hlayela ro sungula.
Hi swi tiva njhani leswaku Siviwe a kume ndhawu yo tumbela ya kahle?	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva a ku na loyi a nga n'wi kuma siku hinkwaro. • Hikuva a hlurile eka ntlangu!
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hi nga kumbetela njhani leswaku vana a va ri eku tipheni loko va tlanga xitumbelelana?	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva va tlange va tlhela va vuyelela. • Hikuva va tlange ku fikela ri pela. • Hikuva a va ri eku tlangeni a va swi vonanga leswaku munghana wa vona a lahlekile.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1** Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela ku Hlaya 8.
- 2** Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 3** Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4** Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5** Endla **Nghingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo**.
- 6** Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 7** Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8** Tatisa xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9** Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawwa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravuntlhanu

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla Nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - mutinyiketi
 - engeta
 - lavisisa

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
A ndzi hlayi ndzi ri ndzexe x2	<i>Kombisa ku hlaya buku u pfule mavoko</i>
Ndzi na vanghana va mina	<i>Kombisa vanghana</i>
Hi hlaya swin'we na vanghana va mina	<i>Kombisa ku hlaya buku swin'we u pfule mavoko</i>
Hlayani! Hlayani na mina!	<i>Kombisa vanghana</i>
A ndzi tlangi ndzi ri ndzexe x2	<i>Kombisa ku tlanga eka xirhendzevutana</i>
Ndzi na vanghana va mina	<i>Kombisa vanghana</i>
Hi tlanga swin'we na vanghana va mina	<i>Kombisa ku tlanga swin'we eka xirhendzevutana</i>
Tlangani ! Tlangani na mina	<i>Kombisa ku tlanga eka xirhendzevutana</i>

NKANERISANO HI XITSHURIWA XA KU HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni:
 - a Eka xitori lexi, ndzi vone vunghana loko...
 - b Xiphemu lexi xi ndzi tsakiseke exitorini a ku ri loko...
 - c Ndzi nga hundzula...
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra nkanerisano.
- 3 Veka vadyondzi eka **mintlaw**a ya vona **leyitsongo**.
- 4 Byela vadyondzi leswaku hinkwavo va fanele ku siyerisana ku hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana xa nkanerisano.
- 5 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 6 Kombela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku avelana hi tinhlamulo ta vona.
- 7 Loko tinhlamulo ti hoxekile, va lulamise.
- 8 Khensa vadyondzi eka ku hoxa xandla ka vona.

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Kuma Rito

Tsala tafula exitsalelweni leri katsaka mimpfumawulo leyi dyondziweke endzhaku xikan'we na leyi dyondzisiweke hi Ravumbirhi na hi Ravunharhu.

ntl	ndz	u
a	m	l
g	i	o
e	w	n

KOMBISA

- 1 Tsundzuxa vadyondzi mimpfumawulo ya vhiki: **/ntl/na/ndz/**
- 2 Hluta hinkwayo mimpfumawulo na switatisi exitsalelweni.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku vumba marito hi xitalo hi laha va nga kotaka ha kona va tirhisa mimpfumawulo na switatisi leswi nga laha henhla.
- 4 Komba vadyondzi leswi rito ri vumbisiwaka xiswona hi ku tirhisa mpfumawulo lowu kongomiweke, ku fana na: **/ntl/ - /a/ - /w/ - /a/= ntlawa**
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga ha vumba rito hi ku tirhisa yin'wana na yin'wana ya mimpfumawulo leyi - a va boheki ku tirhisa **/ntl/kumbe/ndz/**

VADYONDZI VA ENDLA

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala nhlokomhaka: **ntl, ndz**
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku kuma na ku aka marito yo tala hi laha va nga kotaka ha kona.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku koroketa ntirho wa vona. Komba vadyondzi leswi marito lama ma vumbisiwaka xiswona (na man'wana): **ntlangelo, ntlangu, ntlawa ndzilo, ndzimana, mona, manana, nomo, lala, lolo, nona, na**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Endzhaku ko hlaya

QHINGA RA NTWISISO: KOMISA/XIFANISO XA MIEHLEKETO

NKOMISO WA NOMO WA XITORI

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha hi ta ehleketa hi swiphemu swa nkoka swinene eka xitshuriwa.
- 2 Hi ta tlhela hi ehleketa hi leswi hi faneleke ku swi dyondza ku suka eka xitshuriwa.
- 3 Tsala rimba ra nkomiso exitsalelweni.
- 4 Lerisa vadyondzi ku tirhisa rimba ku hlamula swivutiso:
 - a Xitori lexi xi vulavula hi ... (2-3 wa swivulwa)
 - b Ndzi tsakerile ...
 - c Ndzi kumbetela leswaku vana lava nga la xitorini va rhandza xitumbelelana hikuva...
- 5 Hlamusela vadyondzi leswaku a va nge swi koti ku vula hinkwaswo leswi nga le xitorini -va fanele va hlawula leswi nga swa nkoka.
- 6 Kombisa vadyondzi xikombiso xa wena. Vula u ku: **Xitori lexi xi mayelana na** vana va le Tsomo, lava a va rhandza ku tlanga xitumbelelana. Va tlanga ko tala. **Ndzi xi tsakerile** loko Siviwe a etlele endhawini ya yena yo saseka yo tumbela. **Ndzi kumbetela leswaku vana lava nga laha xitorini va rhandza xitumbelelana hikuva** va tlanga ku kondza dyambu ri pela!
- 7 Nyika vadyondzi nkarhi wa ku ehleketa hi swiphemu swa nkoka eka xitshuriwa.
- 8 Kombela vadyondzi ku tsala nkomiso wa vona va tirhisa rimba.
- 9 Hlanganisa tlilasi hinkwayo.
- 10 Kombela 1-2 wa vadyondzi ku avelana na tlilasi minkomiso ya vona.
- 11 Endlani nkomiso wa tlilasi, ku fana na: **Xitori lexi xi mayelana na** xitumbelelana. Vana lava va nga la xitorini a va tsakela ku tlanga xitumbelelana dyambu hinkwaro. **Hi tsakerile** loko Siviwe a khome hi vurhongo endzeni ka xitumbelo xa yena xo saseka. **Hi kumbetela leswaku vana lava nga la xitorini va rhandza xitumbelelana hikuva** va tlanga, lero na tlanga, va rivala na munghana wa vona. Va ti phina swinene!

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela Ku Hlaya 8.
- 2 Hlamusela Nghingiriko 1 wa hi Ravuntlhanu eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla Nghingiriko wo Cinca ku Hlaya/mahlayelo.
- 6 Hlamusela Nghingiriko 2 wa hi Ravuntlhanu eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Nhluto wo dyondza ririmi wa ku hela ka vhiki

15 wa timinete

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni loko siku ri fika emakumu.
- 2 Endla nhluto wa ririmi wa vhiki na vhiki. U nga ha hlawula ku katsakanya dyondzo ya Ririmi ra le Kaya na Ririmi ro Engetela ro Sungula eka nhluto/ku langutisisa loku.
- 3 Tsundzuka ku pfumelela vadyondzi ku 'hundzuluka va vulavula' na ku kanerisana hi tinhlamulo ta vona na munghana. Kutani, hlawula vadyondzi va nga ri vangani ku avelana na tlilasi tinhlamulo ta vona.
- 4 Tirhisa swivutiso leswi landzelaka swo tlhontlha ku letela xiyenge xa ririmi eka nkanerisano wa wena:
 - a Xana a wu ri wihi nkongomelo wa hina wa ririmi vhiki leri?
 - b Hi swihi switori leswi hi swi hlayeke swin'we?
 - c Xana ku ve wahi marito mantshwa lawa ma nga mi tsakisa vhiki leri?
 - d Xana mi dyondze yini eka switori leswi hi swi hlayeke?
 - e Xana hi tsale hi yini vhiki leri?
 - f Xana ku tsala ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - g Xana ku hlaya ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - h Xana u tinyungubyisa ngopfu hi yini vhiki leri?
- 5 Xo hetelela, byela vadyondzi ku ehleketa hi swilo swimbirhi leswi va nga ta ya byela vandyangu hi leswi va swi dyondzeke kumbe leswi va tiantswiseke hi swona exikolweni vhiki leri.

Xiyaxiya: Maendlelo lawa yo tihluta i ya nkoka swinene eka dyondzo. U komberiwa ku ka u nga wu tluli nghingiriko lowu wa vhiki na vhiki.

Giredi 2

KOTARA 1

Vhiki

9

NKONGOMELO:

Ku veka

swikongomelo

Malulamiso ya Tlilasi

- 1 Ekusunguleni ka vhiki rin'wana na rin'wana, tiyisisa leswaku tlilasi ya wena yi basile.
- 2 Antswisa TIBODO TA NKOMBISO, hi ku susa minchumu leyi nga ha yelaniki, u yi hlayisa hi vukheta.
- 3 Kutani, lulamisa makhadi ya swikombakomba swa marito na mimpfapfarhuto ya rito ra nkongomelo leri u nga ta ri lava.
- 4 Kuma na ku lulamisa minchumu ya khumbi ra nkongomelo wa wena na tafula leri nga ta tsakeriwa hi vadyondzi, xikombiso: khapu kumbe medali; xingulubyana xo banga mali kumbe khadi ra le banki; nongonoko wa swikongomelo swa wena.
- 5 Endla mindzavisiso eka inthanete ku lulamisela nkongomelo, xikombiso: Hi swihi swikongomelo leswi hi nga khutazaka vantshwa ku swi veka.
- 6 Tiyisisa swinene leswaku hinkwato tibuku ta switoloveto ta vadyondzi na Tibuku to tirhela ta DBE ti funghiwiwe, naswona ti vekiwe kahle laha ti faneleke kona.
- 7 Tiyisisa leswaku hinkwato tibuku letikulu, tibuku to hlaya leti ringanisiweke na tibuku ta layiburari ya tlilasi ti vekiwe hi nongonoko lowu faneleke.

Migingiriko yo Ndlandlamuxa

Migingiriko leyi yi nga tirhisiwa yi ri yoxe tanihi ntirho eka vadyondzi lava hatlaka va heta ntirho wa vona KUMBE loko u ri karhi u nyika swikambelo eka vadyondzi.

Nghingiriko 1: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 19, A hi tsaleni

Nghingiriko 2: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 20, A hi endleni

Nghingiriko 3: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 21, A hi tsaleni

Nghingiriko 4: Dirowa xifaniso xa leswi u ti twisaka swona loko u humelerile.

Musumbhunuku

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

TIVISA NKONGOMELO: KU KAMBELA VUTIVI BYA MASUNGULO

- 1 Komba vadyondzi xifaniso xa siku lerikulu ro tlangela ku velekiwa ka Mandla eka Buku Leyikulu: Marie wa hlayisa
- 2 Byela vadyondzi leswaku hi sungula hi nkongomelo wuntshwa lowu vuriwaka: Ku ti vekela swikongomelo
- 3 Dirowa xirhendzevutana lexi nga na vito ra **nkongomelo** exikarhi ka xitsalelo.
- 4 Vutisa vadyondzi: *Xana mi tiva yini hi nkongomelo lowu?*
- 5 Tsala mavonelo ya vadyondzi etlhelo ka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo lama fanaka swin'we.
- 6 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, vutisa swivutiso swo ntlhontlha leswi landzelaka:
 - a Xana xikongomelo i yini?
 - b Xana u ehleketa leswaku i mani a vekaka swikongomelo?
 - c Xana vanhu va tala ku veka swikongomelo rini?

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - xikongomelo
 - ku swi kota
 - ku humelela
 - humelerile

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Ndzi na norho,	<i>Yimisela rintihlo rin'we ehenhla</i>
Norho wo tlhariha,	<i>Vekela mavoko exifuveni</i>
Loko ndzo wu fikelela, kutani ndzi nga va wona,	<i>Gongondza nhloko ya wena</i>
Ndzi na pulani,	<i>Gongondza nhloko ya wena</i>
Ndzi ta yi fikelela,	<i>Gongondza nhloko ya wena</i>
Ndzi na mianakanyo leyi yi tiyisiweke	<i>Gongondza nhloko ya wena u komba ku anakanya</i>
Ndzi tiva goza ra mina leri landzelaka,	<i>Gongondza nhloko ya wena</i>
Goza, goza, goza, goza, goza,	<i>Phokotela mavoko eka rito rin'wana na rin'wana</i>

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Lungheka, yimeka, famba!	<i>Phokotela mavoko eka rito rin'wana na rin'wana u kombisa ku famba eka famba</i>
Lungheka, yimeka, kula,	<i>Phokotela mavoko eka rito rin'wana na rin'wana u tlula kan'we eka kula</i>
Lungheka, yimeka, vonakala	<i>Phokotela mavoko eka rito rin'wana na rin'wana u pfula mavoko eka vonakala</i>
Hi le ka nongonoko,	<i>Gongondza nhloko ya wena</i>
Lungheka, vana na swikongomelo!	<i>Gongondza nhloko ya wena</i>
Swikongomelo!	<i>Pfula mavoko ma ya ematlhelo</i>

Ntivontsalo

15 wa timinete

- Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto.
- Vitanela mimpfumawulo na marito lama landzelaka leswaku vadyondzi va tsala:
 - ntl
 - ndz
 - ntlawa
 - ntlangu
 - ndzeko
 - ndzilo
- Leswi landzelaka, byela vadyondzi ku humesa khirayoni va koroketa ntirho wa vona vini.
- Tsala mimpfumawulo na marito swi vonaka kahle exitsalelweni.
- Hlengelela tibuku ta vadyondzi hi ku hela ka siku, kutani u xiyisisa vadyondzi lava va lavaka ku pfuniwa loku engeteriweke.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya

QHINGA RA NTWISISO: BVUMBA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni kumbe laha va nga kotaka ku vona kahle eka Buku Leyikulu.
- 2 Pfula Buku Leyikulu eka xitori xa: Marie wa hlayisa
- 3 Byela vadyondzi ku hlamusela xifaniso eka papila rin'wana na rin'wana, va karhi va hlamusela leswaku va ehleketa leswaku ku humelela yini.
- 4 Pfunu vadyondzi ku fambelanisa swifaniso, leswaku va kota ku twisisa leswaku xitori xi mayelana na yini.
- 5 Tivisa marito mantshwa ya ntivomarito lama yelanaka na swiphemu swa xitori.
- 6 Tlhela u hlaya xitori nakambe kan'we, u nga yimi.

Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA:

Tsala nongonoko wa swikongomelo leswi u nga lavaka ku swi fikelela.

NTIRHO: Dirowa xifaniso kutani u tsala na nongonoko. Lexi xi ta va xiphemu xa buku ya khona ya tlilasi yo hlayela.

RIMBA RA MATSALELO:

Swikongomelo swa mina:

- 1 _____
- 2 _____

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta tsala mayelana na **swikongomelo leswi va nga na swona**.
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra matsalelo.
- 3 Va kombi **nhlokomhaka** (*Swifambo leswi ndzi swi tsakelaka*). Hlamusela leswaku nhlokomhaka yi hi byela leswi nongonoko wu nga ta va mayelana na swona.
- 4 Hlamusela leswaku namuntlha hi ta endla **nongonoko**. Swi vula leswaku hi ta hlawula swikongomelo swimbirhi kutani hi tsala xin'wana na xin'wana ekusuhi na nomboro.
- 5 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku **wa ehleketa u nga si tsala**.

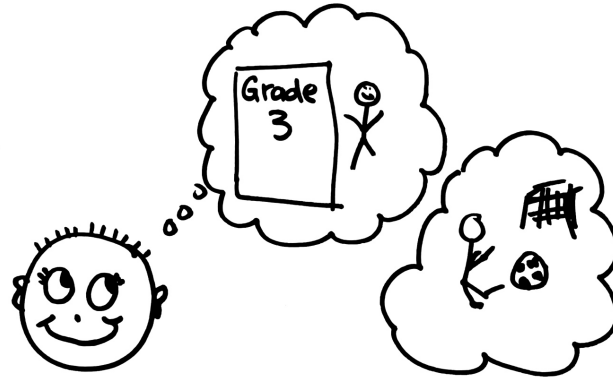
- 6 Byela vadyondzi man'wana mavonelo lawa u nga na wona ya ku hetisa rimba ra matsalelo, ku fana na: Ndzi na swikongomelo swo tala swo hambanahambana. Ndzi swi lava swinene ku tsutsuma maratoni. Xolexo i xikongomelo lexi ndzi nga na xona. Ndzi lava na ku dyondza ku penda. Xolexo i xikongomelo lexi ndzi nga na xona. Ndzi lava ku dyondza ku vulavula Xindhevele. Ndzi vona swi ri swa nkoka ku vulavula tindzimi to tala hi laha ndzi nga kotaka ha kona.
- 7 Tirhisa **ku kombisa** ku dirowa xifaniso xa: wena u ri karhi u ehleketa hi swikongomelo swimbirhi leswi u nga na swona, ku fana na: ku tsutsuma na ku penda (tirhisa maphuphuma ya ku ehleketa!)
- 8 Hlamusela leswaku u ta tsala marito wahi. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana.**
- 9 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa nchumu wo sungula eka nongonoko: Xikongomelo xa mina i ku dyondza ku penda.
- 10 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa nchumu wa vumbirhi eka nongonoko: Xikongomelo xa mina i ku dyondza ku vulavula Xindhevele.
- 11 **Vula marito hi ku nonoka ku fana na xibodze kutani u tsala mipfumawulo leyi u yi tivaka.**
- 12 **Tirhisa switirhisiwa**, swo fana na marito ya ntolovelo na marito ya nkongomelo wa ntivomarito ku ku pfuna ku tsala marito lama ku tikelaka.
- 13 Sula xikombiso xa wena exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe vadyondzi va fanele va ti tsalela hi mavonelo ya vona vini.

SWILETELO SWA NOMO

- 1 Vutisa vadyondzi: Xana hi swihi swin'wana swilo leswi u navelaka ku swi fikelela? Xana hi swihi swin'wana swikongomelo leswi u nga na swona?
- 2 Lerisa vadyondzi **ku ehleketa va nga si tsala.**
- 3 Kombela vadyondzi va 2–3 va ku byela xin'we xa swikongomelo swa vona.
- 4 Va fanele va ku: Xikongomelo xa mina i ku...
- 5 Hlamusela vadyondzi leswaku sweswi va ta dirowa na ku tsala nongonoko wa swikongomelo swa vona!

KU TSALA

- 1 Nyika **vadyondzi tibuku.**
- 2 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tlilasini u hetisa **tinhlengeletano letitsongo.**
- 3 Kombela vadyondzi ku **hlaya leswi va swi tsaleke.**
- 4 Pfuna vadyondzi ku hetisa rimba ra matsalelo.
- 5 Pfuna vadyondzi ku **vula marito hi ku nonoka ku fana na xibodze na ku tirhisa switirhisiwa.**
- 6 Khutaza vadyondzi.

Swikongomelo:

1. Xikongomelo xa mira i ku pasa giredi ya?
2. Xikongomelo i ku endla xipano xa bolo ya milenge.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela ku Hlaya 9**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **ngthingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mitlawwa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumbirhi

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo lowuntshwa na marito

TIVISA MIMPFUMAWULO

- 1 Vula mpfumawulo kutani u tlakusa xikombakombana: **mpf/**
- 2 Vula mpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku vuyelela mpfumawulo ka nharhu.
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana u nga ehleketa marito wahi lama nga na mpfumawulo/**mpf/**?
- 4 Bubutsa miehleketo na vadyondzi hi marito yo fana na: **mpfuvu, mpfula, mpfuka**

TIVISA MARITO MANTSHWA

- 1 Vula rito rin'wana na rin'wana ehenhla swi twakala u ri karhi u va komba khadi ra xikombakomba: **mpfula, mpfuvu, mpfenhe, mpfuka, mpfundla, mpfimba**
- 2 Komba vadyondzi rito rin'wana na rin'wana loko u ri karhi u ri vula.
- 3 Kombela vadyondzi ku vuyelela marito endzhaku ka wena.
- 4 Damarheta makhadi ya swikombakomba swa marito eka Bodo ya Nkombiso wa Mimpfumawulo.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

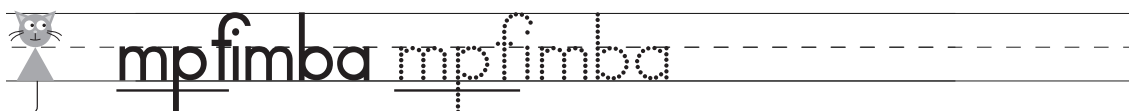
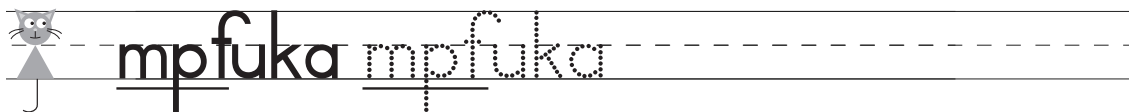
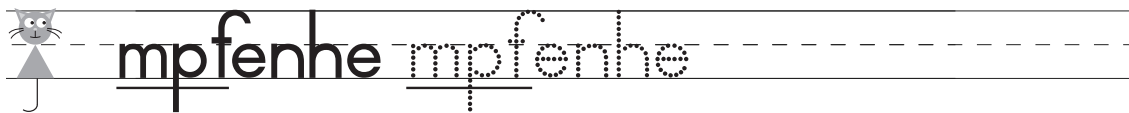
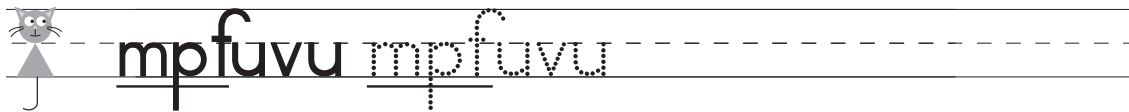
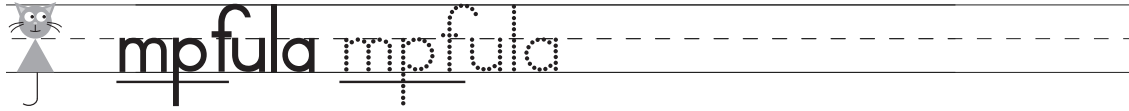
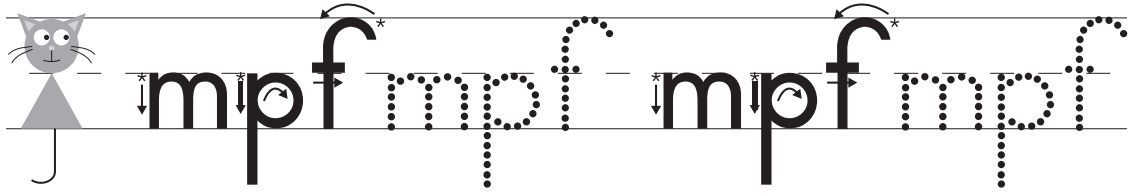
Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma)letere mantshwa/marito/swivulwa

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanelo (ma)letere lamakulu na lamatsongo: **mpf**
- 2 Kombisa matsalelo ya (ma)letere eka vadyondzi lava va tsalaka hi voko ra xinene na lava va tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani byela vadyondzi ku tirha na nakulobye na ku tsala (ma)letere enhlaneni wa nakulobye u'nwana na un'wana hi tintiho ta vona.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Eku heteleleni, komba vadyondzi ro hetelela ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.

6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo etibukwini ta vona.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 1

MAQHINGA YA Ntwisiso: XIFANISO XA MIEHLEKETO

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 1 (Ku ehleketela Ehenhla)
<p><u>Marie wa hlayisa</u></p> <p>Munghana wa Marie, Busi a ri na xikanyakanya xo saseka xa pinki. Masiku hinkwawo Marie a ehleketa, 'Ndzi navela onge ndzi nga va na xikanyakanya xo fana na xa Busi! Kutani, hi nga gada swin'we swikanyakanya swa hina.'</p>	
<p>Siku rin'wana loko Marie a ri evhengeleni na tatana wa yena, u vone xikanyakanya xa xitshopana, xo fana na xa Busi xa pinki. 'Oho! Ndzi lava ku xava xikanyakanya lexi!' ku vula Marie. Mali ya xona i R200. 'Ndza kombela tatana, ndzi kombela u ndzi xavela xikanyakanya lexi?'</p> <p>'Ndzi ta hakela hafu ya mali ya xikanyakanya,' ku vula tatana wa Marie. 'Kambe u fanele ku tirha u ta hlayisa mali ya wena hinkwayo!' Tatana wa Marie u n'wi nyike R100.</p> <p>Loko Marie a fika ekaya, u veka mali eka dirowara ya le henhla, laha yi nga ta hlayiseka. Kutani, a ehleketa no ehleketa, 'Xana ndzi ta yi kuma njhani mali yin'wana yo xava xikanyakanya xo saseka xa xitshopana?'</p>	<p>Onge ndza n'wi vona Marie a tshame emubedweni wa yena a ehleketa hi ndlela leyi a nga ta kuma mali yo xava xikanyakanya xa yena lexintshwa. Ndza beja u ehlekata hi ku gada xikanyakanya xa yena lexintshwa xa xitshopana.</p>
<p>Hi siku leri landzelaka, Busi u tile hi xikanyakanya xa yena xo saseka xa pinki. Marie u byele Busi leswi tatana wa yena a nga n'wi byela swona. 'Loko ndzo hlayisa mali yo vonakanyana, hi nga gada swikanyakanya swa hina swin'we!' ku vula Marie. 'Ndzi na vonele rin'wana!' ku vula Busi. 'Kumbe hi nga tirha enghadini, kutani tatana wa wena u ta hi hakela. Kutani u ta tirhisa mali ya kona ku xava xikanyakanya xa wena!' Busi na Marie va ye eka tatana wa Marie. 'Tatana, u ta hi hakela loko ho pfuna ku tirha enghadini?' ku vutisa Marie.</p> <p>'I vonelo ra kahle swinene!' ku vula tatana. 'Ndzi lava ku pfuniwa swinene enghadini leyi leyikulu! Ndzi ta mi hakela R20 hi un'we siku rin'wana na rin'wana leri mi nga ta ndzi pfuna,' a vula.</p>	

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 1 (Ku ehleketela Ehenhla)
<p>Busi na Marie va tirhe siku hinkwaro. Loko siku ri hela, tatana wa Marie u va nyike R20 ha un'we. Busi u teke R20 ya yena a yi nyika Marie. 'Ku va na xikanyakanya swi ta tsakisa ngopfu loko wo va na xona na wena,' a vula. 'Yoo, ndza khensa Busi!'</p> <p>Marie u vuyele ekamareni ra yena. U veke R40 ya yena xikan'we na R100 ya yena. 'Sweswi ndzi na R140!' a ehleketa. Eka masikunyana lama taka loko ndzo tirha ndzi ta kota ku xava xikanyakanya lexintshwa.</p>	<p>Onge ndza va vona Marie na Busi va tirha enghadini. Loko va ri karhi va tirha, ndzi ehleketa onge Marie u ehleketa hi ku gada xikanyakanya xa yena lexintshwa, xa xitshopana.</p>
<p>Hi Musumbhunuku loko xikolo xi humile, Busi na Marie va tlange swin'we erivaleni. Marie u twe pongo rin'wana ro ka ri nga tolovelakangi. 'Yingisela!' a vula. 'U swi twile?' Busi a languta ehansi. U vone ximanga xi phasekile edaradeni. 'Yoo!' ku vula Busi. 'Ximanga lexi xi phasekile!' Marie u khinsamile kutani a humesa ximanga. 'Ximanga xa vanhu!' a vula.</p>	<p>Onge ndza n'wi vona Marie a karhi a twa mpfumawulo wo ka wu nga tolovelakangi a karhi a languta ematlhelo ku vona laha pongo leri ri humaka kona!</p>
<p>Busi u tlakule ximanga, a xi mbuwetela ku vuyisela moya wa xona ehansi. 'Xana hi ta endla yini?'</p> <p>Ku vutisa Marie. 'Ndza beja un'wana u le ku laveni ka ximanga lexi ndhawu leyi hinkwayo!'</p>	<p>Onge ndza n'wi vona Busi a karhi a mbuwetela ximanga ku horisa moya wa xona.</p>
<p>Ku nga ri khale, va vone phositara yi namarhete emurhini. A yi ri na xifaniso xa ximanga lexi va nga xi kuma yi tsariwe 'XI LAHLEKILE' hi marito yo tshwuka. Va tsale ehansi nomboro ya riqingho. Kutani va tsutsumela ekaya ka vaBusi. Manana wa Busi u va pfumelerile ku tirhisa riqingho ra yena ku bela nomboro leyi nga tsariwa eka phositara. Hiloko, Brenda a ta ku ta teka ximanga xa yena. Loko Brenda a famba, u humese R100 exipachini xa yena. 'Ndza khensa ku va mi kume ximanga xa mina,' a vula, a karhi a nyika Busi mali.</p>	<p>Onge ndza va vona loko va tsutsuma va ya ekaya ka vaBusi va ya byela manana wa Busi hi ximanga xo lahleka! Onge ndza n'wi vona manana wa Busi a va nyika riqingho ra yena.</p>
<p>XI LAHLEKILE</p> <p>Ndzi lahlekele hi ximanga xa mina.</p> <p>I xo basa na muhlovo wa ribungu naswona xa hlamula loko xi vitaniwa Ginger.</p> <p>Loko wo xi vona ndzi kombela u bela Brenda riqingho eka 0123456789.</p> <p>Ndzi ta ta ndzi ta xi landza.</p>	<p>--</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 1 (Ku ehleketela Ehenhla)
Hi Muggivela lowu landzelaka Marie na tatana wa yena va ye evhengeleni ku ya xava xikanyakanya xa yena xa xitshopana. Kutani yena na Busi va gade swikanyakanya swa vona swo saseka swin'we siku hinkwaro, ku fikela dyambu ri pela!	Onge ndza va vona Busi na Marie va karhi va gada swikanyakanya swa vona endleleni va ri swin'we.
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
I mani a nga nika Marie mali?	I tatana wa yena, Busi, Brenda (n'winyi wa ximanga).
Marie a lava mali muni ya xikanyakanya lexintshwa?	A lava R200.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini Marie a lava ku hlayisa mali ya yena?	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva a lava ku xava xikanyakanya. • Hikuva a lava ku xava xikanyakanya ku fana na munghana wa yena Busi. • Hikuva a lava ku gada xikanyakanya ku fana na munghana wa yena Busi. • Hikuva tatana wa yena u n'wi byele leswaku u ta hakela hafu na yena u fanele ku hlayisa mali ya hafu leyin'wana.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela Ku hlaya 9.
- 2 Hlamusela Nghingiriko 1 wa hi Ravumbirhi eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete. va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya.
- 6 Hlamusela Nghingiriko 2 wa hi Ravumbirhi eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawo leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala leswi lavaka ku cinciwa eka mintlawo yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravunharhu

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

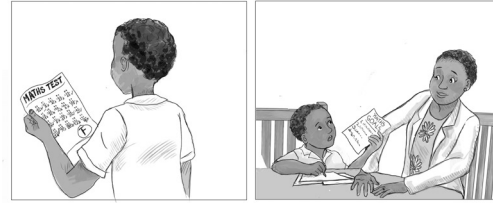
NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - antswisa
 - kungu
 - mphikizano

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Ndzi na norho,	<i>Yimisela rintiho rin'we ehenhla</i>
Norho wo tlhariha,	<i>Vekela mavoko exifuveni</i>
Loko ndzo wu fikelela, kutani ndzi nga va wona,	<i>Gongondza nhloko ya wena</i>
Ndzi na pulani,	<i>Gongondza nhloko ya wena</i>
Ndzi ta yi fikelela,	<i>Gongondza nhloko ya wena</i>
Ndzi na mianakanyo leyi yi tiyisiweke	<i>Gongondza nhloko ya wena u komba ku anakanya</i>
Ndzi tiva goza ra mina leri landzelaka,	<i>Gongondza nhloko ya wena</i>
Goza, goza, goza, goza, goza,	<i>Phokotela mavoko eka rito rin'wana na rin'wana</i>
Lungheka, yimeka, famba!	<i>Phokotela mavoko eka rito rin'wana na rin'wana u kombisa ku famba eka famba</i>
Lungheka, yimeka, kula,	<i>Phokotela mavoko eka rito rin'wana na rin'wana u tlula kan'we eka kula</i>
Lungheka, yimeka, vonakala	<i>Phokotela mavoko eka rito rin'wana na rin'wana u pfula mavoko eka vonakala</i>
Hi le ka nongonoko,	<i>Gongondza nhloko ya wena</i>
Lungheka, vana na, swikongomelo!	<i>Gongondza nhloko ya wena</i>
Swikongomelo!	<i>Pfula mavoko ma ya ematlhelo</i>

VUTUMBULUXI BYO RUNGULA XITORI (VHIKI RO SUNGULA RA NKONGOMELO)

- 1 Ava vadyondzi hi mintlawa ya vona leyitsongo.
- 2 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana nkandziyiso/khopi ya swifaniso swa vutumbuluxi byo rungula xitori.
- 3 Byela vadyondzi ku ehleketa hi xitori lexi yelanaka na swifaniso.
- 4 Nyika vadyondzi minete kumbe timbirhi ku ehleketa hi mavonelo ya vona.
- 5 Leswi nga ta landzela, mudyondzi un'wana na un'wana entlaweni u fanele ku kuma nkarhi wa ku nyika mavonelo ya yena ya xitori.
- 6 Tsundzuxa vadyondzi leswaku xitori xa vona xi fanele ku va na vutumbuluxi, kambe xi fanele xi yelana na swifaniso!
- 7 Tsundzuxa vadyondzi ku yingisela switori swa van'wana hi vukheta.
- 8 Khensa vadyondzi ku avelana switori swa vona.

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo wuntshwa na marito

TIVISA MPFUMAWULO

- 1 Vula mpfumawulo u tlakusa xikombakombana xa: **/tlh/**
- 2 Vula mpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku wu vuyelela kanharhu.
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana mi nga ehleketa marito wahi lama nga na mpfumawulo/**tlh/**?
- 4 Bubutsa miehleketo ni vadyondzi hi marito yo fana na: **tlhela, tlhari, tlhava**

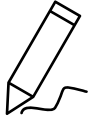
TIVISA MARITO MANTSHWA

- 1 Vula rito rin'wana na rin'wana ehenhla swi twakala u ri karhi u va komba khadi ra xikombakomba: **tlhibuka, tlhantlha, ttherisa, tlhela, tlhari, tlhava**
- 2 Komba vadyondzi rito rin'wana na rin'wana, loko u ri karhi u ri vula.
- 3 Kombela vadyondzi ku vuyelela rito endzhaku ka wena.
- 4 Damarheta makhadi ya swikombakomba swa marito eka Bodo ya Nkombiso wa Mimpfumawulo.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

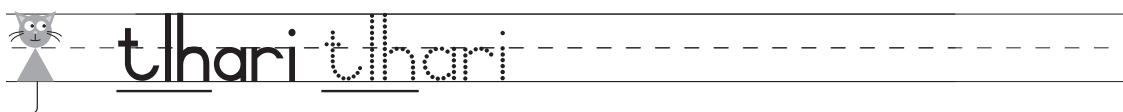
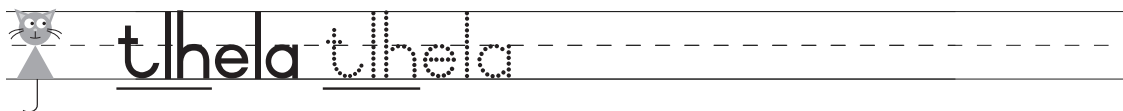
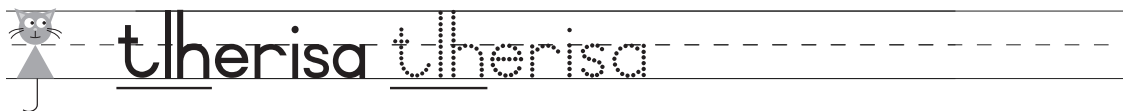
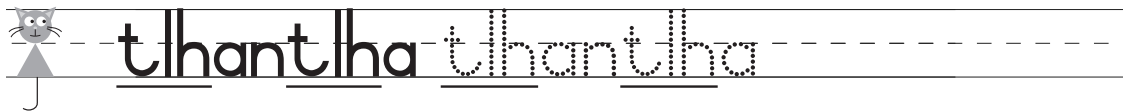
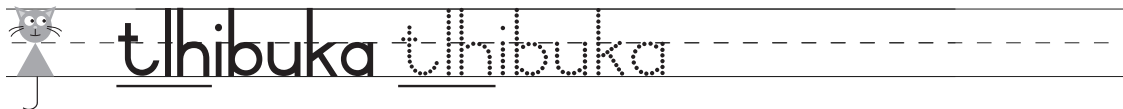
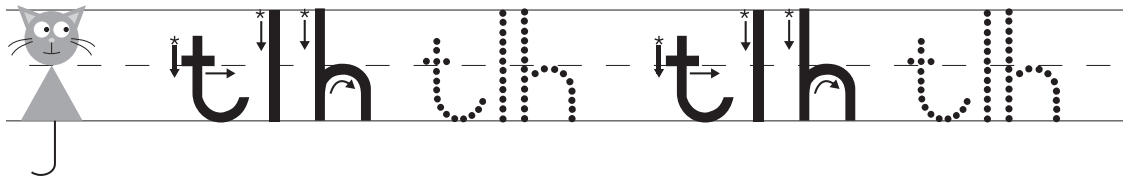
Marito: _____

Ntivontsalo:

15 wa timinete

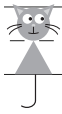
Tsala (ma) letere mantshwa/marito/swivulwa

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanelo maletere lamakulu na lamatsongo: **tlh**
- 2 Kombisa matsalelo ya maletere eka vadyondzi lava tsalaka hi voko ra xinene nakambe lava tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani u va byela ku tirha na muringani na ku tsala marito eminhlaneni hi tintiho ta vona.
- 4 Endzhaku ka swona byela vadyondzi ku tsala maletere emadesikeni ya vona hi tintiho ta vona.
- 5 Eku hetelela, komba vadyondzi ro hetelela ku vumba maletere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo etibukwini ta vona.

tlhava tlhava

Zipi yi ta t^hhibuka.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA:

Tsala nongonoko wa swikongomelo leswi u tsakelaka ku swi fikelela.

NTIRHO:

Dirowa xifaniso u tsala na nongonoko u tirhisa tihefemulo. Lexi xi ta va xiphemu xa buku ya khona ya tilasi yo hlayela.

RIMBA RA MATSALELO:

Swikongomelo swa mina:

1 _____

2 _____

3 _____

Swikongomelo swa mina i ku _____, _____, na _____.

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta tatisa eka leswi va swi tsaleke hi Musumbhunuku.

- 2 Namuntlha va ta engetela nchumu wun'we eka nongonoko wa swikongomelo swa vona leswi va swi sunguleke hi Musumbhunuku.
- 3 Kutani, va ta tsala nongonoko eka xivulwa va tirhisa tihefemulo.
- 4 Hlayela vadyondzi rimba rintshwa ra matsalelo.
- 5 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala**.
- 6 Hlamusela man'wana mavonelo lawa u nga na wona ya ku tatisa swiphemu swintshwa eka rimba ra matsalelo, ku fana na: Ndzi lava ku va munghana wa kahle. Ndzi ehleketa leswaku ndzi nga va na ku lehisa mbilu na vunene.
- 7 Tirhisa **ku kombisa** ku engetela phuphuma ra ku ehleketa ku kombisa xikongomelo xa wena xintshwa, ku fana na: wena, u ehleketisisa/hlanganisa.
- 8 Hlamusela leswaku u ta tsala marito wahi. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana**.
- 9 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa nchumu wa vunharhu eka nongonoko: **Xikongomelo xa mina i ku hunguta ku hlundzuka/ku kwata**.
- 10 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa xivulwa xa makumu eka rimba ra matsalelo. Hlamusela leswaku xivulwa lexi xa makumu i muxaka wo hambana wa nongonoko. Hi fanele hi tirhisa swikongomelo swinharhu leswi hi swi hlawuleke kutani hi swi tsala eka nongonoko. Hlamusela leswaku hefemulo na rito 'na' swi hambanisa minchumu eka nongonoko, ku fana na: Swikongomelo swa mina i ku dyondza Xindhevele, ku dyondza ku penda na ku hunguta ku kwata.
- 11 **Vula marito hi ku nonoka tanihi xibodze kutani u tsala mimpfumawulo leyi u yi tivaka.**
- 12 **Tirhisa switirhisiwa** (marito ya ntolovelo, nkongomelo wa ntivomarito) ku tsala marito lama ku tikelaka.
- 13 **Sula xikombiso xa wena** exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe **vadyondzi va fanele va ti tsalela mavonelo ya vona vini.**

SWILETELO SWA NOMO

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi Musumbhunuku, hi ehlekete hi swikongomelo swa hina leswi hi navelaka ku swi fikelela.
- 2 Namuntlha hi ta engetela eka nongonoko wa hina.
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi swihi swikongomelo swin'wana u navelaka ku swi fikelela?
- 4 Lerisa vadyondzi ku **ehleketa va nga si tsala**.
- 5 Hlamusela vadyondzi leswaku va fanele va ta na mavonelo ya vona vini – a va **fanelangi** va kopa mavonelo ya wena!
- 6 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana mayelana na swikongomelo.
- 7 Nyika vadyondzi 2–3 wa timinete ta ku hundzuluka va vulavula.
- 8 Kombela vadyondzi va 3–4 ku ku byela swikongomelo leswi va nga na swona.
- 9 Va fanele va ku: Swikongomelo swa mina i ku..... na ...
- 10 Hlamusela vadyondzi leswaku sweswi va ta tirhisa rimba ra matsalelo ku dirowa na ku tsala mavonelo ya vona!

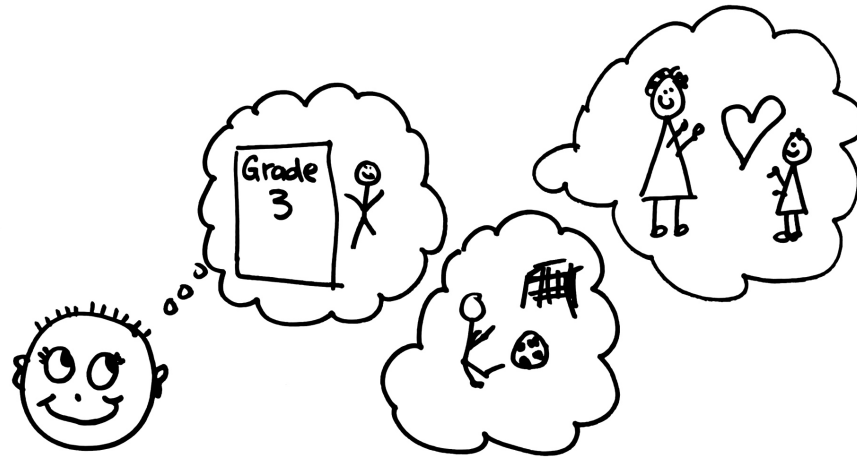
KU TSALA

- 1 Nyika vadyondzi tibuku.** Lerisa vadyondzi ku kuma ntirho wa vona wa ku tsala wa hi Musumbhunuku. Va ta engetela eka wona!
- 2** Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tlilasini u hetisa **tinhlengeletano letitsongo.**
- 3** Kombela vadyondzi ku **hlaya leswi va nga swi tsala.**
- 4** Pfuna vadyondzi ku hetisa rimba ra matsalelo.
- 5** Pfuna **vadyondzi ku vula marito hi ku nonoka tanihi hi xibodze** na ku **tirhisa switirhisiwa.**
- 6** **Khutaza vadyondzi.**

HUNDZULUKA U VULAVULA

- 1** Loko ku sale 2–3 wa timinete, lerisa vadyondzi ku veka tipensele ta vona.
- 2** Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana hi leswi va nga swi dirowa.

Hayeka leswi vadyondzi va swi tsaleke eka levhele ya mahlo ya vona etlilasini. Leswi swi pfuna vadyondzi ku burisana mayelana na nkongomelo.

Swikongomelo:

1. Xikongomelo xa mina i ku pasa giredi ya?
2. Xikongomelo i ku endla xipano xa bolo ya milenge.

3. Xikongomelo i ku va munhu wo lunga.

Xikongomelo xa mina i ku pasa giredi ya?, ku endla xipano xa bolo ya milenge, na ku va Munhu wo lunga.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka 30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela ku Hlaya 9.**
- 2 Hlamusela **Ngingiriko 1** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya/mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe misingiriko.

Ravumune

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Ku hambanisa na ku fambelanisa mimpfumawulo

NDZA ENDLA...

- 1 Sungula hi rito ra le ka dyondzo ya hi Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: **mpfula**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: /**mpf/** - /**u/** - /**l/** - /**a/**
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: /**mpf/**
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: /**u/**
- 6 Vula mpfumawulo wa vunharhu eka rito: /**l/**
- 7 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: /**a/**
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **mpfula**
- 9 Kombisa na ku hambanisa mimpfumawulo ku endla rito: /**mpfu/-/la/= mpfula**
- 10 Vuyelela ku endla leswi hi rito leri humaka eka dyondzo ya Ravunharhu: **tlhela**

HA ENDLA...

- 1 Sungula hi rito leri humaka eka dyondzo ya hi Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: **mpfuvu**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito? /**mpf/**
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa le xikarhi eka rito? /**u/**
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vunharhu eka rito? /**v/**
- 6 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito? /**u/**
- 7 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: /**mpf/** - /**u/**
- /**v/** - /**u/**
- 8 Tsala rito: **mpfuvu**
- 9 Lerisa vadyondzi ku fambelanisa mimpfumawulo eka rito na wena: /**mpfu/-/vu/= mpfuvu**
- 10 Vuyelela ku endla leswi hi rito leri humaka eka dyondzo ya hi Ravunharhu: **tlhari**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 2

MAQHINGA YA KU HLAYA: XIFANISO XA MIEHLEKETO

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela Ehenhla)
<p><u>Marie wa hlayisa</u></p> <p>Munghana wa Marie, Busi a ri na xikanyakanya xo saseka xa pinki. Masiku hinkwawo Marie a ehleketa, 'Ndzi navela onge ndzi nga va na xikanyakanya xo fana na xa Busi! Kutani, hi nga gada swin'we swikanyakanya swa hina.'</p>	
<p>Siku rin'wana loko Marie a ri evhengeleni na tatana wa yena, u vone xikanyakanya xa xitshopana, xo fana na xa Busi xa pinki. 'Oho! Ndzi lava ku xava xikanyakanya lexi!' ku vula Marie. Mali ya xona i R200. 'Ndza kombela tatana, ndzi kombela u ndzi xavela xikanyakanya lexi?'</p> <p>'Ndzi ta hakela hafu ya mali ya xikanyakanya,' ku vula tatana wa Marie. 'Kambe u fanele ku tirha u ta hlayisa mali ya wena hinkwayo!' Tatana wa Marie u n'wi nyike R100.</p> <p>Loko Marie a fika ekaya, u veka mali eka dirowara ya le henhla, laha yi nga ta hlayiseka. Kutani, a ehleketa no ehleketa, 'Xana ndzi ta yi kuma njhani mali yin'wana yo xava xikanyakanya xo saseka xa xitshopana?'</p>	<p>Onge ndza n'wi vona hi ndlela leyi a lavaka xikanyakanya lexintshwa xa xitshopana. Leswi a ehleketa hi swona a ku ri ndlela leyi a nga kumaka ha yona mali yo xi xava!</p>
<p>Hi siku leri landzelaka, Busi u tile hi xikanyakanya xa yena xo saseka xa pinki. Marie u byele Busi leswi tatana wa yena a nga n'wi byela swona. 'Loko ndzo hlayisa mali yo vonakanyana, hi nga gada swikanyakanya swa hina swin'we!' ku vula Marie. 'Ndzi na vonele rin'wana!' ku vula Busi. 'Kumbe hi nga tirha enghadini, kutani tatana wa wena u ta hi hakela. Kutani u ta tirhisa mali ya kona ku xava xikanyakanya xa wena!' Busi na Marie va ye eka tatana wa Marie. 'Tatana, u ta hi hakela loko ho pfuna ku tirha enghadini?' ku vutisa Marie.</p> <p>'I vonelo ra kahle swinene!' ku vula tatana. 'Ndzi lava ku pfuniwa swinene enghadini leyi leyikulu! Ndzi ta mi hakela R20 hi un'we siku rin'wana na rin'wana leri mi nga ta ndzi pfuna,' a vula.</p>	

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela Ehenhla)
<p>Busi na Marie va tirhe siku hinkwaro. Loko siku ri hela, tatana wa Marie u va nyike R20 ha un'we. Busi u teke R20 ya yena a yi nyika Marie. 'Ku va na xikanyakanya swi ta tsakisa ngopfu loko wo va na xona na wena,' a vula. 'Yoo, ndza khensa Busi!'</p> <p>Marie u vuyele ekamareni ra yena. U veke R40 ya yena xikan'we na R100 ya yena. 'Sweswi ndzi na R140!' a ehleketa. Eka masikunyana lama taka loko ndzo tirha ndzi ta kota ku xava xikanyakanya lexintshwa.</p>	<p>Onge ndza n'wi vona leswaku Busi u ta va a tsake njhani loko a ta tiva leswaku Marie u ta kuma xikanyakanya lexintshwa!</p>
<p>Hi Musumbhunuku loko xikolo xi humile, Busi na Marie va tlange swin'we erivaleni. Marie u twe pongo rin'wana ro ka ri nga tolovelakangi. 'Yingisela!' a vula. 'U swi twile?' Busi a languta ehansi. U vone ximanga xi phasekile edaradeni. 'Yoo!' ku vula Busi. 'Ximanga lexi xi phasekile!' Marie u khinsamile kutani a humesa ximanga. 'Ximanga xa vanhu!' a vula.</p>	<p>Onge ndza n'wi vona Marie a karhi a chava loko a twa pongo leri.</p>
<p>Busi u tlakule ximanga, a xi mbuwetela ku vuyisela moya wa xona ehansi. 'Xana hi ta endla yini?'</p> <p>Ku vutisa Marie. 'Ndza beja un'wana u le ku laveni ka ximanga lexi ndhawu leyi hinkwayo!'</p>	<p>Onge ndza n'wi vona Marie a karhi a vilela a tivutisa leswaku va ta endla njhani hi mhaka ya ximanga lexi!</p>
<p>Ku nga ri khale, va vone phositara yi namarhete emurhini. A yi ri na xifaniso xa ximanga lexi va nga xi kuma yi tsariwe 'XI LAHLEKILE' hi marito yo tshwuka. Va tsale ehansi nomboro ya riqingho. Kutani va tsutsumela ekaya ka vaBusi. Manana wa Busi u va pfumelerile ku tirhisa riqingho ra yena ku bela nomboro leyi nga tsariwa eka phositara. Hiloko, Brenda a ta ku ta teka ximanga xa yena. Loko Brenda a famba, u humese R100 exipachini xa yena. 'Ndza khensa ku va mi kume ximanga xa mina,' a vula, a karhi a nyika Busi mali.</p>	<p>Onge ndza n'wi vona Busi a tsakile loko a ehleketa leswaku Marie u na mali yo ringanela yo xava xikanyakanya xa yena.</p>
<p>XI LAHLEKILE</p> <p>Ndzi lahlekele hi ximanga xa mina.</p> <p>I xo basa na muhlovo wa ribungu naswona xa hlamula loko xi vitaniwa Ginger.</p> <p>Loko wo xi vona ndzi kombela u bela Brenda riqingho eka 0123456789.</p> <p>Ndzi ta ta ndzi ta xi landza.</p>	<p>--</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela Ehenhla)
Hi Muggivela lowu landzelaka Marie na tatana wa yena va ye evhengeleni ku ya xava xikanyakanya xa yena xa xitshopana. Kutani yena na Busi va gade swikanyakanya swa vona swo saseka swin'we siku hinkwaro, ku fikela dyambu ri pela!	Onge ndza swi vona leswaku vanhwanyana va tsake ku fika kwihi ku gada swikanyakanya swa vona swin'we! Onge ndza va vona va karhi va n'wayitela no hlekelela loko va karhi va gada swin'we.
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
Xana Marie u yi kume njhani mali?	<ul style="list-style-type: none"> • U tirhe enghadini. • Busi u tirhe enghadini kutani a nyika Marie mali ya yena. • Va kume ximanga kutani n'wini wa xona a va hakela.
Xana vanhwanyana lava a va ri na mali yo tlula hi mali muni?	Vanhwanyana a va ri na mali yo tlula hi R40.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini Busi a nyike Marie mali ya yena?	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva a lava ku pfuna munghana wa yena ku hlayisa mali yo xava xikanyakanya. • Hikuva yena se a ri na xikanyakanya. • Hikuva i munghana wa kahle a tlhela a pfuna. • Hikuva swa tsakisa ku gada xikanyakanya na munghana wa wena.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela ku Hlaya 9.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va tlherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravuntlhanu

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

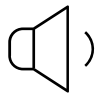
- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla Nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - ku hlayisa
 - ku titoloveta
 - mbuyelo

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Ndzi na norho,	<i>Yimisela rintoho rin'we ehenhla</i>
Norho wo tlhariha,	<i>Vekela mavoko exifuveni</i>
Loko ndzo wu fikelela, kutani ndzi nga va wona,	<i>Gongondza nhloko ya wena</i>
Ndzi na pulani,	<i>Gongondza nhloko ya wena</i>
Ndzi ta yi fikelela,	<i>Gongondza nhloko ya wena</i>
Ndzi na mianakanyo leyi yi tiyisiweke	<i>Gongondza nhloko ya wena u komba ku anakanya</i>
Ndzi tiva goza ra mina leri landzelaka,	<i>Gongondza nhloko ya wena</i>
Goza, goza, goza, goza, goza,	<i>Phokotela mavoko eka rito rin'wana na rin'wana</i>
Lungheka, yimeka, famba!	<i>Phokotela mavoko eka rito rin'wana na rin'wana u kombisa ku famba eka famba</i>
Lungheka, yimeka, kula	<i>Phokotela mavoko eka rito rin'wana na rin'wana u tlula kan'we eka kula</i>
Lungheka, yimeka, vonakala	<i>Phokotela mavoko eka rito rin'wana na rin'wana u pfula mavoko eka vonakala</i>
Hi le ka nongonoko,	<i>Gongondza nhloko ya wena</i>
Lungheka, vana na swikongomelo!	<i>Gongondza nhloko ya wena</i>
Swikongomelo!	<i>Pfula mavoko ma ya ematlhelo</i>

NKANERISANO HI XITSHURIWA XA KU HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni:
 - a Xikongomelo xa Marie i ku...
 - b U fikelela xikongomelo xa yena loko...
 - c Xitori lexi xi ndzi dyondzisa leswaku...
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra nkanerisano.
- 3 Veka vadyondzi eka **mintlaw**a ya vona **leyitsongo**.

- 4 Byela vadyondzi leswaku hinkwavo va fanele ku siyerisana ku hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana xa nkanerisano.
- 5 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 6 Kombela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku avelana hi tinhlamulo ta vona.
- 7 Loko tinhlamulo ti hoxekile, va lulamise.
- 8 Khensa vadyondzi eka ku hoxa xandla ka vona.

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Kuma Rito

Tsala tafula exitsalelweni leri katsaka mimpfumawulo leyi dyondziweke endzhaku xikan'we na leyi dyondzisiweke hi Ravumbirhi na hi Ravunharhu.

mpf	tlh	u
a	m	l
k	i	o
e	v	n

KOMBISA

- 1 Tsundzuxa vadyondzi mimpfumawulo ya vhiki: **/mpf/na/tlh/**
- 2 Pfluxeta hinkwayo mimpfumawulo na switatisi exitsalelweni.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku vumba marito hi xitalo hi laha va nga kotaka ha kona va tirhisa mimpfumawulo na switatisi leswi nga laha henhla.
- 4 Komba vadyondzi leswi rito ri vumbisiwaka xiswona hi ku tirhisa mpfumawulo lowu kongomiweke, ku fana na: **/mpf/ - /u/ - /l/ - /a/= mpfula**
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga ha vumba rito hi ku tirhisa yin'wana na yin'wana ya mimpfumawulo leyi- a va boheki ku tirhisa **/mpf/kumbe/tlh/**

VADYONDZI VA ENDLA

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala nhlokomhaka: **mpf, tlh**
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku kuma na ku aka marito yo tala hi laha va nga kotaka ha kona.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku koroketa ntirho wa vona. Komba vadyondzi leswi marito lama ma vumbisiwaka xiswona (na man'wana): **mpfula, mpfuvu, mpfuka, tlhantlha, tlhela, tlhava, mona, manana, nomo, lala, lolo, nona, na**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Endzhaku ko hlaya

QHINGA RA NTWISISO: KOMISA/XIFANISO XA MIEHLEKETO

MPFAPFARHUTA TSALWA KUMBE XITSHURIWA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emadesikini ya vona, va ri na tibuku ta switoloveto kumbe phephe ro va hava nchumu, tipensele na tikhirayoni.
- 2 Tsala leswi landzelaka exitsalelweni:
 - a Ndzi ehleketa _____
 - b Swi ti komba/nuhela/twala _____
- 3 Byela vadyondzi leswaku va ta ehleketa hi swin'wana leswi humaka eka tsalwa.
- 4 Kombela vadyondzi ku pfala mahlo va wisa. Va hlayele tsalwa nakambe kan'we.
- 5 Kombela vadyondzi ku pfula mahlo, kutani va dirowa leswi va swi ehleketeke ku suka eka tsalwa.
- 6 Kombela vadyondzi ku tsala 1–2 wa tilebulu eka leswi va nga swi dirowa.
- 7 Kombela vadyondzi ku hetisa swivulwa etibukwini ta vona.
- 8 Xo hetelela, pfumelela vadyondzi ku hundzuluka va vulavula, va avelana hi leswi va swi ehleketeke na munghana.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 **Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela Ku Hlaya 9.**
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravuntlhanu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va tlherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca ku Hlaya/mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravuntlhanu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.

- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawu ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Nhluto wo dyondza ririmi wa ku hela ka vhiki

15 wa timinete

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni loko siku ri fika emakumu.
- 2 Endla nhluto wa ririmi wa vhiki na vhiki. U nga ha hlawula ku katsakanya dyondzo ya Ririmi ra le Kaya na Ririmi ro Engetela ro Sungula eka nhluto lowu.
- 3 Tsundzuka ku pfumelela vadyondzi ku 'hundzuluka va vulavula' na ku kanerisana hi tinhlamulo ta vona na munghana. Kutani, hlawula vadyondzi va nga ri vangani ku avelana na tlilasi tinhlamulo ta vona.
- 4 Tirhisa swivutiso leswi landzelaka swo tlhontlha ku letela xiyenge xa ririmi eka nkanerisano wa wena:
 - a Xana a wu ri wihi nkongomelo wa hina wa ririmi vhiki leri?
 - b Hi swihi switori leswi hi swi hlayeke swin'we?
 - c Xana ku ve wahi marito mantshwa lawa ma nga mi tsakisa vhiki leri?
 - d Xana mi dyondze yini eka switori leswi hi swi hlayeke?
 - e Xana hi tsale hi yini vhiki leri?
 - f Xana ku tsala ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - g Xana ku hlaya ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - h Xana u tinyungubyisa ngopfu hi yini vhiki leri?
- 5 Xo hetelela, byela vadyondzi ku ehleketa hi swilo swimbirhi leswi va nga ta ya byela vandyangu hi leswi va swi dyondzeke kumbe leswi va tiantswiseke hi swona exikolweni vhiki leri.

Xiyaxiya: Maendlelo lawa yo tihluta i ya nkoka swinene eka dyondzo. U komberiwa ku ka u nga wu tluli nghingiriko lowu wa vhiki na vhiki.

The background of the entire page is a light gray color with a repeating pattern of small, white, line-art icons. These icons represent various educational fields: science (flasks, beakers, atoms, globes), mathematics (calculators, rulers, compasses, triangles), arts (pencils, paint palettes, brushes), and general education (books, graduation caps, lightbulbs, speech bubbles).

Giredi 2

KOTARA 1

Vhiki

10

NKONGOMELO:

**Ku veka
swikongomelo**

Malulamiso ya Tlilasi

- 1 Ekusunguleni ka vhiki rin'wana na rin'wana, tiyisisa leswaku tlilasi ya wena yi basile.
- 2 Antswisa TIBODO TA NKOMBISO, hi ku susa minchumu leyi nga ha yelaniki, u yi hlayisa hi vukheta.
- 3 Kutani, lulamisa makhadi ya swikombakomba swa marito na mimpfapfarhuto ya rito ra nkongomelo leri u nga ta ri lava.
- 4 Tatisa minchumu ya khumbi ra nkongomelo wa wena na tafula leri nga ta tsakeriwa hi vadyondzi, xikombiso: xifaniso xa un'wana loyi a wineke mphikizano; n'wana wa vuswikoti byo hambana a endla swo karhi.
- 5 Endla mindzavisiso eka inthanete ku lulamisela nkongomelo, xikombiso: Languta mbulavulo wa Carol Dwek Ted eka 'Growth Mindset.'
- 6 Tiyisisa swinene leswaku hinkwato tibuku ta switoloveto ta vadyondzi na Tibuku to tirhela ta DBE ti funghiwiwe, naswona ti vekiwe kahle laha ti faneleke kona.
- 7 Tiyisisa leswaku hinkwato tibuku letikulu, tibuku to hlaya leti ringanisiweke na tibuku ta layiburari ya tlilasi ti vekiwe hi nongonoko lowu faneleke.

Migingiriko yo Ndlandlamuxa

Migingiriko leyi yi nga tirhisiwa yi ri yoxe tanihi ntirho eka vadyondzi lava hatlaka va heta ntirho wa vona KUMBE loko u ri karhi u nyika swikambelo eka vadyondzi.

Nghingiriko 1: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 21, A hi hungaseni

Nghingiriko 2: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 22, A hi hlayeni

Nghingiriko 3: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 23, A hi tsaleni

Nghingiriko 4: Dirowa xifaniso xa wena u tirha hi ku ti karhata.

Musumbhunuku

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

PFUXETA NKONGOMELO:KU KAMBELA VUTIVI BYA MASUNGULO

- 1 Komba vadyondzi xifaniso xa tatana loyi a vulavulaka na vana va yena vanharhu va vafana eka Buku Leyikulu: Mufana wo tlhariha
- 2 Byela vadyondzi leswaku hi ya emahlweni na nkongomelo wa hina: Ku veka swikongomelo
- 3 Dirowa xirhendzevutana lexi xi nga na vito ra **nkongomelo** exikarhi ka xitsalelo.
- 4 Vutisa vadyondzi: *Xana ku fikela sweswi hi dyondze yini hi nkongomelo lowu?*
- 5 Tsala mavonelo ya vadyondzi etlhelo ka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo lama fanaka swin'we.
- 6 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, vutisa swivutiso swo ntlhontlha leswi landzelaka:
 - a Xana Marie u fikelele xikongomelo xihi?
 - b Xana u xi fikelerise ku yini?
 - c Xana hi wahi maqhinga man'wana lawa hi ma tirhisaka ku fikelela swikongomelo swa hina?

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - qhinga
 - ntlhari
 - tlhariha

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Ndzi na norho,	<i>Yimisela rintihlo rin'we ehenhla</i>
Norho wo tlhariha,	<i>Vekela mavoko exifuveni</i>
Loko ndzo wu fikelela, kutani ndzi nga va wona,	<i>Gongondza nhloko ya wena</i>
Ndzi na pulani,	<i>Gongondza nhloko ya wena</i>
Ndzi ta yi fikelela,	<i>Gongondza nhloko ya wena</i>
Ndzi na mianakanyo leyi yi tiyisiweke	<i>Gongondza nhloko ya wena u komba ku anakanya</i>
Ndzi tiva goza ra mina leri landzelaka,	<i>Gongondza nhloko ya wena</i>
Goza, goza, goza, goza, goza,	<i>Phokotela mavoko eka rito rin'wana na rin'wana</i>

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Lungheka, yimeka, famba!	<i>Phokotela mavoko eka rito rin'wana na rin'wana u kombisa ku famba eka famba</i>
Lungheka, yimeka, kula,	<i>Phokotela mavoko eka rito rin'wana na rin'wana u tlula kan'we eka kula</i>
Lungheka, yimeka, vonakala	<i>Phokotela mavoko eka rito rin'wana na rin'wana u pfula mavoko eka vonakala</i>
Hi le ka nongonoko,	<i>Gongondza nhloko ya wena</i>
Lungheka, vana na, swikongomelo!	<i>Gongondza nhloko ya wena</i>
Swikongomelo!	<i>Pfula mavoko ma ya ematlhelo</i>

Ntivontsalo

15 wa timinete

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto.
- 2 Vitanela mimpfumawulo leyi landzelaka:
 - a ndzilo
 - b nghohe
 - c cowee
 - d dzwii
 - e muengi
 - f xiendlo
 - g muoxi
 - h n'wana
- 3 Lexi landzelaka, byela vadyondzi ku teka tikhirayoni va koroketa mintirho ya vona vini.
- 4 Tsala mimpfumawulo na marito swi vonaka exitsalelweni.
- 5 Hlengeleta tibuku ta vadyondzi emakumu ka siku, kutani u tekela enhlokweni lava lavaka ku pfuniwa loku engeteriweke.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya

QHINGA RA NTWISISO: BVUMBA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni kumbe laha va nga kotaka ku vona kahle eka Buku Leyikulu.
- 2 Pfula Buku Leyikulu eka xitori xa: Mufana wo tlhariha
- 3 Famba hi xifaniso eka papila rin'wana na rin'wana, vutisa leswaku va ehleketa leswaku ku humelela yini.
- 4 Pfuna vadyondzi ku fambelanisa swifaniso, leswaku va kota ku twisisa leswaku xitori xi mayelana na yini.
- 5 Tivisa marito mantshwa ya ntivomarito lama yelanaka na swiphemu swa xitori.
- 6 Tlhela u hlaya xitori nakambe kan'we, u nga yimi.

Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA:

Hlawula xikongomelo xin'we kutani u tsala leswi u nga ta xi fikelerisa swona. U nga ha hlawula eka nongonoko lowu u wu endleke vhiki leri nga hundza, kumbe u hlawula xin'wana.

NTIRHO:

Dirowa xifaniso u tsala swivulwa swimbirhi.

RIMBA RA MATSALELO:

Xikongomelo xa mina i ku ...

Ndzi vekile xikongomelo lexi hikuva...

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta tsala hi xikongomelo lexi va nga na xona. Va ta ehleketa leswaku hikokwalaho ka yini va vona swi ri na nkoka ku fikelela xikongomelo lexi.
- 2 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala**.
- 3 Byela vadyondzi vonelo ra wena ra matatiselo eka rimba ra matsalelo, ku fana na: Hakunene ndza swi lava ku antswisa hlayelo ra mina. Ndzi lava ku hlaya hi ku hatlisa.

Ndzi lava ku hlaya switori swo leha leswi tsakisaka swinene. Ndzi vekile xikongomelo lexi hikuva ndza swi tiva leswaku ku hlaya i xikili xa nkoka.

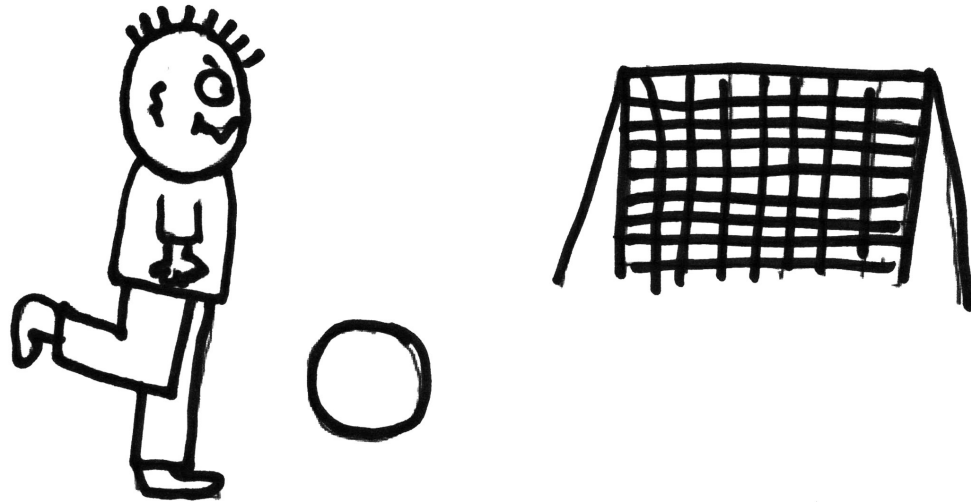
- 4 Tirhisa **ku kombisa** ku dirowa xifaniso xa vonelo ra wena ku fana na: wena u hlaya ekusuhi na rivoni/lambhu ekaya.
- 5 Hlamusela leswaku u ta tsala marito wahi. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana.**
- 6 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa rimba ra matsalelo: **Xikongomelo xa mina i ku** antswisa hlayelo ra mina. **Ndzi vekile xikongomelo lexi hikuva** ku hlaya i xikili xa nkoka.
- 7 **Vula marito hi ku nonoka tanihi xibodze kutani u tsala mimpfumawulo leyi u yi tivaka.**
- 8 **Tirhisa switirhisiwa**, ku fana na marito ya ntolovelo na nkongomelo wa ntivomarito ku ku pfuna ku tsala marito lama ku tikelaka.
- 9 Sula xikombiso xa wena exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe vadyondzi va fanele va ti tsalela mavonelo ya vona vini.

SWILETELO SWA NOMO

- 1 Vutisa vadyondzi: Xana hi xihi xikongomelo lexi u navelaka ku xi fikelela?
- 2 Lerisa vadyondzi ku **ehleketa va nga si tsala.**
- 3 Hlamusela leswaku vadyondzi va fanele va ta na mavonelo ya vona – a va **fanelangi** ku kopa vonelo ra wena!
- 4 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana hi leswi va nga ta tsala hi swona.
- 5 Nyika vadyondzi 2–3 wa timinete ta ku hundzuluka va vulavula.
- 6 Kombela vadyondzi va 3–4 ku ku byela hi leswi va nga ta tsala hi swona.
- 7 Va fanele va ku: **Xikongomelo xa mina i ku ... Ndzi vekile xikongomelo lexi hikuva...**
- 8 Hlamusela vadyondzi leswaku sweswi va ta tirhisa rimba ra matsalelo ku dirowa na ku tsala mavonelo ya vona!

KU TSALA

- 1 Nyika **vadyondzi tibuku.**
- 2 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tlilasini u hetisa **tinhlengeletano letitsongo.**
- 3 Kombela vadyondzi ku **hlaya leswi va nga swi tsala.**
- 4 Pfuna vadyondzi ku hetisa rimba ra matsalelo.
- 5 Pfuna vadyondzi ku **vula marito hi ku nonoka tanihi xibodze** na ku **tirhisa switirhisiwa.**
- 6 Khutaza vadyondzi.

Xikongomelo xa mina i ku va na xipano xa bolo ya milenge. Ndzi tivekela swikongomelo leswi hikuva ndzi rhandza ku tlanga bolo ya milenge.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tihela ku Hlaya 10.
- 2 Hlamusela Nghingiriko 1 wa hi Musumbhunuku eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla nghingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo.
- 6 Hlamusela Nghingiriko 2 wa hi Musumbhunuku eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tata xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mitlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumbirhi

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Pfuxeta mimpfumawulo na marito

PFUXETA MIMPFUMAWULO

- 1 Vula mpfumawulo kutani u tlakusela ehenhla swikombakombana swa mimpfumawulo hinkwayo leyi dyondziweke eka kotara: /n’//uo//aa//oo//ie//ue//ii//ee//ngh//ntw//ntl//ndz//mpf//tlh/
- 2 Tlakusela ehehla swikombakombana hi maendlelo yo hambanana kutani u vutisa mudyondzi hi un’we un’we ku hlaya mimpfumawulo.
- 3 Damareta swikombakombana swa mpfumawulo exitsalelweni.
- 4 Vutisa vadyondzi vo hambanana vangari vangani ku ta emahlweni va ta aka marito exitsalelweni.
- 5 Kutani, kombela vadyondzi ku aka na ku tsala ehansi marito lawa va ma kotaka etibukwini ta vona.

NONGONOKO WUN’WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ntivontsalu:

15 wa timinite

Pfuxeta (ma)letere/marito/swivulwa

- 1 Kombisa vadyondzi maendlelo ya ku tsala swivulwa swo koma exitsalelweni.
- 2 Kombisa leswaku xivulwa xi sungula hi letere lerikulu kutani xi hetelela hi hiko kumbe xivutiso.
- 3 Vadyondzi va fanele ku kopunula swivulwa etibukwini ta vona.

Xikolo xa pfala hi n’hweti ya
N’wendzambahala.

Vana va tekile riendo ro ya
eposweni.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 1

MAQHINGA YA Ntwisiso: KU KUMBETELA

Kitshuriwa	Ku hlaya ka 1 (Ku ehleketela Ehenhla)
<p><u>Mufana wo tlhariha</u></p> <p>Mpumi na vasesi wa yena a va rhandza ku endzela kokwana wa vona wa xisati emugangeni wa Zinyoka hi nkarhi wo wisa wa vuxika. Na vusiku, kokwana wa xisati a ta tshivela ndzilo lowukulu ehandle, kutani hinkwavo va tshama endzilweni, va karhi va nwa tiya va tikufumeta hi malangavi ya ndzilo.</p>	<p>I nkarhi wo hlawuleka loko Mpumi na vasesi wa yena va endzela kokwana wa vona wa xisati.</p>
<p>Hi vusiku byin'wana byo hlawuleka, Malume Kwezi u tile. Eka ndyangu wa vona, a tiveka hi ku hlamusela switori swa kahle. Kambe, a ri wanuna wo miyela swinene, a swi tiveka leswaku a nga swi hlamuseli hi ku olova.</p> <p>Mpumi na sesi wa yena va langute Malume Kwezi a karhi a nwa tiya ya yena. Kambe Mpumi u tsandzeke ku tikhoma.</p> <p>'Ndza kombela, ndza kombela, hi byeli xitori! Hi swi twile leswaku wa swi kota!' a xavelela malume wa yena.</p>	<p>I swo hlawuleka loko Malume Kwezi a ta – Ndzi nga kumbetela leswaku a va twile hi switori swa yena kambe a va nga si swi twa.</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 1 (Ku ehleketela Ehenhla)
<p>Malume Kwezi a va languta hi ku hlamala. A nwayitelela Mpumi. 'Ndzi ta mi byela xitori xa mina lexi ndzi xi rhandzaka, tanihi leswi mi nga vhakacha ku suka ekule,' a pfumela.</p>	
<p>Khale ka khaleni, a ku ri na n'wamapurasi wo dyuhala loyi a ri na vana vanharhu va vafana. U sungule ku vabya a nga ha vi na matimba, a fanele a teka xibocho xa leswaku i n'wana wini loyi a nga n'wi siyaka na purasi ra yena loko a ta hundza emisaveni. 'Swa vurimi swi lava ku ehleketa hi vukheta na ku pulana kahle,' a ehleketa. 'Ndzi fanele ndzi swi siya na un'we wa vana va mina loyi a ehleketaka na ku pulana kahle.'</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku tatana wa vona a nga swi koti ku teka xibocho eka un'we wa vana lava nga faneriwa hi purasi.</p>
<p>N'wamapurasi loyi wo dyuhala u vitane vana va yena va vafana ku ta edulwini nhlikanhi wun'wana.</p> <p>'Loko ndzi hundzile emisaveni, un'we wa n'wana u ta kuma purasi leri,' a byela vana va yena, 'kutani ku ta va ntirho wa n'wana ku hlayisa vamakwenu wa n'wana. Ndzi ta teka xibocho leswaku i mani exikarhi ka n'wana a nga ta faneriwa hi ku hlayisa purasi loko ndzi nga ha ri kona.'</p>	<p>Ndzi kumbetela leswaku tatana wa vona a nga lavi ku hlawula a nga si va na timhaka hi xitalo! U lava ku nyika purasi eka loyi swi nga n'wi fanela.</p>
<p>Vafana va langutanile, va tivutisa leswaku i mani a nga ta kuma purasi.</p>	
<p>'Langutani dulu leri lerikulu?' n'wapurasi wo dyuhala a va vutisa. 'Un'wana na un'wana wa n'wana u na masiku ya ntlhanu ku ri tata hi leswi a nga ta swi hlawula. Mi fanele ku tata dulu hinkwaro hi masiku ya ntlhanu.'</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku tatana wa vona u tiendlele mphikizano leswaku a ta vona leswaku i mani a nga faneriwa hi purasi.</p>
<p>Mufana lonkulu u ve wo sungula ku ringeta. U teke xibocho xa leswaku u ta tata dulu hi santi. U tate girivani endzhaku ka girivani hi santi leyi a nga yi kuma eribuweni ra nambu. U tirhe hi matimba, kambe hi siku ravuntlhanu, dulu a ri nga si fika ni le ka hafu.</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku mufana lonkulu i munhu wo tirha hi matimba. Kambe, miehleketo ya yena a yi tirhanga. Ndzi ehleketa leswaku a fanele a te na pulani yo antswa!</p>
<p>N'wana wa mufana wa le xikarhi u vile wo landzela ku ringeta. U hlawule ku tata dulu hi mavele. U tlakule mavele yo tata mavoko a ya chela edulwini ku suka emasin'wini. U tirhe hi vurhon'wana, kambe hi siku ra vuntlhanu, dulu a ri tele hafu!</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku mufana loyi wa le xikarhi i munhu wo tirha hi matimba. kambe, miehleketo ya yena a yi tirhanga. Kumbe a fanele a ehleketa hi pulani yo antswa?</p>
<p>Mufana lontsongo ku vile yena wo ringeta ro hetelela. U hete siku hinkwaro a tshame ehansi ka ndzhuti wa nsiya, a ri eku ehleketeni.</p> <p>'Wa loloha!' ku ehleketa buti wa yena lonkulu. 'Ndza tshemba leswaku ndzi ta ri kuma purasi!'</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku a nga kona loyi a ehleketaka leswaku mufana lontsongo u faneriwile hi purasi. Va ehleketa leswaku u le ku wiseni naswona a nga endli nchumu!</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 1 (Ku ehleketela Ehenhla)
<p>Hi siku ra vumbirhi, mufana lontsongo u tshame ehansi nakambe, a hlaya no ehleketa hi leswi a nga swi endlaka.</p> <p>'U nga ehleketi kahle!' buti wa yena wa le xikarhi a ehleketa. Ndza tshemba leswaku ndzi ta ri kuma purasi!</p> <p>Hi siku ra vunharhu, mufana lontsongo u tshame na buku, a karhi a ehleketa na ku pulana leswi a nga swi endlaka.</p> <p>'A nga tirhi hi matimba!' ku ehleketa tatana wa yena. 'A nge hetisisi nchumu!'</p>	
<p>Hi siku ra vumune, mufana loyi u fambile a ya edorobeni wa ha ri mixo. U vuyile namadyambu na xibegana. Hinkarhi wolowo, vandyangu wa yena a va tshemba leswaku a nga ri na mhaka na ku kuma purasi.</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku bege leyi mufana a nga vuya na yona yi endle vandyangu va nga twisisi, hikuva bege leyi a yi ri yintsongo. Vandyangu hinkwawo va nga va va ehleketa leswaku a ku na ndlela leyi a nga kotaka ku hlula!</p>
<p>Hi siku ra vuntlhanu, emakumu tatana wa yena u vulavule na yena. 'Hikokwalaho ka yini u nga endli nchumu? Wa ndzi rhukana!' a holova.</p> <p>'A hi swona tatana! Ndzi kombela u ndzi tshemba. Ndzi na pulani ya kahle!'</p>	
<p>Loko ri pela hi siku ra vuntlhanu, mufana lontsongo u vitele tatana wa yena edulwini. Ku suka ebegeni ya yena leyintsongo, u humese khandlhele lerikulu a ri veka ehansi exikarhi ka dulu. A lumeka khandlhele, ku vonakala ku tata dulu hinkwaro.</p> <p>Tatana wa yena u langute matlhelo hinkwawo a hlamarile. 'U tlharhile. Hi wena ntsena u nga tata dulu. Purasi ri ta kumiwa hi wena!'</p>	<p>Ndzi kumbetela leswaku tatana wa yena a nga swi langutelanga leswi ku suka eka n'wana wa yena lontsongo, hikuva a hlamarile! Kambe a ku ri yena ntsena loyi a nga swi kota!</p>
<p>Malume Kwezi u langute Mpumi na vasesi wa yena. 'Ma swi vona sweswi – ku tirha hi matimba i swa nkoka, kambe u fanele u kota ku pulana hi vukheta!'</p>	<p>Malume Kwezi u fanele a byele vanhwanyana lava leswaku xitori lexi xi dyondzisa dyondzo yo karhi! Hi fanele hi ehleketa hi tlhela hi pulana loko hi lava ku humelela!</p>

Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
Xana mufana wo sungula u ringete ku tata dulu hi yini?	Mufana wo sungula u ringete ku tata dulu hi santi.
Xana mufana wa vumbirhi u ringete ku tata dulu hi yini?	Mufana wa vumbirhi u ringete ku tata dulu hi mavele.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini mufana wa vunharhu a kume purasi?	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva hi yena mufana a ri yexe loyi a nga tata dulu. • Hikuva u tate dulu hinkwaro hi ku vonakala. • Hikuva a ri na pulani ya kahle. • Hikuva a ri na pulani yo antswa ku tlula vabuti wa yena. • Hikuva a tlharihile.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela Ku hlaya 10.**
- Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumbirhi** eka tlilasi hinkwayo.
- Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- Endzhaku ka 15 wa timinete, va tlherisele laha va tshamaka kona.
- Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya**.
- Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumbirhi** eka tlilasi hinkwayo.
- Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- Tatisa xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- Tsala leswi lavaka ku cincywa eka mintlawa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravunharhu

Migingiriko ya swanomo

15 wa timinete

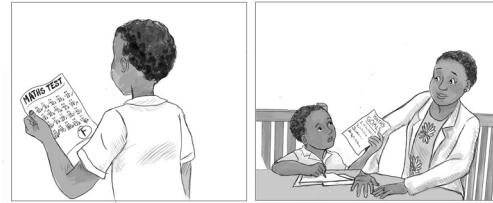
NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - loloha
 - ku tirha swinene
 - lulameriwa

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Ndzi na norho,	<i>Yimisela rintiho rin'we ehenhla</i>
Norho wo tlhariha,	<i>Vekela mavoko exifuveni</i>
Loko ndzo wu fikelela, kutani ndzi nga va wona,	<i>Gongondza nhloko ya wena</i>
Ndzi na pulani,	<i>Gongondza nhloko ya wena</i>
Ndzi ta yi fikelela,	<i>Gongondza nhloko ya wena</i>
Ndzi na mianakanyo leyi yi tiyisiweke	<i>Gongondza nhloko ya wena u komba ku anakanya</i>
Ndzi tiva goza ra mina leri landzelaka,	<i>Gongondza nhloko ya wena</i>
Goza, goza, goza, goza, goza,	<i>Phokotela mavoko eka rito rin'wana na rin'wana</i>
Lungheka, yimeka, famba!	<i>Phokotela mavoko eka rito rin'wana na rin'wana u kombisa ku famba eka famba</i>
Lungheka, yimeka, kula,	<i>Phokotela mavoko eka rito rin'wana na rin'wana u tlula kan'we eka kula</i>
Lungheka, yimeka, vonakala	<i>Phokotela mavoko eka rito rin'wana na rin'wana u pfula mavoko eka vonakala</i>
Hi le ka nongonoko,	<i>Gongondza nhloko ya wena</i>
Lungheka, vana na, swikongomelo!	<i>Gongondza nhloko ya wena</i>
Swikongomelo!	<i>Pfula mavoko ma ya ematlhelo</i>

VUTUMBULUXI BYO RUNGULA XITORI

- 1 Ava vadyondzi hi mintlawa ya vona leyitsongo.
- 2 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana nkandziyiso/khopi ya swifaniso swa vutumbuluxi byo rungula xitori.
- 3 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vhiki leri hundzeke, va tiendlele switori swa vona vini hi swifaniso leswi.
- 4 Vhiki leri, vadyondzi va fanele ku tirha tanihi ntlawa ku teka xiboho hi xitori xa ntlawa.
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku xitori xa vona xi fanele xi va na vutumbuluxi, kambe xi fanele xi yelana na swifaniso!
- 6 Kombela tlilasi ku ku yingisela.
- 7 Kombela 1-2 wa mintlawa yo hambana ku avelana swin'we switori swa ntlawa wa vona.
- 8 Khensa vadyondzi ku avelana switori swa vona.

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinite

Pfuxeta marito

PFUXETA MARITO

- 1 Tshama u lulamisile swikombakombana hinkwaswo swa marito ya mimpfumawulo.
- 2 Tlakusela ehenhla rito rin'wana na rin'wana, kutani u vutisa mudyondzi un'wana na un'wana ku ri hlaya.
- 3 Loko mudyondzi a nga swi koti ku hlaya rito, pfuna mudyondzi ku ri twarisa.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ntivontsalo:

15 wa timinete

Pfuxeta (ma)letere/marito/swivulwa

- 1 Kombisa vadyondzi maendlelo ya ku tsala swivulwa swo koma exitsalelweni.
- 2 Kombisa leswaku xivulwa xi sungula hi letere lerikulu kutani xi hetelela hi hiko kumbe xivutiso.
- 3 Vadyondzi va fanele ku kopunula swivulwa etibukwini ta vona.

 Tolo ku nile mpfula ya xihangu.

 Basani u tlangela siku ra yena

 ra ku velekiwa.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA:

Hlawula xikongomelo xin'we kutani u tsala hi leswi u nga ta xi fikelerisa swona. U nga ha hlawula eka nongonoko lowu u wu endleke vhiki leri nga hundza, kumbe u hlawula xin'wana.

NTIRHO:

Dirowa xifaniso u tsala swivulwa swimbirhi.

RIMBA RA MATSALELO:

Xikongomelo xa mina i ku...

Ndzi veka xikongomelo lexi hikuva...

Ku fikelela xikongomelo lexi ndzi ta...,... na ...

Loko ndzi fikelela xikongomelo lexi, ndzi ta...

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta engetela swivulwa swimbirhi eka leswi va swi tsaleke hi Musumbhunuku.
- 2 Namuntlha va ta ehleketa hi mukhuva lowu va nga ta fikelerisa swona xikongomelo, na hi laha va nga ta ti twa ha kona loko swi hetisekile.
- 3 Hlayela vadyondzi rimba rintshwa ra matsalelo.
- 4 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala**.
- 5 Hlamusela mavonelo man'wana lawa u nga na wona ya ku hetisa rimba ra matsalelo, ku fana na: Ndza swi tiva leswaku ku kota ku antswisa hlayelo ra mina, ndzi fanele ndzi ti toloveta swinene. Ndzi fanele ku hlaya ekaya. Ku kota leswi, ndzi fanele ndzi lomba tibuku elayiburari!
- 6 Tirhisa **ku kombisa** ku engetela eka xifaniso xa wena, ku fana na: nyandza ya tibuku ekusuhi na wena.
- 7 Hlamusela leswaku u ta tsala marito wahi. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana**.
- 8 Tirhisa **ku kombisa** ku hetisa rimba ra matsalelo, ku fana na: **Ku fikelela xikongomelo lexi ndzi ta** hlaya swinene, ndzi ti toloveta ekaya **na** ku lomba tibuku tintshwa elayiburari. **Loko ndzi fikelerile xikongomelo lexi, ndzi ta** tinyungubyisa.
- 9 Kombeta leswaku xivulwa lexintshwa xo sungula i nongonoko, naswona nchumu wun'wana na wun'wana wu hambanisiwa hi hefemulo kumbe rito 'na'. Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi tsarile nongonoko wo fana na lowu vhiki leri nga hundza!
- 10 **Vula marito hi ku nonoka tanihi xibodze kutani u tsala mimpfumawulo leyi u yi tivaka.**

- 11 **Tirhisa switirhisiwa** (marito ya ntolovelo, nkongomelo wa ntivomarito) ku ku pfuna ku tsala marito lama ku tikelaka.
- 12 **Sula xikombiso xa wena** exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe **vadyondzi va fanele va tsala mavonelo ya vona vini.**

SWILETELO SWA NOMO

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi Musumbhunuku, hi ehlekete hi xikongomelo lexi lavaka ku xi fikelela.
- 2 Namuntlha hi ta engetela swivulwa eka ku tsala ka hina.
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana u ta endla yini ku fikelela xikongomelo xa wena? U ta xi fikelerisa ku yini?
- 4 Lerisa vadyondzi ku **ehleketa va nga si tsala.**
- 5 Hlamusela vadyondzi leswaku va fanele va ta na mavonelo ya vona – a va **fanelangi** ku kopa vonelo ra wena!
- 6 Lerisa vadyondzi ku hundzuluka va vulavula na munghana hi leswi va nga ta fikelerisa swona xikongomelo.
- 7 Nyika vadyondzi 2–3 wa timinete ta ku hundzuluka va vulavula.
- 8 Kombela vadyondzi va 3–4 ku ku byela hi leswi va nga ta fikelerisa swona xikongomelo.
- 9 Va fanele va ku: Ku fikelela xikongomelo lexi ndzi ta..... na ...
- 10 Hlamusela vadyondzi leswaku sweswi va ta tirhisa rimba ra matsalelo ku dirowa na ku tsala mavonelo ya vona!

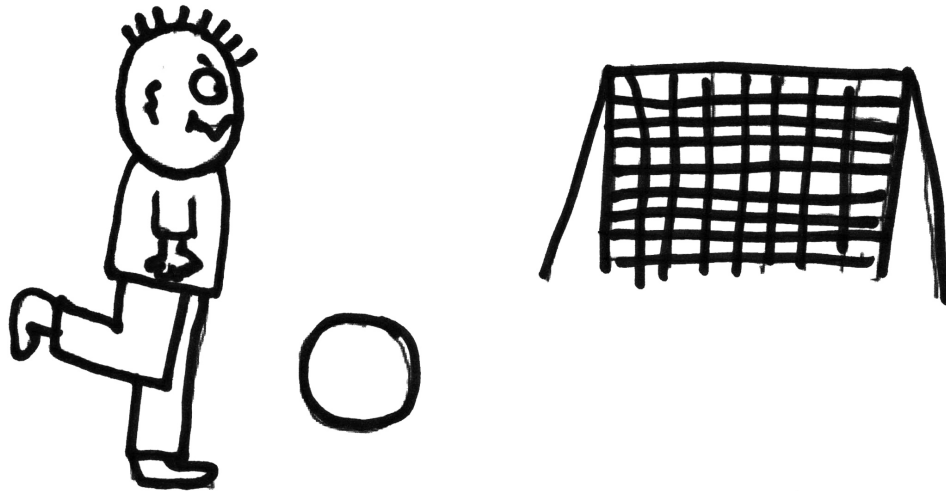
KU TSALA

- 1 **Nyika vadyondzi tibuku.** Lerisa vadyondzi ku kuma leswi va swi tsaleke hi Musumbhunuku. Va ta **engetela** eka swona!
- 2 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tllasini u hetisa **tinhlengoletano letitsongo.**
- 3 Kombela vadyondzi ku **hlaya leswi va swi tsaleke.**
- 4 Pfuna vadyondzi ku hetisa rimba ra matsalelo.
- 5 Pfuna vadyondzi ku **vula marito hi ku nonoka tanihi xibodze na ku tirhisa switirhisiwa.**
- 6 **Khutaza vadyondzi.**

HUNDZULUKA U VULAVULA

- 1 Loko ku sale 2–3 wa timinete, lerisa vadyondzi ku veka tipensele ta vona.
- 2 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana hi leswi va nga swi dirowa.

Hlengelela ntirho hinkwawo wa vadyondzi wa vhiki leri u wu endla buku. Veka eka khona ya ku hlayela leswaku vadyondzi va ta hlaya hi nkarhi wa ku ti hlayela va ri voxo handle ka ndzetelo.

Xikongomelo xa mina i ku va na xipano xa bolo ya milenge. Ndzi ti vekela swikongomelo leswi hikuva ndzi rhandza ku tlanga bolo ya milenge.

Ku humelerisa swikongomelo swa mina ndzi ta titoloveta, ndzi tiyela kutani ndzi ya eka ndzingo wa bolo ya milenge. Loko ndzo fikelela swikongomelo leswi, ndzi ta ti twa ndzi kurile.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela ku Hlaya 10.
- 2 Hlamusela Ngingiriko 1 wa hi Ravunharhu eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla Ngingiriko wo Cinca Ku hlaya/mahlayelo.
- 6 Hlamusela Ngingiriko 2 wa hi Ravunharhu eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe misingiriko.

Ravumune

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Pfuxeto wa ku hambanisa na ku twananisa

NDZA ENDLA

- 1 Tirhisa marito mambirhi lawa ya twakalaka ya fana, xikombiso: **n'wana, ndzisana**
- 2 Vula rito: **n'wana**
- 3 Hambanisa rito hi swiphemu swa mimpfumawulo: /n'/ - /w/ - /a/ - /n/ - /a/
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: /n'/
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: /w/
- 6 Vula mpfumawulo wa vunharhu wa rito: /a/
- 7 Vula mpfumawulo wa vumune wa rito: /n/
- 8 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: /a/
- 9 Tsala rito exitsalelweni: **n'wana**
- 10 Kombisa ku kombetela na ku twananisa ka mimpfumawulo ku endla rito: /n'wa/-/na/= **n'wana**
- 11 Vuyelela leswi hi rito leri landzelaka: **ndzisana**

HA ENDLA

- 1 Tirhisa man'wana marito mambirhi lama twakalaka ya fana, xikombiso: **ntwala, n'wala**
- 2 Vula rito: **ntwala**
- 3 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito?: /ntw/
- 4 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wa vumbirhi eka rito?: /a/
- 5 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wa vunharhu eka rito?: /l/
- 6 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito?: /a/
- 7 Vutisa vadyondzi ku hambanisa rito hi swiphemu phemu swa mpfumawulo: /ntw/ - /a/ - /l/ - /a/
- 8 Tsala rito: **ntwala**
- 9 Lerisa vadyondzi ku twananisa mimpfumawulo eka rito: /ntwa/-/la/= **ntwala**
- 10 Vuyelela leswi hi rito leri landzelaka: **n'wala**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 2

MAQHINGA YA KU HLAYA: KU KUMBETELA

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela Ehenhla)
<p><u>Mufana wo tlhariha</u></p> <p>Mpumi na vasesi wa yena a va rhandza ku endzela kokwana wa vona wa xisati emugangeni wa Zinyoka hi nkarhi wo wisa wa vuxika. Na vusiku, kokwana wa xisati a ta tshivela ndzilo lowukulu ehandle, kutani hinkwavo va tshama endzilweni, va karhi va nwa tiya va tikufumeta hi malangavi ya ndzilo.</p>	
<p>Hi vusiku byin'wana byo hlawuleka, Malume Kwezi u tile. Eka ndyangu wa vona, a tiveka hi ku hlamusela switori swa kahle. Kambe, a ri wanuna wo miyela swinene, a swi tiveka leswaku a nga swi hlamuseli hi ku olova.</p> <p>Mpumi na sesi wa yena va langute Malume Kwezi a karhi a nwa tiya ya yena. Kambe Mpumi u tsandzeke ku tikhoma.</p> <p>'Ndza kombela, ndza kombela, hi byeli xitori! Hi swi twile leswaku wa swi kota!' a xavelela malume wa yena.</p> <p>Malume Kwezi a va languta hi ku hlamala. A nwayitelela Mpumi. 'Ndzi ta mi byela xitori xa mina lexi ndzi xi rhandzaka, tanihi leswi mi nga vhakacha ku suka ekule,' a pfumela.</p>	
<p>Khale ka khaleni, a ku ri na n'wamapurasi wo dyuhala loyi a ri na vana vanharhu va vafana. U sungule ku vabya a nga ha vi na matimba, a fanele a teka xiboho xa leswaku i n'wana wini loyi a nga n'wi siyaka na purasi ra yena loko a ta hundza emisaveni. 'Swa vurimi swi lava ku ehleketa hi vukheta na ku pulana kahle,' a ehleketa. 'Ndzi fanele ndzi swi siya na un'we wa vana va mina loyi a ehleketaka na ku pulana kahle.'</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku tatana wa vona a nga swi tivi leswaku i n'wana wini loyi a kotaka ku ehleketa na ku pulana kahle. A nga swi lavi ku siya purasi na munhu loyi a nga ta tsandzeka ku ri hlayisa.</p>
<p>N'wamapurasi loyi wo dyuhala u vitane vana va yena va vafana ku ta edulwini nhlikanhi wun'wana.</p> <p>'Loko ndzi hundzile emisaveni, un'we wa n'wina u ta kuma purasi leri,' a byela vana va yena, 'kutani ku ta va ntirho wa n'wina ku hlayisa vamakwenu wa n'wina. Ndzi ta teka xiboho leswaku i mani exikarhi ka n'wina a nga ta faneriwa hi ku hlayisa purasi loko ndzi nga ha ri kona.'</p>	<p>Ndzi kumbetela leswaku tatana wa vona u lava ku nyika purasi eka mufana loyi a nga ta kota ku hlayisa vandyangu hinkwavo!</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela Ehenhla)
Vafana va langutanile, va tivutisa leswaku i mani a nga ta kuma purasi.	
'Langutani dulu leri lerikulu?' n'wapurasi wo dyuhala a va vutisa. 'Un'wana na un'wana wa n'wina u na masiku ya ntlhanu ku ri tata hi leswi a nga ta swi hlawula. Mi fanele ku tata dulu hinkwaro hi masiku ya ntlhanu.'	Ndzi nga kumbetela leswaku tatana wa vona u lava ku endla swilo hi ndlela ya kahle, naswona u lava ku nyika purasi eka loyi a nga faneriwa hi ntirho lowu!
Mufana lonkulu u ve wo sungula ku ringeta. U teke xiboho xa leswaku u ta tata dulu hi santi. U tate girivani endzhaku ka girivani hi santi leyi a nga yi kuma eribuweni ra nambu. U tirhe hi matimba, kambe hi siku ravuntlhanu, dulu a ri nga si fika ni le ka hafu.	Ndzi nga kumbetela leswaku tatana wa vona u le ku languteni ka mufana lonkulu hi vukheta ku vona leswaku i mani loyi a nga faneriwa hi ku kuma purasi!
N'wana wa mufana wa le xikarhi u vile wo landzela ku ringeta. U hlawule ku tata dulu hi mavele. U tlakule mavele yo tata mavoko a ya chela edulwini ku suka emasin'wini. U tirhe hi vurhon'wana, kambe hi siku ra vuntlhanu, dulu a ri tele hafu!	Ndzi nga kumbetela leswaku tatana wa vafana lava u dyondza timhaka ta nkoka hi muxaka wa n'wamapurasi loyi wun'we wa vana va yena va nga ka vona!
<p>Mufana lontsongo ku vile yena wo ringeta ro hetelela. U hete siku hinkwaro a tshame ehansi ka ndzhuti wa nsiya, a ri eku ehleketeni.</p> <p>'Wa loloha!' ku ehleketa buti wa yena lonkulu. 'Ndza tshemba leswaku ndzi ta ri kuma purasi!'</p> <p>Hi siku ra vumbirhi, mufana lontsongo u tshame ehansi nakambe, a hlaya no ehleketa hi leswi a nga swi endlaka.</p> <p>'U nga ehleketi kahle!' buti wa yena wa le xikarhi a ehleketa. Ndza tshemba leswaku ndzi ta ri kuma purasi!</p> <p>Hi siku ra vunharhu, mufana lontsongo u tshame na buku, a karhi a ehleketa na ku pulana leswi a nga swi endlaka.</p> <p>'A nga tirhi hi matimba!' ku ehleketa tatana wa yena. 'A nge hetisisi nchumu!'</p>	Ndzi nga kumbetela leswaku swi vonaka onge wa loloha, kambe entiyisweni u le ku ehleketeni na le ku pulaneni! Ndza ehleketa leswaku minkarhi yin'wana swilo a swi hi ndlela leyi swi langutekaka hi yona.
Hi siku ra vumune, mufana loyi u fambile a ya edorobeni wa ha ri mixo. U vuyile namadyambu na xibegana. Hinkarhi wolowo, vandyangu wa yena a va tshemba leswaku a nga ri na mhaka na ku kuma purasi.	Ndzi nga kumbetela leswaku vanhu van'wana vandyangu wa yena a va na vutumbuluxi ku fana na mufana loyi wa vunharhu. A ku na un'wana loyi a twisisaka leswaku a nga va a ri na pulani yo hambana na ya lavan'wana – hambileswi tipulani ta vona ti nga tirhangiki!
<p>Hi siku ra vuntlhanu, emakumu tatana wa yena u vulavule na yena. 'Hikokwalaho ka yini u nga endli nchumu? Wa ndzi rhukana!' a holova.</p> <p>'A hi swona tatana! Ndzi kombela u ndzi tshemba. Ndzi na pulani ya kahle!'</p>	Ndza swi vona leswaku mufana lontsongo wa tshemba leswaku miehleketo ya yena yi ta tirha. Ndzi kumbetela hikuva u hete nkarhi wo tala a ri eku ehleketeni!

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela Ehenhla)
<p>Loko ri pela hi siku ra vuntlhanu, mufana lontsongo u vitele tatana wa yenaedulwini. Ku suka ebegeni ya yena leyintsongo, u humese khandlhele lerikulu a ri veka ehansi exikarhi ka dulu. A lumeka khandlhele, ku vonakala ku tata dulu hinkwaro.</p> <p>Tatana wa yena u langute matlhelo hinkwawo a hlamarile. 'U tlharihile. Hi wena ntsena u nga tata dulu. Purasi ri ta kumiwa hi wena!'</p>	<p>Tatana wa vona a nga swi tivi leswaku a nyika mani purasi, kambe mphikizano lowu wu n'wi olovisele swilo! Ndza tshemba leswaku leswi hi swona swi nga endla leswaku tatana wa vona a tumbuluxe mphikizano lowu wo tika!</p>
<p>Malume Kwezi u langute Mpumi na vasesi wa yena. 'Ma swi vona sweswi – ku tirha hi matimba i swa nkoka, kambe u fanele u kota ku pulana hi vukheta!'</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku minkarhi yin'wana, ku ehleketa na ku pulana swi nga languteka onge a hi nchumu, kambe i swa nkoka naswona swi ta hi pfuna ku heta mintirho ya hina kahle!</p>
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
I mani a hlamuselaka xitori lexi?	Malume Kwezi hi yena a hlamuselaka vatukulu wa yena xitori, Mpumi na vasesi wa yena.
I yini mhakankulu ya xitori lexi?	Mhaka i ku ku tirha hi matimba swi na hakelo, kambe u fanele u kota ku pulana hi vukheta!
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini tatana wa vona a te va tata dulu?	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva u tumbuluxe mphikizano lowu ku kuma leswaku i mani a nga ta kuma purasi. • Hikuva a lava ndlela leyi inga ta n'wi pfuna ku teka xiboho leswaku i mufana wini a faneleke ku kuma purasi. • Hikuva a lava ku vona leswaku i mufana wihi loyi a nga ta tata dulu hi masiku ya ntlhanu. • Hikuva a lava ku vona leswaku i mufana wihi loyi a kotaka ku ta na xintshuxo eka xiphigo, naswona u ta kota ku hlayisa purasi.

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela ku Hlaya 10.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va tlherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravuntlhanu

Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla Nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - nhluvuko
 - dya ndzhaka
 - vutumbuluxi

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Ndzi na norho,	<i>Yimisela rintoho rin'we ehenhla</i>
Norho wo tlhariha,	<i>Vekela mavoko exifuveni</i>
Loko ndzo wu fikelela, kutani ndzi nga va wona,	<i>Gongondza nhloko ya wena</i>
Ndzi na pulani,	<i>Gongondza nhloko ya wena</i>
Ndzi ta yi fikelela,	<i>Gongondza nhloko ya wena</i>
Ndzi na mianakanyo leyi yi tiyisiweke	<i>Gongondza nhloko ya wena u komba ku anakanya</i>
Ndzi tiva goza ra mina leri landzelaka,	<i>Gongondza nhloko ya wena</i>
Goza, goza, goza, goza, goza,	<i>Phokotela mavoko eka rito rin'wana na rin'wana</i>
Lungheka, yimeka, famba!	<i>Phokotela mavoko eka rito rin'wana na rin'wana u kombisa ku famba eka famba</i>
Lungheka, yimeka, kula,	<i>Phokotela mavoko eka rito rin'wana na rin'wana u tlula kan'we eka kula</i>
Lungheka, yimeka, vonakala	<i>Phokotela mavoko eka rito rin'wana na rin'wana u pfula mavoko eka vonakala</i>
Hi le ka nongonoko,	<i>Gongondza nhloko ya wena</i>
Lungheka, vana na, swikongomelo!	<i>Gongondza nhloko ya wena</i>
Swikongomelo!	<i>Pfula mavoko ma ya ematlhelo</i>

NKANERISANO HI XITSHURIWA XA KU HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni:
 - a Eka xitori lexi...
 - b Xiphemu lexi nga ndzi tsakisa a xi ri...
 - c Ndzi ehleketa leswaku xitori lexi xi tsaleriwe ku ndzi dyondzisa...
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra nkanerisano.
- 3 Veka vadyondzi eka **mintlaw**a ya vona **leyitsongo**.

- 4 Byela vadyondzi leswaku hinkwavo va fanele ku siyerisana ku hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana xa nkanerisano.
- 5 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 6 Kombela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku avelana hi tinhlamulo ta vona.
- 7 Loko tinhlamulo ti hoxekile, va lulamise.
- 8 Khensa vadyondzi eka ku hoxa xandla ka vona.

Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Kuma rito

Tsala tafula exitsalelweni leri katsaka mimpfumawulo hinkwayo leyi dyondziweke eka kotara leyi:

n'	ou	ue
a	m	o
ee	ng	ntw
n	i	l
ntl	ndz	mpf
b	u	d
tlh	w	k
e	c	h

KOMBISA

- 1 Langutisa mimpfumawulo hinkwayo na yo twanansa exitsalelweni.
- 2 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku aka marito lama va nga ma kotaka va ri karhi va tirhisa mimpfumawulo no twanansa.

VADYONDZI VA ENDLA

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto.
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku kuma na ku aka marito lama va nga ma kotaka.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku lulamisa mintirho ya vona vini.
- 5 Kombela vadyondzi ku byelana marito lama va nga ma aka, kutani va ma tsala exitsalelweni.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Endzhaku ko hlaya**QHINGA RA MATWISISELO/NTWISISO: KOMISA/KAMBISISA TSALWA KUMBE XITSHURIWA****NKOMISO WA NOMO WA XITORI**

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha hi ta ehleketa hi swiphemu swa nkoka swinene eka xitshuriwa.
- 2 Hi ta tlhela hi ehleketa hi leswi hi faneleke ku swi dyondza ku suka eka xitshuriwa.
- 3 Tsala rimba ra nkomiso exitsalelweni.
- 4 Lerisa vadyondzi ku tirhisa rimba ku hlamula swivutiso:
 - a Xitori lexi xi vulavula hi ... (2-3 wa swivulwa)
 - b Mufana lontsongo u winile/hlurile hikuva ...
 - c Ndzi ehleketa leswaku malume Kwezi u hlawule xitori lexi hikuva...
- 5 Hlamusela vadyondzi leswaku a va nge swi koti ku vula hinkwaswo leswi nga le xitorini -va fanele va hlawula leswi nga swa nkoka.
- 6 Kombisa vadyondzi xikombiso xa wena. Vula u ku: **Xitori lexi xi mayelana na mukhalabye loyi a endleke mphikizano wo kota ku teka xibocho xo tiva leswaku hi wihi n'wana wa yena wa mufana a lulameleke ku dya ndzhaka ya purasi ra yena. Mufana lontsongo u hlurile hikuva** u kunguhatile na ku ehleketa hi ndlela ya vutumbuluxi ku hetisa ntirho lowu. **Ndzi ehleketa leswaku malume Kwezi u hlawule xitori lexi hikuva** a lava ku dyondzisa Mpumi na makwavo dyondzo!
- 7 Nyika vadyondzi nkarhi wa ku ehleketa hi swiphemu swa nkoka eka xitshuriwa.
- 8 Kombela vadyondzi ku tsala nkomiso wa vona va tirhisa rimba.
- 9 Hlanganisa tlilasi hinkwayo.
- 10 Kombela 1-2 wa vadyondzi ku avelana na tlilasi minkomiso ya vona.
- 11 Endlani nkomiso wa tlilasi, ku fana na: **Xitori lexi xi mayelana na** vamakwavo vanharhu lava a va fanele va tirha va tata dulu hi ntlhanu wa masiku. Exitorini, i mufana wun'we loyi a fanele a va mudyandzhaka wa purasi ra tata wa yena. **Mufana lontsongo u hlurile hikuva** u ve na vutumbuluxi na kungu ra vutlhari. U tatile dulu hi ku vonakala! **Ndzi ehleketa leswaku malume Kwezi u hlawule xitori lexi hikuva** a lava ku dyondzisa Mpumi na makwavo leswaku ku endla kungu swi na nkoka loko u ringeta ku fikelela xikongomelo!

Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela Ku Hlaya 10.
- 2 Hlamusela Nghingiriko 1 wa hi Ravuntlhanu eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla Nghingiriko wo Cinca ku Hlaya/mahlayelo.
- 6 Hlamusela Nghingiriko 2 wa hi Ravuntlhanu eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Nhluto wo dyondza ririmi wa ku hela ka vhiki

15 wa timinete

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni loko siku ri fika emakumu.
- 2 Endla nhluto wa ririmi wa vhiki na vhiki. U nga ha hlawula ku katsakanya dyondzo ya Ririmi ra le Kaya na Ririmi ro Engetela ro Sungula eka nhluto/ku langutisisa loku.
- 3 Tsundzuka ku pfumelela vadyondzi ku 'hundzuluka va vulavula' na ku kanerisana hi tinhlamulo ta vona na munghana. Kutani, hlawula vadyondzi va nga ri vangani ku avelana na tlilasi tinhlamulo ta vona.
- 4 Tirhisa swivutiso leswi landzelaka swo tlhontlha ku letela xiyenge xa ririmi eka nkanerisano wa wena:
 - a Xana a wu ri wihi nkongomelo wa hina wa ririmi vhiki leri?
 - b Hi swihi switori leswi hi swi hlayeke swin'we?
 - c Xana ku ve wahi marito mantshwa lawa ma nga mi tsakisa vhiki leri?
 - d Xana mi dyondze yini eka switori leswi hi swi hlayeke?
 - e Xana hi tsale hi yini vhiki leri?
 - f Xana ku tsala ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - g Xana ku hlaya ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - h Xana u tinyungubyisa ngopfu hi yini vhiki leri?
- 5 Xo hetelela, byela vadyondzi ku ehleketa hi swilo swimbirhi leswi va nga ta ya byela vandyangu hi leswi va swi dyondzeke kumbe leswi va tiantswiseke hi swona exikolweni vhiki leri.

Xiyaxiya: Maendlelo lawa yo tihluta i ya nkoka swinene eka dyondzo. U komberiwa ku ka u nga wu tluli nghingiriko lowu wa vhiki na vhiki.